HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

5

MARULIĆ

2010.

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Slavko Pauk
Uređuje redakcijski kolegij:
Jerko Grgec, Petar Grgec ml.,
Mladen Jurčić i Tvrtko Klarić
Godina izdavanja i tiskanja 2010.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefoni: (01) 48 29 375; tel./fax: 49 22 300
E-pošta: hkd.marulic@zg.t-com.hr
Internetske stranice: www.hkd-sv-jeronima.hr
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 210 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 35 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 100 USA dolara (500 kn).
Inozemstvo Europa 65 Eura (420 kn)
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: DENONA d.o.o. Zagreb

Jerko GRGEC

Zapatero i 40 invertita

Kada naiđete, u knjizi kakva cijenjenog stručnjaka, na tvrdnju da "rod" nije fiksna kategorija, nego dinamični, socijalni konstrukt, nećete imati previše nedoumica o značenju toga iskaza. Štoviše, čak i ako niste baš verzirani u radovima Foucalta & co., a ne sramite se ni priznati da su vam kategorijalni aparati poststrukturalizma i dekonstrukcije daleki i strani poput većine izložaka u Muzeju suvremene umjetnosti, znat ćete također što spomenuta sentencija podrazumijeva.

Podrazumijeva to da vaša muškost ili ženskost nisu prirodne, biološke danosti, nego proizvodi kulture. Da se zapravo rađate spolno neodređeni, te da "rodne" oznake zadobivate tek naknadno, u skladu sa svojim društvenim i kulturnim ulogama. Prostor između takvih, nadasve apstraktnih teorija i njihove zakonske provedbe u Europi je svakim danom sve neznatniji (a nastanjuju ga, razumije se, samo još oni nesretnici što se nalaze izvan ustrojstva i sfere utjecaja Europske Unije). Jer, polazeći naizgled od plemenite želje za ostvarenjem ne samo političke nego i čisto ljudske emancipacije u širem i obuhvatnijem smislu te riječi, liberalna savjest modernoga društva, bezuvjetno, i u stilu hipertrofiranog mozga Wellsovih svemiraca, nalaže usvajanje "rodno" nadahnutih antidiskriminacijskih zakona i preventivnih mjera. Po diktatu Europske Unije, takav zakon prihvaćen je, prije nešto više od dvije godine, i u hrvatskome parlamentu, s time da su zastupnicu koja se tada jedina usudila suprotstaviti njegovu usvajanju, liberalni mediji odmah proglasili zatucanom siroticom čijim predrasudama nema mjesta u civiliziranom svijetu (premda je bilo očito da su njezini prigovori prvenstveno zdravorazumskog, a ne ideološkoga karaktera).

Praktične posljedice takve zakonske regulative mogu se opaziti u svim zemljama Europske Unije, no najvidljivije su i najraširenije u Zapaterovoj

Španjolskoj. U Kraljevini se tako može dogoditi i da, po preporuci nadležnog ministarstva, na popis predložene literature za nastavni predmet Odgoj za građanstvo i ljudska prava stigne pornografski strip "Ali-baba i 40 pedera" (Alí Babá y 40 maricones) i da takva pedagoška novotarija gotovo nikome ne zasmeta. Ipak, vijest o državno sponzoriranom muželožništvu nije se svidjela 16-godišnjoj srednjoškolki Marîi Díez Ponce, koja je, u lipnju 2007., prva istupila protiv predloženog programa. Izjavila je kako ne prihvaća da joj država nameće moralne i građanske vrijednosti, a pogotovo ne one iz pornografskog homoseksualnog štiva. Na što joj je filozof i poznati pedagog José Antonio Marina odgovorio kako pravo roditeljâ da odlučuju o odgoju svoje djece nije apsolutno.

Apsolutno pravo odlučivanja o tim i sličnim pitanjima zadržavaju u Španjolskoj vladajući socijalisti, čiji je glavni cilj, prema mišljenju većine intelektualaca desnog političkog usmjerenja, radikalna preobrazba španjolskoga društva. Neupućene bi doduše mogla iznenaditi činjenica da među spomenutim intelektualcima postoji suglasnost o tome da su dopuštanje posvajanja djece homoseksualcima i budalaštine alibabinskog kalibra tek oruđe kojim se koristi vladajuća ideologija radikalnoga feminizma. Pri tome se uvijek ističe kako radikalni ili rodni feminizam nije uputno brkati s feminizmom pravednosti ili razlike, odnosno s vrlo pozitivnim pokretom koji se "borio za zakonsku i moralnu jednakost žene, braneći njezino dostojanstvo, majčinstvo i komplementarnost s muškarcem".[1] Pío Moa, Jesús Trillo Figueroa, César Vidal i mnogi drugi u svojim su se radovima doticali nametnute prevlasti feminističke ideologije u španjolskome društvu, pri čemu se meta njihovih napada nikada nije ni za pedalj pomicala. Ona je uvijek bila određena vrlo preciznim nedavnim datumom kada je, na Blagdan nevine dječice, 28. prosinca 2004., u parlamentu prihvaćen *Zakon o rodnom nasilju*.

Na tragu prilično apstraktnih teorija nalik onoj Fritjoffa Capre o skorom dolasku nove, ženske paradigme, i varljivih fikcionalnih djela kao što su romani švedskoga pisca Stiega Larssona, José Luis Zapatero bacio se tada na konačno institucionalno posvećenje radikalnog feminizma. Ipak, na obuhvatno, dokumentirano izlaganje negativnih posljedica spomenutog zakona trebalo je čekati punih pet godina. Knjigu znakovitog naslova *Žene koje nisu voljele muškarce*[2], iz koje donosimo nekoliko poglavlja, objavila je, u veljači 2010., izdavačka kuća Almuzara, a napisao ju je andaluzijski političar i umirovljeni kirurg Diego de los Santos.

Namjere autora jasne su, a sâm ih precizno izražava sljedećim riječima: "U ovoj knjizi provodi se nesmiljena kritika radikalnoga feminizma, ideologije što se uvukla u strukture vlasti i odatle stigla sve do same srži čuvstava i temeljnih prava osoba, s razornim posljedicama kako na individualnom tako i na kolektivnom planu."[3] Na dvjestotinjak stranica čitaocu se predočuje teorija i praksa ekstremnog feminizma, koji svoju apoteozu dobiva stupanjem na snagu Zakona o rodnom nasilju. U svakom poglavlju čekaju nas tako desetci svjedočanstava osoba pogođenih zakonskim odredbama koje povređuju španjolski ustav, ukidaju presumpciju nevinosti i uvode spolnu diskriminaciju u procesuiranju kaznenih djela i prekršaja. Iako bi mnogi u knjizi pobrojeni slučajevi hrvatskim čitaocima mogli djelovati kao loša znanstvena fantastika, valja podsjetiti da su *Žene koje nisu voljele muškarce* podrobna i vjerno dokumentirana preslika državnog presizanja u privatni život pojedinaca, koja nikoga ne bi trebala ostaviti ravnodušnim. Ponekad se doduše čini kako Diego de los Santos umanjuje težinu istinskog zlostavljanja žena, ali to je možda samo privid, jer Španjolska je čak i prije usvajanja Zakona o rodnom nasilju spadala u europske zemlje koje su u najmanjoj mjeri pogođene tom vrstom nasilništva.

Čitajući Santosovu knjigu, dolazimo u napast da španjolski slučaj proglasimo anomalijom, nevjerojatnim odstupanjem od uobičajene europske prakse. Ipak, bila bi to velika pogreška, jer svaki antidiskriminacijski zakon zorno svjedoči o jednom konkretnom prerogativu Hobbesova Levijatana, a to je vrhovna ovlast određivanja značenja riječî. Koja se u našem vremenu nesmiljeno provodi na štetu tradicije, kulture, običaja... i zdravog razuma. Drugim riječima, mogli bismo ustvrditi da se ljudi u današnjim civiliziranim društvima suočavaju s uvjetima života nalik onima s kojima se, prema mišljenju francuskog povjesničara Josepha Péreza, suočavalo pučanstvo u Španjolskoj (!) u vrijeme Svete inkvizicije. Naime, s manje smrtonosnom, ali institucionaliziranijom, organiziranijom i birokratski ustustavljenijom netolerancijom. "Sama formula Svetog oficija činila ju je groznom: zbog podijeljene jurisdikcije, vjerski usmjerena, ali dodijeljena državi u nadležnost, u nekim je aspektima najavila moderni totalitarizam."[4]

[1] Cit: José González Horillo: *Conociendo al enemigo*, str. 110-111, Sekotia, 2010.

[2] Radi se o parafrazi naslova Larssonova romana *Män som hatar kvinnor* (Muškarci koji mrze žene).

[3] Cit: Diego de los Santos: *Las mujeres que no amaban a los hombres – El régimen feminista en España*, str. 13. Almuzara, 2010.

[4] Cit: Joseph Pérez: *La leyenda negra*, str. 104, Gadir Editorial 2009.

U suvremenom zapadnom svijetu gotovo da više nema institucija koje bi osiguravale postojanost razuma (onako kako je to, primjerice, stoljećima činila Katolička crkva) i koje bi običnome čovjeku davale onoliko izvjesnosti koliko je potrebno za posvećivanje najsitnijih detalja njegove zemaljske šetnje. Postoji samo napetost, da ne kažemo opreka, između onoga što se doživljava kao pozitivno i kao negativno, između grijeha i kreposti, slučaja i providnosti... A u takvoj situaciji svaki čovjek može, poput čuvenog kockara iz jedne country pjesme, biti siguran tek u dvoje: da je svako dijeljenje pobjedničko i gubitničko, i da je najbolje čemu se smije nadati – da umre u snu.

Pravo je vrijeme
da naručite
svetojeronimske kalendare
za 2011. godinu!

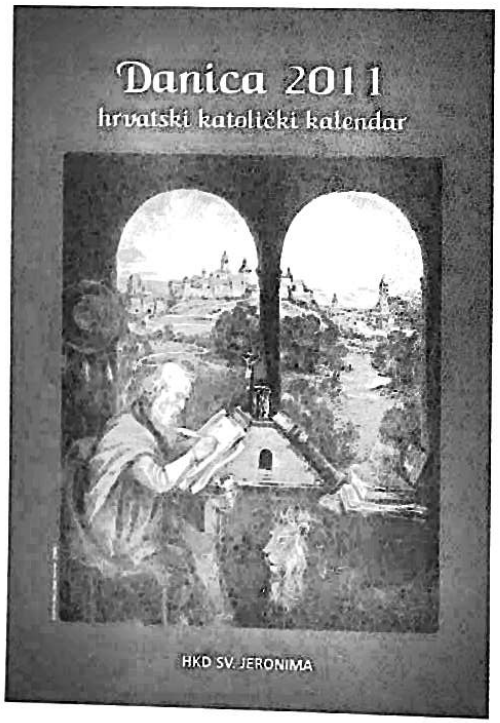

Diego de los SANTOS

Zakon o rodnom nasilju i njegov sociološki kontekst

Polazeći od nepobitne i osude vrijedne stvarnosti zlostavljanja, feministički pokret, koji je tijekom 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća jedva obraćao pažnju na taj problem, smislio je besprimjernu medijsku strategiju: iskoristiti zlostavljanje kao opravdanje svoje ideološke radikalizacije. Sve da bi se dao novi poticaj razdvajanju španjolskog pučanstva, a ujedno i mišljenja, s obzirom na spolnost. Skovan je izraz "mačistički terorizam" i sve se španjolske muškarce – zakonom – proglašava mačistima. A zlostavljačima sve one u koje žena upre prstom. "Rodna" era počela je u Španjolskoj poticanjem "rata" između njezinih građana oko spolnih pitanja. Pričom o "pozitivcima" i "negativcima" ponuđeno je iskrivljeno viđenje društvene i osobne stvarnosti, ali ono je državu, pod utjecajem radikalnih grupa za pritisak, navelo da se upusti u zakonske izmjene također besprimjerne, jer podrazumijevaju diskriminaciju na području osnovnih prava. No nije bilo dovoljno medijski preobličiti viđenje stvarnosti. Zakonom o rodnom nasilju stiglo se do suobličavanja same stvarnosti, tj. do "zakonske" stvarnosti u kojoj već sve spada u "zlostavljanje", prema klasifikaciji ustanovljenoj u samom zakonu. Do nove stvarnosti nužne koliko da "dokaže" postojanje "nevidljivog neprijatelja" toliko i da opravda sam zakon. Izvanredni sudovi u Guantanamu u biti su vrlo slični sudovima za rodno nasilje u našoj zemlji. A Zakon o rodnom nasilju, prema riječima Miguela Polaino-Ortsa, profesora kaznenog prava, nije drugo doli primjena kaznenog prava za neprijatelje, ali pooštrenog. Ono se inače primjenjuje na teroriste, ali u slučaju "roda" spol osobe automatski podrazumijeva "pripadnost naoružanoj skupini". Bez mogućnosti oprosta. Srećom, ako ste u Španjolskoj protiv terorizma, ne znači da ne smijete kritizirati Protuteroristički zakon. Kritika Zakona o rodnom nasilju ne znači da kritičar ne osuđuje stvarno zlostavljanje. Naprotiv, jer jedino je pravedno osuditi svako zlostavljanje i svako nasilje, uključujući i ono proizvedeno samim Zakonom. A Zakon ne samo da proizvodi zlostavljanje, nego i nepravdu na području temeljnih prava. Budući da to pretpostavlja dvostruki oblik nasilja, svakako je prioritet suprotstaviti mu se.

"Zlostavljanje" i njegovi razmjeri

> Mogao bih napisati povijest omamljenih kultura koja bi sabrala vjerovanja što su poslužila opravdanju nepravednih situacija. Npr. korjenito razlikovanje ljudskih bića, kastinsko razdvajanje, koje još traje u dijelovima Indije, spolno ili rasno diskriminiranje.
>
> *José Antonio Marina*

Prema barometru Centra za sociološka istraživanja nasilje nad ženama bilo je u veljači 2009. za 2,3% anketiranih jedan od tri glavna problema u Španjolskoj. Usprkos medijskom i institucionalnom bombardiranju veće sociološke razmjere to pitanje nije dosegnulo. No jedno su prava zlostavljanja, a nešto sasvim drugo njihova medijska i službena slika. Priopćavalački mediji, pod utjecajem službene strategije, proizveli su u tom pogledu kolektivnu psihozu. Zakon o rodnom nasilju, sa svoje strane, redefinira zlostavljanje, te ono već znači nešto drugo, nešto što nema nikakve veze sa stvarnom problematikom. On proizvodi, na svoju sliku i priliku, jednu novu, patvorenu stvarnost "zlostavljanja", u kojoj sve, pa i najbeznačajnija sitnica, postaje kazneno djelo "zlostavljanja", dokle god je počinitelj muškarac. Usporedno s time u društvu se širi vjerovanje kako je "zlostavljanje" sinonim za tjelesno nasilje muškarca nad ženom, unutar postojećeg ili bivšeg para. Vjerovanje koje se ne podudara ni sa stvarnošću, ni s regulacijom utvrđenom samim Zakonom o rodnom nasilju. Ali stvarnost je tvrdoglava i već u 2009. društvo se počelo osvješćivati. Prema izvješću Andaluzijskog radiotelevizijskog vijeća za 2009., 70% Andalužana *doživjelo je izvještavanje o muškošovinističkom nasilju senzacionalističkim* (El Correo de Andalucia, 26. 11. 2009).

Zlostavljanje vs. *agresija*

Prva slika koja se medijskim putem šalje javnome mnijenju jest da je "zlostavljanje" istoznačno s tjelesnim nasiljem. No ta je slika lažna, a društvena zamjedba "zlostavljanja" koju izaziva pogrešna. Prijave zbog stvarnih ozljeda najmanji su dio sveukupnog broja prijava u Španjolskoj svake godine zbog "zlostavljanja". U podatcima CGPJ-a [Državnog sudbenog vijeća] međutim ne luči ih se nego se zajedno grupiraju "prijave zbog ozljeda i zlostavljanja", pa nije moguće razaznati jedne podatke od drugih. Ali većina se slučajeva "zlostavljanja" žene kako ga poima Zakon o rodnom nasilju, odnosi na manja pi-

tanja, uključujući gotovo sve što se može dogoditi među partnerima ili bivšim partnerima u sukobu. Prema izvještaju CGPJ-a (2009.) o žalbama Prizivnom sudu zbog osuđujućih presuda, 59,33% osuda bilo je izrečeno za duševne povrede ili za ozljede koje nisu zahtijevale liječnički tretman, ili pak za ono što se naziva tvornim zlostavljanjem bez uzrokovanja ozljeda. Za blage prijetnje doneseno je 21,78% osuda, a 10,22% za kršenje kazne ili zaštitne mjere. Na kaznena djela ozljeđivanja odnosilo se tek 4% osuda. Procijenimo li da osuđujuće presude, isključujući one donesene uz "suglasnost", proizlaze iz manje od 10% prijava, i pretpostavimo li da se postotak iz izvještaja može proširiti na sve osude, bilo bi 0,4% prijava zbog tjelesnih ozljeda, što će reći petstotinjak od prosječno 150 000 prijava godišnje zbog "zlostavljanja". Zatvorenici osuđeni zbog nanošenja "rodnih" ozljeda i otpravljeni u španjolske zatvore od 2007. do kraja 2009., ne dosežu broj od šest stotina. Svi ti podatci približavaju se stvarnosti zlostavljanja u Španjolskoj 21. stoljeća više nego slika koju o njemu prenose službene kampanje, usprkos dosadnom inzistiranju na istoznačnosti "zlostavljanja" i tjelesnog nasilja, primjerice 2009. u kampanji protiv "rodnog nasilja", u kojoj se upotrebljavala fotografija tjelesno napadnute žene. Istinski slučajevi fizičkog zlostavljanja već su bili kazneno djelo, i to teško, i prije Zakona o rodnom nasilju, i samo je trebalo primijeniti pravdu (pravično), ništa više.

Već su državni odvjetnici glede kućnog nasilja istaknuli 2004., u vezi s projektom Zakona o rodnom nasilju, da *se smatra da bi, radi većeg uvažavanja načela krivnje i razmjernosti (...) čl.153 Kaznenog zakona trebalo ograničiti na pretpostavke tjelesnih prijeloma kod žrtve ili na prijetnje opasnim oruđem, ali i svesti zlostavljanje bez pretrpljenih ozljeda na prekršaj, ili uvesti barem smanjenje kazne u tim slučajevima.* Smatrali su, prije neizbježnog izglasavanja zakona za koji su držali da krši 14. članak Ustava, da će se u svakom slučaju strože okvalificirati kazneno djelo tjelesnog zlostavljanja, ono što većina stanovništva podrazumijeva pod pojmom zlostavljanja

Muškarac vs. *žena*

Usprkos "članicama i članovima" ministrice Aído, feminizam nije uključio "zlostavljače". Govorit će se "mladi i mlade", ali sigurno nikada ne "zlostavljači i zlostavljačice". Jer poručuje se također da je "zlostavljanje" istoznačno s nasiljem muškarca nad ženom, u okrilju para. Upravo je to ustvari regulirano Zakonom o rodnom nasilju. No Zakon je jedno, a stvarnost nešto sasvim dru-

go. Njihovo izjednačavanje proizvodi drugu pogrešnu predodžbu, jer praktički niječe, među mnogočim ostalim, i postojanje zlostavljanih muškaraca. Iako su 2007. godine 10 902 muškarca prijavila svoje tadašnje ili bivše partnerice zbog zlostavljanja (Gómez Javier, 6. 9. 2009), sáma primjena Zakona prikriva stvarno zlostavljanje nad muškarcima. Jer dovoljna je partneričina "protuprijava" pa da on odgovara za kazneno djelo, a ona tek za prekršaj, što nesumnjivo sprečava prijavu mnogih slučajeva. To je jedan od najperverznijih aspekata nauma sa Zakonom o rodnom nasilju. Iznenađujuća činjenica da uopće ima muškaraca koji, usprkos svemu, prijavljuju zlostavljanje, navodi na pretpostavku da se, u većini tih slučajeva, radi o pravom nasilju. Ako pod tom pretpostavkom sučelimo iznesene podatke s onima suca Francisca Serrana, stići ćemo do zaključka da su istinska zlostavljanja između muškaraca i žena u paru jednaka u oba smjera. Ne računajući zlostavljane muškarce koji se ne usuđuju podnijeti prijavu, jer za njih, sa Zakonom o rodnom nasilju na snazi, lijek može biti gori od bolesti.

"Druga" zaboravljena zlostavljanja

Medijska slika "zlostavljanja" ne opisuje stvarnost, jer predstavlja samo jedan njezin dio, umjesto da nam pruži uravnoteženo viđenje cjeline. Spadalo bi na državnu vlast, a ne na ovaj esej, da načini podrobnu "rendgensku snimku" stvarnog zlostavljanja u Španjolskoj, ne zaboravljajući ni muškarce – zakonski nezaštićene – ni druge, očito još nezaštićenije skupine, kao što su maloljetnici ili starije osobe, žrtve istinskog zlostavljanja zbog svoje također bjelodane nezaštićenosti. Kad je riječ ne o "zlostavljanju", nego o ozljedama, tijekom 2008. seviljska bolnica Hospital de Valme primila je 171 zlostavljano dijete, a 14 ženskih žrtava nasilja (unutar i izvan para). Ali, kao što kaže pedijatar Juan Gil Arrones, *zlostavljanje djece nije politički zanimljivo, ne pribavlja glasove ni slavu* (...) Što u prijevodu znači, između ostaloga, da *u Andaluziji nema pravog popisa zlostavljane djece* (...) (EFE, 6. 9. 2009.)

U prosincu 2009. Amnesty International objavio je izvještaj o zlostavljanju maloljetnikâ pod institucionalnom skrbi, njih više od 30 000 u Španjolskoj, ističući "zlouporabu, samovoljno obuzdavanje od strane nekvalificiranog osoblja i primjenu nasilja". UN-ov Odbor protiv mučenja, koji se obratio španjolskoj državi kako bi poduzela odgovarajuće mjere, zabrinut je ponajprije zbog prakse stavljanja u izolaciju, te zbog dijeljenja lijekova bez jamstva i zbog primanja štićenikâ bez prethodnog sudskog ovlaštenja (Maretto y Blanco, 2009).

Uslijed Zakona o rodnom nasilju više se štiti ženu nego maloljetnike i starije osobe, i omalovažava se činjenica da i muškarci mogu trpjeti zlostavljanje unutar para, uključujući i psihičko nasilje, prijetnje, uvrede ili poniženja. Muške osobe ostavlja se bez zaštite, i ne priznaje se da su sam Zakon i njegovo naučavanje najveći izvor zlostavljanja nad njima, u zaista golemom broju, ako ne i izvor povreda njihova integriteta, s mnogo težim posljedicama. Uz neomačizam, ili radikalni feminizam, kako god ga nazvali; slijep za društvene probleme koji se ne uklapaju u njegovu usku, "rodnu" perspektivu. U Andaluziji, npr., tipična zlostavljana starija osoba udovica je od 75 godina koja pati od kakve kronične bolesti ili od demencije, a onaj tko je zlostavlja baš i nije njezin partner ili bivši partner. (Morillo J., 13. 8. 2009).

Zakon o rodnom nasilju i zlostavljanje

"Stručnjaci" iz Ženskog instituta priredili su 1999. godine studiju nazvanu *Nasilje nad ženama u kućnom okruženju*, koja je trebala istražiti osjećaje žena u pogledu zlostavljanja. Prema tom istraživanju 4,2% španjolskih žena izjavilo je da su ih zlostavljale neke od osoba s kojima žive u svome domu, ili njihovi zaručnici; studija je, kaže Díaz Aguado, (2005.), u svojim zaključcima pokazala da se *jedna od svakih deset španjolskih žena ipak uključenih u neke od situacija koje se mogu smatrati zlostavljanjem, ne prepoznaje ili ne izjašnjava kao žrtva te situacije.* Počelo se unaprijed uobličavati ono što je trebalo postati službeni pojam zlostavljanja, i ta je studija zacijelo pridonijela nastanku Zakona o kućnom nasilju iz 2003. godine.

Međutim Zakonom o rodnom nasilju izravno se preobličuje stvarnost zlostavljanja, radi preuveličavanja, u kvantitativnome smislu, fenomena "zlostavljanja" žena. Otkako su uvreda, "psihičko zlostavljanje", blago ponižavanje, blaga prijetnja, ili napad koji "ne nanosi ozljedu" označeni kao kaznena djela, jer sve su to oblici kažnjivi čak godinom zatvora kad ih muškarac izvršava nad ženom, "zlostavljanje" je, mjerimo li ga predanim prijavama, uključujući i one protupravne i lažne, doseglo alarmantne brojke. Brojke koje, sa svoje strane, radikalnom feminizmu služe kako bi, u začaranome krugu gdje se brkaju uzroci i posljedice, opravdao nepravedne zakone koje promiče.

Ta medijska slika "zlostavljanja" u kojoj su stotine tisuća prokazanih muškaraca "zlostavljači", i svaki sukob unutar para kazneno djelo, izravno šteti uistinu napadnutim članovima para – bili oni muškarci ili žene – jer njihovi se problemi raspršuju pod lavinom besmislica. Kao što pouzdano ustvrđuju iz

Andaluzijskoga saveza za zaštitu stvarne ravnopravnosti u listopadu 2009. u obavijesti za novine, *ovaj čudovišni zakon pokazao se u svakom pogledu nedjelotvornim u borbi protiv zlostavljanja, jer dok baca preko palube svaku žrtvu koja nije žena, ostavio je naposljetku i nju nezaštićenom, preopteretivši pravosuđe i redarstvo usmjeravanjem lavine najbeznačajnijih partnerskih svada prema sudovima za nasilje nad ženom, kako bi se napuhali podatci o prijavama za zlostavljanje i na taj način opravdale pogubne rodne kampanje za prigrabljivanje ženskih glasova.* Stoga bi trebalo korjenito razlikovati stvarno tjelesno nasilje unutar para od onoga što se na temelju Zakona o rodnom nasilju uopćeno naziva "zlostavljanjem", izrazom koji se u biti odnosi na medijsku i sudsku više nego na društvenu stvarnost.

Najzad, prijevarno i zloporabno posezanje za nepravednim Zakonom o rodnom nasilju kako bi se sudskim putem napadali muškarci, naše državne vlasti zanemaruju i zataškavaju, iako se nesumnjivo radi o pravom nasilju, koje seže mnogo dalje nego pravna i seksistička definicija "zlostavljanja" žena. Smatra se vjerojatnim da muškarac, izlažući se udaru Zakona, zlostavlja, ali ne i da se žena, s pozicije nekažnjivosti, koristi Pravdom kao nasiljem. Opet nepravedna podjela na dobre i zle, po spolnom kriteriju. A ipak, svi znamo da dobrota i zloća nemaju spolna obilježja. Okrivljavanje muškaraca, uz to, čini ih metom optužaba i za mnoga druga kaznena djela, npr. za zlostavljanje maloljetnikâ u okružju para, koja također spadaju u, proširenu, nadležnost sudova za rodno nasilje.

Lažne prijave

Kao što kaže sutkinja María Sanahuja, zaista nema potrebe za podnošenjem lažnih prijava, jer mnogo toga već u samoj raspravi među parom kazneno je određeno. Unatoč tome, lažnih prijava ipak ima. Čini se da je, i kao izmišljotina i kao podvala zakonu – zahtijevanje nepotrebne pravne zaštite – lažna prijava važan dio primjene Zakona o rodnom nasilju. Potvrđuju to mnogi profesionalci u dodiru sa svakodnevnom stvarnošću. Nazvat ćemo dakle, općenito, "lažnom prijavom" i izmišljotinu i prijevaru što obilježavaju primjenu zakona koji se nudi kao sredstvo "pravnog nasilja" za svaki sukob unutar para. Koliko god da se, iz feminističke "perspektive", ta očevidnost poriče. Kako ne priznati da postoje osobe koje se, iz pozicije nekažnjivosti i gotovo s blagoslovom javnosti, koriste zakonom i pravdom kao oruđem ili oblikom nasilja?

S obzirom na predmnjevu muškarčeve krivnje, praktički je nemoguće razabrati prave razmjere tog tegobnog problema. O muškarcima koje zakon

oslobodi, "feministički režim" ne kaže da su nedužni, nego da se "nije mogla dokazati njihova krivnja", jer postoje samo prijave čiju je lažnost moguće vjerodostojno dokazati. A to gotovo uvijek zbog neke greške koju napravi prijavljivačica. Primjerâ je mnogo. Sud u Sevilli arhivirao je u lipnju 2009. *parnicu protiv muškarca koji je proveo 11 mjeseci u zatvoru zbog 8 prijava za zlostavljanje što ih je podnijela njegova bivša supruga.* Taj čovjek izašao je iz zatvora kada je sudac primio forenzičko izvješće da se radilo o samoozljedama. U arhiviranom spisu kaže se da neke od napada bivši muž nije mogao izvršiti jer je bio izvan Seville, a u drugim slučajevima njegova je odgovornost odbačena jer je u te dane bio u zatvoru. Što se žene tiče, ona se žurno obratila televiziji i novinama *kako bi odala pojedinosti svoga života koji se pretvorio u pakao. Prema onome što je ispričala, udaranje je počelo na dan vjenčanja (1995.) i nije prestajalo sljedećih 13 godina. "Prije ću ja njega ubiti, ne želim biti još jedan broj u statistikama ubijenih žena", upozorila je jednom prilikom.* Nije bilo dovoljno što su neke prijave podnesene kada je suprug bio u zatvoru. Sudac je tek nakon forenzičkog izvješća svjedočanstvo odbacio zbog pretpostavljenog kaznenog djela lažne prijave (El País, 1. 6. 2009). Bivši suprug, koji je, da bi izbjegao još lažnih prijava, tražio da mu se stavi narukvica za zlostavljače (to mu je uskraćeno), napokon je oslobođen svih optužbi.

Ali koliko je nedužnih u španjolskim zatvorima? Nikada nećemo znati. Oni će zauvijek – službeno i društveno – temeljem takvih prijava ostati označeni kao zlostavljači, i njihovi će slučajevi sigurno poslužiti za dokazivanje nužnosti nepravednoga zakona koji je provalio u njihove živote.

Lažna prijava na temelju Zakona o rodnom nasilju trebala bi ne samo tvoriti kazneno djelo sama po sebi nego i smatrati se ženinom "zlouporabom vlasti" protiv muškarca, pojavom za koju su, prema pravnim načelima, potrebna dva uvjeta: objektivna situacija tjelesne ili duševne moći napadača nad žrtvom uslijed neravnoteže snaga u korist prvoga, i zloporaba tj. svjesno nasilnikovo iskorištavanje neravnoteže za lakše i nekažnjivije ostvarenje kaznenog djela. Naš bi kazneni zakonik također trebao strože razlikovati lažnu prijavu u građanskom pravu, primjerice radi dobivanja osigurnine, i onu drugu, kaznenu. Ovu bi, nesumnjivo, valjalo uzimati u obzir kao "kazneno djelo protiv osobe" i mnogo je strože kažnjavati. A u stvarnosti su za najtežu lažnu prijavu protiv neke konkretne osobe prredviđene maksimalno dvije godine zatvora, pa netko bez policijskog dosjea neće ni kročiti u zatvor čak ni kada se dokaže lažnost prijave. Lažne prijave protiv osoba nešto su vrlo ozbiljno, pri čemu predmnjeva ženine vjerodostojnosti ostavlja muške žrtve potpuno nezaštićene. Kazneno se djelo, u skla-

du s time, omalovažava, iako, srećom, društvo takvu praksu svakim danom sve odlučnije odbacuje, izmučeno službenom demagogijom kao i prevarantskom upotrebom prava, koje neki provode na vlastitu korist a na opću štetu.

Zakon o rodnom nasilju: Remek-djelo

Zakon o rodnom nasilju prihvaćen je u parlamentu na Blagdan nevine dječice, 28. prosinca 2004. Ima dobro pogođeno ime, jer institucionalizira "pravno" nasilje nad muškarcem, uključujući i poticaj: žene koje prijavljuju zlostavljanje imaju posebna prava, koja u mnogim slučajevima čine nečastan motiv prijave. Riječ je o Zakonu nevinih, prema kojemu su svi muškarci nasuprot partnerici ili bivšoj partnerici predmnijevani krivci. A to je u rukama odlučnih beskrupuloznih osoba, uključujući odvjetnike, dalekometno bacačko oružje, s čitavim represivnim državnim aparatom upregnutim protiv muškarca, kao da se radi o izvanrednom stanju. Posrijedi je Zakon koji, prema riječima suca Francisca Serrana (2009.), predviđa nerazmjernu kaznu i teške, osobne i obiteljske, mjere. Zakon što sprečava posredovanje, a povređuje, među ostalim, i 32. članak ustava, nalog zakonodavcu da prava i dužnosti supružnikâ uređuje s punim poštivanjem jednakosti pred zakonom. I ponajviše – to je zakon koji, bez imalo stida, gazi temeljna prava.

Zakon o rodnom nasilju savršeno je osmišljeno pravno sredstvo kojim se jednoj strani u sukobu – emocionalnom, ekonomskom ili kakvom drugom – dodjeljuje ne prednost, nego apsolutna premoć u najrazličitijim područjima. Prema Díazu Herreri (2006.), *osim što je preinačen Kazneni i Građanski zakonik, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o nadležnosti sudova, Zakon o sudskoj vlasti, Zakon o državnom odvjetništvu, što će reći – svekoliko zakonodavstvo glede sudske vlasti i normi što ih ona mora primjenjivati, tim zakonom promijenjeno je i desetak drugih organskih zakona.* Ta besprimjerna činjenica pretvorila ga je u organski zakon koji je proizveo daleko najviše izmjena u nacionalnom pravnom poretku.

Proslov

U proslovu, 1. člankom Zakona o rodnom nasilju određuje se da *je cilj ovog Zakona djelovanje protiv nasilja što ga, kao očitovanje diskriminacije, nejednakosti i odnosâ moći između muškaraca i žena, provode na štetu potonjih oni koji s njima jesu ili su bili u braku, ili u sličnim odnosima privrženosti, pa i ako s njima ne žive.*

Taj proslov preuzima, između redaka, medijsku poruku radikalnog feminizma. Prvi je dio proglas feminističkog slogana, otisnut nigdje drugdje nego

na službenim stranicama jednog organskog zakona, a kaže da se sve žene, bez iznimke, nalaze pod vlašću svojih partnera, u situaciji nejednakosti, zbog mačističkih odnosa koje im nameću, bez iznimke, svi muškarci. Polazeći odatle, Zakon nastavlja u istom smjeru, a to podrazumijeva za muškarca, sada stvarnu, diskriminaciju, situaciju nejednakosti i premoć žene unutar para ili bivšeg para, bez iznimke. Ne tobože, nego na učinkovit način, jer se primjenjuje na svakog prijavljenog muškarca. Njegova se krivnja predmnijeva, i dovoljno je označiti ga pa da postane stvarna i da se a priori poduzmu "protuneprijateljske" kaznene mjere.

Zaista je to Zakon "nevinih", jer okrivljuje svakoga. Zakonski utemeljuje motiv u mačističkim odnosima koje svaki muškarac nameće ženi. Ako postoji spolu vlastit motiv za kazneno djelo, već imamo pretpostavljenog krivca. I dovoljna je optužba pa da nestane pridjev "pretpostavljeni". Zakon ustanovljuje također tobožnju situaciju općenite podređenosti žene, kao takve, unutar para. Kako se može zdravo za gotovo uzimati da je uvijek posrijedi takva vrst odnosa? No, kao što kaže María Pozas, *radi se o zakonitim presumpcijama, bez hitnosti dokaza, (...) isključivo na temelju spola počinitelja i žrtve*, odnosno o predmnjevama "krivnje" oprečnima i stvarnosti i ustavu.

Iznenađuje što u proslovu stoji "provode", a ne "ako provode", čime se pretpostavlja, prešutno, kažnjivost svakog muškarca, a izrijekom i bez mogućnosti iznimke podređenost svake žene. Moglo bi doći do ustavne tužbe, kako to predlaže sudac Francisco Serrano, od neke žene koja odbija da joj se propisuje obespravljenost i podređenost muškarcu. Zakon se očito ne odnosi na tjelesnu podređenost, jer mogućnosti agresije između dvije osobe mnogostruke su, kao što dokazuju slučajevi muškaraca ubijenih od svojih partnerica, a da i ne spominjemo netjelesne nasrtaje, kao što su psihičko zlostavljanje, ponižavanje ili uvreda, svi predviđeni u samom Zakonu, i posebno prijetnja, također strože okvalificirana Zakonom čije sámo postojanje znači prijetnju za sve osobe muškoga spola u ovoj zemlji. Kao što u vezi s ovim proslovom kaže Enrique Gimbernat, *taj postulat radikalnog feminizma, koji, kao i svojedobno nacionalkatolicizam, teži nametnuti, kaznenopravnom prisilom, svoja načela nevjerničkom ostatku stanovništva, može se braniti samo s pozicije fundamentalizma, koji, po definiciji, odbija vidjeti naprosto opipljivu stvarnost (...).*

Načelo jednakosti

Prvo temeljno načelo s kojim se ovaj Zakon sukobljava jest načelo jednakosti, iz 14. članka Ustava: *Španjolci su jednaki pred Zakonom, bez ikakve dis-*

kriminacije s obzirom na rođenje, rasu, spol, religiju, mišljenje i bilo koji drugi osobni ili društveni uvjet ili okolnost. Državno sudbeno vijeće u svome drugom izvješću (prvo se nije svidjelo vladi) o nacrtu Zakona o rodnom nasilju ustvrđuje kako *se smatra da protiv predložene promjene 171. i 172. članka postoje ozbiljni ustavni prigovori* (...) *zbog njezina spolnog određivanja aktivnog i pasivnog subjekta, mimo objektivno ostvarenog ponašanja (...). Ta raspodjela kaznenih djela s obzirom na spol aktivnog subjekta sadržana je ne samo u 33. članku teksta* (...) *kad se dodjeljuje nadležnost planiranim sudovima za slučajeve nasilja nad ženom, nego i u samom izdvajanju kaznenih protuzakonitosti s muškim aktivnim subjektom, koje može počiniti isključivo muškarac. Takvo određivanje objektivno istoga ponašanja kao prekršaja ili kao kaznenog djela ovisno o tome je li aktivni subjekt muškarac ili žena, znači izravnu povredu načela jednakosti.* Kao što ustvrđuje María Pozas, ovim se Zakonom odbacuje *briga za spolnu neutralnost u opisu tipova kaznenih djela, trajno prisutna u španjolskoj kaznenoj politici od donošenja Ustava*. Prema sutkinjinu mišljenju, *za strogi progon bračnog zlostavljanja* (...) *dovoljno je bilo pooštriti kazne bez razlike s obzirom na spol*. Ako bi muškarci bili počinitelji većeg broja djela određenih kao kaznena, bili bi u većem broju i kažnjeni. Također tvrdi da je *u konačnici uvođenje nejednakosti (...) neprihvatljiva stvarna cijena u odnosu na ustavne vrednote* (STC 196/199). Za Miguela Polaina Navarretea "pozitivna diskriminacija" u Zakonu o rodnom nasilju *žaljenja je vrijedan nazadak u modernoj pravno-kaznenoj dogmatici* te znači povratak u predustavno stanje. I u tom smislu, dodali bismo, posvećuje, u zakonskom tekstu, podređenost žene muškarcu rabeći najčistiji neomačistički diskurs radikalnog feminizma.

Presumpcija nevinosti

Prema sutkinji Marîi Pozas, "zakonske presumpcije" o zlouporabi vlasti i diskriminatorni motiv svih muškaraca prema svim ženama u odnosima unutar para ili bivšega para, "zakonske presumpcije bez potrebe dokaza", povređuju ne samo načelo krivnje i odgovornosti za djelo nego i pravo na presumpciju nevinosti. Ustvari, prijava se obično podiže usprkos nepostojanju dokaza, samim ženinim iskazom. U Sevilli je u 2008., prema podatcima Državnog sudbenog vijeća (ABC /M. J. P/, Sevilla, 2. 6. 2009.), *privremeno stavljeno ad acta 62% prijava za zlostavljanje, većinom zato što se žene nisu htjele izjasniti protiv navodnog agresora i nije bilo drugih dokaza osim njihova svjedočanstva*. Jedan od tih slučajeva, među tisućama drugih, jest onaj Joséa Antonija Gómeza, četrdesettrogodišnjaka iz Seville, s dva oslobođenja i jednom uvjetnom osudom na 9 mje-

seci za psihičko zlostavljanje, suočenog s četvrtom prijavom svoje bivše supruge, zbog navodnih prijetnji i kršenja sigurnosne mjere. Prijava je proslijeđena seviljskom državnom odvjetništvu bez drugog dokaza osim svjedočanstva bivše supruge, koja je pred tužiteljstvom, bez imalo stida i očito se sprdajući s pravosudnim sustavom, izjavila kako je prjeteću poruku, navodno poslanu od muža, pročitala na ulici i odmah bacila. S obzirom na prethodnu osudu, José Antonio Gómez se zbog te prijave našao pred zatvorskom kaznom, u skladu s prijetnjom njegove bivše žene, koja je, kaže on, izjavila *kako neće stati dok me ne strpa u tamnicu* (Moreno, Silvia, 2009). U 2008., uz 62% zasad u arhivu, 2% prijava za zlostavljanje odbačeno je prije suđenja, a njih 17% konačno su povukle seviljske prijaviteljice; sve u svemu, 81% od 6 294 podnesene prijave (ABC /M. J. P/ 2. 6. 2009.).

Dostojanstvo

Dostojanstvo osobe temeljni je ljudski osjećaj i, time, pravo, kao što se ističe u presudama Ustavnoga suda 214/1991. i 176/1995., koje ukazuju na to da nejednako ophođenje prema određenim osobama zbog neke njihove razlikovne osobitosti (npr. muški spol), podrazumijeva nijekanje njihova čovještva jednakog kao u drugih te pogađa njihovo osobno dostojanstvo. Poput odlaženja u stražnji dio segregacijskog autobusa pravde. Ne samo zbog različitog kaznenog tretmana za ista djela, presumpcija ženine vjerodostojnosti napad je i na dostojanstvo muškarca: ne samo da se ustvrđuje da je seksist i prijestupnik jer je muškarac, nego također da laže.

Ciljevi zakona

U studenom 2009. čelnik katalonskog ministarstva unutarnjih poslova Joan Saura objavio je da se njegovo ministarstvo sprema provesti ispitivanje među 15 000 osoba *radi stvarne spoznaje fenomena mačističkog nasilja u toj zajednici* (...), *što je pionirska inicijativa u Španjolskoj* (El Mundo, 29. 9. 9). Drugim riječima, ne zna se sa sigurnošću, a još se manje znalo 2004., kojim je preventivnim ciljevima namijenjen Zakon. Iako se, kako zaključuje sutkinja María Pozas, *ciljevi opće prevencije mogu djelotvorno provoditi bez žrtvovanja pravâ kao što su jednakost, presumpcija nevinosti ili ljudsko dostojanstvo*, tj. pooštrenjem kazni, bez diskriminacije, za one delikte koji se smatraju učestalijima, kao što je svojedobno već učinjeno Zakonom o kućnom nasilju. Ako se više muškaraca ogriješi o zakon, više će ih biti osuđeno, bez vraćanja na determinističko ka-

zneno pravo. Ali činjenica je da su, bez utvrdivanja makar i općepreventivnih ciljeva, žrtvovana temeljna prava. Dakako, ne u korist opće prevencije. Naprotiv, ukazujući na jedan pravorijek Ustavnoga suda, Pozas ocjenjuje da poruka koja se Zakonom o rodnom nasilju šalje građanstvu *znači beskorisno rasipanje prisile koje pretvara normu u proizvoljnost i podriva osnovna pravna načela, neodvojiva od dostojanstva osobe i od vladavine zakona* (STC 55/1996).

No Zakon o rodnom nasilju imao je jasan cilj, razvidan u njegovu sastavljanju: faktičnu regulaciju odnosa između partnera, posebice onih u sukobu, koji se obično rastave ili razvedu. U prosincu 2009. sudac za rodno nasilje Jaén Miguel Sánchez Gasca, koji se spremao presudom podijeliti skrbništvo, morao ga je *in extremis* dodijeliti supruzi pošto je ona podnijela prijavu zbog "zlostavljanja", koja zakonski onemogućuje podijeljeno skrbništvo. U presudi sudac je ustvrdio da bi možda primjerenije bilo odobriti i ocu skrbništvo, ali je zbog loše i negativne zakonske regulacije prisiljen da mu ga uskrati (EFE, 12. 12. 2009). Jer Zakon o rodnom nasilju "proždire" bilo koju drugu moguću regulaciju. Dati ženi prevlast nad muškarcem, kako u zajedničkom životu tako i u raskidima, skriveni je lajtmotiv ovoga Zakona, koliko god da ga se formalno opravdava upućivanjem, općenito, na borbu protiv proglašenog "rodnog nasilja", što je mutan pojam koji sadži pretpostavke nejednakosti među onima koje sam Zakon zabranjuje diskriminirati. Kako bi se, naprosto, ustanovio odnos moći žene nad muškarcem u svakom postupku rastave.

Radi se o Zakonu koji je, tako obuhvatnim kaznenopravnim obilježavanjem raznih ponašanja, opravdao medijsku kampanju što mu je prethodila, kao i onu koja će ga pratiti tijekom njegove primjene: sada, nakon što je usvojen, zaista se može ustvrditi da je "zlostavljanje" nešto uobičajeno u životu parova u Španjolskoj. Jer sve je "zlostavljanje". Jer "zlostavljanje" je, snagom "razlivenog prava", svojstvenog totalitarizmu, podignuto na razinu zakonitog počela rastvaranja razlika. Kao što kaže Rodrigo Tena (2009), *bezobzirno, razliveno pravo, prilagođeno trenutnim okolnostima, ne bi samo bilo nesposobno nametnuti ograničenja zlouporabi, nego bi je, dapače, pretvorilo u svoje glavno oružje* (...) *Na pozornici razlivenog prava* (...) *ustavne, ali i privatne tužbe, kao i kaznene prijave, nisu toliko putevi do pravde, nego oružje zastrašivanja neprijatelja da bi ga se prisililo na pregovore ili natjeralo da potrati svoje vrijeme i novac. Od borbe za pravo stigli smo do borbe pomoću prava. Ne čudi onda što se i privatni i javni predmeti na koncu rješavaju za pregovaračkim stolom ovisno o uvjeravateljskoj sposobnosti svake strane, a ne o pravednosti u konkretnom slučaju.*

Praktične posljedice

Zakon o rodnom nasilju želi uvjeriti žene da su muškarci puno gori od njih, a i puno gori nego što ih one vide, jer svi su "potencijalni zlostavljači". To je jedan od najperverznijih aspekata Zakona. No njegove posljedice sežu mnogo dalje. Ovaj Zakon omogućuje, zbog nekažnjivosti, "bilo kakav na spolnoj pripadnosti utemeljen čin nasilja stvarno ili potencijalno štetan ili tjelesno bolan za muškarca, ili prijetnju takvim nasiljem, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom bilo u privatnom životu". Dio u navodnicima definicija je nasilja nad ženama koju je usvojila Opća skupština UN-a 1993., i u kojoj smo riječ "žena", zamijenili sa "muškarac".

U studenom 2009. prvi put u Španjolskoj osuđena je, presudom suda u Malagi, jedna žena na godinu i pol zatvora jer je svome partneru prijetila da će ga prijaviti zbog zlostavljanja, te ga upozoravala: "Završit ćeš u zatvoru i upropastit ću te." Žena ga je prijetnjama uspjela izbaciti iz stana koji su zajedno kupili (El Mundo, 15. 2. 2009). Pravorijek sadrži osudu za kaznena djela prisile i prijetnje, čime se priznaje, prešutno, da Zakon o rodnom nasilju ostavlja muškarca nezaštićenim. I da posljedice takve optužbe, čak i kada je uperena protiv nedužnoga, predstavljaju stvarnu opasnost. Jer lažna optužba za bilo koje drugo kazneno djelo označena je općenito samo kao kleveta. Unatoč tomu, prema mišljenju suda, lažna optužba za zlostavljanje podrazumijeva također prisilu i prijetnju. Dakle radi se o sudskom priznavanju novoga oblika nasilja.

Zakon o rodnom nasilju prožima i regulaciju rastava i razvodâ; nosi u sebi zloglasni sindrom otuđenja od roditelja (SOR), jer djeca mogu vidjeti oca kako ga privodi policija i kako biva, s noći na jutro, izbačen iz vlastitog doma i pretvoren u "zlostavljača" zbog puke prijave, što im je neshvatljivo. Znamo da broj kaznenih djela počinjenih u razdoblju od početka 2005. do lipnja 2009. premašuje 600 000. Ne znamo međutim koliko puta se, unutar para ili bivšeg para, u Španjolskoj Zakon upotrebljavao za emocionalnu, psihološku ili materijalnu ucjenu. Moglo bi mu se doista, zbog toga što dopušta prijevarnu uporabu prava i nasilje, nadjenuti ime Zakona rodne osvete – takvi su njegov duh i mehanizmi koje određuje s ciljem da budu upotrijebljeni protiv sadašnjeg ili bivšeg muškog partnera.

Radi se o nepravednom Zakonu koji, kao takav, ima potrebu svakodnevno se legitimirati pred zbunjenim društvom koje se, istovremeno ne shvaćajući dovoljno dobro što se događa, užurbano naoružava novim pravnim nemanima što mu se nude, bilo za napad bilo za obranu. Doista je to vladavina Zakona.

Ali takvoga koji je vrlo daleko od naravnog zakona što bi nas sve trebao nadahnjivati. i. umjesto prema uređenom društvu, vodi prema čistoj dezintegraciji. U studenom 2009.. Andaluzijska platforma za potporu Europskom ženskom lobiju poslala je vladinu opunomoćeniku za borbu protiv rodnog nasilja, Miguelu Lorenteu. zahtjev za *reformom zakona kojom bi se zlostavljačima uskratila mogućnost viđanja svoje djece*, kako bi se trajno i konačno stigmatizirali svi osuđenici za kazneno djelo "zlostavljanja", kao i njihova djeca. Reforma je stigla u španjolski parlament u studenom 2009.

Sa španjolskoga preveo
Jerko Grgec

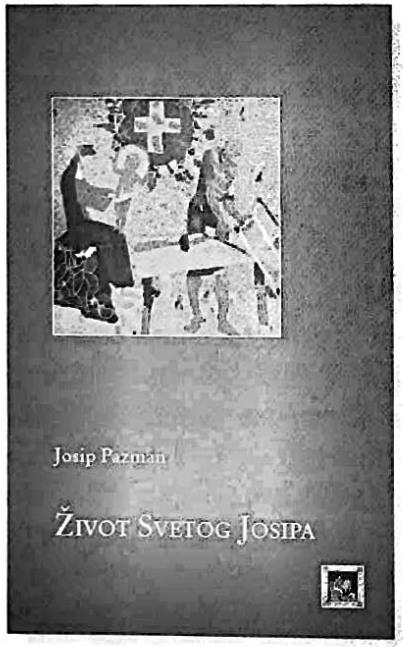

Kad bismo...

Kad bismo barem radili
na nečem bolno i smisleno stvarnom...
kao ondje, daleko,
gdje ljudi još mole,
a Bog im odgovara, vodi ih i uči,
gdje poslije lutanja vraćaju se kući,
noći su još ponekad od valovlja
cvrčaka, pjeva, od ruke u ruci,
gdje čuvstvena, umna sućutnost
krasno se razgori milinom
tajnih jezgri trajnih svetoriječi.

Tamo bismo prinijeli žrtvu
praznine, lutanja, pustopoljina, suza,
a ponoćni bi se lavež konačno prelio
u šum obećanih krošnji.

Mladen JURČIĆ

Svjetski putnik

Kratko nakon što sam pristupio simpatičnoj molitvenoj zajednici, koja se dva puta tjedno sastajala u crkvi Marijina Uznesenja, jedan od članova, po zanimanju liječnik, doktor Nikola Petković, visok čovjek srednjih godina, prosijede kose i vedrih, prodornih plavih očiju, s kojim sam se brzo sprijateljio, jer imao je mjesto kraj mene za molitava, duhovnih vježbi i razmatranja, upitao me je nakon jednoga sastanka na kojemu je naš duhovni voditelj, otac Josip Koroman, osamdesetgodišnji svećenik vrlo živoga duha, pobudno govorio o prolaznosti i ispraznosti ovoga svijeta: – Današnje razmatranje bilo je vrlo lijepo, a i istinito, no hoćete li se zorno uvjeriti kako je "viđenje ovoga svijeta" doista relativno i prolazno?

Iznenađeno sam ga pogledao, pa je objasnio: – Ne šalim se. Među siromašnim i potrebitim ljudima kojima zajednica pomaže je i Martin Kresić. Govori li vam što to ime?

– Da, govori – odvratio sam. – Je li to onaj Martin Kresić koji je svojedobno pisao zanimljive putopise iz egzotičnih krajeva?

– Nažalost, jest. Moram reći "nažalost", jer sad je daleko od smionog i duhovitog svjetskog putnika, autora živopisnih knjiga, koje su pravi biseri, a i vrijedni dokumenti o ljudskim traženjima, čak ako je u njima ponešto i "ukrašavao". Ali već odavno nije svjetski putnik. Ostario je, obolio i osiromašio, pa je u prilično teškom položaju. Pomažemo mu koliko možemo, kao i ostalim našim siromasima u župi. Nosimo mu hranu, odjeću, a što je najvažnije, malo razumijevanja i ljudskoga društva. Kao što znate, izmjenjujemo se u obilasku potrebitih. Danas smo do Kresića trebali otići Janko Stubler, profesor kojega ste upoznali, i ja, ali Janko danas nije mogao doći. Biste li me vi otpratili?

– Rado – složio sam se. – Vrlo sam dirnut dobrotvornim djelovanjem zajednice. Činite puno dobra.

– "Činimo" – ispravi me Petković. – Sad ste i vi naš "punopravni" pripadnik. Kažete da ste čuli za Kresića?

– Kako ne! Još kao dječak čitao sam njegove opise putovanja na Tibet, pa diljem Afrike, a proputovao je i Australiju i obje Amerike. Osim zadivljujuć ega pustolovnoga duha, imao je i književnoga dara, kao što ste primijetili, čak je bio i glasovit. Sjećam se da su po njegovim putopisima crtali i stripove. Slovio je kao hrvatski Karl May, kao i on opisivao je susrete s razbojnicima, suvremenim piratima i raznovrsne pustolovine. Dok sam to čitao i ja sam poželio biti istraživač. Zapravo, uvijek sam zavidio takvim ljudima...

– Nikome ne treba zavidjeti – ozbiljno će moj sugovornik. – Možda ćete se u to uvjeriti kad... – Zastao je, gledajući pred sebe, a onda je nastavio: – Stubler i ja prekojučer smo bili kod njega. Odlazimo dvaput tjedno, ponekad i češće i pomažemo mu. Jadnik, samo ga još članovi zajednice posjećuju. Da vidite kako sada živi: u stančiću koji nije njegov, nego ga sin njegova pokojnog prijatelja pušta da tu boravi. Boluje od reume, artritisa, skleroze i čega sve ne, a još davno, dok je putovao, uzdrmala ga je malarija. Da nema zajednice oca Josipa, stan, a i Kresić, bili bi skroz zapušteni. Kaže da nema rodbine, ili nitko ne mari za njega, a žena mu se davno preudala, jer je previše izbivao, a i na sav glas se hvalio brojnim ljubavnim osvajanjima egzotičnih dama na putovanjima, pa je o tome pisao i u knjigama. Vjerojatno je velik dio toga izmislio, no žena mu je pobjesnila i ostavila ga, a novac je rasuo, ili su mu ga izmamili beskrupulozni "prijatelji", ako je ikad imao puno novaca, jer za putovanja je dobivao dotacije, no nešto je zaradio od knjiga i zbilja zanimljivih predavanja. Prošao je gotovo cijeli svijet. Dobro ste rekli: imao je vrlo živ, nemiran, istraživalački duh, živio je kako bi mnogi poželjeli, svašta je doživio, no sad je velik dio toga potpuno zaboravio, jer star je, a skleroza napreduje. Čudno je to, jako čudno... – Ponovno je zastao, s tužnim izrazom lica. – Sam kaže da mu se čini da nigdje nije ni bio, nego je sve samo sanjao i to nakratko, u intenzivnom snu, kojemu više ne može odrediti trajanje, a to i jest teško u snovima. Sad je san prohujao i nestao. Zanimljivo je da se danas još najbolje sjeća djetinjstva i časova u staroj seoskoj crkvi, kamo je odlazio s bakom. Sjeća se slika, vitraja, kipova, oltara, a i ilustracija iz stare bakine knjige, koje su prikazivale prizore iz misijskih putovanja svetoga Pavla. Svega toga sjeća se bolje i podrobnije nego ijednoga svog putovanja, kao što je i svojstveno skleroznim starcima. Bio je na Tibetu, provodio je vrijeme po budističkim samostanima, na mjestima i popríštima raznih "tajni", istraživao je ruševine naseobina Inka i neprestano je, kako je izjavljivao u knjigama, tražio izgubljenu mudrost, a sad se i sam često "gubi", nepovezano govori, pa ponekad jedva zna gdje je. Neobična, žalosna sudbina! Jedino mu je istraživanje i razonoda da sjedi u parku, kad ga netko od nas može izvesti iz stana. A kakva je pouka svega toga, gospodine Kaloperu? – oštro me je pogledao. – Opet duhovna, čak vjerska, rekao bih: Ako nema nadsvijeta, u kojemu jedino možemo steći pravu ispunjenost, *ovaj* nam svijet ne može pružiti bitne spoznaje, vrhunsku, uvijek važeću, "izgubljenu", ili bilo kakvu drugu

mudrost, a ni tkozna kakvo zadovoljstvo, makar koliko putovali i makar što vidjeli. Možda je u tome bit onoga zaziva u Litanijama Srcu Isusovu, što ih često molimo s ocem Josipom, kad kažemo da je u Njegovu Srcu "sve blago mudrosti i znanja", jer drugdje ćemo to blago mudrosti uzalud tražiti. Ako mudrost nije u Bogu, onda uopće ne postoji i ne može se naći ni na najdaljim putovanjima. No ja brbljam, a trebali bismo poći.

Iako su Stubler i doktor Petković redovito čistili i zračili, u malom jednosobnom stanu, zapravo garsonjeri, bilo je zagušljivo, a činilo se da se oštar, težak miris ustajale hrane, znoja, bolesti, starosti i nesreće nikako ne može odstraniti. U kuhinji, u sudoperu, na stolu, a i na podu bili su ostatci hrane i lokvice prolivene juhe. Martin Kresić ležao je u sobici, na krevetu, a kad smo doktor Petković i ja ušli, sjeo je i pozdravio nas. Nekadašnji pustolov sad je bio gotovo ćelav starčić, zamućenih plavih očiju i nižega stasa nego što sam očekivao, pa iako nije bio mnogo stariji od oca Josipa, našega duhovnika, bolest ga je pognula i izobličila, a bore na licu bile su brojnije i dublje nego na svećenikovu. Stubler me je predstavio, a onda je zamolio Kresića da ustane, kako bismo mu promijenili posteljinu. Iz vreće koju smo donijeli, izvadili smo čistu krevetninu, a onu na kojoj je starac ležao, žućkastu, već smrdljivu i vlažnu, strpali smo u vreću. Osjetio sam opasan napad gađenja, ali sam se svladao i ukorio sam sebe mišlju da bih dosad već trebao biti dostojniji, požrtvovniji član te milosrdne zajednice.

– Sad možete ponovno leći – pokaže Stubler, pa se bivši svjetski putnik spusti na krevet i zabrinuto reče:

– Moram skupiti snage... za šetnju. Bez toga bih posve... obamro.

– Gospodin Kaloper je još kao dječak rado čitao vaše knjige – reče Stubler, pokazujući me, kao da se obraća djetetu. – Sanjao je o tome da postane svjetski putnik, istraživač poput vas.

– Moje... knjige? – tupo ponovi starac.

– Da, putopise, u kojima ste opisivali svoje doživljaje.

– Više nemam knjiga – tužno će Kresić. – Oči su mi slabe, ne mogu čitati, a brzo i zaboravim što pročitam. Samo šećem... Mozak me ostavlja – nekoliko se puta kucnuo zglobovima prstiju po glavi i činilo se da će zaplakati.

– Ali ljudi još čitaju knjige o vašim putovanjima – uvjeravao ga je Stubler.

– Slabo se sjećam... Tek ponečega... – ustrajao je putnik. – Sve mi je to mutno... sve što je nekad bilo. Jako, jako mutno...

– Ali svojevremeno ste upoznali čak i neke vrlo znamenite ljude, vladare, je li, prinčeve u dalekim zemljama? Od njih ste dobili i vrijedne darove. Čega je sve bilo?...

– Ne sjećam se... Mutno mi je... Često je sve potpuno mutno... – Onda mu se naborano lice razvedrilo. – Sjećam se svoje bake... svake njezine crte. Vodila me je u crkvu, gdje je bila velika slika anđela, kako razgovara s Marijom. Vrlo velika slika, u lijepim bojama... Tako dobro pogođene boje... Sjećam se kako su sunčeve zrake koso padale kroz prozore, upravo na Marijino lice...

– Sjećate li se oca Josipa? – upita Stubler, kojega je ta tema podsjetila. – Pozdravlja vas. – No Kresić je samo zurio u njega, a onda se požuri reći, kao da se svakako želi opravdati zbog svoje zaboravljivosti:

– Sjećam se lica svoje žene, nje se dobro sjećam. Bila je vrlo lijepa. Krasotica. – Naglo je zadobio zabrinut izraz. – Kako se ono zvala?... Dragica! – nasmiješio se s olakšanjem. – *Nje* se dobro sjećam... Samo nje od svih žena... a mislim da ih je bilo puno i bile su... – Oči su mu na trenutak nestašno zasjale, no onda su se opet zamutile. – Ali već ih se slabo sjećam... Gotovo uopće... Najbolje se sjećam Dragice. Majstorski je pravila bućnicu... I pitu od jabuka! Često je pjevala. – Neko je vrijeme šutio, duboko se zamisliv ši. – Imala je krasan glas. A onda se... izgubila. Tek tako, nestala je i ostao sam sam. Ne znam je li još živa, ili... Ne želim ni misliti da je možda... – Niz lice mu potekoše suze i počeo je jecati, prekrivši lice rukama.

– No, no, smirite se – blago će Stubler. – Odmorite se. Sad ćemo počistiti u kuhinji, a onda ćemo vas izvesti u šetnju. Vrijedi?

– Vrlo ste dobri... – plačno će starac. – Pravi ste anđeli...

– Samo smo ljudi koji želimo pomoći – odgovori Stubler. – Odmorite se i pripremite se za put u park.

– Put... – Kresić je zvučao kao jeka. – Put...

– Strašno je to... – prokomentira liječnik dok smo sređivali zbrku u kuhinji i prali suđe. – Zasad može izlaziti, ali jako se boji što će biti kad postane još nestabilniji na nogama. To će se uskoro dogoditi, a ne može cijelo vrijeme netko biti s njim. Ne želi samo ležati. Tragedija je u tome što se, duboko u njemu, želja za aktivnošću nije ugasila. Još je negdje svjetski putnik, ali tko zna u kakvoj dubini. – Duboko je uzdahnuo. – Putovanja, daleki krajevi... krasni su, dok smo se *u stanju* otiskivati. Sve je to predivno i zamamno dok traje, ali onda, neizbježno...

Izveli smo Kresića iz stana i polako ga poveli niza stube. Srećom, stanovao je na prvom katu. Korak po korak miljeli smo ulicom do ugla, prešli cestu i ušli u nevelik, ali dobro održavan park, gdje su maštovite jesenje boje oslikale drveće i prilično gusto raslinje.

– Tamo! – pokaže Kresić svoju omiljelu klupu.

Na vedru nebu pojavili su se oblaci, ali još se nisu doimali prijeteće. Sva trojica sjeli smo na klupu. Starac je neko vrijeme šutio, gledajući u nebo.

– Volim plavo – izjavio je poslije duže stanke. – More... Otoci... – pokazao je rukom prema nebu.

– Da, oblaci su zbilja nalik na otoke u moru – potvrdio sam. – Na svojim ste putovanjima vidjeli puno otoka.

– Ne... ne sjećam se – požali se putnik. – Lice moje bake... slika s anđelom, lopta... Dragica. Toga se dobro sjećam, tako dobro... A otoci su... Otoci su već... – Utihnuo je. – Dragica.

Odjednom je počeo plakati, ne tek jecati, kao gore, u stanu, nego je iznenada počeo glasno i gorko ridati, gotovo poput djeteta. Malobrojni posjetitelji u parku podigli su glave i začuđeno nas gledali. Stubler i ja smirivali smo starca, govorili smo mu da je sve u redu, da smo s njim u lijepomu parku, ali sve je bilo uzalud. Grčevito je i očajno ridao, pa nam je postalo neugodno. Nastojali smo ga utješiti kako smo znali i mogli, obećavali smo mu ovo i ono, govorili da ga pozdravljaju i vole svi u zajednici, pa smo već zvučali nepovezano i usplahireno, ali nismo ga uspjeli smiriti. Plakao je glasno i nezaustavljivo, kao da nas i nema, kao da neutješno oplakuje užas prolaznosti, tragiku, bijedu i temeljnu samotnost ljudskoga putovanja.

Nevenka NEKIĆ

Ljevoruki Buda

Sve je započelo onoga dana kad sam slučajno pogledao u zaslon moga starog televizora: na večernjem sijelu pametovalo je Vijeće Pravednih Mudraca na čelu s *oblapornim* usaljenim prednjakom koji je jedva otvarajući usta izgovarao neporecive ocjene. Uopće, primijetio sam da takvi sveznalice i pravednici teško otvaraju usta, cijede kroz stisnute zube presude i cinički izlijevaju kante žuči po protivnicima. Skupocjene su njihove riječi, dragocjene kao dragulji, blistavo urešene nedodirljivim aureolama. Kad oni otvore usta, napni uši, jer samo zlaćana istina curi u tvoju dušu, nesretniče, i tvoj će se bijeli zid mira učas srušiti pod neporecivošću njihovih riječi. Osim toga, oni su golemi, pomislih, bar ova dvojica, a onaj ponajveći već dugo nije vidio vrškove svojih cipela. U njegovom zastrašujućem trbuhu grgolji čitav orkestar, hlače ne može navući do pasa, pa ih nosi posve nisko, a ruke može držati samo na naslonu sjedalice – one više ne bi mogle obujmiti trbušinu. Tja... možeš ti misliti što te volja, golema je i njegova moć. Bila je golema i moć njegova oca, a možda i oca njegova oca. Dijete je odraslo u dobrom gnijezdu. Sve na dohvat ruke: stančuga, školovanje, strani jezici, dječica predviđena za diplomaciju i upravljanje, samoupravljanje. Mali noćni razgovori s tajnim službama, nekada i danas, spoznaje o najdubljim budućim događajima, neotuđiva prava procjene svakoga bijednika koji nije iz njihova jata.

Pomislim onako sebično da bi bilo dobro kad bi taj najveći naručio neki kip kod mene, nešto što bi meni donijelo korist, a njima slavu i znakoviti prepoznatljivi simbol. Samo bi trebalo iznjedriti nešto nemoguće, nešto sukladno njihovom ideološkom sklopu, ludo i otkačeno. Meni već dugo nikakve narudžbe ne stižu. Od onoga kipa Blaženika nastao tajac. Radio sam na toj skulpturi gotovo dvije godine i stalno bio nezadovoljan – Blaženik ima poseban osmijeh, usta ozbiljna i grčevito stisnuta, pogled zagledan u dubinu. Sve je to trebalo ponavljati dok nisam uspio. Naručitelji su bili zadovoljni, kip je svečano otkriven, kako se to kaže, ali od tada – muk. Kao da me nema. Inače nisam puno radio – kao takozvani figurativac dobivao sam narudžbe samo za sakralne objekte, ali i tu se konkurencija povećala. Čak su se upleli i oni koji *mutatis mutandis* prijeđoše za tili časak na svece, a još koliko jučer radili su iskoračene puškonosce, mrgude, silovite tragače za fašistima. Nisam se na vrijeme ubacio. Bio sam premlad da shvatim cijelu igru.

No, ta me misao o potrebi jednoga ludoga pothvata na polju umjetnosti sve više obuzimala. Sutradan poslije emisije kao da je u meni raslo neko malo zrno, postajalo sve veće i puštalo biljku povijušu da se penje uvis – moram nekako doći do Golemoga i ponuditi uslugu! Ali kako?! U tim sam krugovima *anonimus*.

Idem tako Ilicom i prolazim kraj svoje nekadašnje Akademije. O, lijepih li dana! Nade i snovi... Bit ću samostalan, originalan, sjajan! Kad, poslije se pokazalo da naručitelj diktira ne samo što želi, nego i kako to treba izgledati! Muke su počele i nisu do danas prestale. Kako pomiriti moju originalnost i nečiju čak tupost, bez smisla za umjetničko oblikovanje!? Da, ali on ima novac, nudi: ili tako ili idem drugom. Koliko sam puta kapitulirao, pristao na kompromis!

Kolege me tapšu po ramenu i kao čestitaju, a znam da iza leđa govore: bljutavo, mimetički doslovno, paceraj! Dolaze bakice i plačnih očiju hvale i mole pred kipom, a ja – što ću, sretan da mogu platiti dugove i započeti neki novi sličan posao. Odlazim s nadom da ću već koliko sutra naići na nekoga kome će moj originalni projekt biti drag.

Odjednom na uglu Medulićeve vidim kolegu kojeg smo zvali Slatki. Ruke širi u lice se ljubi! Ta, kaže, nismo se vidjeli bar deset godina! On živi tamo u Slavoniji, posla preko glave, jedva stigne! Povremeno ima narudžbe izvan drage nam domaje, tamo kod iseljenikâ. Oni imaju novca za opremu novih prostora, to ti je najsigurniji posao, dragoviću moj! Klikće Slatki. Hajde na kavicu! Hajde.

I tako mi na Iličkom placu zasjednemo u kafić pa mi on pripovijeda što je sve načinio, u kojim domaćim crkvama i onima izvan domovine stoje njegova djela. Jedva stigne od narudžbi, tolika je navala.

Slušam i, moram priznati, izjeda me lagana ljubomora. Gle jarca! Bio je osrednji, profesori ga nisu baš hvalili, ali imao je neko dobro zaleđe pa se sve dobro završilo. A sad – na! radi za sveta mjesta i to punom parom! Pade mi na um ideja da ga pitam pozna li Golemoga? O, kako ne! Pa on je za njihov ured izradio nekoliko stvari – uvijek se nađe netko novi kome se svide njegovi radovi.

Gledam ga kako je siguran, razjačao se, valjda od rada, ruke mu goleme iako je tjelesno slabiji od mene, a lice okruglo i rumeno, kad bih ga skicirao, učinio bih to kredom *la sanguine*, crvenom, koja sjajno oslikava očne kapke, nosna krilca, rubove zadebljalih usana. One svjedoče o nekoj dobroj kapljici ili hrani, pohotici. One se otvaraju i zatvaraju, krive i ispuštaju glasove, riječi,

a ja sve više gledam u njih kao objekt likovnosti. Da, prava profesionalna deformacija.

– Pa kažem ti, slušaš li me? Poznam ih sve tamo kod Golemoga, samo reci, dogovorit ću ti sastanak!

Bio je zbilja dobronamjeran i onako s visine uspješnoga pogledavao na moju malenkost. Pomislih, a zašto ne?

I tako jednoga ponedjeljka stigao sam na dogovoreni sastanak u inače poznatoj zgradi. Zaustavili su me na vratima, legitimirali, pustili na prvi kat i uveli u sobu Golemoga. Sjedio je za stolom s poznatom dvodnevnom bradom koja je bila u modi, odmaknut od ruba stola jer mu je fizički bilo nemoguće približiti se – oblina njegova volumena bila je zastrašujuća. Ponudi mi stolicu sučelice i jedva dišući prošušljeta:

– Vi ste?

– Ja sam taj i taj, kolega Slatki poslao me da se dogovorimo oko možebitne narudžbe.

– Ah, dosadili su mi svi ti umjetnici, nude li nude, a sve ne vrijedi pišljiva boba. Kažu – izradit ćemo kokoš, a ispadne krivo drvo. Znate li vi uopće nešto učiniti? Zaželio sam vidjeti nešto osobito, ali da se zna što je to!

Začudim se u prvi tren, a onda mi postane drago. Ako on to ozbiljno misli, nikome milije, ja barem znam izraditi sve što mi oko vidi. Stoga odmah pristanem i razgovor brzo završi zaključkom: neka mu donesem nacrt, skicu zamišljenoga kipa. Taj bi dobio mjesto na hodniku koji se ugodno polukružno račva od mjesta pod prozorom i tako se kip vidi sa svih strana.

Ne pruživši ruku otpusti me gestom jednoga rojalističkoga mogula jer već telefon zvoni. Moje tri minute bile su iscrpljene. Mahnem rukom i pojurim kući.

Sada su nastale muke. Prva navala zadovoljstva zbog narudžbe ustupila je mjesto zabrinutosti pitanjem: što bi ga zadovoljilo? Neka otrcana figura alegorijskoga sadržaja, sigurno ne. Posve apstraktna, opet ne. Simuliranje prema starim majstorima ne vjerujem da bi ga oduševilo. Možda kakva skulptura iz vremena iščezlih civilizacija? Grčka mu nije dovoljno provokativna, osim toga ona teži ljepoti, a to Golemi ne ljubi. Možda egipatska? Ili kakva iz prethistorijskoga razdoblja? Nedajbože da sliči na *vilendorfsku Veneru*, ta ona bi toliko podsjećala na Golemoga da to ne bi prošlo.

Tako se stanem mučiti i danima prelistavati razne povijesti umjetnosti ne bi li mi sinula ideja na koju će on pristati.

Inače sam čovjek koji puno sanja. Često su to strašni i neobični snovi – čudovišta i posjeti sablasnim prostorima bude me ponekad iz sna. Što sam stariji, sve manje mi se događaju takvi snažni snovi, ali ipak, još uvijek se pojave, osobito kad imam neki nerješivi problem.

Prošlo je dva tjedna traganja za temom i stavljanja na papir bezbrojnih skica. Već sam kršio ruke i molio dragoga Hypnosa da me posjeti i odvede do nekog lika koji bi bio osobit i dopadljiv za ukus Golemoga.

I tako bijah uslišan: sanjam prošli tjedan da sam na obali mora. Golema pučina, mirna i modra. Na obali stoji malena starohrvatska crkvica, sa zvonikom na preslicu, obrasla u korov, bijela s tonovima okera i prezrele oskoruše, s patinom vjetrova i soli, sunca i kiše. Vrata otvorena kao da me zovu. Ulazim u crkvicu i pitam se u snu kako se zove? Kojem je svecu posvećena? Ima li oltar s kakvim kipom da me potakne? Onda, čak i u snu postajem svjestan da se takav kip ne bi svidio Golemom. U crkvici kroz male prozore dopiru zrake sunca i osvjetljavaju skromni oltarski stol od bijela kamena koji prekriven krečom runi boju. Pauci ispleli mreže oko maloga stolnjaka u apsidi pa se zrake sunca čudno dijele na sitne pačetvorine. Ali ono što me najviše uzbudilo i zaprepastilo bio je kip nasred oltara: prekriženih nogu, smirena lica i zatvorenih očiju sjedi Buda. Poznajem ga, cijenim kao povijesnu i mitsku osobu, velikoga avatara, ali što on radi u našoj starohrvatskoj crkvici? Onda tek uočim da ima samo jednu ruku – lijevu. Položena je na koljena, a desna ne postoji. Jednostavno je nema. Prilazim kipu i tražim ožiljak – možda je netko izvršio barbarski čin i otkinuo ruku. Ali ne. Sve je izvedeno vrlo uredno, samo s jednom, lijevom rukom. Dodirnem kip i pogladim ga po licu pa pitam: gdje ti je desnica? Na moje zaprepaštenje on otvori oči i nasmiješi se i tada ugledam lice koje nije više ono svima znano, mirno i spokojno u nirvani, već je to lice Golemoga!!

Izletim na sunce i mislim kako ću ugledati mirnu morsku pučinu – ali ne! Oko mene pustopoljina, siva zemlja do u beskraj. Iza leđa dopire smijeh.

Budim se okupan znojem. Otvaram prozor svoje spavaće sobe u novom Zagrebu. Vani je još noć, tišina, i novogradska spavaonica spava dubokim snom. Gore svjetiljke i lagano pada snijeg. Prvi snijeg ove godine.

Pomislim kako je čovjek neobično biće: kako protumačiti ovaj san? Jesam li ja zabrazdio u gluposti, pretjerao u ocjenama drugih ljudi, okoštao u svome uvjerenju kao u oklopu od kornjačevine? Jer, nesumnjivo je ovo san simbolike kojom mi se moja podsvijest ruga. Znam da u meni ječi drevno more, pod površinom titraju potopljeni brodovi, stare hrvatske kondure, iščezli likovi mornara koji nakon tisuću godina ishode iz modrine i javljaju se u ponekom

crtežu, slici, skulpturi, koje nikome ne prodajem. Pun je atelier takvih crteža, malih modela ovih lađa, a na njima crtam smjerove vjetrova i nebeske ornamente zviježda koja su nekada bila jedini putokaz pomorcima.

Ujutro odlučim skicirati: skulptura će biti starohrvatska crkvica bez vrata kako bi se vidjela njena unutrašnjost. Nasred poda stajat će kondura s jednim veslačem na pramcu. Njega i lađicu morat ću najprije izraditi jer kroz vrata ne bi kasnije ušli. Uredim skicu sa sve četiri strane kao i ono što se nalazi u utrobi crkve te se uputim Golemome.

Primit će me u dvanaest sati jer do tada ima poslove. Dobro. Zasjednem u maloj kafeteriji preko puta zgrade uredništva i naručim kavu. Izvadim skicu iz torbe i prostrem po stoliću. Učini mi se dobra, originalna, još nisam vidio nigdje takvu skulpturu. Ima lijepu simboliku i neku sjetnu povijesnu dubinu. Nisam stavio križ na zvonik koji sam udvostručio da bude malo ritma u toj jednostavnoj tvorevini, da se pogled zaustavi na dva mala luka i spusti u utrobu crkvice, a tamo, kroz proreze koji su put svjetlosti, stoji kondura i na njenu pramcu veslač nalik na pulenu koja je nekada štitila brod od nevera i zle kobi. Zamislio sam da sve bude bijelo, samo kondura modra kao i veslač.

Točno u dvanaest sati pokucam na vrata Golemoga. Pokaže mi rukom da sjednem i uzme skicu skulpture bez riječi. Zagleda se u papir. Motri i šuti.

– A vi to mislite kao neku crkvu?!

– Pa, to bi bila povijesna simbolika – starohrvatska crkva i brodica, lađa zvana kondura. Može se shvatiti dosta široko, kao neka reminiscencija na doba kraljeva i još dalje u povijest. Mogu načiniti određene izmjene na toj koncepciji, možda vi imate sugestiju ili kakvu želju?

Gleda on neko vrijeme, šuti, nije mu zgodno kazati da mu se ne sviđa, a tko zna, možda mu se i sviđa! Ja šutim i čekam.

– Ovo je svakako originalno, jedino je crkva dosadna, već se puno puta pokazivala. A da izmijenite i načinite neku drugačiju građevinu?

– Nema problema, načinit ću novu skicu.

Sutradan sam sjedio satima nad papirima. Ako ostavim konduru, najbolje odgovara ova predromanička crkva, a mogla bi biti i neka građevina iz Dubrovnika, možda kula... možda bilo kakva kamena utvrda koja nema rodnoga lista. Lađa može ostati, veslač također, i tako neka bude.

Nacrtam novu skicu, crkvu pretvorim u četvrtastu kulu, otvorim prozore tako da svjetlost obasjava veslača, na vrhu kule nazubim grudobrane i proširim

vrata kule. Činilo se idealnim. Mirisalo je na davna vremena, na moreplovce i čudesne avanture, gusare i bitke.

* * *

Za nekoliko dana opet se uputim Golemom. Primit će me kasno poslije podne. Ušao sam u praznu zgradu, popeo se stepenicama na prvi kat i pokucao na vrata njegove sobe. Čudio sam se da nikoga nema – ta posljednji put pregledali su me od glave do pete i najavili od vanjske sigurnosti do portirnice. Sada – tajac u cijeloj zgradi. U sobi nema Golemoga. Začudim se i povirim u susjednu prostoriju gdje obično sjedi tajnica. Prazno. U nekoj nejasnoj daljini kao da nešto šuška. Miš? Nemoguće, pa ovo je nova zgrada, a sigurno i održavana. Uostalom kamo su svi nestali? Još je radno vrijeme, barem kraj radnoga vremena. Netko bi morao barem čistiti. Izađem na hodnik u nadi da ću sresti kakvu čistačicu. Dugački crveni tepih pružio se do ugla hodnika i ja krenem u tom pravcu. Nikoga da me upita kamo idem, nikoga da ja pitam kamo su svi nestali. Jer, moguće je da Golemi nije u zgradi. Imao je nekakva posla, drugi nenadani sastanak, tko zna koje se logično opravdanje može naći za tako važnu osobu koja nije stigla na sastanak. Ali gdje su ostali?

Iza zavijutka hodnik se sužavao na neki čudan način. Upitam se kako ti ljudi ulaze u svoje sobe u tom uskom prostoru? Jer, zaista se nije moguće mimoići, morali bi biti vrlo tanki da se provuku. Zapravo, hodnik je završavao u jednoj jedinoj rupici koja se pružala u daljinu i postajala sve uža i uža. Tamo se nije vidjelo ništ – bio je mrak. Onda me uhvati glupa želja da pođem u tu rupicu i produžim hodnikom pa kud puklo da puklo. Nisam ni mislio da ne mogu proći. Ako postoji tako malen mračan hodničić, mora da njime netko prolazi.

I ja bez mnogo razmišljanja ukoračim u tijesni prostor pa se bez problema nastavim kretati. Najednom shvatim: pa ja se smanjujem!! Što dalje, to sam manji! Ne smetaju mi suženi prostor i nedostatak zraka. Kao da mi to ne treba. Naglo se sjetim Alice u zemlji čudesa i pomislim da sanjam njen san. Ali ne, ja sam išao sve dalje i dalje, hodnik je postao oblih zidova, poput cijevi, a na kraju je bio posve u mraku, i tko zna kako je i gdje završavao.

Trebam li se početi bojati? proleti mi mozgom. Ili je dovoljno da se okrenem i krenem natrag. Ali onaj nezasitni ljudski znatiželjni dio mozga gonio me naprijed. Uostalom, ja sam odlučujem kada i gdje ću se zaustaviti.

Naglo se preda mnom stvore tvarne veličine (ili se to činilo jer sam bio prikladne visine?!), prostrane, pravocrtne četvrti, ulice, brojevi na kućama,

električne zvijezde, mjesec od pozlaćena papira visi na koncu. Sve je bilo kao pravo – ali kad sam dirnuo rukom, osjetim da je to karton.

Stajao sam na velikom trgu i onda su se upalila svjetla: obasjala su jednu kulu s nazubljenim grudobranima i čudesna modra svjetlost ulazila je kroz proreze u njenu utrobu. Tamo je u modrini stajala jedna lađa, prava kondura, a na njenu pramcu veslač, poput onih na venecijanskim gondolama.

Bože, viknem, pa to je moja skulptura! Krenem kako bih ušao u kulu koja me podsjećala na naše povijesne uspomene, ruševine, stupove, tragove na pijesku na dnu mora, na jeku stoljeća. Na samim vratima kule spoznam da sam se prevario: nije u kuli bila kondura – na postolju je sjedio kip ljevorukoga Bude strašno nalik na Golemoga. Mirno se predavao tihoj plavičastoj svjetlosti i samoći. Ja se zgranem: pa to je moj san! Sve je isto, samo golemo, a ja sam sićušan. Provukao sam se kroz mišje hodnike, smanjio i gotovo nestao, a gle, ovo je već gotovo! Tko li je to načinio? I pridem da na dnu postolja pročitam ime tvorca – pisalo je Golemi.

Pogledam svoje sićušno tijelo i osjetim nemoć i jad. Shvatim da opet sanjam nelagodan san i poželim smjesta prekinuti ovo mučenje. Oznojena lica strgnem sa sebe pokrivač, ispružim ruke i sjednem. Oko mene bila je duboka noć, djevičanski netaknut snijeg pokrio je puteve i krovove a neka glatka svjetlost i velika obla tišina klizila je kroz moju sobu.

Na satu je datum kazivao da sutra imam sastanak kod Golemoga.

Bio sam normalne veličine, malo preplašen, ali cio. U svom središtu osjetio sam čvrsti kamen, onaj koji je stajao u temeljima didove kuće u našem selu, tamo na obroncima Velebita, nezgrapan i obrastao mahovinom, niz njega liju kišne kapi dok on sve jače blista. Kristalno tvrd, a drhti kao moja njedra. Čujem didov glas: To ti je kamen zaglavniiiii... Zovem te jer znam za tajnu koja te može slomiti – to znam kao što grana zna težinu ptice.

Moja sadašnjost učini se vječnom, bezmjernom, između oblaka i gliba, ali spašena. Onda sjednem i na praznom papiru iznova nacrtam onu prvu skicu. Bila je kao zid iza kojeg ću stajati jednoga krhkog dana punog vjetrova, godina i nebesa.

Pjesma dobrog pana

Valovito, mutno ne mami me more,
A u pijesak sitan k'o u blato živo
Tonu noge, tijelo, riječi-srca tkivo
K'o da nikad više dić' se ne će gore.

Gore, gdje se nebo s galebima druži,
Gdje proviri sunce iz dubina mira,
Gdje pan, pastir dobri, u sviralu svira
I veliča svjetlost u usnuloj ruži.

Potonule riječi more vratit ne će.
Prekrit će ih pijesak, alge i koralji
Pa što bliže sebi – bit ćemo sve dalji.

Možda jednom ipak (sve se, sve se kreće)
Milozvučna pjesma, snenog šumskog pana
Domamit će riječi na prostirku dana.

Tunis, 21. rujna 2009.

Ne daju vihori hudi

Kad zamiriše zemlja
Mirisom mora slanim,
Kad šume opiju zrakom
K'o tijelo rumenim vinom
Pa se u sjećanju javi
Ševa, cvrčak u travi,
Nemiri obuzmu dušu.
Srce, što bezdomno pati,
Jer kroza nj vihori pušu,
Domaji htjelo bi svojoj
U krilo da se vrati.
A ne da kiša,
Niti sudbine hiri,
Ne daju vihori hudi,
Ne daju da se smiri
Ni da od čežnje poludi!

Jednom, kada budemo mali

Jednom, kada budemo mali
I vidljivi sebi,
Kada budemo skromni
I budemo znali
Da i bezdomni
Nismo izgubili
Moć duha ni djela,
Već da smo i za se važni,
Jer u svakom atomu tijela
Geni ostaše trajni, snažni
Da pokrenu snova
Sat vremeplova,
Da budu kotači – prijenosnici,
Glasnici života u govoru, riječi i slici...

Jednom, kada budemo mali
Stazama predaka koračali
Čuteći zemlje plodnost,
Kada budemo svjetlosni signali
Što pri svijesti dodiru
I kroz mrak prodiru
Makar za pedalj dobrote,
Bliže bit ćemo sreći
I, možda, od sebe veći.
Jednom, kada nas skromne i male
Na Pravde sud pozovu
Da kude ili hvale,
Neka nas ne bude stid
Što smo, iako mali,
Čitava sebe darovali
Malenih veličini,
Što smo u tuzi i sreći
Od sebe bivali veći!

Tvrtko KLARIĆ

Ima neka tajna veza...

(Nimalo slučajne pribilješke na margini
XVI. danâ hrvatskoga pučkog teatra u Hercegovcu)

Na približno podjednakoj udaljenosti od Bjelovara (38 km), Daruvara (26 km) i Kutine (32 km) nalazi se moslavačko mjesto Hercegovac, gdje se od kraja XIX. stoljeća skladnim suživotom ponose Česi i Hrvati.

Gospodarski uzlet u Hercegovcu zamjetan je na samom početku XX. stoljeća, kada je Josip Novak, 1903. godine, kod šume na putu prema Velikim Zdencima, počeo graditi ciglanu, koja je proizvodila ciglu, crijep i druge ciglarske proizvode, upošljavajući tijekom sezone i do 70 radnika. Izgradnju ciglane podupro je i privatni trgovac Dragutin (Karlo) Mrak, koji će kasnije oženiti Novakovu kćer Ernestinu.

A Josip Petr i obitelj Peškar 1911. godine grade mlin, koji mještani zovu *stari* mlin, jer će sadašnje zdanje, tj. *novi* mlin graditi 1924. i 1925. godine Vaclav Petr s braćom i sinovima. Mlin je proizvodio 6 vagona brašna dnevno, opskrbljujući njime kućanstva od Podravine do Siska, Pakraca, Čazme i dalje, zamjenom pšenice za brašno. Velike količine brašna otpremale su se željeznicom (Hercegovačka željeznička stanica nalazila se u šumi prema Velikoj Trnovitici, 3 km od središta mjesta), a i vlastitim kamionom koji su također imali.

Treće desetljeće XX. stoljeća obilježeno je u Hercegovcu osnivanjem i zanatske radionice za popravak gospodarskih strojeva. Ivan Kulhavi je vlasnik te radionice u kojoj će se do početka rata proizvoditi i dizelski motori (7 i 11 KS), korišteni u pilanama, ciglanama i mlinovima.

Pogone za prikupljanje i preradu mlijeka posjedovali su poduzetnici Dragutin Mrak i Ljudevit Kaufer, koji su bili i vlasnici većih trgovina u Hercegovcu.

Poduzetni gospodarstvenik Dragutin Mrak tih se godina, početkom trećega desetljeća prošloga stoljeća, iskazuje i kao velikodušni mecena, jer je "dao na raspolaganje jednu prostoriju koja je služila kao čitaonica i za održavanje sastanaka, a u istoj prostoriji uvježbavani su igrokazi i pokusi pjevačkoga zbora."[1]

[1] Te i brojne druge dragocjene podatke o gospodarskom i duhovnom razvoju Hercegovca prikupili su i obradili Nikolina i Stjepan Banas za monografsku publikaciju *Povjesnica Hrvatske čitaonice Hercegovac (1920. – 2005.)*, izd. Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora Bjelovar i Čvor d. o. o. Bjelovar, 2007.

Zahvaljujući nesebičnosti gospodina Mraka, prva diletantska grupa, družina glumaca amatera pod vodstvom učiteljice Vlaste Ivanuš[2], u toj je prostoriji uvježbala a potom i izvela svoj prvi igrokaz *Vitropir*. Praizvedba *Vitropira* 1920. godine fiksirana je i kao početak rada Čitaonice, za koju je 12. siječnja 1921. godine Sresko načelstvo u Garešnici odobrilo *Pravila* i naziv *Hrvatska čitaonica*, pod kojim ona radi i djeluje do danas.[3]

* * *

Na tragu te gotovo cjelostoljetne tradicije, a u organizaciji Hrvatske čitaonice Hercegovac zadnji vikend veljače u tekućoj, 2010. godini održani su *XVI. dani hrvatskoga pučkog teatra*, čiji su pokrovitelji Ministarstvo kulture, Bjelovarsko-bilogorska županija, Hrvatska matica iseljenika i sama općina Hercegovac.

Kratkim obraćanjem, zabilježenim u programskoj knjižici ove višestruko vrijedne smotre, ministar Božo Biškupić naglasio je bit ove vrste amaterskoga stvaralaštva:

"Ova jedinstvena manifestacija temelji svoju dugovječnost na bogatstvu kazališnih događanja kojima je glavni motiv obogaćivanje hrvatskog jezika, očuvanje kulturne baštine i njegovanje tradicije domovinske i iseljene Hrvatske. Utemeljitelj Danâ hrvatskog pučkog teatra prof. Stjepan Banas, u svojoj viziji učvršćenja zajedničkih korijena, sagledao je sve kulturološke i sociološke značajke te u ozračju pučkog teatra spojio hrvatske manjinske zajednice iz susjednih zemalja s maticom zemljom. Oživljenom ljubavlju prema kazališnom amaterizmu i izvan granica domovine čuva se pučka predaja koja u sebi nosi glav-

[2] Prvo čvrsto uporište za sentimentalni i patetični naslov ove prigodne crtice našao sam u popisu članova HKD-a sv. Jeronima iz toga doba: među članovima iz Hercegovca i okolnih mjesta (Palešnik, Trnava, Veliki Zdenci) nalazimo i ime učiteljice Vlaste Ivanuš, koja je upisana 1930. godine zajedno s Tomom Biondićem.

[3] Autori navedene dragocjene spomenice s pravom bilježe da je pisac rečenog igrokaza 'Vitropir' – *nepoznat*.

– *nav. dj.*, str. 39.

Daleko od nakane da izazivam polemiku, ja bih ipak dodao: *do sada* nepoznat! Osim toga, ne bi trebalo isključiti moguću i vjerojatnu pretpostavku da je pisac teksta glume *Vitropira* možda upravo – Vlasta Ivanuš. Uostalom, i Stjepan Banas, dugogodišnji voditelj dramske amaterske družine u Hercegovcu, osim što je glumcima pomagao učiti tekstove te uvježbati predstave, i sâm je napisao brojne igrokaze, koje bi bilo korisno objaviti u posebnoj publikaciji.

Hvalevrijedna je i činjenica što se, uz ime učiteljice Vlaste Ivanuš koja oko Kulturno-prosvjetnoga društva okuplja ondašnje mjesne uglednike, čuvaju i uredno zabilježena imena protagonista prvog igrokaza, pa ih i ovom prigodom bilježimo s iskrenim divljenjem i dubokom zahvalnošću: Ivica Buršić, Jozo Crnec, Ivan Francetić, Jandro Grbašić, Julijana Hrvatinić, Zorka Miler, Milka Mlinarić, Jalža Pokopac, Anđelina Stilinović, Jana Šneler i Albin Unger.

na obilježja hrvatskog kulturnog identiteta što je, siguran sam, preduvjet očuvanja nacionalne svijesti."

Prvoga dana, u petak 26. veljače, s radom je najprije počela prateća likovna kolonija, a nakon okupljanja i međusobnog upoznavanja sudionika uslijedilo je svečano otvaranje festivala s kratkim pozdravnim riječima Zrinke Cjetojević, predsjednice Hrvatske čitaonice Hercegovac, u ime organizatora i domaćina. A u ime pokroviteljá festivala govorili su Miroslav Čačija, bjelovarsko-bilogorski župan, te Boro Bošljan, načelnik općine.

Istoga dana svojim predstavama publiku su obradovali domaći glumci izvedbom *Iščašene ideje* na tekst Vjekoslava Domina, a poslije njih i gosti iz Ljutova u Bačkoj, uprizorivši *Martinove mengule* Geze Kopunovića.

Domaćoj glumačkoj družini, okupljenoj pod službenim nazivom Amatersko kazalište "Pučka scena" Hrvatske čitaonice Hercegovac, a vođenoj opuštenom i pouzdanom redateljskom rukom Ivana Bratkovića, valja odati priznanje barem iz dva razloga. Ponajprije zbog besprijekorno naučenoga i izgovoreno-

Slijeva: Josip Klobučar (*Žuga*), Ivana Taritaš (*Silva*), Sabina Topčić (*Barbara*), Ivan Cjetojević (*Dr. Diselberger*), Zoran Kramarić (*Davorin Javor- Dendi*), Ivančica Marenić (*Agneza*), Ivan Bratković (*Ludva*) i Zdenka Ulovac (*Karla*)

Foto: COBRA, Gacešina

Vesela glumačka družina iz Bačke

ga teksta, pa bih se usudio reći da Marija Vacek (*šaptač* – kako prepisujem sa službenog im plakata) i nije imala posla za vrijeme predstave, nego je mogla uživati u izvedbi. Zoran Kramarić je doista razdragano odigrao ulogu glavnoga negativca *Davorina Javora – Dendija*, koji pokušava domoći se novaca od punice i tasta, ne bi li tobože od "mafije" otkupio *peugeot*, koji su ukrali njegovoj svasti *Barbari*, a koju briljantno tumači Sabina Tomčić.

Gosti iz Bačke, predvođeni Antunom Bajićem, odigrali su duhovitu predstavu čiji bi naslov u prijevodu glasio *Martinovi jadi* ili *Martinove nevolje*, u kojoj glavnoga junaka (tumači ga za ovaj lik premladi Darko Vojnić Hajduk) šalju na "prisilno" liječenje u Opatiju, što je pak smicalica mjesnoga doktora (igra ga Ivan Bukvić), koji se u svojoj nezajažljivosti upucava i *Martinovoj* supruzi *Toni* (tumači je Marija Bajić) i njihovoj kćeri *Ilki* (izvrsna interpretacija Ane Ivković), koja je pak zaljubljena u mjesnoga molera (ličioca) *Pajicu* (virtuozno ga je odigrao Arsen Bajić). Stvari kreću neželjenim tokom kada se za Martinova boravka u Opatiji pojavi *Lizi Švabica* (više nego uvjerljivo odigrala ju je Ljiljana Mezei) koja, poludjevši za Martinom, napušta unosan posao "sezonske zavodnice" na moru te dolazi Martinu doma.

Foto: COBRA, Gacešina

Stoje (*slijeva*): Nikica Jurčević i Dejan Markunović (*sinovi*) te Renata Ignjić (*u ulozi kćeri*), a sjede Josip Drikić (*u ulozi trudne i brižne majke!*) i Ivan Grganović (*u ulozi pomalo problematičnoga oca*).

Drugoga dana najprije su gosti iz Travnika izveli predstavu *Family* bez ijedne riječi teksta, a na zadovoljstvo gledatelja[4] u prepunoj dvorani Hrvatskog seljačkog doma u Hercegovcu, u kojoj su odigrane i sve ostale predstave. U tom dinamičnom i raspjevanom igrokazu razigrali su se i naigrali: Ivan Grganović (u ulozi pomalo problematičnoga oca), Josip Drikić (u ulozi trudne i brižne majke!), Nikica Jurčević i Dejan Markunović (sinovi) i Renata Ignjić (u

[4] Taj dojam potvrdila je i djevojčica Julija, koja je glasno i oduševljeno reagirala na *pravim mjestima* tijekom cijele predstave, sjedeći u krilu svoje bake, gospode V. Obrovac, nastavnice matematike i prethodne predsjednice Hrvatske čitaonice u Hercegovcu. Zato i nisam htio propustiti prigodu da poslije predstave upoznam i pozdravim tu bistru malu krasoticu, kojoj još nisu ni tri godine!

ulozi kćeri). Anto Bilić potpisuje režiju i izbor glazbe, a rasvjetu i scenografiju osmislili su Boris Beljan i Ivan Grganović.

Igrokazačko društvo "Petrovo selo" iz Petrovog Sela u Mađarskoj izvelo je tekst *Plavi miš* Carla Laufsa / Curta Kraatza u cizeliranoj redateljskoj postavi Ane Škrapić-Timar.[5]

Upravo kao što je posve prirodno da *Dane hrvatskoga pučkoga teatra* otvori glumačka družina iz Hercegovca, tako je – na kraju svega – posve prirodna i mudra bila i odluka domaćina da se u završnici predstave gosti iz Staroga Grada sa otoka Hvara.

Picollo teatar, čitamo u programskoj knjižici, osnovan je krajem 2009. godine u Starom Gradu na otoku Hvaru. Tomislav Alaupović, ujedno i umjetnički voditelj nevelike družine istinskih zaljubljenika u kazališnu igru, Marsela Dragičević, Sonja Dulčić i Duško Šćepanović uz dragocjenu pomoć inspicijentica/šaptačica Marije Cero, Silvije Dragičević i Ljiljane Stačić te ljudi koji su vodili brigu o tehnici: Tonči Bojanić (svjetlo) i Bariša Plenković (glazba), odigrali su

Foto COBRA (arhiva)

Igrokazačko društvo iz Petrovog sela u Mađarskoj iskazalo se i raskošnom scenografijom

[5] Nekoliko mojih pokušaja, zapravo svi moji pokušaji da elektroničkim pismom-zamolbom na adresu koju mi je gospođa Škrapić-Timar sama ispisala u mojoj bilježnici iskamčim imena protagonista njezine predstave – završili su kao neuspjelo slanje.

po dvije različite uloge, povezane mjestom zbivanja – običnim francuskim krevetom, kako je autor T. Roger i naslovio svoj igrokaz, a slovački ga je redatelj Michal Babiak osmislio za upravo lepršavo scensko izvođenje.

Obje programske večeri imale su raskošno finale, u programskoj knjižici apostrofirano jednostavnom krilaticom "večera, zabava i ples". Jedna od komparativnih prednosti ovog mjesta je i činjenica da ima dva velika društvena doma, pa se iz onog u kojem je netom završio program, istoga časa prelazi u onaj drugi, gdje čekaju glazbenici i ugostitelji. Tako je bilo i sada, kada se program održavao u Hrvatskom seljačkom domu, a rečeni "večera, zabava i ples" u – Češkom domu.

Foto COBRA (arhiva)

Slijeva: Tomislav Alaupović, Sonja Dulčić, Marsela Dragičević i Duško Šćepanović

Gospodin Stjepan Pepelnjak uložio je poprilično truda da se u svom dvosatnom izlaganju, završnoga dana u nedjelju 28. veljače, osvrne na sve predstave, ističući udio i svakog pojedinca.

* * *

Ovu putopisno-dokumentarnu crticu započeo sam pogledom u prošlost pa mi se čini posve prirodnim tako je i zaokružiti.

Na popisu članova HKD-a sv. Jeronima iz Hercegovca, istom onom gdje je i ime Vlaste Ivanuš, nalazi se i ime djevojčice Zlatice Mrak, upisano ovim riječima: *Mrak Zlatica (kći Karla), djevojčica.*[6] A Zlatica je prvorođeno dijete Dragutina Mraka i Ernestine (rod. Novak), koja će se dvadesetak godina kasnije udati za Luku Perinića, dugogodišnjeg urednika (od 1928. godine) svetojeronimskih izdanja, a prije odlaska u mirovinu (1946. – 1967.) ravnatelja Društva koje je zbog novonastalih političkih prilika moralo prihvatiti ime Sv. Ćirila i Metoda, pod kojim će djelovati sve do 1998. godine.

Pripremajući za tisak knjigu Perinićevih uspomena[7], a zahvaljujući susretljivosti njegovih sinova Damira i Dražena, bilo mi je zadovoljstvo zaviriti u pisanu ostavštinu, u kojoj me (do)čekalo i senzacionalno otkriće – Zlata Perinić (rođena Mrak, naravno!) – *prevoditeljica* i *putopisac*!!![8]

No, to je priča čiji će nastavak, uvjeren sam uskoro, pisati drugi ljudi – a vjerojatno i na nekom drugom mjestu.[9]

[6] Na ta četiri lista, u pismohrani HKD-a sv. Jeronima na Trgu kralja Tomislava u Zagrebu, za razdoblje od 1908. do 1936. godine među članovima iz Hercegovca i okolnih mjesta (Palešnik, Trnava, Veliki Zdenci) spominju se i ova prezimena: Aust, Bedaković, Belov, Benger, Biondić, Bjelić, Blažek, Bosanac, Crkvenac, Cvek, Devčić, Dobrinčić, Dugančić, Ferenčaković, Foit, Francetić, Grbašić, Halauš, Horvat, Huber, Jandera, Koić, Kopecki, Kožar, Kraljić, Krnjak, Kudlač, Kulhavy, Major, Marić, Markotić, Merkl, Mihaljević, Mlinarić, Mrak, Netolicky, Novak, Novaković, Pavlečić, Petr, Pisinger, Posavac, Požežanac, Pružek, Racán, Raić, Saršon, Šterk, Vojaček, Vukasanović, Zagorac, Zelinka, Žajgar i Žunić.

Novoprimljene članove uredno je upisivao mjesni povjerenik, u početku ravnatelj učitelj Šiler Mirko, a kasnije župnik Mirko Senečić i njegovi nastavljači.

[7] Riječ je o knjizi *Iz moje ladice*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2009.

[8] Radi se o najmanje dva zanimljiva izdavačka projekta: jedno su dnevničko-putopisne crtice sa hodočašća u Lourdes, dokumentirane i brojnim fotografijama; drugo pak prijevod tekstova koje potpisuje češka spisateljica Božena Němcová.

[9] Bez izdašne pomoći gospode dvojice Ivana, Korena i Bratkovića, kao i fotografa Gorana Grgića, koji su se spremno odazvali svakom pozivu na razgovor, obogativši ga za mene novim saznanjima ne samo o radu kazališnih entuzijasta u Hercegovcu, ovaj tekst bio bi siromašniji, pa im od srca zahvaljujem i u ime čitatelja naše revije.

Živko PRODANOVIĆ

magnolija na Rooseveltovom trgu

stigla zima
ledotvorna i zlotvorna
crno je to kržljavo drvo, crno
njegove su grane bolno iskrivljene
zarivene su u mozak grada
zgrčene su grane, zgrčene
i zapravo
nemoguće je zamisliti
istu tu magnoliju u cvatu
zbog kojeg duše umrlih
ne žele otići sa ovog svijeta
radi kojeg sam ulice, nekada
namjerno pobrkao i još neke trgove
da bih se vratio na početak
strogo pazeći
da me nitko od dječaka
mojih vršnjaka
ne uhvati u gledanju
magnolije u cvatu, nekada
jer bi zbog silnog ruganja
sve završilo oštrom tučnjavom
i rasječenim usnicama
ispod magnolije u cvatu
one magnolije u cvatu
na Rooseveltovom trgu,
u Zagrebu

zidu nasuprot

kažu
da se glavom
ne može kroz zid
a
ja
moram
na drugu stranu
tamo je
nepoznato nešto
tako drugačije
od poznatog ovdje

kažu
da se glavom
ne može kroz zid
ovaj je zid previsok
neprolazan
do gnjeva
do psovke
do nemoći
a
ja
moram
na drugu stranu
i tko onda da brine
što se glavom, kažu
ne može kroz zid

Ivan ARMANDA

Majka Vjekoslava Gojanović OSB – šibenska pučka prosvjetiteljica

Uvod *

Više od 350 godina u Šibeniku opstoji samostan sestara benediktinki posvećen sv. Luci. Za razliku od druga dva ženska benediktinska samostana koja su postojala u tom gradu, ovaj je preživio sve povijesne bure i oluje i održao se do danas. Zasluge za to prvenstveno pripadaju samim sestrama, tj. monahinjama, ili koludricama, kako ih naš narod najčešće zove, odnosno činjenici da su živjele u skladu s poznatom benediktinskom krilaticom *ora et labora* (moli i radi). Molitva, zajednička i osobna, nikada u samostanu nije jenjala, a drugi dio krilatice benediktinke su nekada ostvarivale vodeći *Pučku žensku školu* u svome samostanu. Jedna od najzaslužnijih nastavnica i ravnateljica te škole bila je s. Vjekoslava Gojanović, ujedno dugogodišnja opatica samostana sv. Luce. Škola je za njezine uprave doživjela svoje zlatno razdoblje, a i u samostanu je bilo prilično živo zbog gradnji, popravaka i uređenja što ih je opatica poduzimala, ali i zbog zvanja kojima je samostan za njezina opatovanja obilovao. Opatica Gojanović bila je omiljena i veoma cijenjena ličnost na koncu 19. i početkom 20. stoljeća u čitavome Šibeniku, koji je pamti kao jednu od svojih najvećih pučkih prosvjetiteljica.

Djetinjstvo i mladost

Buduća benediktinka Vjekoslava Gojanović rođena je 19. travnja 1845. u Šibeniku od oca Ivana i majke koja je potjecala iz šibenske obitelji Zampieri.[1] Na krštenju je dobila ime Antonija, vjerojatno u čast svojoj tetki, benediktinki

* Upotrijebljene **KRATICE:**
ASSLŠ – Arhiv samostana sv. Luce u Šibeniku
Cronaca – Cronaca 1897 – 1912, ASSLŠ
SSSL – Spisi samostana sv. Luce, ASSLŠ
ŠLJ – *Školski ljetopis Pučke ženske škole sestara benediktinki u Šibeniku: 1879. – 1911.*, ASSLŠ
VG – *Dosje Vjekoslava Gojanović*, Dokumentacija o preminulim sestrama, ASSLŠ

[1] Usp. VG, *Prospetto dimostrante l' eta, l' accettazione, Vestizione e Professione Religiosa della sottoindicata R.da M.e aspirante alla Consacrazione*, Sebenico, 1. VI. 1872. Dokument je potpisala opatica samostana s. Benedikta Zampieri.

s. Benedikti Zampieri kojoj je krsno ime također bilo Antonija.[2] Ta tetka će, kao opatica samostana sv. Luce, preuzeti brigu za za svoju nećakinju 1851. godine, nakon što je djevojčica ostala bez obaju roditelja. Tetka ju je odmah dovela k sebi u samostan, ali budući da je za njezin ostanak u samostanu trebala posebna dozvola Svete stolice, opatica Zampieri uspjela ju je ishoditi, nakon čega je, 10. svibnja 1852., sedmogodišnja Antonija Gojanović službeno primljena u samostan kako bi na sestarskoj *Pučkoj ženskoj školi* dobila osnovnu naobrazbu.[3] Briga o djevojčici bila je povjerena uzornoj i zaslužnoj s. Ruži Ljubić.[4]

Nedugo nakon što ju je tetka dovela k sebi u samostan, Antonija se 1852. upisala na samostansku *Pučku žensku školu*, na kojoj je do 1857. završila prva četiri razreda. Prema sačuvanim školskim imenicima i jednoj svjedodžbi vidi se da je djevojčica bila odlična učenica, za što je bila i nagrađivana.[5] No, živeći uz redovnice, Antonija je ubrzo i sama poželjela postati benediktinka, što svjedoči njezina teta u jednom dopisu od 19. listopada 1861., ustvrđujući da je Antonija kandidatica besprijekornoga ponašanja, koja provodi život u skladu s Božjim zapovijedima i monaškom disciplinom.[6] Kao opatica samostana, uz prethodno dopuštenje mjesnoga biskupa,[7] njezina je teta 5. lipnja 1866. sazvala samostanski Kapitul i stavila na glasovanje prijedlog da se njezinoj nećakinji Antoniji Gojanović dopusti primiti monaško odijelo i stupiti u novicijat. Nakon što je prijedlog prihvaćen, opatica je istoga dana o svemu obavijestila mjesnoga biskupa, moleći ga ujedno da odredi sve u pogledu propisanih ispita s kandidaticom prije stupanja u novicijat, te mu predložila kao dan ulaska u novicijat 21. lipnja, jer je toga dana blagdan sv. Alojzija (Vjekoslava) Gonzage, uzora nevinosti. Dva dana kasnije, biskup je odredio sve detalje glede obavljanja ispita i duhovnih vježbi, a 19. lipnja dao je službeno dopuštenje da se Antoniju Gojanović primi u novicijat, i to na dan koji je naznačila opatica.[8] Sukladno tome, Antonija je 21. lipnja 1866. stupanjem u novicijat obukla monaški habit i uzela ime s. Marija Vjekoslava. Njezine sestre i šibenski puk zvali su je skraćenom, talijaniziranom verzijom toga imena – s. Luigia (Luiđija, Luiđa).[9] Njezine sestre i šibenski puk zvali su je skraćenom, talijaniziranom verzijom toga imena – s. Luigia (Luiđija, Luiđa).

Tri godine nakon njezina stupanja u novicijat, opatica Zampieri uputila je biskupu molbu da joj dopusti sazvati samostanski Kapitul kojemu će predožiti da se s. Vjekoslavi Gojanović dopusti polaganje monaških zavjeta. Dobivši biskupovo odobrenje, opatica je 29. rujna 1869. sazvala Kapitul koji je jednoglasno prihvatio prijedlog, o čemu je opatica obavijestila biskupa. Nakon propisanih duhovnih vježbi, s. Vjekoslava položila je 31. listopada 1869. monaške zavjete.[10] Tri godine kasnije, 23. lipnja 1872. primila je svečano monaško posvećenje.[11] Nedugo nakon toga, u jednom dokumentu od 29. kolovoza 1872. spominje se da vrši službu vrtlarice,[12] a 1. ožujka 1875. službu ekonome.[13] Te godine samostan je posjetio car Franjo Josip I. U velikoj sobi za primanje gostiju na prvome katu dočekala ga je monaška obitelj, u čije ime mu se obratila mlada s. Vjekoslava Gojanović, koja je ujedno izložila caru teško financijsko stanje

[2] S. Benedikta Zampieri (Šibenik, 5. VII. 1819. – Šibenik, 23. XII. 1889.) ubraja se među najznačajnije šibenske benediktinke. U samostan je stupila 1842., a u novicijat 1843. Monaške je zavjete položila 1845., a posvećenje primila 1851. Obnovila je samostan, koji je prije njezina dolaska bio spao na tri starije redovnice, te sedam puta vršila službu opatice (1851. – 1857., 1860. – 1873., 1876. – 1879.). Godinama je bila učiteljica i ravnateljica *Pučke ženske škole* u samostanu. Ostavila je za sobom glas sposobne žene i uzorne redovnice. Usp. LJUBIĆ, Rosa, *Madre Benedetta Zampieri*, Tipografia della Curia Vescovile, Sebenico, MDCCCXC.

[3] Usp.: VG, *Prospetto dimostrante ....*; VG, *Certifica*, Sebenico, 19. X. 1861. (Taj dokument potpisala je opatica samostana s. Benedikta Zampieri, a u njemu izričito stoji da Antonija Gojanović već deset godina živi u samostanu sestara benediktinki, što znači da je u samostan došla 1851., dakle u šestoj godini života.) Napominjemo kako opatica Benedikta Zampieri nije dovela svoju nećakinju u samostan s namjerom da je od ranoga djetinjstva priprema za monaški život, nego kako bi joj mogla pružiti dom i osnovnu naobrazbu te je tako pripremiti za život izvan samostana, kada odraste.

[4] S. Ruža Ljubić (1836. – 1913.) obnašala je u samostanu dužnosti ekonome, učiteljice novakinja i učiteljice na samostanskoj *Pučkoj ženskoj školi*, a od 1888. do 1891. bila je opatica te u tom svojstvu tiskala 1890. nekrolog bivše opatice Benedikte Zampieri. Usp. FILIPOVIĆ-GRČIĆ, Margarita, [Nekrolozi sestara], Šibenik, 1961., rukopis, str. 19.

[5] Školski imenici nalaze se u ASSLŠ, a jedina svjedodžba koju sam uspio promaći jest iz 1860.: VG, *Attestato Scolastico*, Sebenico, 26. IX. 1860. Svjedodžbu je potpisala ravnateljica benediktinske *Pučke ženske škole* u Šibeniku, ujedno i razrednica Antonije Gojanović, njezina teta Benedikta Zampieri.

[6] Usp. VG, *Certifica*, Sebenico, 19. X. 1861. Dokument je potpisala opatica samostana s. Benedikta Zampieri.

[7] Opatica Zampieri zatražila je 7. III. 1866. i 25. V. 1866. dobila biskupovo dopuštenje za sazivanje samostanskoga Kapitula koji se ima izjasniti o primanju Antonije Gojanović u novicijat. Usp. VG: S. Benedikta Zampieri biskupu Ivanu Zafronu, Sebenico, 7. III. 1866.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 25. V. 1866.

[8] Usp. VG: S. Benedikta Zampieri biskupu Ivanu Zafronu, Sebenico, 7. III. 1866.; [Zapisnik o ishodu samostanskoga Kapitula], Sebenico, 5. VI. 1866. Zapisnik je potpisala opatica Benedikta Zampieri; S. Benedikta Zampieri biskupu Ivanu Zafronu, Sebenico, 5. VI. 1866.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 7. VI. 1866.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 19. VI. 1866.

[9] Usp. VG, *Prospetto dimostrante ....*

[10] Usp. VG: Opatica Benedikta Zampieri biskupu Ivanu Zafronu, Sebenico, 28. IX. 1869.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 29. IX. 1869.; Opatica Benedikta Zampieri biskupu Ivanu Zafronu, Sebenico, 3. X. 1869.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 14. X. 1869.; Biskup Ivan Zafron opatici Benedikti Zampieri, Sebenico, 28. X. 1869.; S. Vjekoslava Gojanović, vlastoručni obrazac monaškog zavjetovanja, Sebenico, 31. X. 1869.

[11] Usp. *Cronaca*, str. 28 – 29.

[12] Usp. SSSL, 1871-1880/2, Sebenico, 29. VIII. 1872. Na toj se službi spominje barem do 1876. (Usp. MASCHEK, Luigi, *Manuale del Regno di Dalmazia pel biennio 1876-1877.*, VI-VII /1876-1877/, str. 332.)

[13] Usp. SSSL, 1871-1880/10, Sebenico, 1. III. 1875.

koje ne dopušta neke nužne i hitne popravke u samostanu. Dirnut njezinim riječima, car je obećao pomoći i potom je obišao dio samostana i samostansku školu. Nekoliko tjedana kasnije, poslao je sestrama 400 forinti za početak nužnih popravaka.[14]

Odgojno-obrazovni rad

Naredbom francuskih vlasti, godine 1810. benediktinke su u svom samostanu u Šibeniku otvorile *Pučku žensku školu*. Istini za volju, prema sačuvanim izvorima proizlazi da su sestre još prije 1806. držale školu u svom samostanu, ali se nije radilo o školi u pravom smislu riječi, nego vjerojatno o privatnom podučavanju ženske djece. Odmah nakon otvaranja 1810., škola je dobila i pravo javnosti te postala prva *Pučka ženska škola* u gradu Šibeniku i okolici. U narednih 115 godina kroz školu će proći stotine djevojčica koje će u njoj, zahvaljujući svojim učiteljicama, uglavnom sestrama benediktinkama, steći osnovnu naobrazbu.[15] Na toj je školi oko 1866./67. školske godine[16] započela predavati i s. Vjekoslava Gojanović, te vršila tu službu, uz kratki prekid od niti osam mjeseci, naredni 45 godina, sve do iznenadne smrti.

Svjesne važnosti odgojno-obrazovnog rada koji im je povjeren, benediktinke su ga nastojale besprijekorno vršiti, što bi bilo nemoguće bez stručno osposobljenih učiteljica. Stoga su, u dogovoru sa šibenskim biskupom Antunom Josipom Foscom, koji je ishodio potrebnu dozvolu od pape Lava XIII., odlučile poslati nekoliko sestara na stručno usavršavanje kod sestara Ančela koje su u Dubrovniku držale preparandiju. Dok većina sestara nije bila spremna ostaviti na neko vrijeme svoj samostan i poći u Dubrovnik, pozivu se spremno i hrabro odazvala s. Vjekoslava Gojanović i 17. rujna 1879. izišla iz samostana te u pratnji nekoliko sestara Ančela otputovala u Dubrovnik. Bio je to njezin prvi izlazak iz samostana nakon što je kao šestogodišnjakinja 1851. stupila u njega, te ujedno prvo i zadnje putovanje u životu izvan grada Šibenika. U Dubrovniku je ostala oko sedam mjeseci. Uočivši njezine intelektualne sposobnosti, marljivost i brz napredak u studiju, nadređeni su je proglasili sposobnom

[14] Usp. *Cronaca*, str. 17 – 18.

[15] Usp. SINČIĆ, Slavomir, *Spomen knjižica o svečanoj proslavi stogodišnjice neprekidnog opstanka četverorazredne ženske Pučke škole kod benediktinkinja u Šibeniku obdržanoj dne 18. srpnja 1910.*, Hrvatska tiskara, Šibenik, 1910.; STOŠIĆ, Krsto, *Benediktinke u Šibeniku*, Nadbiskupska tiskara, Zagreb, 1934., str. 26 – 28.

[16] Školske godine 1866./67. potpisana je u imeniku prvoga razreda kao učiteljica. To je prvi put da je kao učiteljicu nalazimo potpisanu u školskom imeniku. (ASSLŠ, *Scuola elementare di Sebenico 1866/1867*, školski imenik.)

za rad u pučkim školama. U pratnji dvojice franjevaca, koje je biskup Fosco poslao po nju u Dubrovnik, vratila se u svoj samostan 3. travnja 1880.[17]

Niti mjesec dana nakon povratka u Šibenik, s. Vjekoslava ponovno je, 1. svibnja 1880., započela predavati na *Pučkoj ženskoj školi* u samostanu. Toga dana učiteljica i razrednica prvoga razreda s. Francesca Galasso morala se na neko vrijeme povući sa službe kako bi dovršila novicijat, a na njezino mjesto imenovana je s. Vjekoslava.[18] Od tada pa do smrti nastavila je predavati na samostanskoj školi, a nakon što je otpisom Visokoga C. K. Ministarstva za Bogoštovlje i Nastavu od 16. rujna 1883. i odlukom Visokog C. K. Pokrajinskog Školskog Vijeća u Zadru od 16. rujna iste godine *Pučka ženska škola* sestara benediktinki ponovno dobila pravo javnosti,[19] s. Vjekoslava imenovana je njezinom ravnateljicom.[20] Tu je službu vršila narednih dvadeset i sedam godina, sve do svoje smrti. Od trenutka kada je preuzela upravu školom odbacila je dotadašnju praksu predavanja na talijanskom jeziku i uvela hrvatski kao nastavni jezik.[21]

Bez imalo pretjerivanja možemo reći da je *Pučka ženska škola* sestara benediktinki svoje zlatno razdoblje doživjela dok je njome upravljala s. Vjekoslava Gojanović. Dovoljno je prelistati *Školski ljetopis* iz toga vremena i vidjeti broj učenica koje su pohađale sestarsku školu. Godine 1884./85. bilo ih je 243, godine 1890./91. 297, godine 1893./1894. 300, godine 1894./95. 320, a 1899./1900. čak 380.[22] Razumljivo je da je sve veći broj učenica zahtijevao i sve više prostora. Svjesna toga, upraviteljica škole s. Vjekoslava Gojanović dala se na rješavanje problema. Za vrijeme ljetnih praznih 1884. godine podigla je u samostanskom vrtu novu školsku zgradu i popravila stare prostore. Budući da su radovi nepredviđeno kasnili, i početak školske godine 1884./85. morao se odgoditi do 4. studenoga.[23] Za izvođenje svih radova imala je na raspolaganju oko 6000 forinti, što su ih benediktinke dobile prodajom samostana sv. Katarine u Šibeniku, koji je od 1806., kada su ga francuske vlasti ukinule, služio kao vojarna.[24]

[17] Usp. isto, str. 19 – 21.

[18] Usp. ŠLJ, str. 2.

[19] Škola je pravo javnosti izgubila 1879., ali joj je 1883. ponovno vraćeno. (Usp. STOŠIĆ, K., nav. dj., str. 27.)

[20] Usp. ŠLJ, str. 9.

[21] Usp. *Cronaca*, str. 33.

[22] Usp. ŠLJ, str. 12, 26, 37, 40, 56.

[23] Usp. ŠLJ, str. 243.

[24] Usp. *Chronaca*, str. 34.

Kao upraviteljica škole s. Vjekoslava brinula se da nastava protječe u najboljem redu, i da se učenicama pruži kvalitetno obrazovanje te dobar odgoj u zdravom vjerskom i nacionalnom duhu. Brojne priredbe i deklamacije što ih je u raznim prigodama upriličila sa svojim učenicama dokaz su njezine zauzetosti i marljivosti, ali i želje za javnim manifestiranjem rezultata kvalitetnoga rada školskog osoblja. To je do izražaja posebno došlo 1910. kada je sestarska *Pučka ženska škola* slavila stotu obljetnicu utemeljenja i neprekidnoga rada. Listajući samostanske spise s. Vjekoslava je shvatila da se približava ta obljetnica te, u dogovoru sa sestrama, školskim osobljem i predstavnicima pučke prosvjete u Šibeniku, organizirala svečano obilježavanje koje se odigralo 18. srpnja 1910. Nakon jutarnje mise u samostanskoj crkvi, uzvanici su prešli u školske prostorije, gdje je prvo intonirana carska himna, a potom je, na molbu s. Vjekoslave, kotarski školski nadzornik Slavomir Sinčić održao svečani govor u kojem je iznio povijest sestarske škole. Nakon njega uzvanicima se prigodnim riječima obratila sama upraviteljica škole i opatica s. Vjekoslava Gojanović kazavši, između ostaloga: "Prošlo je upravo 100 godina, da neprekidno djeluje ovaj hram pučke prosvjete, hram namijenjen, da spaja sveta čuvstva ljubavi s blagim darovima znanja. Sto je godina, da se u ovom samostanu osnovala skromna početna škola, u doba, kada je naš narod čamio u tami neznanja i kad su samo znamenitija mjesta uživala blagodati pučke prosvjete. Sto je godina, velecijenjena gospodo i mile učenice, što se na obzorju Krešimirova grada pojavila zraka prosvjete namijenjena ženskom spolu, kako proističe iz spisa ondašnje dalmatinske vlade od 17. prosinca 1810."[25]

U nastavku govora s. Vjekoslava je istaknula važnost samostanske škole za Šibenik i okolicu, te ljubav i predanost sestara koje su kroz minulo stoljeće radile na školi. Obratila se i samim učenicama ističući im potrebu predanja Bogu i vršenja Njegove volje, bez obzira za koji će se životni poziv opredijeliti. Ističući im vrijednost kršćanskih kreposti, ravnateljica Gojanović naglašava i važnost poštivanja roditelja, bližnjih, svih onih koji su uključeni u proces njihova odgoja i obrazovanje, te crkvenih i svjetovnih vlasti.[26]

Uzvanicima se obratio i upravitelj kotarskoga poglavarstva E. Pavisić, a potom je slijedio bogati glazbeno-scenski program u kojemu se posebno isticao igrokaz *Revni rad u kući glavna je krjepost valjane djevojčice* autora Vladimira Vukića. Na koncu programa riječ je uzeo šibenski kapitularni vikar, kanonik Grgo Gojanović koji se posebno obratio s. Vjekoslavi uputivši joj, između

[25] SINČIĆ, S., nav. dj., str. 22.
[26] Usp. isto, str. 22 – 25.

ostaloga, ove riječi: "Ja Vam od srca čestitam na lijepo uspjeloj svečanosti. Vi imate lijepi i plemeniti zadatak, odgajati ženski pomladak. Narodu komu su žene ili bolje majke odgojene, tomu narodu nemože pomanjkati sretna budućnost. (...) Dajte mi odgojenih majka, i ja ću Vam dati sretnu domovinu. Domovina naša čeka svoj spas od majkâ. (...) Ustrajte s toga M. P. Majko Upraviteljice u plemenitom radu, da na vjersko moralnom temelju uzgajate žene i majke, i najbolje ćete se odužiti, najbolje ćete raditi za Boga, za obitelj, za Šibenik, za domovinu."[27]

Nekoliko godina prije te proslave, ravnateljica Gojanović muku je mučila kako bi se izborila da sestarska *Pučka ženska škola* zadrži teško stečeni status. Naime, otvorivši u Šibeniku nekoliko ženskih i mješovitih pučkih škola, civilne školske vlasti uputile su koncem rujna 1907. benediktinkama naređenje da u svoju *Pučku žensku školu* ne smiju primiti ni jednu djevojčicu koja je rođena u Šibeniku. Ubrzo nakon toga, sestrama je naređeno i da iz škole odmah otpuste djevojčice koje su nastanjene u Šibeniku. Na taj se način u prvom redu željelo osigurati dovoljan broj učenica za državne škole u Šibeniku, ali i isključiti iz gradskog odgojno-obrazovnog sustava benediktinsku školu, koja je postala konkurencija državnima. Premda nerado, sestre su se pokorile tim odredbama, ali su o svemu ipak obavijestile mjesnoga biskupa, kojemu ravnateljica Gojanović piše: "Nemamo nikoga ko da se za nas brine; prepuštene smo samim sebi i od onuda nas led bije od kud moralo bi nas sunce grijati. Nego, da se i zlim prilikam okoristimo, obraćamo se Tom. Prep. Ordinarijatu za savjet i uputu. Mi smo spremne učiniti sve što možemo i ne možemo za dobro onih koje je dragi Isus na osobiti način volio, za uzgoj djece. Redovnice smo, slabe smo, zatvorene smo, treba nam oslona, hoće nam se zapovjedi. Ne dvojimo o Božjoj Providnosti i pomoći Njezinoj, nu ipk treba, da si i same pokušamo pomoći. Mi bismo i privatno podučavale, pak i internat otvorile, da barem ovako donekle se odužimo općinstvu, koje u ovoj teškoj kušnji dalo nam je priznanje svoje naklonosti. Ovo bi bile naše skromne želje i nakane, koje dakako ništa ne vrijede bez odobrenja predpostavljene Vlasti."[28]

Već 4. veljače 1908. ravnateljica i opatica Gojanović ponovno je pisala biskupu, upozoravajući ga još jednom na nepravdu koja se nanosi benediktinkama, pri čemu se zaboravlja da su one, uz mnogo žrtava i samoprijegora, proteklih stotinjak godina vodile prvu i donedavno jedinu *Pučku žensku školu*

[27] Isto, str. 27.
[28] SSSL 1907/8, Opatica Vjekoslava Gojanović biskupskom Ordinarijatu u Šibeniku, Šibenik, 16. XI. 1907.

u Šibeniku i okolici.[29] Premda su civilne vlasti i dalje provodile politiku koja je išla na ruku državnim školama, te ujedno štetila benediktinskoj školi, sestre su je ipak, zahvaljujući ponajviše ravnateljici Gojanović, uspjele sačuvati pa će ona opstati sve do 1925.[30]

Kao ravnateljica škole, majka Vjekoslava Gojanović redovito je svake godine priređivala izložbu dječjih radova, a na kraju školske godine i predstave sa deklamacijama i pjevanjem. Osobito su bile zapažene izložbe radova učenica sestarske škole što ih je 1890. i 1899. majka Vjekoslava organizirala u sklopu učiteljskih skupština.[31] Ipak, najzapaženije je bilo sudjelovanje škole na jednoj izložbi u Vatikanu 1889. Naime, 1887. papa Lav XIII. slavio je zlatni jubilej misništva, zbog čega su mu pristigli razni pokloni sa svih strana svijeta. *Pučka ženska škola* sestara benediktinki pod upravom majke Vjekoslave Gojanović odlučila je sudjelovati u tome pa je poslala papi prigodni ručni rad što ga je izradila ravnateljica Gojanović osobno. Oduševljen tim radom, Lav XIII. nagradio je 10. veljače 1889. majku Vjekoslavu zlatnim križem za zasluge *pro Ecclesia et Pontifice*, a na izložbi svih poklona papi, koja je bila priređena u Vatikanu, sestarska je škola sa radom ravnateljice Gojanović osvojila treće mjesto, nakon čega joj je, po nalogu *Comissione Promotrice*, 21. lipnja 1889. poslana posebna priznanica sa brončanom medaljom.[32]

Opatica

Mnogo zasluga Vjekoslava Gojanović stekla je kao opatica samostana sv. Luce. Nakon isteka trogodišnjeg mandata opatice Ruže Ljubić, benediktinke su upravu samostanom 1. veljače 1891. povjerile Vjekoslavi Gojanović kao predsjednici.[33] Po isteku jednogodišnjega mandata, 16. ožujka 1892. izabrale su je za opaticu. Izbor je istoga dana potvrdio šibenski biskup Antun Josip Fosco i majka Vjekoslava je, u svojstvu opatice, preuzela upravu samostanom.[34] Tri godine kasnije, 16. ožujka 1895. ponovno je izabrana za opaticu. Zbog smrti biskupa Fosca (†1894.), izbor je tek 17. kolovoza potvrdio novi šibenski biskup Matej Zanoni.[35] Treći put je za opaticu izabrana 17. kolovoza 1898., što

[29] Usp. SSSL 1907/8, Opatica Vjekoslava Gojanović biskupskom Ordinarijatu u Šibeniku, Šibenik, 4. II. 1908.
[30] Usp. STOŠIĆ, Krsto, nav. dj., str. 28.
[31] Usp. isto, str. 27.
[32] Usp. ŠLJ, str. 22.
[33] Usp. *Cronaca*, str. 44.
[34] Usp. *Cronaca*, str. 48.
[35] Usp. *Cronaca*, str. 54.

je, dopuštenjem Kongregacije za biskupe i redovnike, mjesec dana kasnije, 18. rujna, potvrdio biskup Zanoni.[36] Opatica Gojanović uvela je samostan sv. Luce u drugo tisućljeće i 5. studenoga 1901. četvrti put bila izabrana za opaticu. Izbor je, uz ponovno dopuštenje Kongregacije za biskupe i redovnike, potvrdio biskup Zanoni 8. siječnja 1902.[37] Po isteku mandata, imenovana je 8. siječnja 1905. predsjednicom samostana na jednu godinu[38], a 7. siječnja iduće godine peti put je izabrana za opaticu. Izbor je potvrđen 10. travnja.[39] Tri godine kasnije šesti je put izabrana za opaticu, što je 29. prosinca 1909. potvrdio mjesni biskup.[40] Službu opatice vršila je sve do iznenadne smrti.

Za svog dvadesetogodišnjeg upravljanja samostanom sv. Luce, opatica Gojanović ne samo da je znatno obnovila samostan i crkvu, nego je i povećala samostanski posjed. Njezino opatovanje bilo je razdoblje prosperiteta u svakom pogledu i smislu. Sposobna, marljiva i poduzetna opatica izgrađene osobnosti i proživljene duhovnosti, vedre naravi i otvorena duha, zadužila je buduće naraštaje svojih sestara, ali i sam grad Šibenik.

Od 8. travnja do 20. lipnja 1896. provela je temeljitu restauraciju samostanske crkve. Prethodno je od mjesnoga biskupa tražila i 12. siječnja 1896. dobila dopuštenje da proda neke zlatne i srebrene predmete iz samostana, kako bi dobivenim novcem kupila palu Gospe Snježne i kip sv. Lucije za obnovljenu crkvu. Palu, na kojoj se osim lika Gospe Snježne vide njezina crkva u Rimu i crkva sv. Petra, naslikao je Anđeo Robertelli za 507 lira. Postavljena je na glavni oltar, gdje se i danas nalazi. Što se tiče kipa sv. Lucije, koji je, zajedno s tkaninom u koju je obučen, koštao 310 lira, opatica je kod šibenskog drvodjelca Jakova Cinottija za 260 lira dala izraditi drveni oltar s lijeve strane glavnoga oltara, pa je tamo 1896. postavljen novi kip. Svetica u jednoj ruci drži palmu, a u drugoj pliticu s očima, što znači da je autor, Valentin vitez Bessarel iz Mletaka, u istom kipu predočio mučenicu s početka 4. stoljeća i ispovjednicu iz 12. stoljeća, koja si je, prema predaji, iskopala oči i poslala ih jednom zaljubljeniku. Nakon postavljanja na oltar, svetičin je kip zatvoren novim kristalnim vratima. Budući da je restauracija podrazumijevala i uređenje poda crkve, opatica Gojanović dala je 16. travnja 1896. otvoriti dva groba u kojima su se benediktinke pokapale do 1830. Sve pronađene kosti stavljene su u jedan

[36] Usp. *Cronaca*, str. 64.
[37] Usp. *Cronaca*, str. 74 – 75.
[38] Usp. *Cronaca*, str. 88.
[39] Usp. *Cronaca*, str. 91.
[40] Usp. *Cronaca*, str. 111.

grob, koji je označen slovima SS. MM.[41], a nalazi se između oltara sv. Luce i oltara sv. Katarine. Što se tiče crkvenog poda, na njega su postavljene nove kamene ploče koje su, zajedno s dvjema kamenicama za posvećenu vodu, nabavljene iz Splita. Dopustom Kongregacije za biskupe i redovnike, opatica je dala otvoriti vrata iz samostana u crkvenu ladu. Sama pak crkvena lada povećana je rušenjem zida na koji se naslanjao kor. Na ogradu glavnoga oltara, kao i oko orgulja s prilaznim stepenicama, postavljene su rešetke koje je za 220 lira izradio kovač Karlo Skoton. Sutradan nakon dovršetka obnove, 21. lipnja 1896. učenice benediktinske *Pučke ženske škole* uz zvonjavu su procesionalno ušle u crkvu, gdje su primile prvu svetu pričest. Ubrzo nakon toga, u rujnu 1896. majka Vjekoslava pobrinula se za uvođenje električne energije u crkvu i samostan.[42]

Jedan od značajnijih poteza opatice Vjekoslave Gojanović nedvojbeno je kupnja kuće Šimuna Bomana i Tereze Vržina 1897. godine za 2000 forinti. Budući da se kuća nalazi u ulici sv. Luce, nasuprot samostanu, majka Vjekoslava dala je izgraditi zatvoreni most preko ulice, koji spaja tu kuću sa samostanom. Most je bio gotov početkom kolovoza 1897., a nekoliko godina kasnije, 1. srpnja 1902. započela je temeljito obnavljanje kupljene kuće, koje je dovršeno koncem ožujka 1903. Poduzetna i sposobna opatica 1897. temeljito je obnovila i samostansku kuhinju, kojoj je prijetilo urušavanje, a 1904. za 130 kruna dala je restaurirati orgulje u samostanskoj crkvi. U studenome 1905. obnovila je pod sakristije, a 1908. i samostansku smočnicu. Nedugo prije smrti, u kolovozu 1911. započela je s nekoliko radova u samostanu. Prvo se dala na sređivanje samostanske kanalizacije i na gradnju novoga dimnjaka za samostansku kuhinju, a potom i na čišćenje jedne jamice koja se nalazila kod samostanske govornice, i druge, mnogo veće, koja godinama nije bila čišćena. Obje jame služile su za bacanje otpada. Za sve te radove potrošeno je 938 kruna. U listopadu i studenome 1911. ponovno su izvođeni neki radovi na samostanskoj zgradi.[43]

Na temelju iznesenoga mogli bismo steći krivi dojam da su građevinski poslovi bili cilj djelovanja opatice Gojanović, no to nije točno. Oni su bili okvir, a pravi cilj bila je duhovna obnova samostana i sestara te, preko sestara, njihovih molitava i žrtava, duhovna obnova čitavoga Šibenika.

Kako bi pospješila spomenutu duhovnu obnovu, majka Vjekoslava poklanjala je veliku pažnju liturgijskom životu svoje monaške obitelji te uvođenju i

[41] Kratice znače *sepultura monialium*, u prijevodu na hrvatski grob monahinja.
[42] Usp. *Cronaca*, str. 10 – 11, 55 – 58.
[43] Usp. *Cronaca*, str. 59 – 61, 75, 77, 87, 90, 108, 122 – 125.

njegovanju raznih pobožnosti. Dopuštenjem pape Lava XIII. u lipnju 1899. uvela je u samostanskoj crkvi održavanje trodnevnice presvetome Srcu Isusovu, a 13. listopada 1902., na njezinu molbu, šibenski je biskup dozvolio benediktinkama da svake prve nedjelje u mjesecu održavaju u svojoj crkvi jednosatno klanjanje pred izloženim presvetim oltarskim sakramentom. Od 1903. klanjanje pred presvetim oltarskim sakramentom uvedeno je i kroz tri zadnja pokladna dana. Godine 1891. opatica Gojanović pobrinula se za svečanu proslavu 300. obljetnice smrti sv. Alojzije Gonzage. Darovima građana, tom je prigodom nabavila svečev kip, a dozvolom Svete stolice benediktinke su 21. lipnja, na svečev blagdan, izišle iz samostana na čelu sa svojom opaticom i procesionalno sa svojim učenicama, koje su bile obučene u bjelinu i s ljiljanima u ruci, otišle na svečano bogoslužje u katedralu. Velika svečanost u samostanu bila je i 1904. kada je, brigom opatice Gojanović, svečano obilježena 1600. obljetnica mučeništva samostanske zaštitnice, sv. Lucije, u čemu je sudjelovao čitav grad.[44]

Majka Vjekoslava Gojanović, koja je najkasnije 1908. postala doživotna članica Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima,[45] veliku je brigu posvećivala duhovnim zvanjima, svjesna da tako osigurava budućnost samostanu. Dokazuje to i broj mladih djevojaka koje su za njezina opatovanja došle u samostan i ostale u njemu. Kao opatica, primila je u samostan nekoliko sestara koje će odigrati značajnu ulogu u životu samostana sv. Luce i čitavoga Šibenika. Između ostalih, to su: Skolastika Karneli[46], Metilda Dorbić[47], Beatrica Baranović[48] i Gertruda Stošić[49]. Koncem ožujka 1907. opatici je stigla molba s.

[44] Usp. *Cronaca*, str. 45 – 47, 67, 76, 78 – 79, 84 – 87.
[45] Usp. Arhiv Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu, *Povjereništvo Šibenik*, Spisi, Fr. Metod Mirić OP Upravi Društva, Šibenik, rujan 1908. U dopisu se među 106 doživotnih članova Društva, od kojih je petnaest novih, poimence spominje s. Vjekoslava Gojanović.
[46] S. Skolastika Karneli (1860. – 1951.) u samostan je ušla 6. II. 1891. i odmah započela predavati na samostanskoj školi. U samostanu je vršila službe učiteljice gojenica i novakinja, opatice (1917. – 1927.), dekane (1927. – 1930.) i priore (1930. – 1951.). Usp. ASSL, FILIPOVIĆ-GRČIĆ, M., nav. dj., str. 28 – 34.
[47] S. Metilda Dorbić (1871. – 1941.) u samostan je ušla 17. I. 1892. Radila je kao učiteljica na samostanskoj školi, te vršila razne službe u samostanu, uključujući i službu učiteljice novakinja. Bila je pjesnički zanesena duša, a okušala se i u slikanju. Usp. FILIPOVIĆ-GRČIĆ, M., nav. dj., str. 34 – 39.
[48] S. Beatrica Baranović (1892. – 1982.) u samostan je ušla 24. VII. 1910. Službu opatice vršila je od 1956. do 1959. Ostavila je za sobom sliku osobe dubokog molitvenog života i svetosti. Jedina je od svih sestara ostavila zapisana sjećanja na majku Vjekoslavu Gojanović. Usp. JURIŠIĆ, Hrvatin Gabrijel, *Sveci i Božji ugodnici šibenske biskupije*, u: *Sedam stoljeća šibenske biskupije: zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998.*, Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, Šibenik, 2001., str. 592.
[49] S. Gertruda Stošić (1884. – 1956.) u samostan je ušla 5. II. 1911. Kao redovnica osobito se brinula za samostanske posjede i bavila se pletenjem džempera, od čega su sestre tada uglavnom živjele, jer nisu

Placide Padovan iz Trsta, da joj dopusti prijeći u šibenski samostan na godinu dana. Njezinoj je molbi udovoljeno pa je, nakon što je sve uređeno s crkvenim vlastima, koncem 1907. stigla u Šibenik i ostala u samostanu sv. Luce do 26. veljače 1909., nakon čega se vratila u svoj samostan u Trstu, ponijevši najljepše uspomene na opaticu Gojanović i šibenske benediktinke.[50]

Posebno treba istaknuti činjenicu da je majka Vjekoslava Gojanović 1. rujna 1897. započela voditi samostansku kroniku. Na početku je zapisala kako je mnogo puta požalila što ne postoji kronika iz starijih vremena te je zbog toga odlučila rekonstruirati ju na temelju povijesnih činjenica i samostanske predaje. Stoga na početku svoje kronike donosi kratak pregled povijesti samostana od utemeljenja do njezina doba. To je ujedno prvi sustavniji pregled njegove povijesti, kojim su se, baš kao i nastavkom kronike, nedvojbeno služili kasniji samostanski povjesničari. Od 1857. do 1897. majka Vjekoslava je donosila detaljniju rekonstrukciju povijesti kronološkim slijedom prema godinama, a potom je od 1. rujna 1897. započela pisati kroniku samostana u pravom smislu riječi. Čitavu kroniku, koja se čuva u samostanskom arhivu, pisala je talijanskim jezikom.

Koliko su Šibenčani cijenili i voljeli majku Vjekoslavu Gojanović, moglo se svake godine iznova vidjeti na njezin imendan. Rijeka Šibenčana i Šibenčanki, a posebno bivših i aktualnih učenica samostanske *Pučke ženske škole*, slijevala se u samostan kako bi čestitala majci Vjekoslavi. Dok su se razredni odjeli samostanske škole natjecali tko će svojoj ravnateljici prirediti ljepšu deklamaciju i pjesmu, šibenski puk donosio joj je brojne poklone, svatko prema svojim mogućnostima.[51]

Najveću šibensku pučku prosvjetiteljicu i omiljenu koludricu Krešimirova grada smrt je zatekla kada to nitko nije očekivao. U noći 27. prosinca 1911. oko 23.45 sati šezdesetšestogodišnja majka Vjekoslava Gojanović srušila se u svojoj sobi. Sestre su dotrčale i odmah poslale dvije kandidatice po liječnika, koji, po dolasku, nije mogao ništa drugo nego ustvrditi smrt uslijed infarkta. Tužna vijest munjevitom se brzinom preko noći proširila gradom tako da je samostanska govornica sutradan već rano ujutro bila puna Šibenčana koji su žalili i suosjećali s benediktinkama zbog smrti njihove opatice i ravnateljice

imale drugih prihoda. Isticala se ljubavlju prema bolesnim i nemoćnim sestrama te molitvenim životom i osobitom pobožnošću prema presvetom oltarskom sakramentu. Usp. JURIŠIĆ, H. G., nav. dj., str. 604.

[50] Usp. *Cronaca*, str. 103 – 105, 111.

[51] Usp. VG, BARANOVIĆ, Beatrice, *Draga Majko!*, sjećanja na s. Vjekoslavu Gojanović rukom napisana na dvije stranice formata A4.

škole.[52] Što se tiče samih benediktinki, njihove osjećaje najbolje je sažela s. Beatrica Baranović, koja kaže: "Sve smo se natjecale, da joj molitvom i suzama zasvjedočimo svoju posljednju ljubav i zahvalnost."[53] Samostanska pak kronika, govoreći o smrti "ljubljene i zaslužne" opatice, kaže da će njezina uspomena među sestrama biti blagoslovljena.[54] O svojoj zaslužnoj opatici šibenske benediktinke i danas pričaju kao o ženi koja je živjela iz vjere. Voljela je adorirati pred presvetim oltarskim sakramentom, pa je stoga slobodno vrijeme uglavnom provodila u koru samostanske crkve, pronalazeći tamo snagu i utjehu. Bila je primjer sestrama ne samo po uspješnom i kvalitetnom upravljanju samostanom i samostanskom školom, nego prvenstveno po dubokoj i proživljenoj duhovnosti iz koje je proizlazila vedrina, energičnost, požrtvovna ljubav i želja za služenjem Bogu u bližnjima.

Dirljive riječi pronalazimo i u ljetopisu benediktinske *Pučke ženske škole*. Ondje stoji da će dan smrti ravnateljice Gojanović ostati "u nezaboravnoj tužnoj uspomeni" škole zbog "divnih primjera ljubavi, samozataje i djelovanja" zaslužne s. Vjekoslave.[55] U nastavku te kronike čitamo sljedeće rečenice: "Bijaše čedna i umilna, al oštroumna ... Zbog prirođene dobrote bila je štovana i ljubljena, pa je svaki ugodno osjećao lijepe sposobnosti i svojstva njezina duha i srca. Učenicama bijaše mila i ljubazna odgojiteljica i učiteljica, pa su je cijenile radi njezine blagosti i nadarenosti. Puna čovjekoljubive nježnosti, iskreno je osjećala za potištene i bijedne."[56]

Dana 29. prosinca ujutro tijelo majke Vjekoslave preneseno je u samostansku crkvu, gdje je odslužena misa zadušnica. Nakon toga njezini su posmrtni ostatci u velikoj pogrebnoj povorci ispraćeni do šibenskog groblja sv. Ane. Na sprovodu su, pored brojnih građana, svećenika, redovnika i redovnica, sudjelovala sva šibenska školska djeca s učiteljima i učiteljicama svih pučkih škola u gradu, te predstavnici gradskih vlasti. Tijelo preminule opatice i pučke prosvjetiteljice položeno je u grobnicu sestara benediktinki.[57]

[52] Usp.: *Cronaca*, str. 126; BARANOVIĆ, B., nav. dj.; ŠLJ, str. 99 – 100.

[53] BARANOVIĆ, B., nav. dj.

[54] Usp. *Cronaca*, str. 126.

[55] Usp. ŠLJ, str. 99.

[56] ŠLJ, str. 99.

[57] Usp.: BARANOVIĆ, B., nav. dj.; ŠLJ, str. 100.

Majka Vjekoslava Gojanović, koja je svoj život sasvim prilagodila benediktinskom idealu *ora et labora*, nedvojbeno je jedna od najuglednijih benediktinki samostana sv. Luce u njegovoj dugoj povijesti, no ona je, pored toga, jedna od najvećih šibenskih pučkih prosvjetiteljica. Kao dugogodišnja učiteljica i ravnateljica na sestarskoj *Pučkoj ženskoj školi* i kao opatica samostana zadužila je grad Šibenik i svoju monašku obitelj, koja s ponosom čuva uspomenu na toliko zaslužnu sestru. Ipak, lik i djelo benediktinke Vjekoslave Gojanović slabo su poznati široj hrvatskoj javnosti. Čak i u samom Šibeniku izblijedjela je uspomena na redovnicu koja je odgojila generacije Šibenčanki i pružila im osnovnu naobrazbu. Idući ususret stotoj obljetnici smrti majke Vjekoslave Gojanović u prosincu iduće godine, ovim člankom prvenstveno želimo otrgnuti zaboravu njezin lik i djelo, ali i potaknuti sestre benediktinke da se pobrinu za prikladno obilježavanje spomenute obljetnice. U tome bi svakako trebao sudjelovati grad Šibenik, koji bi se majci Vjekoslavi trebao odužiti postavljanjem spomen-ploče na njezinoj rodnoj kući ili na samostanu sestara benediktinki.

Danas kad otvorim vrata doma

Otvaram prozor
Zapahne me borovina
Sadašnjost me više ne dotiče
Negdje u okviru prozora
Crv glode drvo
Ali ja ga ne čujem
Čujem moju majku kako pjeva
Mladim glasom
I oca kako sjetnu pjesmu
Svira na harmonici
Na polici iznad stola
Tegla s ocvalim ciklamama
Ali ja je ne vidim
Vidim jelku okićenu svilenim bombonima
I baku koja mi veže mašnu
Bijelu mašnu u nestašne uvojke
S potkrovne grede otpala je boja
U stražnjoj sobi čini mi se djed oštri
Motiku za sutrašnji okršaj s poljem
Ja bih ga tako rado dotakla
Ali znam da bih razbila čaroliju
O čemu razmišljaš
Pita me moja majka
Ruke su joj blijede i staračke
A glas tih
Razmišljam o kući
Kažem
Razmišljam o nama
kažem
Polako za sobom zatvaram vrata
Puštam pauke
Da pletu mreže preko uspomena

Iza zrcala

Iza zrcala
Postoji jedna savršena slika
Plavo bijela soba roditeljske kuće
S hrastovim ormarom
U ormaru svilena vjenčanica
I uštirkana rubenina
Požutjela od godina
Veliki svijetli krevet
Sa plavim satenskim pokrivačem
Tu mi je baka pričala priče
Postoji kuhinja
Gdje su svi lončići crveni
S bijelim točkama
Gdje podovi mirišu
Kao mahovina u šumi
A subotom se čuje pjesma
Iza zrcala
Jutra su ružičasta
Čaj od lipe, vunene čarape
I nitko se nikamo ne žuri
Porculan veselo zvoni u vitrini
I toplo mlijeko puši se na stolu
U svakom kutu kuće po jedan je anđeo
I svi me vole
O, da mi je ušuškati se
U perinu od guščjeg perja
Slušati prvi proljetni kreket žaba
I zaspati
Zaspati bezbrižno
U mirisnom krevetu
Iza zrcala

O nebu i paklu*

Razgovor između učenika i njegova učitelja

o tome kamo odlaze blagoslovljene a kamo proklete duše kad napuste tijelo; o tome kako su nebo i pakao u čovjeku, zatim gdje anđeli i demoni prebivaju u ovovremenom svijetu, koliko su međusobno razdvojeni nebo i pakao, što su i odakle su anđeli i ljudske duše, što je ljudsko tijelo i zašto je duša u stanju primiti dobro i zlo. O uništenju svijeta, o ljudskomu tijelu za vrijeme i poslije uskrsnuća, o tome gdje će biti nebo i pakao, o posljednjem sudu te zašto u stvorenju mora biti sukoba.

Napisao Jakob Böhme (1575. – 1624.), tetutonski bogomudrac

Razgovor između učenika Junija i njegova učitelja Teofora

Učenik zausti i upita učitelja: – Kamo odlazi duša kad umre tijelo?

– Nema porebe da nekamo ode – odgovori učitelj.

– Kako ne? – usklikne znatiželjni Junije. – Ne mora li duša, u smrti, napustiti tijelo i otići bilo u nebo, bilo u pakao?

– Ne treba joj izlazak – odvrati štovani Teofor. – Od duše će se samo odvojiti izvanjski, smrtni život, zajedno s tijelom. Duša je u sebi i prije imala nebo i pakao, kao što je pisano: *Kraljevstvo Božje ne dolazi primjetljivo. Niti će se moći kazati: Evo ga ovdje! Ili: Eno ga ondje! Ta evo – kraljevstvo je Božje u vama!* A duša stoji u onome što se u njoj očituje od toga dvoga, to jest u nebu ili paklu.

Sad Junije reče učitelju: – Teško je to shvatiti. Ne ulazi li duša u nebo ili u pakao kao što čovjek ulazi u kuću, ili kao kad netko kroz otvor, ili kroz prozor uđe na nepoznato mjesto? Ne ulazi li i duša tako na drugi svijet?

* Dio Böhmeove rasprave *O nadosjetilnom životu* kako ju je preveo i pritom proširio William Law (1686. – 1761.), za kojega Evelyn Underhill u svojoj knjizi *Mistični put* kaže da je "sjajan stilist i jedan od najdubljih engleskih vjerskih pisaca, koji se, čitajući Böhmeova djela, s uskoga kršćanstva kojemu je dao klasični izraz u *Ozbiljnom pozivu*, obratio na široku, filozofsku mistiku, a u nizu spisa koji gore mističnom strašću, dao je novo tumačenje djelu 'nadahnutoga postolara' Böhmea i njegovu moćnom viđenju čovjeka i svemira, osiguravši mu trajno mjesto u engleskoj književnosti". (Prev.)

Učitelj odgovori: – Ne, uistinu nema takva ulaska, utoliko što su nebo i pakao svugdje, istodobno se posvuda rasprostirući.

– Kako je to moguće? – upita učenik. – Što? Mogu li nebo i pakao biti nazočni ovdje, gdje sad sjedimo?

Teofor odgovori ovako: – Rekao sam da je nebo posvuda nazočno i to je istina, jer Bog, koji je u nebu, posvuda je. Rekao sam i da pakao isto tako mora da je svugdje, i to je također istinito. Jer Pokvareni, to jest đavao, u paklu je, a kao što nas je apostol učio, cijeli svijet leži u Pokvarenomu, dakle u Zlomu, što je isto kao da ustvrdimo ne samo da je đavao u svijetu, nego i svijet u njemu, a ako je u njemu, onda je i u paklu, jer đavao je upravo ondje. Dakle, pakao je svugdje, kao i nebo, a to treba dokazati.

– Molim te, pojasni mi to – ponuka ga učenik, kojega su te riječi zaprepastile.

– Shvati što je nebo – odgovori Teofor. – Ono je *okretanje volje prema unutra u Božju ljubav*. Gdje god nalaziš da se Bog očituje u ljubavi, ondje pronađeš i nebo, a ne moraš proputovati ni metra. Po tome shvati što je i *gdje* je pakao. Kažem ti da on nije ništa drugo nego *okretanje volje prema unutra u Božji gnjev.* Gdje god se u manjoj ili većoj mjeri očituje Božji gnjev, ondje je uistinu u manjoj ili većoj mjeri pakao, pa bilo to gdje mu drago. Riječ je dakle o *okretanju tvoje volje u Božju ljubav, ili u Božji gnjev,* pa si, prema tome, u nebu, ili u paklu. Dobro me poslušaj! U ovom sadašnjem životu događa se ono o čemu je govorio sveti Pavao: *Naša je domovina na nebesima.* [Fil 3,20] Gospodin Krist također je rekao: *Ovce moje slušaju glas moj; ja ih poznajem i one idu za mnom. Ja im dajem život vječni... i nitko ih neće ugrabiti iz moje ruke.* [Iv 9,27 – 28] Primijetit ćeš da nije rekao: *dat ću im*, tj. kad se svrši ovaj život, nego: *dajem im*, a to znači *sada,* u vrijeme ovoga života. Što je drugo takav Kristov dar sljedbenicima nego vječnost života, a to nedvojbeno ne može biti nigdje drugdje nego u nebu. Također, Krist je nedvojbeno u nebu, a u Njegovoj su ruci oni koji ga slijede u preporodu, dakle ondje su gdje je i On, pa ne mogu biti izvan neba. Da, štoviše nitko ih neće moći ugrabiti iz neba, jer Krist ih ondje čuva, u Njegovoj su ruci, a njoj se nitko ne može oprijeti. Sve se dakle doista sastoji u okretanju, ulasku, volje u nebo, tako što ona *sluša* Kristov glas, te ga *poznaje* i *slijedi.* A isto je i kad govorimo o suprotnomu. Razumiješ li to?

– Mislim da djelomično razumijem – odgovori učenik. – Ali kako se događa taj ulazak volje u nebo?

– Potrudit ću se da ti na to pitanje pružim zadovoljavajući odgovor – reče učitelj – ali moraš vrlo pomno poslušati što ću ti reći. Znaj dakle, sinko, da kad

se dno volje posve preda Bogu, ona iz sebe potone izvan i onkraj svakoga dna i mjesta koji postoje ili se mogu zamisliti, u nepoznatu dubinu, gdje se očituje samo Bog i samo On djeluje i hoće. Bog prebiva u volji koja se odrekla sebe, a duša je time posvećena i postala je dostojna da uđe u Božanski počinak. Kad tijelo propadne, cijelu dušu u potpunosti prožme Božanska ljubav, a Božje je svjetlo potpuno prosvijetli, kao što sja užareno željezo, prožeto vatrom, pa kad sve to posve prodre u dušu, iz nje nestane sav mrak te ona postane svijetla i sjajna. To je *Kristova ruka,* gdje dušu u potpunosti nastanjuje Božja ljubav, pa su u njoj jarka svjetlost i novi, slavni život. Tada je duša u nebu i hram je Duha Svetoga, postaje sama Božje nebo, gdje Bog prebiva. Eto što je ulazak volje u nebo i kako se odvija!

– Gospodine, budi tako dobar pa nastavi – zamoli naučnik – i pojasni mi kako joj je na drugoj strani.

– Vidiš – odgovori učitelj – pobožna duša je *u ruci Kristovoj,* to jest u nebu, kao što nam je Krist sam rekao, a čuo si i kako se to događa. Ali nevaljala duša u ovomu životu nije voljna prispjeti do božanskoga odricanja od svoje volje, ili ući u Božju volju, nego neprestano ostaje unutar požuda i želja, u taštini i lažnosti, pa tako uđe u đavlovu volju. Stoga u sebe ne prima ništa osim zloće, ništa osim laganja, umišljenosti, pohlepe, zavisti i bijesa. U to predaje svoju volju i sve želje. To je ispraznost volje, a ispraznost i zaludna sjena moraju se i očitovati u duši koja im je pristala služiti, pa sve to nužno u njoj djeluje, kao što Božja ljubav djeluje u preporođenoj volji i svu je prožima, kao vatra željezo.

Nevaljala duša nikako ne može ući u *Božji počinak*, jer u njoj se očituje i djeluje Božji gnjev. Kad se tijelo odvoji od takve duše, tada za nju počinju vječna sumornost i očaj, jer duša sada otkriva da se u potpunosti pretvorila u ispraznost, i to najtegobnije vrste, a postala je i rastrojeni bijes i odvratnost koja muči samu sebe. Sad opaža da je razočarana u svemu što joj se prije činilo privlačnim, da je slijepa, gola, ranjena, gladna i žedna, bez i najmanje izgleda da će ikad osjetiti olakšanje, ili steći makar i kapljicu vode vječnoga života. Osjeća da je sama sebi naprosto demon, zli krvnik i mučitelj, plaši je vlastito ružno, mračno obličje, nalik na čudovišnoga, najodvratnijega crva, pa bi, kad bi samo mogla, najradije pobjegla od sebe, ali ne može, jer čvrsto je svezana lancima svoje mračne naravi, u koju se ukopala dok je još bila u tijelu. I tako, budući da nije naučila, niti se navikla utonuti u Božansku milost, a k tome je snažno progoni njezina zamisao o ljutitomu i kivnomu Bogu, sirota duša odviše je prestrašena i posramljena da bi svoju volju privela Svevišnjemu, iako bi tako možda primila spasenje.

No boji se tako postupiti, smatra da bi je to razorilo, jer Božanstvo poima samo kao vatru koja proždire. K tome, posramljena je, smućuju je vlastita ogoljelost i čudovišnost. Zato bi se, kad bi to bilo moguće, sakrila od Božjega veličanstva i prekrila svoje odvratno obličje da je ne gleda najsvetije Oko, pa se baca još dublje u mrak. Zbog toga *neće* da uđe u Boga, štoviše sa svojom lažnom voljom nikada *ne može* ući, ni ako bi tome težila. Ne može dospjeti u Ljubav, zbog zle volje koja je, za života, u njoj vladala, jer takva je duša sada zatočena unutar gnjeva, štoviše pretvorila se u sam bijes, zbog lažne žudnje koju je u sebi razbudila. Tu je žudnju obuhvatila i zatvorila je u sebi, pa se tako preobrazila u samu njezinu narav i osobitost.

Budući da u njoj ne sja Božje svjetlo, niti joj Božja ljubav potiče sklonosti, duša je postala veliki mrak, unutar očajnoga vatrenoga izvora, pa u sebi stalno nosi pakao i nije u stanju razabrati ni najmanji tračak Božje svjetlosti, osjetiti makar i najmanju iskru Božje ljubavi. Tako prebiva u sebi kao u paklu, pa joj ulazak onamo i ne treba, niti je tko treba onamo odnijeti, jer na kakvu god mjestu bila, ako je u sebi, u paklu je. Kad bi, da izađe iz pakla, nadaleko putovala i prebacila se stotinama tisuća kilometara od mjesta gdje je u tom času, svejedno bi ostala unutar paklenoga izvora i mraka.

– Ako je tako – obrati se učenik Teoforu – kako dolazi do toga da nebeska duša za ovoga života vrlo jasno ne opazi rajsko svjetlo i radost, a duša koja u svijetu živi bez Boga, ne osjeti već i ovdje pakao, kao što će osjećati u onkraju? Zašto nebo i pakao ne opažamo i ne osjećamo isto tako u ovomu životu, kao i u budućemu, ako uviđamo da su oba ta mjesta u čovjeku i da, kako si pokazao, jedno od njih djeluje u svakome od nas?

– Nebesko kraljevstvo djelotvorno je u svecima, a očituje se kroz *vjeru* – spremno odvrati Teofor. – Oni koji u sebi nose Boga i žive po Njegovu duhu, kraljevstvo Božje nalaze u svojoj vjeri, a i Božju ljubav osjećaju tom istom vjerom, kojom se volja predala Bogu, pa je postala bogolikom. Riječju, u takvim se osobama sve odvija po *vjeri.* Ona im je dokaz vječnih, nevidljivih stvari i veliko očitovanje Božjega kraljevstva u njima. No naravni im je život ipak okružen puti i zato se odvija u protuslovlju. Padom je dospio u počelo Božjega gnjeva, okružen je svijetom, koji se nikada ne može pomiriti s vjerom, pa su stoga te vjerne duše nužno uvelike izložene napadima svijeta, u kojemu su prolaznice; a ne mogu ostati neosjetljive ni na činjenicu da su okružene krvlju, mesom i ispraznim žudnjama ovoga svijeta, koji bez prestanka, uporno prodire u izvanjski, smrtni život, pa ih iskušava na najrazličitije načine, kao što je iskušavao Krista. I tako život posve prožimaju i rešetaju s jedne strane svijet,

s druge davao, a k tome i Božji gnjev zbog prokletoga grijeha puti, pa duša zato često zebe kad se to troje zajedno sruči na nju i kad pakao snažno napada život, nastojeći se očitovati u duši. Ali duša tada potone u nadu Božje milosti, uspravna kao prekrasna ruža usred trnja, sve dok kraljevstvo ovoga svijeta ne spadne s nje, u tjelesnoj smrti. Sad je više ništa ne priječi, pa se ona prvi put uspijeva posve očitovati u Božjoj ljubavi i u Božjem kraljevstvu, a to je kraljevstvo ljubavi. Ali u ovom životu, duša svijetom mora prolaziti s Kristom. On je izbavlja iz njezina vlastitoga pakla, tako što je potpuno prožme svojom ljubavlju. S tom ljubavlju stoji u dušinu paklu i čak ga mijenja u nebo.

No pitao si me i ovo: Zašto duše koje su bez Boga, ne osjećaju pakao još na ovomu svijetu? Odgovaram: Sobom ga nose unaokolo, u svojoj zloj savjesti, ali to ne znaju, jer svijet im je iskopao oči, njegova čaša smrtonosnoga otrova uspavala ih je i bacila u najpogubniji san. Ipak, moramo reći da zli, za svoga smrtnoga života, često osjećaju pakao u sebi, premda možda ne uviđaju da je riječ o paklu, i to zbog zemaljske taštine, koja izvana prianja uz njih, kao i zbog toga što ih opijaju osjetilni užitci i razonode. Nadalje, moramo primijetiti da u svakome od njih izvanjski život ipak posjeduje svjetlost vidljive naravi koja vlada tim životom, pa dok je te vladavine, bol pakla još se ne može posve razotkriti.

Ali kad tijelo umre ili se istroši, duša više ne može uživati vremenita zadovoljstva i slasti, a ni svjetlo izvanjskoga svijeta, jer je u njoj već posve utrnulo. Tada ona boravi u vječitoj gladi i žeđi za ispraznostima, koje je ovdje žarko voljela, no više ne može dohvatiti ništa drugo osim te lažne volje, koju je u sebe utisnula dok je još bila u tijelu, i kojom je obilovala na svoju veliku štetu. I dok je u ovomu životu imala i previše te volje, a ipak njome nije bila zadovoljna, sada je ima premalo, jer smrt ju je odvojila od tijela. To u duši stvara vječnu žeđ za onim što više nikada ne može dobiti i baca je u stanje trajne očajničke žudnje za ispraznostima, zbog onoga što se prije u nju utisnulo. Muči je neprestana, bjesomučna glad za svakovrsnim zločama i razbludnostima, u kakve je uranjala dok je bila u tijelu.

Sada bi htjela činiti još više zla, ali više nema gdje i nema čime, jer ništa od toga joj nije preostalo, pa to čini tek unutar *same sebe.* Sve se sad premjestilo unutra, baš kao da je izvanjsko, i tako bezbožnu dušu u njezinu vlastitom umu kinje božice osvete, koje sama sebi rađa, jer uistinu je postala sama svoj đavao i mučitelj. Kad sjena ovoga svijeta prođe, ono čime je duša ovdje griješila boravi i dalje u njoj, u tom utisnuću, pa postaje njezin zatvor i pakao. Ta paklena glad i žeđ ne mogu se potpuno očitovati u duši sve dok se s nje ne svuče

tijelo, koje joj je pribavljalo ono za čime je gladovala i što ju je tako začaralo da je samo to ludo voljela i jurila za svim svojim požudama.

– Primjećujem dakle – prozbori Junije učitelju – da nakon što se duša, u svojoj pohotljivosti, raskalašeno igrala tijelom i nakon što je za tjelesnoga života služila požudama, zadržava posve iste osobine i sklonosti koje je imala, pa kad ih više nema prilike ni sposobnosti zadovoljiti i kad otkrije da to više nije u stanju činiti, u njoj se otvara pakao, koji su prije prigušivale značajke izvanjskoga života u tijelu, a i svjetlo ovoga svijeta. Jesam li ispravno shvatio?

– Vrlo dobro si shvatio – potvrdi Teofor. – Nastavi!

– U drugu ruku – počne učenik – po onome što sam čuo, jasno vidim da nebo naprosto mora biti u duši punoj ljubavi, duši koju Bog posjeduje i koja je tijelo obuzdala poslušnoću Duhu u svemu, pa je savršeno uronila u Božju volju i ljubav. Sad mi je očito da će se, kad tijelo umre, a duša se izbavi sa zemlje, slavno pokazati Božji život, koji je dotad bio skriven u njoj, a onda će se, u skladu s tim, očitovati i nebo. Ipak, ako ne postoji i neko mjesno nebo i isto takav pakao, još uvijek ne razumijem kamo bih smjestio taj dio stvaranja, koji ne samo da nije malen, nego je možda i najvažniji. Jer gdje to borave svi ti bestjelesni stanovnici?

– U svom vlastitom počelu – glasio je odgovor, bilo svjetlosti, bilo mraka. Svako stvoreno, umno biće ostaje u svojim djelima i bitnostima, u svojim čudesnostima i svojstvima, u svom načinu življenja, u svojoj slici i prilici, pa odatle gleda i osjeća Boga kao Onoga koji je posvuda, bilo u ljubavi, bilo u gnjevu.

Ako je duša u ljubavi Božjoj, onda, onda motri Boga sukladno tomu i osjeća ga kao Onoga koji je ljubav. Ali ako se zatočila u Božjemu gnjevu, onda u Svemogućemu ne može vidjeti drugo nego gnjevnu narav, ne može ga drukčije opažati nego kao razljućenog Duha koji kažnjava. Ako je duša u Božjoj ljubavi, isto joj je na svakomu mjestu, a ako nije u njoj, svako joj se mjesto podjednako pretvara u pakao. Koje to mjesto može vezati misao? Ili što bi duh koji shvaća trebao boraviti ovdje ili ondje kako bi bio sretan ili pun jada? Uistinu, gdje god bio, zapravo je u bezdanom svijetu, gdje nema međa, ni ograničenja. A kamo bi to, molim te, trebao otići? Jer ako bi se udaljio tisuću milja, ili deset tisuća puta deset tisuća milja, a onda otišao još deset tisuća puta dalje, s onu stranu svemirskih međa, u izmaštane prostore iznad zvijezda, ipak bi svejednako ostao u istoj točki odakle je i pošao. Jer, Bog je *mjesto duhu*, ako je dopušteno nadjenuti mu takvo ime, povezano s tijelom. A u Bogu nema granica, pa su *blizu* i *daleko* ovdje jedno. Bilo u Njegovoj ljubavi, bilo u Njegovu gnjevu, bezdana volja Duha posve je neograničena. Hitra je poput misli, kroza

sve prolazi; čarobna je i ne može ju zaustaviti ni zapriječiti ništa izvanjsko, tjelesno. Prebiva u svojim čudesima i ona su joj kuća.

Tako je sa svakim umnim bićem, bilo da je iz redova anđela ili je ljudska duša, a ne moraš se bojati da za sve njih neće biti mjesta, pa bilo ih makar koliko. Bit će onako kako im najbolje pristaje, u skladu s njihovim opredjeljenjem i određenjem, pa možemo s punim pravom reći da je to *njihovo vlastito mjesto.*

– Doista, sjećam se – primijeti učenik – da je o velikom izdajici pisano kako je, umrijevši, otišao *na svoje mjesto.* [Dj 1,25]

– To je istinito glede svake duše – objasni učitelj – kad napusti ovaj smrtni život. A istina je i o svakom anđelu, ili bilo kojemu duhu, jer je nužno određen vlastitim izborom. Kao što je Bog posvuda, tako su svuda i anđeli, ali svaki u svom počelu i u svojoj osobitosti, ili, ako više voliš, na *svom vlastitom mjestu.* Za Božju bit, koja je neka vrst mjesta duhovima, kažu da je posvuda, ali svatko se drukčije usklađuje s njom i u njoj sudjeluje, već prema tome koliko joj je tko, kao nekim čudom, privučen žarom svoje volje. Ista ta Božanska bit koja je gore, s anđelima, također je s nama dolje, i ista Božanska narav koja je s nama i s njima je, ali onima koji u njoj sudjeluju prenosi se na različite načine i u različitim stupnjevima.

Razmisli, ono što sam rekao o Božanskomu vrijedi i za sudjelovanje u đavolskoj biti i naravi, koja je *moć tame,* jer lažna je volja prihvaća na razne načine i u raznim stupnjevima. U ovomu svijetu između te dvije biti vlada sukob, ali kad se netko nađe na granici ovoga svijeta, onda se počelo hvata onoga što je njegovo, pa duša prema tome dobije sudrugove, anđele ili demone.

– Kad su dakle nebo i pakao u nama – upita dalje učenik – i sukobljuju se u ovovremenskomu, a i sam Bog blizu nam je, gdje bi anđeli i demoni mogli boraviti?

– Ondje gdje ti prebivaš kad si odbacio samoga sebe i svoju vlastitu volju, s tobom su i sveti anđeli i posvuda su oko tebe. Dobro to upamti. I, naprotiv, ondje gdje boraviš sam sebi, u traženju samo svojega "ja" i vlastite volje, ondje će s tobom sigurno biti i demoni, kod tebe će se nastaniti i okružit će te. Spriječio to Bog, u svojoj milosti!

– Ne razumijem to onako jasno kako bih želio – prizna učenik. – Budi ljubazan pa mi to malo razjasni.

– Dobro poslušaj što ću ti reći – progovori učitelj. – Gdje volja Božja bilo što hoće, ondje se Bog očituje, a anđeli prebivaju upravo u tom Božjemu očitovanju. Ali kad bilo koje stvorenje iskazuje svoju volju, a ne da sam Bog

hoće, služeći se voljom toga stvorenja, onda se Bog tu i ne očituje, niti se može očitovati, nego počiva u sebi, jer to mu se stvorenje ne podvrgava i ne surađuje s Njim. Za takvoga stvora, Bog postaje neočitovani Bog. S tom osobom ne prebivaju ni anđeli, jer gdje oni borave, ondje je slava Božja, a i oni su dio te slave. Što je onda u takvu čovjeku? Bog nije u njemu, a nisu ni anđeli, Božja volja u njemu ne djeluje, pa ne djeluju ni anđeli. Očito je riječ o ovomu: volja te duše, ili toga stvorenja ispražnjena je bez Božje volje, pa ondje prebiva đavao, a zajedno s njim i sve ono što je bez Boga i bez Krista. To je istina, pa je položi u srce.

– Možda ću ti postaviti nekoliko preuzetnih pitanja – počne učenik – ali molim te, dobri gospodine, da budeš strpljiv sa mnom i da se sažališ nad mojim neznanjem, ako ti se ono što budem pitao učini smiješnim, ili budeš li smatrao da mi uopće nije potrebno odgovoriti. Jer htio bih iznijeti još nekoliko pitanja, ali sramim se vlastitih misli o toj temi.

– Budi otvoren sa mnom – ponuka ga učitelj – pa iznesi što ti je na umu. Ne srami se, misleći da ćeš ispasti smiješan, jer ispitivanjem ćeš postati mudriji.

Učenik zahvali učitelju što mu je dopustio da bude tako slobodan, pa upita: – Koliko su, dakle, međusobno udaljeni nebo i pakao?

– Udaljeni su kao dan i noć – glasio je odgovor – ili kao nešto i ništa. Jedno u drugomu su, no među njima je ipak najveća udaljenost. Doista, jedno je od njih drugomu kao ništa, no unatoč tome uzrokuju jedno drugomu radost i jad. Nebo je diljem svijeta, a također je s onu stranu ovosvjetskoga, nad svime, svugdje u onome što *jest,* ili što se uopće može zamisliti. Sve ispunja, u svemu je, ali je i s onu stranu svega. Sve opseže, bez podijela i bez mjesta, djeluje pomoću Božjega očitovanja i sveobuhvatno navire, ali ni najmanje ne izlazi iz sebe, jer djeluje samo u sebi i otkriva se u svom jedinstvu, kao u svemu potpuno. Pojavljuje se samo kroz Božje očitovanje i nikada drukčije nego u sebi. A u biću koje ulazi u nebo, ili u onome u čemu se nebo očituje, očituje se i Bog. Jer nebo nije ništa drugo nego očitovanje ili objava Vječnoga Bića, gdje su sva djelatnost i htijenje u spokojnoj ljubavi

Na sličan način i pakao je diljem svijeta, prebiva i djeluje u sebi samome i u onome u čemu se očituju pakleni temelji, to jest u samstvu i u lažnoj volji. Vidljivi svijet u sebi sadrži nebo i pakao, pa nema mjesta na kojemu se oboje ne bi moglo naći, ili razotkriti. Za svoga vremenitoga života čovjek pripada samo vidljivomu svijetu, pa zato za ovoga života ne vidi duhovni svijet. Jer izvanjski svijet, sa svojom biti, pokrivalo je duhovnoga svijeta, kao što je tijelo

pokrivač duše. Ali kad izvanjski čovjek umre, onda se, glede duše, s koje je sada skinuto pokrivalo, duhovni svijet očituje bilo u vječnoj svjetlosti, sa svetim anđelima, ili u vječnomu mraku, s đavlima.

– Što je anđeo – upita dalje učenik – ili ljudska duša, da se mogu tako očitovati, bilo u Božjoj ljubavi ili bijesu, u svjetlu ili u tami?

– Potječu iz jednoga te istoga izvornika: – odvrati Teofrast – grančice su Božanske mudrosti i volje, a Svevišnji ih je učinio predmetima svoje ljubavi. Ničiju iz vječnoga tla, odakle izviru svjetlost, i tama, no ona proizlazi iz primanja sebične čežnje, dok se svjetlost sastoji u tome da želimo isto što i Bog. Nebo je u suglasnosti naše volje s Božjom i gdje god je naše htijenje u zajedništvu s Bogom, ondje nesumnjivo djeluje Božja ljubav, pa ni Božje svjetlo neće izostati. Ali ako se duša bavi samo žudnjama koje su *njoj samoj* privlačne, ili ako bilo koji duh, anđeoski ili ljudski, u svoje htijenje prima samo svoje vlastite težnje, onda Božja volja tu teško djeluje, pa to u dušu unosi samo tamu, u kojoj se, unatoč tomu, ipak još može pojaviti svjetlo. Takav mrak je pakao toga duha, pa duh tu prebiva, jer nebo i pakao nisu ništa drugo nego *očitovanje Božje volje svjetlošću ili tamom, već prema svojstvima našega duhovnoga svijeta.*

Preveo: Mladen Jurčić

kolijevka od kamena

pour C.

to je moj dom
i kolijevka od kamena

postelja od kadulje i vrijeska

kosa rosom posuta

to je moj dom
i Tvoje oko

lica svjedoče
o radosti i tuzi

ni jedno ni drugo
ne može se sakriti

kao ni nježnost
kojom me obasipaš

Katolička crkva u ogledalu suvremene fikcije

Čitav moj život bili su tek kino i religija. Baš to. I ništa drugo.
Martin Scorsese

Bjelodano je da je dijelu medijâ Katolička crkva predmet posebnog zanimanja. Ono se obično očituje u obliku često umjetnih, ali ponekad i utemeljenih polemika. Nekima od njih povod su filmovi: *Egzorcist* Williama Friedkina (1973.), *Zdravo, Marijo* Jean-Luca Godarda (1985.), *Posljednja Kristova kušnja* Martina Scorsesea (1988.), *Kum III.* Francisa Forda Coppole (1990.), *Amen* Coste Gavrasa (2002.), *Muka* Mela Gibsona (2004.) itd. Medijske polemike prečesto skrivaju važnu činjenicu: interes koji mnogi autori pokazuju za Katoličku crkvu. Ustvari, ona zauzima relativno važno mjesto u suvremenoj fikciji, bilo da se radi o romanima, filmovima ili stripovima. Suprotno uvjerenju na koje bi nas moglo navesti pokoje veliko ime iz sredine prošloga stoljeća – primjerice Bernanos i Bresson – Katolička crkva možda nikada nije pobuđivala takvo zanimanje među tolikim autorima najrazličitijih svjetonazora kao od sredine 70-ih godina prošloga stoljeća.

Katolička crkva, muza za "loše" žanrove?

U završnoj sceni *Kuma*, kada Michael Corleone odlazi u crkvu kako bi prisustvovao krštenju, njegovi pomoćnici orkestriraju osvetnički pohod po gradu. Francis Ford Coppola izmjenjuje, u potresnoj paraleli, kadrove obreda s onima egzekucije, posebice kada novi, u dvostrukom smislu, kum izjavljuje da se odriče zla. Licemjerje? Recimo radije da Michael Corleone očekuje da mu katolički obred pribavi odrješenje. Kada taj film iz 1972. usporedimo s televizijskom serijom *Sopranovi* (1999. – 2007.), uočena promjena zapanjuje nas. Tony Soprano sasvim normalno provodi mafijaški život između svojega čisto nasilničkoga carstva u Maloj Italiji i boravišne četvrti u New Jerseyju, u kojoj je smjestio svoju obitelj. Sve do dana kada ga pogađa moralna kriza te je prisiljen otići psihijatru. Crkva i njezini obredi izgubili su dakle svaku učinkovitost?

[1] Profesor povijesti, urednik koordinator časopisa *Nunc*. Tekst *L'Eglise catholique au miroir des fictions contemporaines* izvorno je objavljen u reviji za suvremenu kulturu *Études*, srpanj-kolovoz 2010. (Prev.)

Ne, jer Tonyjeva supruga snažno je povezana s jednim svećenikom koji igra ključnu ulogu u držanju obitelji na okupu. Nisu još, jer na samome dnu svoje moralne krize Tony doživljava pročišćavajuću viziju: vidi sebe samoga kao maleno dijete u naručju veličanstvene Madone. Ako mafijaška obitelj 21. stoljeća i jest uraznoličila svoje duhovne zalihe, ona i dalje utjelovljuje veze između katoličanstva i nasilja koje su toliko fascinirale američke romanopisce i sineaste još od zlatnog doba filma noir pedesetih godina: katolički imaginarij ističe tjelesnu i osjetilnu dimenziju, njeguje pitanja krivnje i iskupljenja, problematiku zamućivanja moralnih načela, univerzalnost i multikulturalnost, a sve su to značajke pogodne za fikciju koja čovjeku pristupa s njegove tamne strane.

Američki slučaj, ukoliko počiva na vlastitoj unutarnjoj logici, primjeran je: od sve suvremene fikcije katolički univerzum najviše zaokuplja one žanrove koje se nekoć nazivalo "niskima". Malo romana ili filmova klasične izradbe služi se Katoličkom crkvom kao temom ili dekorativnim elementom[2], dok se ona često priziva u stripovima ili povijesno-ezoteričnim filmovima, policijskim romanima, trilerima, filmovima strave i užasa i, ponekad, u pučkim komedijama. U tom izboru katoličkoga svijeta romanopiscu ili sineastu važne su egzotičnost drevne ustanove i fascinacija mikrokozmom.

No postoje, bez sumnje, i dublji razlozi. "Niski" žanrovi najotvoreniji su prema metafizičkim načelima, kojima pristupaju bez kompleksa, bilo da se radi o smrti, porijeklu nasilja, sudbini ili junaštvu, a sve zbog toga što su zadržali pripovjedne oblike koji to dopuštaju. Umberto Eco jasno se izrazio glede svog izbora forme detektivskog romana za *Ime ruže* (1980.). "U biti, temeljno pitanje filozofije i metafizike isto je kao ono detektivskog romana: tko je kriv?" Oni jedini jasno uprizoruju magične ili otajstvene obrede, bogoštovne službenike i odgovarajuće ustanove. U tim djelima Crkvu se, općenito govoreći, preko njezinih svećenika, biskupa ili redovnika ponajprije predstavlja kao metafizičku ustanovu.

Lik svećenika tako se redovito pojavljuje u detektivskim romanima, bilo izravno, bilo preko svojih mnogobrojnih *alterega*, kao što su policijski istražitelj ili pravnik, koji bivaju istinski posrednici između živih i mrtvih, za svojim radnim stolom kao oltarom istine, iščitavajući u nutrini žrtve njezinu prošlost i zločinčevu budućnost.[3] Uzet ću za primjer romane britanske spisateljice P. D. James kao što su *Smrt na bogosloviji, Naklonost prema smrti, Crna kula* itd. P. D. James ne piše o svećeniku istražitelju, ali njezin omiljeni junak, inspektor Adam Dalgliesh, jako mu nalikuje: samac, u atipičnome stanu, službenik jedne institucije istine, koji sebi nameće, dok traje istraga, potpunu askezu, i trudi se pribaviti radije priznanja nego dokaze, ispitati više dušu nego djelo. Štoviše, radnja knjiga P. D. James često se događa u anglikanskoj crkvenoj sredini. Svećenik se u njima opisuje kao čovjek zajednice i bogoslužja, postajući romanesknim likom zbog svojih i tuđih tajni koje čuva. Bilo da je prisutan izravno ili preko nekoga od svojih nadomjestaka, svećenik je ponajprije doživljen kao čimbenik izlaženja istine na vidjelo, a time i donošenja ozdravljenja svojim suvremenicima.

Taj isti lik dobiva, na ekstremniji način, okrilje u onim filmovima strave i užasa kojima je *Egzorcist* neka vrst rodonačelnika. Scenarist i producent William Peter Blatty povjerio je njegovu realizaciju Williamu Friedkinu, koji je tada uživao glas realističkog autora, i koji je znao uprizoriti onu brutalnu tjelesnost sukladnu, za scenarista, katoličkom univerzumu toga filma: imamo tu isusovce koji se bore protiv đavla, a radnja se odvija u njujorškoj četvrti s mnogobrojnim katoličkim ustanovama. U vrijeme premijere *Egzorcista* čuvena filmska kritičarka *New Yorkera* Pauline Kael prikazala ga je kao djelo katoličke propagande... Istina je da u tom filmu samo isusovci posjeduju dostatna sredstva za suprotstavljanje zlu u njegovoj zastrašujućoj stvarnosti, bilo duhovnom prosudbom i obredima, bilo požrtvovnošću: đavao konačno biva pobijeđen tek kada o. Karras žrtvuje svoj život. *Egzorcist* je tako protuteža američkoj fantastici koja se općenito podruguje Katoličkoj crkvi, primjerice i u hororu *Omen* (1976.). Taj film pripovijeda o dva svećenika koji porađaju Antikrista, i dovodi taj sotonizam u vezu s njihovim celibatom. U oba primjera beženstvo svećenikâ uspostavlja vezu između njih i Zla, bilo da bi ga svladali ili mu služili.

Crkva kakva pobuđuje zanimanje "niskih" žanrova sveta je ustanova, obdarena čudotvornim moćima ili poznavanjem ljudskih srdaca. Od nje se očekuje iscjeljenje, borba protiv zla, istjerivanje đavla obredom. Crkva se tu ne pojavljuje u svojim političkim ili društvenim dimenzijama.

Posljednja Institucija

Ta povijesna dimenzija Crkve bila je na ekranima još prisutna 80-ih godina. Brojni tadašnji filmovi tematiziraju velike likove koji se hvataju u koštac sa svojim vremenom, primjerice *Misija* Rolanda Joffée, *Misa je završena* Nannija

[2] Na primjer, među francuskim romanima "glavnostrujaške" književnosti objavljenima u posljednjih deset godina, našao sam tek jedan sa svećenikom kao glavnim likom.

[3] Tu srodnost policajca i svećenika i teorijski su razradivala dva velika specijalista toga žanra: G.K. Chesterton i Siegfried Kracauer.

Morettija, *Pod Sotoninim suncem* Mauricea Pialata, *Ubojstvo nedužnih* Agnieszke Holland, *Zima 54.* Denisa Amara, *Dovidenja, djeco* Louisa Mallea, *Tereza* Alaina Cavaliera, *Istinite ispovijesti* Ulua Grosbarda. To su snažni, ispaćeni, većinom pozitivni, likovi univerzalnoga humanizma: angažirani u ljudskoj povijesti. Ta vrsta filma nestala je tijekom sljedećih desetljeća: sineaste sada zanima Crkva kao nesuvremena institucija, kakvom se pokazuje u filmovima *Kum III.*, *Amen.* *Da Vincijev kod* i *Stigmata* (1999.), *Osmijeh moje majke* (2002.) Marca Bellochija, ili pak u najavljenom filmu Nannija Morettija *Habemus papam*. Od humanih likova prešlo se na Instituciju koja fascinira u prvome redu zbog svojeg anakronizma.[4]

Doista, u posljednjih dvadeset godina, u fikcionalnim djelima bilo kojega tipa, Crkva se pojavljuje prije svega kao institucija. Ne pobuđuje pažnju kršćanska zajednica, čak ni u američkim serijama, inače vrlo osjetljivima na dimenziju zajedništva, nego crkvena hijerarhija: Vatikan, biskupi, svećenici, redovnici. Crkva suvremene fikcije vizualno doziva u sjećanje više Crkvu pretkoncilskih vremena: svećenici su uglavnom u reverendi, hijerarhija i njezina raskoš sveprisutne su na štetu karitativne, društvene dimenzije Crkve. Samo tridentska Crkva uzbuđuje maštu autorâ detektivskih priča i trilera! Dakako, u drugim je tipovima fikcije to malo nijansiranije: dok francuski autori radije prikazuju svećeništvo u stilu 70-ih[5], američki se često zanimaju za Crkvu sa samih početaka 60-ih godina, naime na prekretnici označenoj II. Vatikanskim saborom. Takva usredotočenost na crkvene institucije u onome što je najrimskije u njima, može se objasniti na više načina. Ponajprije sklonošću anakronizmu: detektivske priče iz Vatikana ujedno su etnografske detektivske priče! Potom, tu su pitanja tajne i moći: ispraznost moderne vlasti pogoduje razvijanju teorija urote, opčinjenost kojima potvrđuju gotovo sva historijsko-ezoterička djela.[6] Vatikan privlači veliku pozornost jer je jedna od posljednjih personaliziranih institucija. Promotrimo li pažljivo, radi se baš o posljednjoj instituciji: bezvremenoj, hijerarhijskoj, neprovidnoj, kako se Vatikan pojavljuje u fikcionalnim djelima, čuvajući na taj način tradicionalne značajke same ideje institucije.

[4] S iznimkama kao što su *Dead Man Walking* Tima Robbinsa iz 1995. i *Santitos* Alejandri Springall, snimljen 1999., ili *Deveti sat* Volkera Schlöndorffa (2004.).

[5] Kao u romanu *Izgubljen glas ljudi* Yvesa Simona ili u televizijskim serijama *Louis Page* i *Otac i gradonačelnik*. No u stripovima susrećemo prije svećenike koji su vrlo bliski onima iz Bernanosovih romana, npr. u Rabatéovom *Crv je u plodu*, ili u *Svećeniku* Lacostea i Mettera.

[6] Vidjeti, primjerice, čuvene sljedbe o kojima mašta Dan Brown (iluminati i Sionski priorat).

Zaista, upravo Institucija prethodi, traje i omogućuje budućnost. Svojom stalnošću ustanovljava subjekt.[7] Moderne institucije imaju poteškoća potvrditi se u toj očinskoj ulozi, za razliku od Katoličke crkve, koja polaže pravo na nju. Zanimanje koje joj autori poklanjaju, izražava možda, na negativni način, iščekivanje stanovitog duhovnog posvojenja, zauzimanja, posredovanja. Odatle ambivalentnost koju možemo opaziti u njihovu pogledu na Crkvu. Tako u romanima Dana Browna ona konačno biva oslobođena krivnje: ako se i čini neko vrijeme da je protiv istine, to je zato što njome manipuliraju zaslijepljeni pojedinci, inače dobrih namjera. U *Andelima i demonima* (2000.) čini se da su suprotstavljene znanost i religija, ali završetak otkriva pomirenje između "dobre znanosti" i "dobre religije". U *Da Vincijevu kodu* sukobljuju se konzervativna i naprednjačka struja, uz pobjedu ove potonje. Lik pape, uostalom, kod Dana Browna prilično je pozitivan, kao i u brojnim historijsko-ezoteričkim stripovima, poput, primjerice, *Nasljednika* (2006. – 2009.) ili *Škorpiona* (2000. – 2008.). Povjerenje u Instituciju javlja se također u kritičkijim djelima, kao što su *Amen* Coste Gavrasa i *Ime ruže* Jean-Jacquesa Annauda (1986.), jer kritika u konačnici dolazi iznutra, tj. od svećenika ili redovnika, a to podrazumijeva da je crkvena sredina dovoljno snažna da izdrži protutežu.

Između sumnje, dvojbe i očekivanja

Fasciniranost katoličkom Institucijom obilježena je ipak sumnjičavošću i dvojbom: dvojbom o njezinoj sposobnosti za život i sumnjičenjem za manipulaciju savjestima.

Ta dvojba može poprimiti oblik vrlo izražene, kadšto i agresivne kritike, kao u policijskom romanu *Oporuka vjekova* Henrija Loevenbrucka (2003.), stripovima poput onih za koje je tekst napisao Didier Convard, i dobrom dijelu američke fantastike, posebice one o vampirima[8]. Sve te uratke nadahnjuje ista sumnja u pogledu Crkve: da je izdala samoga Krista, manipulirala tajnama o njemu i skrivala ih, kao u romanu *Kumran* Eliette Abecassis (1998.). Tema tajnih crkvenih društava služi kao potka brojnim trilerima (*Krv Jaganjčeva* Thomasa S. Monteleonea, 1992.) i romanima o vampirima (*Sveci i sjene* Christophera Goldena, 1994.). Takve, često ne baš suptilne, antiklerikalne optužbe

[7] Upućujem na knjigu Myriam Revault d'Allonnes *Moć započinjanja*, Seuil, 2006.

[8] Pri čemu autori takvih djela postupaju suprotno svome učitelju Bramu Stokeru, čiji junak, protestant Van Helsing rabi posvećene hostije i molitve na latinskom u borbi protiv vampirâ.

paradoksalne su, jer autori svoju sumnju izričito upravljaju na samu mogućnost opstanka Crkve: a zašto onda pridavati tome važnost?

Sličnu sumnju u vitalnost Crkve dijele i autori koji nisu antiklerikalno nastrojeni. Tako, kad skiciraju portrete svećenika u njihovu svakodnevnom životu, često ih prikazuju kako sumnjaju u Boga, ili barem u svoj poziv, kao u filmovima *Misa je završena* Nannija Morettija (1985.), *Meni na spomen* Saverija Costanza (2008.), ili u romanima *Izgubljeni glas ljudi* Yvesa Simona (2003.) i *Budi mi blizu* Andrewa O'Hagana (2008.). Sumnja je još očiglednija kod frankofonih autora koji se otvoreno izjašnjavaju kao kršćani: Crkva je odsutna (Christian Bobin), ili nemoćna, kao u *Jantarnoj noći* Sylvie Germain (1987.). Pod tim vidikom mogu se iščitavati dvojbe o duhovnom očinstvu Crkve koje prožimaju brojna fikcionalna djela u posljednjih nekoliko godina, bilo da se radi o anglosaskim televizijskim filmovima na temu pedofilije ili, u Europi, o filmovima poput *Lošeg odgoja* Pedra Almodovara, *Bijele vrpce* Michaela Hanekea (2009.) ili pak *Sestara Marije Magdalene* Petera Mulana (2002.).

Istodobno s tom sumnjom prema Instituciji, brojna fikcionalna djela svjedoče i stanovitu privučenost Kristom. Kristolikost se odvojila od Institucije i raspršila, pa se pojavljuje drugdje: kod drogiranog istražitelja u *Okorjelom policajcu* (Abel Ferrara, 1992.), bunovnog bolničara u filmu *Između života i smrti* (Martin Scorsese, 1999.), "nevjerne" supruge u filmu *Lomeći valove* (Lars von Trier, 1996.), ili staroga vojnika u *Gran Torinu* (Clint Eastwood, 2009.). Možemo je također pronaći na rubovima Institucije, posebice u likovima duhovnika kao što su brat Corrigan u romanu *Neka se veliki svijet vrti* Columa McCanna[9] (2009.), sestra Agnes preobučena u o. Damiena u *Posljednjem izvješću o čudima u Little No Horseu* Louise Erdrich (2002.) ili, na kraju *Magnusa* Sylvie Germain (2005.), onaj prekrasni lik pustinjaka u sukobu sa svojom zajednicom.

Posljednji film Bruna Dumonta *Hadewijch* (2009.) uprizoruje put jedne mistikinje koja svoju vjeru može proživjeti samo izvan samostana, a potom i izvan svake institucionalne religije. U njemu je dobro oslikana ta dvojba glede sposobnosti Crkve za duhovni odgoj. Vjerski zajedničarski život na lošem je glasu: junakinja spisateljice Louise Erdrich bježi iz svoga samostana, a heroina srednjovjekovnih detektivskih romana Petera Tremaynea zajedničkom životu pretpostavlja samoću. Ako su takvi likovi pozitivniji, kao u *Marijetinoj ekstazi* Rona Hansena (1991.) ili pod perom Ellisa Petersa (njegov čuveni benediktinski redovnik Cadfael), oni sebe istinski ostvaruju tek odmakom od samostanske sredine, jer ona ne podnosi snagu istine koja se očituje preko njihove izvanredne inteligencije (u Petersovim djelima) ili preko stigmi (kod Rona Hansena). Općenito, portreti crkvenih ljudi prilika su za pohvalu samotnjačkom životu, kao u filmu *Misa je završena*, gdje prikaz neuspjehâ bračnoga života i svih ljubavnih odnosa nalikuje već spomenutom portretiranju svećenikâ u kojemu se na beženstvo obično gleda povoljno. Ta pohvala celibatu i samoći jedan je od aspekata dvojbe s obzirom na Instituciju, prevedene u određenu napetost između Crkve i Krista, važnu u autorskome imaginariju. Kao da se Crkva mogla utjeloviti jedino u sumnji.

[9] Autor sam sebe definira kao "palog katolika", i pojašnjava: "Kuća je još uvijek, u cijelosti, tu, unatoč oštećenjima i razbijenim prozorima... Još vjerujem u Boga, čak i ako moja vjera više nije strukturalno određena."

Ponovno pronalaženje zajedničke priče

Treba istovremeno imati na umu tu sumnju i fasciniranost Institucijom, kako bi se razumio položaj Katoličke crkve u suvremenoj fikciji. Riječ je o tome da je naš svijet izgubio nit zajedničke povijesti i da Katolička crkva igra istodobno ulogu i u toj povijesti i u tom gubitku.

Ta ideja vrlo je izražena kod američkih autora koji se često vraćaju na prekretničke godine II. Vatikanskog sabora. U romanu *Nakon svega ovog* (2006.) spisateljica Alice McDermott, koja nerijetko pripovijeda o irsko-američkim obiteljima, rasap novije povijesti prepoznaje u rušenju prastare kvartovske crkve početkom 60-ih i njezinu zamjenjivanju modernom, prozirnom, okruglom zgradom. I zaključuje: "Nisu se oni žestili protiv budućnosti, nego protiv gubitka prošlosti." Trilogija kanadskog filmaša Denysa Arcanda: *Pad američkog carstva* (1986.), *Isus iz Montreala*[10] (1989.) i *Barbarske invazije* (2003.), sadrži isto propitivanje obrata na prijelazu 60-ih godina, ali je odgovor suprotan: ako Crkva u drugome filmu izdaje svoje poslanje, to je zato što nije u cijelosti provela *aggiornamento*, a njezin neuspjeh podudara se s onim svijeta; otići do kraja, kao što pokazuje redovnik u posljednjem djelu, znači vratiti se bîti poruke i odbaciti društvenu instituciju. Odgovor Johna Patricka Shanleyja, u filmu *Sumnja*, čija se radnja zbiva 1964., nije tako jednoznačan. Oca Flynna sumnjiči se da je neprikladno dirao crnoga dječaka. Ravnateljica škole, sestra

[10] Na ovome mjestu autor ponavlja čestu pogrešku vezanu uz Arcandovu trilogiju. Premda su mnogi zbog toga što se u *Barbarskim invazijama* pojavljuju likovi iz *Isusa iz Montreala* i *Pada američkog carstva* zaključili da je taj film završni dio trilogije, to nije točno: kanadski filmaš nije svoj triptih započeo *Padom američkog carstva* nastavio *Isusom iz Montreala*, nego tek *Barbarskim invazijama*, a završio ga je filmom *L'Age des tenebres* (Doba tame), snimljenim 2007. godine. (Prev.)

Aloysius, pokušava razotkriti svećenika. Njihovo sučeljavanje sukob je između dva naraštaja, između dinamičnog i otvorenog svećenika, osumnjičenog za pedofiliju, i redovnice koja žali zbog nedavnih promjena u Crkvi. Ta se suprotstavljenost doista često javlja, primjerice u *Egzorcistu*, ili u *Salemovu* Stephena Kinga (1976.), u kojima nalazimo jedne nasuprot drugima moderne i tradicionalne svećenike. Bez obzira na to svrstavaju li se za ili protiv, ti američki autori izabiru koncilski obrat kao zrcalo kolektivne povijesti: kamo vodi taj krivudavi put? Ako Katolička crkva Amerikancima daje materijala za razmišljanje, to je zato što je istovremeno tuđa i bliska – ona je unutrašnja razlika.

Ta problematika drugdje se izražava u kritici inkulturacije katolicizma. Irski pisac Brian Moore mnoge je svoje romane posvetio srazu katolicizma s drugim kulturama, primjerice *Crnu halju* (1986.) i *Govori li Bog kreolski?* (1994.). Tim pitanjem bavi se, u već spomenutom romanu, i mješanka Louise Erdrich, sučeljavajući kršćanstvo s indijanskim vjerovanjima. *Bogomoljka* južnoafričkog pisca Andréa Brinka (2005.) omogućuje nam da misionarenje vidimo iz domorodačke perspektive, kao i *Pijeva povijest* Kanađanina Yanna Martela (2001.), koja na urenebesni način kršćansku priču predstavlja u obliku epopeje hinduskih bogova. To preispitivanje mogućnosti univerzalnog drugi je aspekt potrage za zajedničkom pripovijesti.

U historijsko-ezoteričnom trileru postojala bi "historijska" dimenzija: uspjeh romana, filmova i stripova te kategorije hrani se istraživanjem druge, tajne i istinite priče koju je Crkva navodno sakrila. Njihovi autori paze da u cijelosti ili djelomično citiraju svoje izvore, to je dio žanra: htjeli bi stvoriti duhovno djelo istinito nasuprot izdaji što ju je počinila Crkva, koju se smatra odgovornom istodobno i za modernitet i za konzervativizam, ukratko: za kljaštrenje moderniteta glede njegovih izvora. Razumije se da je Benedikt XVI. poželio odgovoriti na te fantazme objavljivanjem jednog Života Isusova. U igri nisu identitet, vjera ili pripadnost, nego priča o početcima.[11] U usporedbi s tim djelima, ideja o objavi istine ne čini se zastarjelom, kao ni misao da je istina zajednička stvar, da nije moguće vjerovati sam i da se valja nadati zajedničkoj priči.

Iščekivana priča omogućila bi pomirenje naraštajâ. Ta je priča tekst, Sveto pismo konačno ponovo uspostavljeno, ali i liturgija. Katolička liturgija opčinjava sineaste, ali igra također ključnu ulogu za romanopisce poput Dona DeLilla, koji u njoj prepoznaje prauzor sakralnoga jezika i model svekolikoga pisanja. Misa na latinskom iz njegova djetinjstva u Bronxu dubinski je utjecala na njegovu karijeru: DeLillo je mistik jezika, a romaneskno pisanje oblik je opstajanja tog liturgijskog jezika njegova djetinjstva. Ako katolički svijet i jest oskudno umjetnički predstavljen[12], tematika povezana s djelotvornošću riječi, sa smislom osobne žrtve i s gubitkom smisla vrlo je bliska katoličkoj kulturi.[13]

Naposljetku, ne i najmanje važno: čest je lik novijih fikcionalnih djela svećenik ispovjednik, najizrazitiji primjer kojega je o. Janovich u filmu *Gran Torino* Clinta Eastwooda. Ispovijed, koju glavni lik najprije odbija, a potom, malo-pomalo, na nju pristaje, bitna je za čitav film. Istu strukturu nalazimo u filmu *Lakše je devi...* (2002.) Valerije Bruni-Tedeschi, *Kiša kamenja* (1993.) Kena Loacha ili u manga-serijalu *MW* (1973.-1976.) Osamua Tezuke, jednoga od majstora tog žanra. Cijeli jedan život, preko ispovijedi, dovodi se u red, prolazeći kroz sito kršćanske priče.

Crkva tako pruža uvjete da se i dan-danas razmišlja ili maštа o mogućnosti univerzalne, kolektivne, Velike priče, koja će istovremeno dati smisao zajedničkoj povijesti i našim fragmentiranim pripovijestima.

Osloboditeljska žrtva

Mnogim fikcionalnim djelima u zadnjih dvadesetak godina provlači se pitanje o smislu žrtve. Završne scene *Egzorcista, Gran Torina* i *Isusa iz Montreala* veličanstveno oprimjeruju to razdoblje zapitanosti. Žrtva je također u središtu filmskog opusa Mela Gibsona. Mislimo tu, naravno, na njegov kinematografski *ex-voto* – *Muku* (2004.), ali i na njezin blizanački negativ, *Apocalypto* (2006.), o "kraju žrtvovanja" zahvaljujući kršćanstvu. U svojem romanu *Jimmyjevo evanđelje* Didier Van Cauwelaert zamišlja kako je Bijela kuća pokušala pomoću krvi s Turinskog platna klonirati novog mesiju. Na završetku romana, želeći razotkriti manipulacije kojima i sam služi, pseudomesija Jimmy koristi se medijskim, teleevanđeoskim sredstvima kako bi svoju muku proživio uz izravan prijenos, pri čemu televizijski gledaoci moraju telefonski glasati da li da ide do kraja ili ne... Van Cauwelaert se pridružuje pitanju mnoštva autora o ulozi žrtve u onome što sjedinjuje ljude.

[11] Je li slučajno što se frankofoni stripovi toliko bave pitanjem monoteizma, kao što svjedoči uspjeh *Rabinove mačke* Johanna Sfarra ili stripa *Bog osobno* Marca-Antoinea Mathieua (2009.)? S time u vezi zanimljiv je članak Jean-Françoisa Galinier-Pallerole "Teologija i stripovi – čudan susret", Études, listopad, 2004.

[12] Iznimka je *Underworld* (1997.), široko genealoško istraživanje razdoblja od 1950-ih do 1990-ih, s jednom zastrašujućom, paranoičnom redovnicom koja se bori protiv KGB-a, mikrobâ i gubitka govora.

[13] Vidi: Amy Hungerford, "Don DeLillo's Latin Mass", *Contemporary Literature*, XLVII, 3., 2006. Ista ideja može se naći kod Rona Hansena, autora "Marijetine ekstaze".

Da se razumijemo, Krist, više nego Crkva, omogućuje zasnivanje tog posredništva, ali čini mi se da ono u sebi okuplja sva prijašnja opažanja glede osobitog mjesta Crkve u suvremenoj fikciji, kao što su ona o Metafizičkoj instituciji, o zdencu zajedničke, izgubljene povijesti i katalizatoru spasenja. Ako se suvremena fikcija zanima za Crkvu, nije li to zbog toga što je ova svjedok osloboditeljske žrtve, bez obzira na to vjerujemo li ili još ne u njezinu sposobnost svjedočenja?[14] Za brojna suvremena fikcionalna djela Crkva, baš kao nositeljica jedne posve anakrone nade, jest Posljednja institucija.

S francuskoga preveo
Jerko Grgec

[14] Film Xaviera Beauvoisa *O bogovima i ljudima*, predstavljen na ovogodišnjem festivalu u Cannesu, a posvećen redovnicima iz thibérinskog samostana, možda potvrđuje tu slutnju.

Sunčani jesenski dan na Zrinjevcu

Šta koga briga za moje pjesme?; sam sam ih na suhome pisao,
A nisam imao ni čuturu vode ni culce najprostije hrane,
Ni suhoga sira, ni malo salame,
Osim sulude galame drugih glasova čuo nisam,
Ni pravoga ptičjega pjeva;
Znojim se i znoj mi se u kapima slijeva
Pa curi u prašinu, u pustinju po kojoj hodam.
Šta koga briga za moju egzistenciju?; za moje nekakve pjesme?

Po Zrinjevcu ptice izvan moga tijela pjevaju,
I slijeću na poprsja hrvatskih pjesnika,
Ja uza njih kao sjenka prolazim,
Splašim se, postanem sjenka, prozirno biće,
Kao Šimić Abe kad ne smjede ni časopis izdavati,
Kao inkvizitori iznad glave mu stajali.

Šta koga briga za moje pjesme? Sam sam ih u kufere svoje nagrnavao,
Plakao, oplakivao, po inozemstvima se vucario,
Vraćam se na prag domovine,
Sam samcat kao zaklana kokoš,
Derem se izderan, poderan, mizerija od čovjeka,
Ni s Ujevićem se ne mogu usporediti,
Lice si u ogledalu ne prepoznajem;
I još mi govore: šta će ti pjesme?

A ja stružem pa stružem i i dem i obilazim spomenike,
I kažem: ovdje bi trebao biti Abe – bez pjesme i bez korabe,
Ovdje bi trebao biti Šimićev grob:
Sav svijetao kao stoljeće što nam nad glavom svijetli,
I grob Jože Severa do njega, sav izdignut do uskrsnuća u slavu.

Zrinjevac žuti pa žuti od lišća, sve mu lišće opada s leda, s kičme,
Od kičme odem do Banova konja pa natrag do Tomislava na konju,
Obiđem žive još književnike, oni se raspisahu, poludješe,
Piju konjake da što prije umru,
Da im spomenike po parkovima nanižu.

Jesen je po žutome Zrinjevcu i po jesenskome Zagrebu,
Ja odlazim sam sa svojim pjesmama u već skoro potopljenu Veneciju,
I malo ću ih u gondoli provozati:
Nagnuvo sam kufere rukopisima.

Pročitajte i neizostavno preporučite drugima:

Mladen JURČIĆ

Zaludna knjižara

Nedavno sam bio prisiljen na dublje, podosta neugodno razmišljanje, jer zatekao sam se u vrlo velikoj, lijepo uređenoj i bogato opremljenoj knjižari, a u nju nisam dokono zalutao, nego sam došao s prilično osjetljivom zadaćom. Prijateljica, koja je morala neko vrijeme provesti u bolnici, zamolila me je da joj donesem nekoliko knjiga kako bi prekratila vrijeme, pa sam morao pažljivo odabrati, izbjegavajući odviše složenu književnost, ali nisam joj mogao donijeti ni potpuno ništavne tričarije. Našao sam se u povelikoj nedoumici, gledajući goleme, šarene police, rasadnike najrazličitijih priča, zapleta, misli, domišljanja, izljeva duha, ali i gluposti, ukalupljenih nebitnosti i gotovih, ponekad vješto sastavljenih, ali otrcanih formula za škakljanje zanimanja površna čitatelja.

Pitao sam se u koliko se od tih mnogobrojnih knjiga, uredno posloženih po žanrovima, temama i područjima, zbilja vrijedi udubiti, koliko je najrazličitijih priručnika za gotovo čarobna izlječenja, za samopouzdanje i samopomoć doista korisno, koliko, u cijelomu brdu tih novih, razvikanih, navodno fenomenalno uspješnih romana ima doista izvornih, značajnih i "za dušu" zanimljivih djela, koja bi se mogla plodno obratiti makar dijelu naše unutrašnjosti i senzibiliteta, te koliko bi filozofskih razmišljanja, u djelima poslaganima na polici sa strane, moglo uistinu poslužiti kao lijek, ili barem utjeha za pitanja i nedoumice našega bića? Vrijedi li na većinu tih knjiga potrošiti vrijeme i pozornost kako bismo spoznali nešto novo, izvorno i duhovno poticajno, ili velik broj tih radova odaje uzaludan, isprazan trud, tričava razmišljanja i u najboljem slučaju prosječnu inventivnost, a događaje i likove, prema kojima smo ravnodušni, pred nas iznosi konvencionalnim, nenadahnutim stilom, koji nas ne može zaokupiti i protiv kojega se brzo pobunimo? Koliko se tih dojmljivo opremljenih i maštovito reklamiranih knjiga obraća samo površnoj, prilično tupoj publici, samo na nju može računati i zadržati je, dok, očekujući da se njihova plitka mudrovanja, ili dosadno "pikantne" pustolovine primaju bez raščlambi i prigovora, duboko podcjenjuje imalo kritički raspoloženoga, misaonoga, da ne kažemo umnoga čitatelja, s vlastitim pogledima i pitanjima?

Obilazio sam police (oduvijek sam to posebno volio), uzimao pojedine knjige i preletjevši napise na koricama, stavljao ih na mjesto. Tu je najprije bila žanrovska književnost: fantastični romani, uglavnom puni ispraznih dogodov-

ština u drugim dimenzijama, koji bi vrlo intrigantno počinjali, ali rijetko su uspijevali zadržati zanimljivost početne premise, ili se radnja događala na "papirnatim" planetima, s neuvjerljivim fizikalnim i inim ustrojstvima, a po njima su šetali junaci s laserima, ali i starinskim mačevima, čak i stilski vrlo prozirno nadahnuti hrpom loših filmova i računalnih igara, zatim "krimići", oni noviji s posebno krvavim, pomno smišljenim zločinima i ustaljenim detektivima, ili pak s beskrajnim nizom nevjerojatno maštovitih serijskih ubojica, ljubavni romani, s uvijek istim, vrlo privlačnim, uglavnom bogatim ljubavnicima, koji imaju malo zajedničkoga sa stvarnim parovima, a u očajno predvidivim zapletima izgovaraju sladunjave replike. Doduše, na zabačenim i neuglednijim policama s druge strane knjižare bilo je i ambicioznijih djela, ali svejedno lišenih prave izvornosti, svježine, samosvojnosti i začudnosti vrijedne čitanja. Te su knjige, iako napuhanije, bile pune "suvremenih", uglavnom identično ideologiziranih mudrovanja i razdražujuće površnih, često svadljivih, no "politički korektnih" misaonih i vrijednosnih klišeja, sluganjskih, apologetskih odraza isprazna vremena, u kojemu su pravo nadahnuće i žar općenito vrlo rijetki. Ako prazninu nastojimo ispuniti beznačajnim smećem, otpatcima nečije zaslijepljenosti, ideologijama, ili površnim zabavama, ona ipak ostaje praznina.

Kako sam rekao, oduvijek sam volio zalaziti u knjižare i dugo lutati prašumama izraza, pa premda bi police trebale sadržavati sažetak duha i inventivnosti pojedinoga razdoblja, uvijek me se iznova žalosno dojmio pogled na stotine tisuća nebitnih stranica punih povođenja za trenutnim zabludama i efemernim trendovima, kao i nenazočnost dubljih ideja i istina "srca", a njih zdušno pokušavaju nadoknaditi isprazno brbljanje i nedomišljenost. Kad u knjižaru zalazim "za svoju dušu", uglavnom se zadržavam kod književnika koje već dugo poznajem, cijenim i volim kao stare prijatelje. Ti su mi "suvremeni klasici", u ugodnomu druženju, uvijek imali što reći, dok sve drugo samo prelistavam, kako bih stekao sliku o onome što se događa "u književnomu svijetu", premda su ta događanja u najboljem slučaju premalo zanimljiva, ili su čak nepodnošljivo iritantna. Autori kao da, iz mjeseca u mjesec, sve tanje i pliće razmišljaju, prostori duha gotovo se svakodnevno zabrinjavajuće sužavaju i banaliziraju, a ljudska je misao i bez tih trendova ionako odviše sklona ukalupljivanju, plitkoj, koristoljubivoj ideologizaciji, lutanju i crti manjega otpora, pa se sa svim tim umotvorinama samo doima još beznadnije.

Na kraju sam napravio kompromis, nabavivši prijateljici kriminalistički roman spisateljice koja je barem imala osjećaj za uvjerljive, nesvakidašnje zaplete i stvaranje slikovita ozračja; te sentimentalno, ali iskreno djelo druge,

ponešto staromodne autorice. Boravak u knjižari prilično me uznemirio, jer nametnuo mi je neugodna pitanja o vlastitom književnom radu i budućnosti mog dosad upornoga i razmjerno žarkoga truda. Imaju li moji napori još uopće smisla? Oduvijek sam bio sklon smislenosti, dugom brušenju i pročišćavanju tekstova, bojao sam se da govorim nevješto, isprazno i nevažno, ali sad mi se gotovo sve u golemoj knjižari činilo površnim i beznačajnim. Nedavno sam odustao od rada na opsežno zamišljenomu romanu, iako sam već bio zgotovio preko sto pedeset stranica, jer sve mi se to učinilo odviše iskonstruiranim, lažnim, nevažnim, pa stoga nepodesnim za mogućega čitatelja. No isto bih tako odbacio i veliku većinu ideja koje sam nalazio u reklamnim opisima na zadnjim stranama korica različitih romana u ovoj knjižari, bilo bi mi dosadno i besmisleno raspredati o svemu tome. Sve češće sam iz makar kako velikih knjižara, poslije duga prebiranja, izlazio a da ništa nisam kupio, pa sam se neugodno osjećao zbog prodavača, no sve me te naoko privlačne knjige naprosto nisu zanimale i nisam se mogao prisiliti da barem budem "u tijeku".

Jesam li za takvo podcjenjivanje kriv ja, ili se ljudski duh u razmjerno kratkom vremenu doista tako srozao? No kako je došlo do toga? Je li se to dogodilo zbog napuštanja "zastarjelih" ideja, "istrošenog vrjednosnoga sustava", zbog sveopćega iznevjeravanja i zaborava transcendencije, što je naposljetku uništilo bitnu jezgru svekolike kreativnosti i istinskoga umjetničkoga senzibiliteta? Bilo kako bilo, osjećao sam da većina novih "svjetskih" djela uopće nije vrijedna truda, nije trebala biti napisana, pa premda sam inače dosta dokon, samo bih gubio vrijeme prateći je.

Možda je bez transcendencije, bez nekog "mističnoga temelja" umjetnik tek nadareni skladištar, popisivač, a njegov makar kako poman i mukotrpan napor da bilo što domisli i ostvari u biti je autističan, nekoristan čin. Prekrasne slike krajolika, duboke psihološke spoznaje, najvještiji romaneskni zapleti ili stihovi, sve su to samo puki predmeti stvaranja i zamišljanja, pa ih naprosto popisujemo, kao bilo koje predmete, uskladištavamo ih, ali oni nam ne mogu biti putokazi, ni istinski poticaji, jer nemaju pravoga, a to znači višega smisla. To je kao kad bi i najbolji liječnik samo vrlo znalački uspostavljao dijagnoze, ali ne bi liječio, jer ne bi bilo lijekova, ni ikakve mogućnosti liječenja. Medicina bi služila samo da liječnici postavljaju što točnije i pomnije dijagnoze. Liječnici bi mogli samo načiniti inventure raznih bolesti i ništa više. I oni bi, kao i umjetnici, na određeni način bili nalik skladištarima, popisivačima.

Isto je i s filozofijom, koja danas blijedi, umire, i to zbog svoje temeljne nemoći da duhu i duši posluži kao lijek. Filozofija ne bi smjela biti nalik pukoj

književnosti, ne bi se smjela sastojati tek od oštroumno i vješto smišljenih tekstova, u kojima ljudska misao igra ulogu junaka romana, pa prolazi zakučastim putovima, dijalektično rješava intelektualne zagonetke, nailazi na teškoće, bori se i svađa s protivnicima, pobjeđuje ih, zaljubljuje se u druge misli i ideje, ili se njima služi kako bi "radnja" napredovala. Filozofija ne bi smjela kazivati puku "radnju" s mislima i idejama kao protagonistima zavrzlame, nego bi ponajprije morala biti *lijek* za našu nutrinu. Ona tvrdi da to i jest, da nam može ukazati na najbolji način postojanja i postupanja, da može stubokom promijeniti i svijet i čovjeka u njemu, ali to je samo iluzija. Ne može nas izliječiti od unutrašnjega lutanja, od bitne praznine i besciljnosti, od neznanja, pogrešaka i krivoga postupanja, pa dakle nije nikakav stvarni lijek. Ničijoj filozofiji ne možemo otići po iskupljenje, ni po djelotvoran savjet kako da postignemo doista važnu spoznaju, kako da istinski prisno, iz dubine bića postupamo da bismo se spasili i stekli smirenje i smisao. Sve je to, baš kao i većina današnjih umjetničkih djela, jalovo i neprimjenjivo na jezgru našega senzibiliteta.

Kao da bez transcendencije, u domišljanju, a i umjetnosti ipak možemo biti samo popisivači svojih svojstava, osobina, ili pak izvanjskih slika "svijeta" i pukih događanja u njemu, tek skladištari svojih i izvanjskih ljepota, ideja, izričaja i zapravo uzaludnih domišljanja, pa i proza u konačnici donosi tek popis likova, njihovih nasumičnih postupaka i činova kojima, kao i u životu, nedostaje svrhovitost, isprazni su, jer iza svega toga nema "mistične crte" ni prave tajne, ničega doista smislenog, ni trajnog.

Možda bi trebalo naprosto očistiti, pročistiti sve te silne, jalove police, tek za nekoliko pravih knjiga, ili samo za jednu. Pojam pročišćenja ionako je među ključnima za ljudsku misao, jer ta se tema u različitim oblicima provlači kroza sve religije i brojne filozofije, no koliko bi danas bilo potrebno da se sve to pročisti? Bismo li morali (i to što prije) ponovno otkriti transcendenciju, koja je ipak odgovorna za najljepše, najistančanije, najinventivnije i najpromišljenije uzlete ljudskoga duha, senzibiliteta i stvaralačke moći, za najljepše izričaje kojima nam je biće bilo nadahnuto?

Zdenko KREMER

Aforizmi

Nevolja u "društvu obilja" – Tko bi u gomili životnih pogodnosti i materijalnih dobara koje nam pruža naša civilizacija pronašao upravo ono što je potrebno.

*

Ljudi su danas realni. Traže samo ono suvišno.

*

Zašto se toliko upotrebljavaju razne kreme, pomade, parfemi, puderi, šminke i ostala kozmetika? Zato što je jako važno biti premazan svim mastima.

*

Zašto ljudi tragaju za izvanzemaljskom inteligencijom? Zato što nisu uspjeli pronaći zemaljsku.

*

Prirodne znanosti mnogima se čine teške zbog ljudske gluposti. Ali ne gluposti onih koji ih pokušavaju naučiti, nego onih koji ih naučavaju.

*

Znanost više nije tako siguran put prema istini. Razlog je gustoća prometa koji se odvija u suprotnom smjeru.

*

Suvremena civilizacija proizvodi previše smeća a da bi bila održiva i čini se da će ju to smeće uništiti. U prvom redu ono ljudsko.

*

Znanstveno-tehnoloski napredak je poput centralnog grijanja – stvara ugodu, ali puno košta.

*

Pamet je poput rezervne gume u automobilu – nekad dobro dođe, ali uglavnom samo smeta.

*

Danas se ozbiljno shvaća još jedino humor.

Rajko GLIBO

Nobelovčeva prakticirana ljubav

Prijavio sam se za simpozij u Sisak da usput malo cjelovitije zavirim u grad iz kojega je ljepuškasta i glazbi odana mlada dama L. Gojmerac nakon očeve smrti odlučila prodati tvornicu i odseliti u Zagreb. Zabilješke su ostale kako je ljepuškasta L. Gojmerac u svojoj kući u Zagrebu uhodala sastajalište umjetnikâ, pretežito književnikâ. Svako malo tu su bila sijela grupe pisaca, a uz piće goste je omamljivala mlada žena svojom ljepotom. Iskusna dama čini se dobro je poznavala psihološka previranja i nagone u muškarcima mlađe i srednje dobi. Po svoj prilici, međutim, nije znala da su pisci u dubinama svojih duša "baš ko" mala djeca. Ta opaska postala je opće mjesto i pisci se tada nisu ljutili kada im se ona spočitne, jer ih je stvarnost svako malo u to objektivno uvjeravala. Znali su oni za to, ali znali su da je mlada dama bogata i da se besplatno mogu gostiti pićem i mezom, a uz to još uživati u ljepoti žene.

Među desetak zagrebačkih majstora od pera bili su Ivo Andrić i Miroslav Krleža. Nije to moglo bez njih ma koliko su crtice-bockalice bile sveprisutne kod pojedinaca kao što je recimo Krleža, a te bockalice Andrić je mrzio i krv su mu ispijale, ali je šutio i trpio. I što se događa? Vremenom se među piscima pojavila i bujala ljubomora jednih na druge, ali svi su je krili i nisu željeli markirati nekog od njih kao kralja ljubomore. Gojmerčeva je lelujala između njih, posluživala ih, zabavljala se i smijala s njima, ali je ženski krila da pokaže koji je od njih njoj najbliži, dakle najdraži. Znala je da bi to upropastilo druženje koje joj je godilo i koje je željela što više produžiti. Ona je jednim skrivenim migom desne žmige jasno poručila Andriću: "Imaš me u rukama svojim i čitaš me kao knjigu. Ti znaš sve što ja ne znam i govoriš mi grimasama i mimikom sve što ja ne govorim. Učim u Tebi i iz Tebe više nego u sebi samoj. Sličiš mi na neko čudo našeg šugavog vremena kao impersonalna bol bez oznake mjesta. Kada ne bih bila žena, bila bih Ti prijatelj i Ti bi onda ponekad zaželio da Ti pričam o ženama. Osjećam Te najsnažnije onda kada vidim da u meni tragaš za ženom.Ti si moj pupoljak, a ja sam Tvoj san. Lice mi se zari čim pomislim kako predivne oči imaš kada si sa mnom!"

U Nobelovcu cvrči dah uperen Gojmerki: "Kako si božanska i kako odsutna kada Ti u samoći udvoje prinosim žrtvu. Znam. Slatka si kao Tvoje ime, kao smokva. Ti me čekaš s ljubavlju dok ne stignem, a ove ose oko nas ne daju nam

mira..." Družina svaki put ostane kao zatečena čim u njihovim srcima počne tući veselo svanuće. A ona je sva u zanosu, sva u nekom svom transu. Dok se njiše i izvija između njih, struk joj pjeva. Zbori ona pokretima i prikrivenom mimikom, ali samo jedan treptaj žmigavca rekao je Nobelovcu sve. U vedre oči joj se slivaju nebesa. Svi osim Nobelovca došli su da je promatraju na koljenima. Visoka i u lepršavoj odjeći svima je bila poezija jedina. Pred njom se nitko od njih ne zamori biti Bog. Slomljeno se osjećaju u svakom odlasku. Događa se u njezinom društvu da se ništa ne događa osim glazbe s njezinog klavira. Događa se glazba i u privitku – ljubav. Svaki od njih u sebi prikriva svoju jesen i svoju ljubav. I sve se to događa u Zagrebu, u gradu u kojemu nije moguće šetati u njezinom društvu s užitkom. Ali je moguće da u njezinom domu prkose jedan drugom s figom u džepu. Svi oni spadaju u one koji poslije napisanih stihova često o bijednim motivima dolaze u ovu kuću prosjačiti tuđu hvalu. Nobelovac ih prezire jer, prema njemu, oni krišom preziru ženu koja ih moćno opsjeda zbog sna koji nikada neće ostvariti. Gojmerčeva je snalažljiva, okretna i pravi je virtuoz za klavirom. Točno ocijeni kada će im svirati pisanu – onu ozbiljnu, a kada usmenu glazbu i svaki put provjerava stupanj ispravnosti svoje ocjene. Svi su se slagali s ocjenom da je dom dame Gojmerac jedno fino i skromno književno sastajalište. Nije se ni kod koga zamjećivalo da u sebi nosi skrivene sile mraka i da procjenjuje na čiju bi adresu od družine izlio silnice zla. A silnice mraka nešto su najpodlije. Ta virusna bolest koga u mrežu spopadne, ne piše mu se u životu dobro.

Od srednjoškolskih dana Nobelovac je talac silnica mraka. Zato je o njemu otada do dana današnjega gotovo nemoguća cjelovitija priča svaka. Ali esej? Esej je nešto izcjeljujuće. – Vidiš, blento, ništa ne govore, samo šute! – prolomi se krik među "šupovcima" preko puta na rubu parka. Što rođenjem, što životom, Nobelovac je naglašeno zakopčan čovjek pa se dogodilo da ovaj krik moga "šupovca" nije ni registrirao. Krik sam prepoznao po boji glasa. Znam ja dobro taj glas vrcavog gorštačkog dječaka koji ima svoju vlastitu pedagogiju, poprilično sirovu, ali Bože moj, usavršit će on nju. Ima vremena. – Ma šta ti je, blento, šta ti je? On je našem profi rekao "budi mi sin", profa se složio i gotova priča! – opet strši poznata boja glasa moga gorštačkog i slatkog šarlatana i njegova pedagogija. Sporo je usavršava, ali usavršit će on nju kadli-tadli! Ima on vremena kojega posinjenom meni i mom Nobelovcu sve više i sve brže fali. Treći put usmjeravam ih u Beograd samo da bih se sastao s Ivom Andrićem. Oni su mi treće razredništvo koje je mene zapalo jer su svi drugi bježali od ŠUP-a (škole učenika u privredi) i tamošnjih nemirnih i razularenih đaka.

Nas dva ispijamo kavu i stvarno malo pričamo. Nobelovac je, po svemu sudeći, na javnom mjestu posebno oprezan, a ja tek trebam dosegnuti opreznost, ako sebi mislim dobro i ako se sačuvam od virusne zaraze silnica mraka. Pola stoljeća prođe, a ja tek sada uhvatih vremena da bar ono što smijem pretočim u esej jer mnogo je toga između nas dvojice što ni danas ne smijem opservirati za javnost. Krleža je (i tko zna koliko još kolega po peru) uhodio Ivu Andrića. Titin miljenik imao je skrojen plan djelovanja koji mu posudiše bića mraka i koji konvenira i njima i njemu. Nobelovčev pokušaj da se egzistencijalno stabilizira u Zagrebu pokretanjem časopisa "Jug" nije u konstelaciji snaga i odnosa mogao sjesti na zelenu granu jer su ga potajno bojkotirali mnogi koji su si umislili kako ono Andrićevo Jug zapravo znači Jugoslavija, a silnice mraka imale su svoj plan koji se mora realizirati i to bez zadrške i "izmicauza". To sile mraka prakticiraju odavna proračunato, uvježbano i uspješno. Morao je siroti Andrić uz zadivljujuću stručnost kapitulirati s "Jugom". Malo je to odgodio vrećicom dukata koje mu je na odlasku darovala majka. Ali oni su nešto kao amajlija (svetost majčina dara koja se ne smije dirati i može se načeti samo kada se sin jedinac teško preživjeli nađe u bezizlazu). Nobelovac je do zadnje kapi čuvao majčin zavjet, a baš ta vrećica dukata kolegama po peru toga vremena u Zagrebu poslužila je za crtičarenje i bockanje od kojega se Nobelovcu povraćalo. Zdravlje je jako narušeno pa dio majčinog dara odlazi doktorima, što mu još teže pada. Nobelovac nije znao da će ga vis major prebaciti, najprije u čamovanje u Višegrad kod rodice, a onda sa dna bijede u Beograd zaslugom ministra vjera.

Samo pet adresa u Zagrebu nosio je kao grudice svjetla u svom stabilnom sjećanju, a među njima bila je i adresa dame Gojmerac. Njoj se on javljao ma gdje bio. Njoj se javljao iz tamnice u Mariboru u kojoj nije smio ni spomenuti ime Hrvatska jer bi mu zatvoska cenzura pismo bacila u koš pa se koristio zamjenskim imenom "Gospogja". Tako je izjednačio u svojoj ljubavi Gojmerčevu i Hrvatsku. Morao je tako zabašuriti trag mislima "opasnim". Brinuo se za sudbinu obiju adresa do dna svog ranjivog srca. Nije on u tome bio prvi. Mogao je prije u Sarajevu naći sličan stvaralački postupak u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića jer su djelovali jedno vrijeme kao susjedi. Nobelovčevim životom u mnogome su upravljale silnice mraka i o tim hobotničkim događanjima caruje prisilna šutnja. Međutim kod dvojca ljepota stenje u ulici njihovih duša prigušena krikom, i nitima sna kao pletivom prti stazu prema javi, a čim prijeđe prag zore dvojac se ugleda svaki put pun radosti i nepatvorenog sjaja. Do u detalje pripremano nasilno odmicanje Ive Andrića od Zagreba u kojemu

je među silnicama mraka, osim Krleže, sudjelovalo još desetak ljudi od pera učinilo je što je učinilo i o odrađenim zadaćama nema ni slovca niti će ga ikada biti, jer mrak je mrak. Više književnih kritičara prosuđivalo je iz mrakastih činjenica naivno kako je za dva velikana hrvatske književnosti hrvatska metropola premala. Ono što me kroz književni, znanstvenički i ljudski život najoštrije iritiralo bili su zapisi mršavih pameti koje i tada i sada poslije pola stoljeća jednako očituju kako preko leđa Nobelovca najlakše mogu postati poznati i priznati. Doktorirao sam na djelu Ive Andrića i dobro znam u kakvo sam smeće često morao zaglibiti i na kraju iz mnogog tog smeća ni slovce nisam mogao preuzeti. Da budem iskren, slao sam i autore i te površne i ničim provjerene tekstiće u p.m. i s tako ojačanim strpljenjem išao dalje.

Kada bi se posinjenom sinu iz groba digao njegov otac, odmah bi pao u nesvijest i strovalio se nazad u grob. Posinjeni autor ovog eseja kao siroče od riječkih salezijanaca primljen je na školovanje u Nadbiskupsko sjemenište "Zmajević" u Zadru, a baš to je mjesto na koje kontinuirano i nadobudno pikiraju crvene silnice mraka. Prvo od čovjeka prave i na kraju naprave raspopa. Onda ga puste baš kao i Nobelovca u čamotinju i neimaštinu koja seže do ruba gladi. Onda mu se ispaćenom "ponude" kao "spasitelji". Onda za spas traže da spašeni kao protuvrijednost uspješno odrađuje njihovu domaću zadaću. Ako to ne čini za duži period na zadovoljavajući i očekivani način, on od gonitelja postaje progonjeni i progoni se zaoštravaju do granica neizdržljivosti. Onda se prilazi napakiranim neistinama i njihovom razvikanom pretvaranju u neporecive istine i cijela mreža mraka obrušava se na pikiranu osobu. Pola stoljeća završavam njihovu uhodanu i uvježbanu uvijek istu školu i postupak i sam sebi ne mogu vjerovati kolike se tu nakupine zla roje, a vladajuće strukture ih aminuju kao neporecive istine pa stradanje ne može računati na prestanak ili bar na kraći prekid. I sve se to pokrije poopćenom krilaticom "svatko svoj križ nosi", ali od čega je satkan taj križ neki znaju, a neki nikada neće znati. Ostaje spoznaja, globalno gledano, da je tamo gdje se ono "D" kao demokracija hiperbolizira i sve učestalije guguće, omča sve pripravnija i čvršća pa neumoljivo srlja prema diktaturi bez obzira kakvo ime toj diktaturi mi dali.

Kontroverze se namjerno otaljavaju i množe. Tama je tvrda i teško se u Nobelovčevom slučaju probija. Nedvojbena jest činjenica da su Nobelovčeve kolege po peru u svom Zagrebu i vremenu bockalica deskriptivno pothranjivali ljubav, a Nobelovac je tu ljubav s Gojmerčevom prakticirao kad god se našao u šansi, prakticirao konspirativno i ugodno.

Vladimir REM

Zavičaj je uporište bez kojeg se ne može

(Zapis umjesto autobiografije)

U životu i u književnosti spojio sam dva podneblja: brodsko i vinkovačko.

U Brodu na Savi, kako se od proglašenja gradom 1871. do preimenovanja 1934. zvao današnji Slavonski Brod, rođen sam one davne 1927. koja je u sjećanjima starih Brođana ostala upamćena kao godina posljednjeg posjeta prvaka HSS-a Stjepana Radića njihovu gradu, ali i po tome što su u Brodu te godine zasvijetlile prve električne žarulje. U Vinkovcima sam 1957. sudjelovao na književnoj priredbi u povodu izlaska iz tiska zbirke pjesama *Utaman* Miroslava Mađera, a desetljeće kasnije imenovan sam direktorom Gradskog kazališta u tome gradu svoga 'dobrovoljnog izgnanstva' (koje će trajati dvadeset pet godina, 1967. – 1992.).

U javni i kulturni život ovih dvaju gradova utkao sam svoju prisutnost, i svakome od njih, kao i Slavoniji u cjelini, nastojao sam se odužiti svojim radom, knjigama. O rodnome Brodu, njegovoj povijesti i kulturnoj baštini napisao sam pet knjiga, od kojih su dvije nastale u Vinkovcima (*Stari Brod*, 1981., i *Brodske teme i dileme*, 1987.). A više mojih knjiga i mnoštvo tekstova razasutih po različitim publikacijama nadahnuto je književnim i kulturnim ozračjem Vinkovaca i vinkovačkog kraja.

*

Brod je za mene moja rodna kuća u "Malom Parizu" (kako su taj dio grada nazvali njegovi stanovnici prema imenu tamošnje gostionice, jedne od najpopularnijih u starom Brodu). Brod je za mene moja ulica koja se prvotno zvala imenom domoljuba i dobrotvora Andrije Olujevića (kojemu je 1908. dodijeljena povelja "počasnog građanina"), a kada su se nakon Prvog svjetskog rata Karađorđevići raširili i po Brodu na Savi (Trg kralja Petra, Ulica kralja Aleksandra), mojoj se ulici daje ime srpskog vojvode Radomira Putnika, poslije 1945. bila je to Njegoševa, a danas je Ulica dr. Mile Budaka. U toj su ulici sve do odlaska na put bez povratka živjeli moj otac Stjepan, pohrvaćeni Nijemac, po roditeljima podrijetlom iz Mađarske, i majka mi Marija iz sela Garčina, rođena u drevnoj šokačkoj obitelji Akšamović (iz koje je potekao i poznati biskup đakovački Antun Akšamović).

Brod su za mene prva prijateljstva, a u ovoj ću prilici izdvojiti najodanijeg mi pajdaša, Slavka (njegova se prezimena više ne sjećam, a već poodavno izgubio mu se svaki trag), koji mi je u Zagreb donosio vreće s drvima za zagrijavanje moje studentske sobice u Rakovčevoj ulici br. 1.

Brod je za mene sjećanje na prvu, mladenačku ljubav (nepoznata mi je sudbina djevojke, koja se zvala Jelica), ali i sjećanje na moj ulazak u danas već polustoljetno bračno zajedništvo (s Jasenkom, rođenom Dujmić, čiji je otac uoči Drugog svjetskog rata, 1939., pokrenuo u Slavonskom Brodu list *Brodska riječ* s oslonom na politiku Stjepana Radića).

U pamćenju mi do danas nije izblijedio događaj iz one sparne srpanjske noći 1949. u kojoj me, nedaleko od upravne zgrade tvornice "Slavonija", uhitila brodska OZNA. Samica, istraga, pa Okružni sud u Osijeku i presuda "u ime naroda": pet mjeseci iza rešetaka.

Posebno pamtim nadnevak 12. studenog 1958. kada se u bolnici "Dr. Josip Benčević" u Slavonskom Brodu rodio moj sin Goran, dok sam ja u isto vrijeme na tribini Narodnog univerziteta u Bosanskom Brodu držao predavanje o Tinu Ujeviću u povodu treće godišnjice smrti velikog pjesnika, u čijem sam se okružju nalazio kao student i mladi pisac (o tome ću napisati i knjige *Tin bez vina*, 1980., i *Pod Tinovim kišobranom*, 2005.). A dva desetljeća kasnije, uz prvu Goranovu zbirku pjesama (*Ženitva*, Zagreb, 1979.) Boro Pavlović napisat će da ona diše "malom recidivom Tina". Možda baš to i jest razlog što tako rado pamtim ovaj datum, obnavljajući vezu Tin, Boro, Goran.

Uz Brod su vezani moji književni početci, publicistički rad, zanimanje za povijest. Počeo sam stihovima i napisao sam podosta pjesama još u gimnazijskim klupama. Jednu sam pjesmu i čitao na jednoj školskoj priredbi. Zvala se *Radost*, a poslije nekoliko godina objavit ću je u časopisu mladih "Izvor" (br. 1-2, str. 14, 1951.). Prvu pjesmu objavljujem dakle u razdoblju koje čini prekretnicu u razvoju poslijeratne hrvatske književnosti, a nosi oznaku "druga moderna" (jer aktualizira načine pisanja iz razdoblja "prve moderne" s početka 20. stoljeća). Na početku toga razdoblja (1951.) izlaze Tadijanovićeve *Pjesme*, kao prva knjiga ovoga pjesnika poslije Drugog svjetskog rata. Višegodišnje zabrane objavljivanja zbog navodne "kolaboracije s režimom NDH" (izrečene 1945. među ostalima i Tinu Ujeviću i Dobriši Cesariću) objašnjavaju taj interval šutnje.

Potkraj 1951. izlazi moj pjesnički prvijenac, zbirka *Lirske minijature*, tiskana u "Plamenu", nekad popularnoj brodskoj tiskari u vlasništvu Vilima Bucka, koji je poslije rata radio u njoj kao poslovođa. Buckova tiskara djelovala je od 1926. do 1945. godine, kada je nacionalizirana.

*

Prikaz *Vlasti* Branislava Nušića u izvedbi učenika VII. razreda brodske gimnazije bio je moj prvi prozni tekst objavljen u "Brodskom listu" (13. ožujka 1948.). Kao suradnik toga lokalnog tjednika počinjem sredinom 50-ih godina pisati putopisne tekstove. Tada obilazim sela Brodskog Posavlja i objavljujem *Zapise sa slavonskog druma*. A prijateljevanje s prof. Martinom Kaminskim i dr. Ivom Kovačevićem, pa sa Zdenkom i Nedom, kćerima Ivane Brlić-Mažuranić, zahvaljujući čemu mi je Arhiv Brlić bio uvijek otvoren, poticalo me na istraživanje zavičajne povijesti i kulturne baštine. Tako su nastali najprije feljtoni, a potom i knjiga *Tragom prošlosti Broda* koju ću 1965. objaviti uz pomoć Kulturno-prosvjetne zajednice Slavonskog Broda. Knjiga je ubrzo rasprodana u obje brodske knjižare, ali je bila napadnuta, pa i zabranjena u školama, jer "daje krivu sliku o historiji Broda". Da bi tu tvrdnju potkrijepio, politički aktivist J. V. pitao je (u "Brodskom listu", 7. I. 1966.) primjerice: "Zar se zaista nije u Brodu ništa odigralo za vrijeme šestojanuarske diktature i kasnije, sve do početka okupacije 1941. g. Šta su radili KPJ, SKOJ, URS i ostale organizacije i društva gdje su se okupljali radnici, građani i omladina pod rukovodstvom Partije?" Nakon niza sličnih prigovora slijedila je tvrdnja: "Historiju Broda nisu stvarali samo pop Gunčević, Slavko Vrgoč i ostali izrodi, već i mnogi Brođani koji nisu spomenuti od autora, a i svoje su kosti ugradili u historiju." I zaključak o knjizi: "Smatram da je njome Brodu nanijeta veća šteta nego korist i da takav dar autora gradu nije potreban", te uputa: "Posebno smatram da prosvjetni radnici ne bi smjeli da knjigu preporučuju školskoj djeci i omladini, a Kulturno-prosvjetna zajednica bi trebala da vodi više računa što će pomagati u izdavanju i za čega će trošiti sredstva".

Reakcija na ovakve pristupe mojoj knjizi pojavljuje se gotovo istovremeno u dva zagrebačka časopisa za društvena i kulturna pitanja: "Znamo tko je Vladimir Rem, a poznajemo opus njegova literarnog stvaranja. Punih dvadeset godina taj relativno još mlad čovjek nesebično i predano djeluje u svome kraju kao pisac, pedagog i društveni radnik, čime je, konačno, izborio ne samo ličnu afirmaciju nego i određeno mjesto u hrvatskoj, a posebno slavonskoj književnosti, da bi danas vršio i časnu dužnost predsjednika Pododbora Matice hrvatske u Slavonskom Brodu." ("Telegram" 3. VI. 1966.) "Ova popularna knjiga od 110 stranica zaslužuje da se registrira kao pozitivni doprinos kulturnoj aktivnosti u hrvatskim manjim centrima. Pjesnik-feljtonist prije se oglasio nego znanstveni radnici, da parafraziram naslov pjesme pjesnika koji se rodio slučajno u Brodu, Branka Radičevića – to je tuga i opomena." ("Kolo", br. 3-4, 1966.) Ovaj potonji tekst, naslovljen *Feljton umjesto monografije*, osobito mi je drag jer je njegov autor bio Miroslav Vaupotić, sveučilišni profesor, književni povjesničar i kritičar, koji će – da uzgred i to spomenem – u svojstvu predsjednika Komisije za prijem u DKH godinu dana poslije (1967.) primiti Dionizija Švagelja, Ivu Štivičića, Dubravka Jelčića, Stjepana Godića i mene u Društvo.

Ne mogu na ovome mjestu ne zabilježiti i podatak kako ću tri desetljeća kasnije, a 13 godina od Vaupotićeve smrti (umro 1981.) biti supotpisnik njegove knjige *Panonske teme* u nakladi vinkovačke biblioteke "Slavonica". Bio sam tada član Uredničkog vijeća ove književno-povijesne biblioteke (od 50. sveska postajem njezinim glavnim urednikom), a tekstove za knjigu Miroslava Vaupotića priredio je Vinko Brešić, zaključujući ovako svoj pogovor: "S obzirom na teme o kojima je pisao, Vaupotić ostaje u našoj novijoj literarnoj historiografiji kao jedan od njezinih najosebujnijih predstavnika."

*

Brod je moje prvo čitanje suvremenoga hrvatskog pjesništva. Valentin Šokec, profesor povijesti, znajući za moju sklonost književnosti, poklonio mi je *Ojađeno zvono* Tina Ujevića. "Možda ne ćeš odmah shvatiti, ali pročitaj" – rekao je. I nije pogriješio. Čak i danas kada mislim da sam Tina Ujevića posve unio u sebe i da njegova poetika ne predstavlja za me zagonetku, osjetim ponekad kako u tome što je kazivao ima još mnogo neotkrivenih svjetova. Starog profesora, doajena Nastavničkog zbora poslijeratne brodske gimnazije, pamtim i po tome što me upoznao s Dragutinom Tadijanovićem. Zbilo se to u proljeće 1947. u Zagrebu, prigodom jedne školske ekskurzije. Profesor Šokec je Tadijanovića otprije poznavao i javljao mu se kad god bi dolazio u Zagreb, gdje je pjesnik *Sunca nad oranicama* i *Tuge zemlje* (prva zbirka izišla 1933. a druga 1942.) živio od svojih studentskih dana. A studentom je Dragutin Tadijanović postao 1925. kada se, po očevoj želji, upisao na Šumarski fakultet, koji će nakon tri godine, po svojoj želji a bez očeve suglasnosti i potpore, zamijeniti Filozofskim fakultetom (hrvatski jezik i južnoslavenske književnosti).

Došavši na studije u Zagreb, često sam Tadijanovića posjećivao u "Zori", izdavačkom poduzeću u Frankopanskoj ulici gdje je radio kao urednik. Dolazio bih, s Miroslavom Mađerom ili Ankom Petričević, danas poznatom našom pjesnikinjom duhovne lirike, koja bi nam naizust izgovarala svoje stihove. Tadija je, toga se dobro sjećam, bio posebno impresioniran pjesmom *Uputi se, majko*, i tu će pjesmu upravo on uvrstiti u antologiju mlade hrvatske lirike *Četrdesetorica* (1955.), gdje sam i ja, zahvaljujući upravo njemu, zastupljen (s četiri pjesme).

Uz Tadiju sam upoznao i druge istaknute hrvatske književnike, napose s ovih naših slavonskih strana: Vladimira Kovačića, Dobrišu Cesarića, Grigora Viteza.

Do danas mi je ostao u sjećanju, kao najdraži događaj iz tih dana, posjet Rastušju u proljeće 1956. zajedno s pjesnikom koji će to malo slavonsko selo s pedesetak kuća, udaljeno prema sjeveru sedam kilometara od Broda, pretvoriti u legendu. Taj događaj, utoliko mi draži što je sam Tadijanović predložio da pođem s njim u njegovo rodno selo, unio sam i u svoju knjigu *Brodske teme i dileme* (1987.). S koliko li sam radoznalosti razgledavao sobu u kojoj je Tadija pisao (Mariji, možda i Leliji?) dok su u prozoru sjedili golubovi!

*

Brodska je gimnazija između dva rata bila jedna od najboljih srednjih škola u Slavoniji, iako ne i najstarijih (Požega je dobila gimnaziju 1709., Vinkovci 1779., a Brod na Savi 1918.). Osim pjesnika Dragutina Tadijanovića koji se najčešće spominje kada je riječ o domaćim značajnicima, iznjedrila je uglednog pedagoga Stjepana Patakija (predavao mi je na fakultetu), čuvenog prirodoslovca Đuru Pilara, svjetski poznatog arheologa Đuru Baslera, opernog pjevača Marka Rothmüllera, jezikoslovca Stjepana Babića, slikara sjetnih zavičajnih krajolika Zdravka Ćosića, pokretača i urednika prvog brodskog književnog časopisa *Savremeni pogledi* Josipa Berkovića, u svijetu poznatog autora crtanog filma Nedjeljka Dragića, samozatajnog akvarelistu Predraga Golla, književnog povjesničara Dubravka Jelčića, urbanističkog povjesničara Broda Stribora U. Schwendemanna i, da ne nabrajam dalje, brojne afirmirane umjetnike i stručnjake svih profila.

Ovamo pripadaju, doduše ne kao đaci nego kao profesori, Ante Jakšić i Martin Kaminski, zanimljivi brojnim naraštajima brodskih gimnazijalaca. Zanimljivi ne samo po svojim nastavničkim kvalitetama (Jakšić je predavao književnost i hrvatski jezik, a Kaminski engleski), nego i po svome ponašanju, odnosu prema učenicima i po drugim posebnostima. Do nas koji smo se tada nalazili u gimnazijskim klupama dopirali su glasovi i o njihovu privatnom životu, pa i noćnom. Saznavali smo ih ponajviše od Miće Dimitrijevića (koga smo smatrali brodskom intelektualnom maskotom, premda nije imao nikakvu visokoškolsku svjedodžbu), ali i od nekih učenika starijih razreda koji su u kasne sate zalazili u kavane. Te informacije, ma koliko da su bile iznenađenje za neke od nas, jer su govorile o ispijanju špricera i drugim obilježjima noćnog života, u stvari su samo potvrdivale Jakšićevu pjesničku prirodu. A nisu bile u suprotnosti ni sa svestranim kulturološkim sklonostima Kaminskog. Oni su bili antipodi provincijalizma, nisu bili malograđani ni u svome privatnom ni javnom životu. Za bačkog Hrvata Antu Jakšića (rođen u Bačkom Brijegu, 1912.) znalo se da je autor nekoliko knjiga pjesama i romana, dok je Podravca Martina Kaminskog (rođen u Slatini, 1913.) resio glas bibliofila s vrijednom vlastitom knjižnicom rijetkih i dragocjenih knjiga. U sve to sam se ubrzo i sam imao prilike uvjeriti, jer su me obojica primili u svoj krug. Osamljen, napušten od žene koja se preudala i posve predan ljubavi prema malodobnoj kćeri Jasni koja je živjela s bakom u Zagrebu, Ante Jakšić ustrajno je pisao svoje elegične stihove. Znam i njegovu slabost prema glazbi; posebno je volio pjesmu *Hej salaši na sjeveru Bačke*.

Sve što je kod Ante Jakšića i Martina Kaminskog bilo neobično, nesvakidašnje, stvaralo je u meni jasnu sliku o njihovoj izuzetnoj vrijednosti. I kad je školska godina 1952/53. počela bez Jakšića (premješten je u Gospić), i kad je 1967. Kaminski postao djelatnikom Rektorata Sveučilišta u Zagrebu (poslije profesorovanja na brodskoj Pedagoškoj akademiji i rada u Historijskom institutu Slavonije), u Slavonskom Brodu osjetila se velika praznina. Ali se o njima govorilo i dalje, i njhov utjecaj osjećao se dugo. Moglo bi se reći da je taj utjecaj, barem u nekim prosvjetno-kulturnim segmentima, prisutan i danas.

Družio sam se s Antom Jakšićem i Martinom Kaminskim sve dok se nisu (prvi 1987., drugi 2009.) nastanili u zemlji "u kojoj nema više smrti, ni tuge, ni jauka, ni boli" (Otk 21,4).

*

Za šezdesete godine prošloga stoljeća može se reći da su karakteristične po sve snažnijem oživljavanju književnog izdavaštva u Slavoniji, i to zahvaljujući djelovanju pododborâ Matice hrvatske. Prvi pododbor (taj će naziv 1966. biti zamijenjen nazivom ogranak) osnovan je, još ujesen 1959., u Vinkovcima, potom 1961. u Osijeku i Požegi, a 1964. u Županji.

Kada je o brodskom pododboru Matice hrvatske riječ, valja imati u vidu 1963. godinu, jer je početkom te godine pokrenuto njegovo osnivanje, i 1965. godinu kada je za osnivanje dobivena suglasnost Općinskog odbora SSRN-a (kojemu je predsjedao Zdravko Tomac). Dvogodišnja neizvjesnost glede odobrenja rada bila je razlogom da brodski autori svoja djela tiskaju u izdanju susjednih pododbora. Tako je Valentin Benošić svoju prvu zbirku *Sanatorij* objavio u Vinkovcima, a Stjepan Godić *Liriku* (također prvu zbirku) u Pakracu. Obje su objelodanjene iste godine kada moja (druga) zbirka *Umor krvi* izlazi u izdanju osječkog pododbora MH (1964.).

Benošićeve *Ponoćne ruže* i panorama brodske lirike pod naslovom *Mi, ovdje*, koje izlaze 1966., bile su prva izdanja našeg pododbora, a *Mi, ovdje* moja je prva antologijsko-panoramska knjiga. U ovu panoramu uvrstio sam 13 autora rođenih između 1925. i 1945., koji su bili vezani uz Brod i brodski kraj. Evo njihovih imena: Anđelko Barbić, Ivo Baričević, Valentin Benošić, Stjepan Godić, Dubravko Jelčić, Franjo Lacko, Stanislav Geza Milošić, Slavko Mirković, Vladimir Rem, Petar Stojiljković, Duško Trifunović, Ivan Vargaš i Hinko Zlomislić.

U razdoblju od osnutka našeg pododbora (ogranka) do *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* (čiji je jedan od potpisnika bila i Matica hrvatska) naš ogranak bio je najaktivnija kulturna institucija na području tadašnje slavonskobrodske općine. Osim izdanja četiriju pjesmarica, održano je tridesetak predavanja i književnih programa (među ostalima: Dobriša Cesarić, Gustav Krklec, Dragutin Tadijanović, Ivan Raos, Milivoj Slaviček, Vlado Gotovac, Miroslav Mađer, Ivan Slamnig, Marin Franičević, dr. Ljudevit Jonke, dr. Miroslav Brandt, dr. Danilo Pejović, Jakša Ravlić, Predrag Palavestra), a posebno je značajna trodnevna proslava u spomen Ivane Brlić-Mažuranić u povodu 50. godišnjice njezinih *Priča iz davnine*, kada smo otkrili i spomen-ploču na kući u kojoj je velika spisateljica živjela (od 1892. do 1935.). Obilježena je 60. godišnjica rođenja Dragutina Tadijanovića, kojom prigodom je pjesniku uručena spomen-plaketa (rad ak. kipara Želimira Janeša).

Sve to što netom spomenuh, kao i druga događanja, osobe i pojave iz doba moje studentske mladosti pa nadalje, sadrže moje knjige, novinski članci, eseji, feljtoni, kritike. Na ovome mjestu rado ću istaknuti zapise o mojim književnim suvremenicima, objelodanjene u jednoj od mojih zadnjih knjiga *Boro P. i drugi* (nakladnik Matica hrvatska Osijek, 2004.). Međutim, s posebnim ushitom, kao što se recimo mnogi moji sugrađani sjećaju Tadijanovića i godi im da su ga poznavali ili s njim razgovarali, tako se i ja sjećam svoga poznavanja i druženja s Tinom Ujevićem. O tome svjedoče i dvije moje već spomenute knjige, od kojih je prva, *Tin bez vina*, doživjela čak četiri izdanja.

Ponosim se i danas time što sam se, zajedno s još četvoricom svojih književnih kolega (Boro Pavlović, Joja Ricov, Kazimir Urem, Dragutin Vunak) našao s Tinom Ujevićem, Franom Alfirevićem i Salihom Alićem u zajedničkoj pjesničkoj rukoveti pod naslovom *Jesenas i danas* (1954.). Dakako, i ne pomišljam na to da ovu zbirku vrednujem ili pak da joj prišivam ovo ili ono značenje u suvremenom hrvatskom pjesništvu, nego tek da kao jedan od dvojice još živućih njezinih autora nešto kažem o njoj, pedeset i pet godina poslije njezine

pojave. Uostalom, nije li Tin Ujević jedan od prvih o glasovitoj *Hrvatskoj mladoj lirici* iz 1914. rekao svoju riječ prigodom 40-godišnjice njezina objavljivanja. U toj zbirci koja "nije antologija nikakva", već "pregled najmlađe lirike hrvatske" (kako napisa autor predgovora Ljubo Wiesner), bijahu u istom kolu, uz Wiesnera, Ujevića, Ivu Andrića, Janka Polića Kamova, i neki danas zaboravljeni pjesnici (Milan Vrbanić, Stjepan Parmačević, Vilko Gabarić i dr.). Zanemarivši Barčevu frazu o "veličini malenih", zbirka *Jesenas i danas* je svojedobno označila neko događanje u našoj književnosti, a danas je treba imati u vidu kao fakat, kao odbljesak jednog trenutka, kao nastojanje jedne grupacije pisaca, generacijski i u mnogo čemu drugom različite, da se pjesnički prikaže. U članku "I opet: *Hrvatska mlada lirika*" (Narodni list, Zagreb, 29. kolovoza 1954.) Tin Ujević reče: "Sudionike, među kojima je bilo i polemičkih sudara, vezala je neka međusobna simpatija..." Slično, možda isto, moglo bi se reći i za autore zbirke *Jesenas i danas*. Ali, možda ni tu vezu ne treba u ovoj prigodi isticati. Osobno, radije bih u ovom slučaju ukazao na vezu između tzv. starih i tzv. mladih, dakle na ono što se u svim razdobljima naše književnosti javlja kao sporni problem. Ukazao bih, konkretno, na vezu Tina Ujevića s mladima, na njegovu suradnju s piscima u startu. Jer, zapravo, mi tad bijasmo upravo to: pisci koji se tek naslućuju. S izuzetkom Bore Pavlovića, koji je već imao za sobom desetak zbirki; Ricov, Vunak i Urem objavili su dotad tek pregršt stihova u "Izvoru", "Krugovima" i drugdje, dok ja osim *Lirskih minijatura* (Slavonski Brod, 1951.) u džepu nošah i *Liriku* (zbirka devetorice, izdanje "Galerije", Zagreb, 1953.).

S Tinom Ujevićem, Franom Alfirevićem i Salkom Alićem povezivala nas je – da se poslužim Tinom – simpatija, ako hoćete: ćaskanja za kavanskim stolom, antikonformizam, tako nešto. Karlo Häusler, jedan iz Matoševe lirske škole i jedan od predstavljenih u *Hrvatskoj mladoj lirici*, poziva se često na to kako ga je Matoš hvalio, što potvrđuje i Tin Ujević, u već spomenutom članku ("Matoš je s pretjeranim ushitom govorio o stihovima Karla Häuslera."), a ja to, za nas iz tzv. Tinove škole, ne mogu reći. Tin Ujević nije nikada nikoga hvalio, pa ni one s kojima je zajednički istupio u *Hrvatskoj mladoj lirici*. Tu i tamo pročitao bi što napisasmo, ili bi, ravnodušno, poslušao izgovorenu pjesmu, bez komentara. Mogu ipak potvrditi da je bio naklonjen Pavlovićevu brzom, lepršavom stihu i da je u Pavlovićevoj poeziji ne samo uočavao nego ponekad otvoreno priznavao i svoja, ujevićevska, zvučanja.

Bilo kako bilo, činjenica je da je sve radove iz knjige *Jesenas i danas* Tin Ujević prije ulaska u tisak pročitao. Osobno sam mu predao rukopise četvori-

ce (Pavlović mu je svoje stihove sam predao), a Tin mi je tekstove vratio tek poslije desetak dana. Tom je prilikom predložio i naslov *Jesenas i danas*, koji smo, bez pogovora, svi prihvatili. Imao je doduše i Pavlović svoj prijedlog, doista nekonvencionalan (*Oni i mi, iz 'Tip-topa' svi*), ali ga je izrekao Tinu tek poslije izlaska knjige.

Rečeno je da se moja knjiga *Tin bez vina* razlikuje od niza knjiga o velikom Tinu npr., prema mišljenju Josipa Pavičića, "po kutu promatranja" ili da je, kako će ustvrditi Dalibor Cvitan u svojoj feljtonističkoj zbirci *Demos i demon* (1994.), po osobno-privatnom svjedočenju možda korisnija od neke doktorske disertacije o Ujeviću.

*

Vinkovčanin sam postao ujesen 1967. zaslugom Dionizija Švagelja i Karle Žanića. A dogodilo se to ovako: prof. Švagelju, koji je u to vrijeme bio prosvjetni savjetnik, a meni otprije poznat kao osnivač i predsjednik vinkovačkog pododbora Matice hrvatske, požalio sam se na svoju situaciju u Brodu, gdje sam na "crnoj listi" kao nacionalist. Diko (tako smo ga zvali) o mom je slučaju razgovarao s predsjednikom općine Žanićem, koji se suglasio s njim o mome dolasku u Vinkovce. Karla Žanić, karizmatska ličnost vinkovačkog društveno-političkog i javnog života, nagovorio me da prihvatim dužnost direktora Gradskog kazališta, pa sam tako školu zamijenio kazalištem.

Prva mi je briga bila da se upoznam s tradicijom scenske umjetnosti u Vinkovcima, pa sam odmah počeo istraživati vinkovačku kazališnu povijest. Tako otkrivam i ono što dotad nije bilo poznato, da početci organiziranog kazališnog rada u Vinkovcima sežu u 1917. godinu kada je osnovano *Diletantsko kazalište* koje je izvodilo svoje programe u svratištu Lehrner (današnji hotel "Admiral"). A kako sam shvaćao svoje djelovanje u teatru, možda najbolje pokazuje moj članak pod naslovom *Djela domaćih autora trebaju biti osnova repertoarske politike*, objavljen u tadašnjim "Novostima" od 26. VIII. 1967. Taj članak ujedno označuje početak moje suradnje u lokalnom tisku, koja će trajati tijekom cijeloga mog boravka u Vinkovcima, dakle od 1967. do 1992., a nastavit će se i nakon povratka u rodni Brod, sve do danas.

Što se kazališnog repertoara tiče, za moga direktorovanja igraju se djela Joze Ivakića, Ilije Okrugića, Josipa Freudenreicha, Janka Jurkovića, Vladimira Lunačeka i drugih domaćih autora, a najznačajnijima držim izvedbe *Mrtvih kapitala* Josipa Kozarca i *Đuke Begovića* Ivana Kozarca (u dramaturškoj obradi Miroslava Mađera). Kazalište dobiva ime Joze Ivakića, a tome književniku, najboljem piscu pučkih drama sa sadržajima iz slavonskih, šokačkih prostora, rodenom Vinkovčaninu, podignuta je bista u parku ispred kazališne zgrade.

Sjećam se i danas tog 13. rujna 1971. kada je održana svečanost pod nazivom "Večer Joze Ivakića". Bistu već gotovo zaboravljenog pisca i dramaturga osječkog i zagrebačkog teatra (rad ak. kipara Antuna Babića) otkrio je Josip Hodak, direktor poduzeća "Metal" i poznati mecena kulturnog stvaralaštva u Vinkovcima. Ja sam govorio o Ivakićevu djelu, a nazivanje kazališta imenom Joze Ivakića proglasio je Mirko Meštrović, predsjednik Kulturno-prosvjetne zajednice općine Vinkovci. Potom su fragmente iz Ivakićevih *Inoča* i *Majstorice Ruže* izveli članovi HNK iz Osijeka i RKUD "Kristal" iz Županje. U završnom dijelu svečanosti Miroslav Vaupotić je, govoreći u ime Društva književnika Hrvatske, nazvao Ivakića vinkovačkim Čehovom i naglasio njegovo značenje kao spone sa suvremenom hrvatskom književnošću. U ime pokrovitelja ove svečanosti, "Glasa Slavonije", urednica kulturne rubrike osječkog dnevnika Ivanka Tešija predala je kolektivu kazališta *Šokicu iz Starih Perkovaca*, rad ak. slikara Predraga Golla.

*

Šetajući uz Bosut sa svojim hrvatskim ovčarom Nerom i bilježeći natuknice za knjigu *Brodske teme i dileme* (promocija te moje treće knjige o Brodu održana je u kavani-galeriji "Antik" u Slavonskom Brodu na moj 60. rođendan 4. prosinca 1987., a o knjizi su govorili Anđelko Barbić i Dubravko Jelčić), razmišljao sam o nekim brodskim događajima i pojavama koji su u mom sjećanju ostavili dublji trag. Govorio sam već o "buri" oko moje knjige *Tragom prošlosti Broda* iz 1965., pa neću ponavljati priču o tome. Ipak, podsjetit ću na zapis ak. Mirka Markovića u negovoj kulturno-povijesnoj monografiji *Brod* (1994.): "Djelo je imalo namjenu da kod brodskih Hrvata probudi što širi interes za prošlost njihova grada. Slično djelo objavio je Rem i 1981. godine. Ono je objavljeno pod naslovom *Stari Brod, zapisi o davnini moga grada*. Oba spomenuta Remova djela pisana su na književno-esejistički način i bez navođenja izvora, ali su svejedno polučila puni uspjeh među brodskom čitalačkom publikom."

Kao zaljubljenika u rodni grad i poštovatelja povijesne i kulturne baštine našega kraja smetalo me je kako su poslije Drugog svjetskog rata "očišćeni" nazivi brodskih ulica. Pitao sam se, kao i mnogi Brođani, zašto su npr. Berislavići (srednjovjekovni gospodari slavonske i bosanske Posavine, po kojima su

se oba susjedna grada u doturško doba nazivala jednim imenom Berislavića Brod) protjerani iz svoje nekadašnje ulice (danas Ulica Matije Gupca). Pa onda, s kakvim je motivom Filipovićeva ulica zamijenjena imenom Čeha Masaryka, a zna se da je Hrvat Josip Filipović bio zapovjednik austrijskih trupa koje su 1878. iz Broda na Savi otpočele oslobađanje Bosne i Hercegovine od Turaka. Što se kulturne tradicije tiče, i tu je vladala zbrka i nedosljednost. Hugo Badalić, Vjekoslav Klaić, Matija Mesić, Ignjat A. Brlić i – popis završen.

Zar nekoj ulici nije trebalo dati ime Antuna Bačića, prvog poznatog pisca s brodskog područja (rođen u Vrbi, 1690.), ili Ivana Velikanovića, prvog hrvatskog pisca crkvenih drama u Slavoniji (rođen u Brodu, 1723.), ili Marijana Lanosovića, autora prve slavonske gramatike (iz Orubice, gvardijan Franjevačkog samostana u Brodu, gdje je i umro, 1812.), ili Josipa Stojanovića, autora dviju knjiga duhovne lirike (rođeni Brođanin, umro 1814.). Uz bok spomenutim piscima ide i Vid Došen, koji je bio kapelan u Brodu, pa župnik u Duboviku (gdje je i pokopan 1778.), a kao pisac nezaobilazan je i danas po djelima *Jeka planine* i *Aždaja sedmoglava*. Zašto je zanemaren David Bogdanović, također rođeni Brođanin (1869.), prvi književni povjesničar s ovih naših strana (*Pregled književnosti hrvatske i srpske*, 1918.).

A Blaž Tadijanović? Ovaj daleki predak Dragutina Tadijanovića izdao je 1761. godine vrijedno jezikoslovno djelo *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i nimački jezik*.

Od glazbenih velikana u nazivima brodskih ulica ne bi se mogao sastaviti ni manji orkestar (Mihanović, Runjanin, Zajc, Gotovac), a od značajnijih slikara nitko nema svoju ulicu: ni prvi poznati brodski slikar Stjepan Marjanović (1802. – 1860.), koji je bio i preporodni pjesmotvorac, ni Josip Muravić (1865. – 1946.) čije se slikarstvo izravno nadovezuje na umjetničku baštinu 19. stoljeća, kada se zapravo i počinje stvarati tradicija likovne kulture u Slavoniji. Rođeni Brođanin Josip Muravić dao je svojim portretima i crtežima u ulju dragocjen prinos zavičajnom likovnom fundusu. Autor je grba grada Broda (u službenoj uporabi od 1910. do 1992. kada je redizajniran). Slikari Vladimir Becić (1886. – 1954.) i Vladimir Filakovac (1892. – 1972.) iako nisu svojim djelima vezani uz Brod, ovdje su rođeni. Tim velikanima naše likovne umjetnosti možemo pridružiti i Ivana Domca, koji se rodio u Brodu1904., a podrijetlom je iz Privlake nedaleko od Vinkovaca, gdje je i pokopan 1975.

Ne bi bilo naodmet izraditi vodič kroz grad, s kraćom biografijom onih po kojima se zovu ulice u Brodu. Bilo bi zanimljivo saznati, primjerice, znaju li stanovnici Badalićeve ulice da je ona ime dobila po istaknutom domoljubnom

pjesniku, autoru libreta za Zajčevu operu *Nikola Šubić Zrinski* i sastavljau *Hrvatske antologije*, prvog značajnijeg zbornika hrvatskog pjesništva.

U ovim promišljanjima našao sam uporište za tekst *Povijest koja živi* koji ću 1987. objaviti u svojim *Brodskim temama i dilemama*. Očekivao sam, moram priznati, da će moj pristup uličnom nazivlju u Brodu izazvati reakciju, ali je ona izostala.

Bilo mi je drago što je promociji u "Antiku" nazočila, premda u poodmaklim godinama, i moja gimnazijska profesorica Olga Miletić. Njoj i p. Domagoju Šimunoviću (s kojim i danas prijateljujem) prvima sam, s prigodnom posvetom, poklonio knjigu. A knjigu sam posvetio majci Mariji i (pokojnom) ocu Stjepanu.

Mati Marija nazočila je također ovoj promociji, kao i mnogim dotadašnjim književnim priredbama u Brodu i Vinkovcima. A kada o majci govorim, moram reći da je njezin utjecaj zasigurno bio velik, možda i presudan. Premda žena sa sela, bila je sklona knjizi i rado je čitala. Ljubav prema knjizi ona je prenijela na mene, a ja na sina Gorana, danas sveučilišnog profesora i pisca znanstvenih i stručnih knjiga te literarnih djela, a on će tu ljubav prenijeti na kćerku Paulu koja s nepunih 14 godina objavljuje svoj prvi roman, a nedavno joj je izišao i drugi. Dakako, bit će mi drago ako se i unuk Benjamin nađe na tome putu.

*

Bjesomučna srpska agresija na Hrvatsku prisilila nas je na podrumske zbjegove. Pa smo, dakle, Jasenka i ja zamijenili svoj stambeni prostor skloništem u jednokatnici Ivana i Jele Knezović. U svoj stan, ipak, nakratko barem, odemo kad minobacači i topovi privremeno zamru. Slijedi nas, naravno, i naš hrvatski ovčar Nero koji zalaje čim se oglase granate.

Grad Reljkovića i Kozarca bio je izložen danonoćnim razaranjima. Suludo demonstrirajući svoju zločinačku moć, srpski su agresori sravnili sa zemljom (utorak, 17. rujna 1991. u 4 sata ujutro) Gradsku knjižnicu i čitaonicu. Vinkovački hram knjige osnovan je iste godine u kojoj se pojavila prva i najstarija tiskana knjiga u Vinkovcima s izabranim djelima M. A. Reljkovića (1875.). U prostorijama vinkovačke čitaonice čitala se naizust prva pripovijetka Josipa Kozarca *Na ledu*, otiskana u lokalnom "Narodnjaku" (1876.), prvi put su predstavljene njegove *Priče djeda Nike* (1880.), *Iz našeg sokaka* Joze Ivakića (1903.), *Slavonska krv* Ivana Kozarca (1906.). Tu je 1920. upriličena prva likovna izložba u Vinkovcima (slike i grafika Dragana Renarića). Tu su utemeljena najstarija vinkovačka kulturna i humanitarna društva: Opće gospojinsko dobrotvorno

društvo (od 1936. "Hrvatska žena"), Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo "Reljković" (1910.). Osim cjelokupnog knjižnog fonda (90 000 knjiga) izgorjeli su rukopisi Josipa Kozarca, Joze Ivakića i Vladimira Kovačića te, među ostalim, sva dokumentacija Gradske knjižnice i čitaonice.

Radio Vinkovci emitirao je moj podrumski zapis *Uvijek hrvatski Vinkovci*, koji potom šaljem "Večernjem listu" u Zagreb, a ovaj ga donosi (23. X. 1991.) uz članke: *Đeletovci – spaljeno selo*, *Na vukovarskom ratištu Armija ne poštuje primirje*, *Granate iz Baranje i dalje padaju na Valpovo*, *Artiljerijski napad na Vinkovce*. U izdanju vinkovačkog Ogranka Matice hrvatske izlazi foto-monografija *I gorit će lampa nasrid Vinkovaca* Ante Miljka koju s izuzetnim zadovoljstvom iščitavam.

Tragedija Vukovara (opkoljeni grad je nakon tromjesečnog otpora 18. XI. 1991. okupiran). Vukovar znači upravo to: tragediju, jer je jedan povijesni grad razoren do temelja. Znači i zločin jer je agresor oružanom silom uništio grad da bi potom pobio ili rastjerao njegovo (nesrpsko) stanovništvo. U tragediji Vukovara nestali su i njegovi hrvatski pisci: Ivan Baranjek (r. 1939.), René Matoušek (r. 1958.) i Siniša Glavašević (r. 1960.). Prisjećam se: točno godinu dana prije ove tragedije objavio sam Baranjekovu drugu pjesničku zbirku *Lutajuća svjetlost* u biblioteci "Brazde" našeg Ogranka DHK. O njegovu tragičnom svršetku nakon pada Vukovara sačuvan je zapis č. s. Mladene Španjević: "Očevidci su mi pričali kako je bio grubo ispitivan i saslušavan. U noći su ga prozvali s jednim Jozom. Odvedeni su. Ljudi su te noći čuli užasne krikove. Ujutro se na kraju hodnika vidjela krv i polupane krvave boce."

Ponovljeni poziv iz "Večernjeg lista". Traže urgent-intervju. Kažem na kraju toga intervjua: "Potresen sam, duboko potresen. Zločince kojima je cilj uništiti sve što je hrvatsko kazna ne može i neće mimoići." (objavljeno na "Večernjakovoj" duplerici pod naslovom *Ranjeno srce Šokadije* (3. XII. 1991.)

*

Smatrajući zavičaj uporištem bez kojeg se ne može, a što ni danas ne propuštam isticati u svojim javnim nastupima, za svoga boravka u Vinkovcima djelovao sam i u drugim područjima, osim kazališta i novinstva.

U Vinkovcima sam 1981. osnovao, uz suglasnost predsjedništva naše književničke organizacije, Sekciju DKH za Slavoniju i Baranju i bio njezin prvi predsjednik. Ona i danas djeluje pod nazivom Slavonsko-baranjsko-srijemskog ogranka Društva hrvatskih književnika, sa sjedištem u Osijeku. Tada sam pokrenuo i uređivao biblioteke *Baština* i *Brazde* s ciljem popularizacije zavičajnog

književnog nasljeđa i suvremenog stvaralaštva. Objavljena su 23 autorska djela.

Nakon hrvatskog osamostaljenja naročito plodnu suradnju ostvarujem sa SN "Privlačicom", gdje sam bio urednikom biblioteke *Slavonica* (100 knjiga slavonskih pisaca) i *Croatica* (hrvatska književnost u 100 knjiga). Jedan sam od urednika i tekstopisaca fotomonografije *Vinkovci i okolica* te fotomonografije *Vukovarsko-srijemska županija*. Svojim prilozima sudjelujem i u drugim izdanjima "Privlačice" koja se, zahvaljujući poduzetnom Martinu Grgurovcu, razvila u jednu od najuspješnijih nakladničkih tvrtki u Hrvatskoj. Pišem i u časopisu "Moji Vinkovci" što ga izdaje tamošnje istoimeno Građansko društvo, te u *Godišnjaku* Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima.

Što me još veže za grad na Bosutu?

Od dvadeset i pet mojih dosad objavljenih knjiga pola je nastalo u Vinkovcima, a među njima bih napose istaknuo naslove: *Vinkovačka kronika*, *Zaljubljenici Cibalae*, *Skice za portret kazališnog života u Vinkovcima*, *Iverje s Bosuta*, *Tko su Šokci*.

*

Vinkovci se i danas najviše znaju po Kozarcima, a ja bih tim književnim simbolima grada na Bosutu dodao još neka imena, koja su nezaobilazna. Vladimir Kovačić, pjesnik jedinstvenih *Šokačkih varijacija*, pored Cesarića i Tadijanovića nesumnjivo je najznačajniji međuratni hrvatski pjesnik iz Slavonije. Miro Mađer i Zlatko Tomičić dosežu sam vrh suvremenog hrvatskog pjesništva, a Vlado Andrilović vrstan je prozni pisac (romani-kronike *Veliki hrast* i *Ispod golemog neba*). Katica Čorkalo Jemrić, pak, s Dionizijem Švageljom, ide među ponajbolje esejiste i književne kritičare u našoj suvremenoj književnosti.

Bilježim i to da je današnje vinkovačko izdavaštvo, pored Matičinog *Godišnjaka* i publikacije *Moji Vinkovci*, obogaćeno još trima periodicima. To su: zbornik *Šokačka rič* koji donosi radove s istoimenih znanstvenih skupova u organizaciji Zajednice kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, zbornik književne manifestacije *Dani Josipa i Ivana Kozarca* i časopis *Kolivka* koji povremeno izdaje udruga Vinkovački šokački rodovi.

To je sjajno, i jako mi je drago što su upravo Vinkovci središte iz kojeg se promiču opstojnost i tradicija Šokaca, posebno osobitosti šokačkog govora. Osim toga, drago mi je što postoje oni koji se i danas zalažu za ono što jesmo, nastavljajući tako tradiciju i duhovnost Vinkovaca, prijestolnice Šokadije. Treba podržavati i stimulirati to i takvo njegovanje šokaštva! To je – upravo tako

ću kazati – još jedan razlog za tvrdnju kako svi putovi kulture vode u Vinkovce.

Biti vezan uz Vinkovce za mene je zadovoljstvo. Ne samo zbog vinkovačkog kulturnog imidža, u koji sam ugradio i dio sebe, nego i zato što su Vinkovci i danas, kao što su uvijek bili, kolijevka hrvatske misli na ovim našim slavonskim stranama, i što su bili svjetionik hrvatske nade u ono zlosretno doba komunizma.

*

Povijesna znanost priznaje da se datumi nastajanja naseljenih mjesta u dalekoj prošlosti ne mogu točno utvrditi. Stoga se traži najstariji materijalni dokaz njihova postojanja – pisani dokument. U slučaju Slavonskog Broda takav dokument postoji. Nalazi se u zborniku Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1904. – 1976.): u povelji ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. iz 1244. g., transkribiranoj u četvrtom svesku tog zbornika (pod brojem 208, str. 236. – 240.). Tu se Brod spominje kao villa Broid, tj. kao naselje pod tim imenom. U istoj ispravi govori se i o utvrdi opkopanoj šančevima ("fossata qui dicitur Broid"), pa je iz te kraljevske povelje-darovnice vidljivo da je najraniji Brod bio naselje u neposrednoj blizini utvrde koja je imala obrambenu funkciju. U dokumentu o kojemu je riječ spominje se i ban Borić ("generationis Borich bani Thumicza vocata"), čiji će potomci – kao moćni feudalci Berislavići iz loze Grabarskih – gospodariti Brodom sve do dolaska Turaka.

U vezi s izloženim aktualno je i pitanje proslave gradskog praznika Slavonskog Broda, koji je godinama bio označavan datumom 21. travnja (ulazak 5. i 7. divizije JA u Brod 1945.). Primjerenije bi bilo, s obzirom na značajna povijesna zbivanja iz prošlosti grada, Danom Broda obilježavati i proslavljati datum izdanja Beline povelje, prvog i najstarijeg poznatog nam dokumenta o hrvatskom nazivu antičke Marsonije – 20. srpnja 1244.

To bi značilo restauraciju povijesnog znamenja Slavonskog Broda!

Dio je to moga teksta koji je pod naslovom "Ukinuti označja totalitarizma", a s nadnaslovom "Otvoreno pismo Izvršnom vijeću Skupštine općine i javnosti Slavonskog Broda" objavio "Brodski list" od 20. srpnja 1990. Branko Penić, tadašnji (i sadašnji) urednik lokalnog tjednika i prije demokratskih promjena u Hrvatskoj prihvaćao je moju suradnju unatoč tome što je znao da sam na "crnoj listi" brodskih političkih struktura, pa nisam bio iznenaden ugledavši ovaj svoj tekst, ograđen od ostalih novinarskih priloga posebnim okvirom, u naznačenom broju "Brodskog lista".

Bez iznenađenja pročitao sam i najavu prve proslave Dana Slavonskog Broda u neovisnoj Hrvatskoj s nadnevkom povelje Bele IV., dakle 20. srpnja (ali ne tvrdim da je do toga došlo zahvaljujući mojoj intervenciji). Međutim, nemalo sam se začudio tri godine poslije kada dolazi do promjene, naime svečanost Dana grada proslavlja se od te, 1997. godine naovamo u znaku imena sv. Ivana Nepomuka.

Nažalost, u mome Brodu sam nakon povratka iz vinkovačke "emigracije" doživio i neka veća iznenađenja nego što su kontroverzne administrativne odluke o Danu grada.

Ujesen 1994. nisam tri tjedna bio u Brodu (nalazio sam se u Crikvenici zbog rehabilitacije oboljelih glasnica), pa sam vrativši se prelistao lokalni tisak da bih se obavijestio o događajima na lokalnoj javnoj sceni. Središnja tema "Posavske Hrvatske" i "Novog brodskog lista" bila je inicijativa grupe vijećnika Županijske skupštine za izglasavanje nepovjerenja županu dr. Jozi Meteru. Izdvojio sam neke naslove: "Sa stajališta stranke inicijativa je izvan statutarnog tijeka", "Situacija je neodrživa jer je riječ o stvaranju jednog dualizma", "Županova politička jesen počela s kuvertiranom ostavkom". Jedan i drugi list donose županov odgovor na objede: "Njihov obračun sa mnom" (NBL), "Ovo je sukob dva načina rada" (PH).

Zapeo mi je za oči uvodnik "Posavske Hrvatske" od 30. IX. u kojem se Frano Piplović suprotstavlja glasinama koje su "u funkciji da Hrvat Hrvata opet hvata za gušu, da mu snagom svoje hrvatske mišice i svog argumenta pokaže što je pravo hrvatstvo i tko je pravi Hrvat". I tvrdio je Piplović da ovdje nije riječ o "isceniranom obračunu Šokaca i 'kuferaša'". Naravno nije mi bilo ni na kraj pameti da branim (tko sam ja da bih mogao braniti) jednog Metera, jednog Sočkovića, ili jednog Piplovića, ili, eto, Matu Artukovića? Pa i vrapci na krovu znali su tko je što bio kad je grmilo, kad nam je bilo najteže. Kad je ovom gradu bilo najteže. Kad je Hrvatskoj bilo najteže.

Bože, zar su to postali neki drugi ljudi?

Tržnica je bila jedino mjesto gdje sam susretao rijetke stare Brođane (Peru Molnara viđao sam svakodnevno), malobrojne školske kolege ili prijatelje iz, već davnih, mladih dana. Ali je tržnica, isto tako, bila i mjesto neželjenih sureta. Takav je za mene bio i susret s višegodišnjim mojim znancem, s kojim sam, uz čašicu, znao zapodjenuti i poneku "bogohulnu" temu (o hrvatskom jeziku, Deklaraciji...). Kada sam nakon sloma "hrvatskog proljeća" okrivljen (po čl. 118 st. 1 KZ), na popisu onih koji su svjedočili protiv mene u istražnom postupku on je bio prvi, i najviše me teretio. Takvo je bilo vrijeme, kaže.

I drugi bivši "vojnik Partije", za kojeg se inače pouzdano znalo da je plaćeni doušnik, objašnjavao mi je da se nije mogao ponašati drukčije, zbog vlastite egzistencije, obitelji. A komunist zapravo nikad nije bio, Bože sačuvaj! Za razliku od ove dvojice, onaj udbaš koji je mene i sa mnom uhićene moje studentske kolege (Ivan Rudec, Đuro Bartek, i pokojni Jozo Majstorović) u Zrinskoj 61 čašćavao epitetima "politički kriminalci", "klerofašisti", "ustaše", okreće glavu i ubrzava hod čim me vidi.

Mnogi su u tim prvim godinama hrvatskog osamostaljenja pokušavali stvoriti za sebe novu prošlost. Mnogi su željeli biti "pravovjerni", ponajprije oni koji su to bili i jučer. Bila mi je draža i najcrnja "svakidašnja jadikovka" što je dolazila iz redova malih, običnih, ljudi nego bahato rodoljubljе tzv. velikih Hrvata koji su bili vjerni sluge komunističkog režima dok se to isplatilo, a onda preko noći postali zagovornici hrvatske državotvorne misli, štoviše stjecali funkcije, fotelje i povlastice, imali prednost čak i pred onima koji su od njih i njima sličnih bili proganjani i kažnjavani za svoje hrvatstvo?

Prohujale su godine...

Stribor U. Schwendeman je lokalnu publicističko-literarnu produkciju s kraja prvog ovostoljetnog desetljeća osvježio svojom knjigom-kronikom *Dogodilo se jednom u Brodu* (preko 500 stranica), gdje je glede moje malenkosti između ostalog zabilježio: "U povodu 80. godišnjice života, 40. godišnjice članstva u Društvu hrvatskih književnika i izdavanja 25 knjiga svojih radova, proglašen je u svibnju 2008. godine počasnim građaninom Slavonskog Broda, a Vukovarsko-srijemska županija dodijelila mu je Nagradu za životno djelo. Brodski ogranak Matice hrvatske, kojeg je bio utemeljitelj i predsjednik 1965. godine, potpuno je prešutilo njegove jubileje."

U travnju 2010. Stribora će dopuniti "Posavska Hrvatska" izvješćem: "Zlatni grb Brodsko-posavske županije, nagradu za životno djelo u 2010. godini dobio je Vladimir Rem za sveukupan stvaralački rad na području književnosti, osobito zavičajne, te za istraživački rad o slavonskom doprinosu hrvatskoj kulturi."

A rat na domaćoj političkoj fronti se nastavlja (jer povijest se ponavlja, zar ne?). Na jednoj strani je prvi čovjek grada Mirko Duspara (HSP), a na drugoj županijski kolovođa Zdravko Sočković (HDZ). A eto, stjecajem okolnosti u toj je "igri mačke i miša" i moja Jasenka, ni kriva ni dužna gradska vijećnica.

I, na kraju, drago mi je što su ovogodišnje, 45. "Vinkovačke jeseni" započele mojim *Šokačkim nokturnom*. Tu je moju pjesmu uglazbio Julije Njikoš, a prvi put je bila izvedena na svečanom otvorenju petnaestih vinkovačkih jesenskih svečanosti 1975. kada ju je, uz pratnju Kazališnog tamburaškog orkestra pod ravnanjem Nikole Periškića, pjevala Vera Svoboda.

Di si

Ko kad sunce po snigu se raspe
tvoje mi lice zacakli u sjećanju,
sa suzom se smiša,
prene me iz tmine.
Di si, di spavaš,
di su se tvoje stope jutros zamrzle u snigu?
Mirišeš li na sjećanje,
mirišu li bar tebi naše studeni?
Imaš li koga, kakvu dušu di se sklanjaš od zime?

Meni su prsti ostali nepomični
na ledenom srcu stranca, smrznuti,
Nit dotičem, nit milujem
i da hoću taknut te ne mogu.
Samo još, ponekad,
puna topline niz lice mi skližneš.
Samo još u sjećanju nasmijana mi dođeš,
za sunčanog zimskog jutra,
i šapneš u zagrljaj:
"Di si ti."

Stjepan RAZUM

Kritički i proročki govor

(Prikaz knjige: MATULIĆ, Tonči. *Tužaljke kamenja hrvatske pustinje. Pomirenje i duhovna obnova u svjetlu proročke i kritičke raščlambe stanja duha i svijesti suvremenoga hrvatskoga društva*. Niz: *Tertium millennium*, knj. 8. Izd. Glas Koncila. Zagreb, 2010., 435+[5] stranica.)

Sredinom kolovoza iz tiska je izišla, tijekom ljetnih mjeseci, najavljivana knjiga dr. Tončija Matulića, "Tužaljke kamenja hrvatske pustinje". Ocjenjivači rukopisa, dr. Ivan Bodrožić, dr. Božo Luić, dr. Blaženka Valentina Mandarić i dr. Krunoslav Nikodem, ističu u svojim ocjenama bitne značajke knjige, koje ju preporučuju za čitanje.

Knjiga je satkana od sljedećih dijelova: pregled "Sadržaja" (str. 7-12); "Uvod" (str. 13-39); "I. dio. Tužaljke metamorfozâ hrvatskoga duha i svijesti kao znakovi vremenâ", s prva četiri poglavlja (str. 41-128); "II. dio. Tužaljke evanđeoskih metamorfoza hrvatskoga duha i svijesti kao znakovi vremenâ", s petim, šestim i sedmim poglavljem (str. 129-228); "III. dio. Tužaljke metamorfozâ hrvatske političke svijesti kao znakovi vremenâ", s osmim, devetim i desetim poglavljem (str. 229-296); "IV. dio. Tužaljke evanđeoskih metamorfoza hrvatske političke svijesti kao znakovi vremenâ", s posljednja četiri poglavlja, od jedanaestoga do četrnaestoga (str. 297-386); "Zaključak" (str. 387-396), te "Kazala" (str. 397-434), tj. "Kazalo biblijskih mjesta" (str. 397-402) i "Imensko kazalo" (str. 403-434). Svako od četrnaest poglavlja ima četiri do trinaest međunaslova, a neka poglavlja još i dodatne međunaslove niže razine. Na kraju se nalazi "Bilješka o autoru" (str. 435), kao i popis piščevih knjiga (str. 437) i knjiga iz knjižnoga niza "Biblioteka Tertium millennium" (str. 439), među kojima je šest knjiga pisca Matulića.

Četiri osnovna dijela knjige po svojim su naslovima vrlo slična, tako da ne daju jasnu spoznaju i jasno razlikovanje o čemu se u pojedinom dijelu radi. Naslovi pojedinih poglavlja i međunaslovi niže razine satkani su od svetopisamskih navoda koji također ne upućuju dovoljno jasno o čemu se u pojedinom poglavlju radi. Bilo bi bolje da je pisac vlastitim riječima odredio poglavlja i međunaslove, a navode stavio njima u podnaslov kao moto ili lajtmotiv. No, sam naslov, a onda osobito podnaslov knjige, pružaju dovoljno odrednica da

čitatelj shvati njezino polazište i svrhu. Polazište je tužno, bolesno stanje hrvatskoga naroda, hrvatske duše, koja se treba preko kajanja i pomirenja duhovno obnoviti. Riječ je o bogoslovnoj, teološkoj raščlambi ili "dijagnozi" današnjega, suvremenoga hrvatskoga društva i hrvatske političke zajednice i o usmjeravanju prema ozdravljenju. Pisac pristupa poteškoćama hrvatskoga društva kritički i proročki. Upravo to dvorječje, "kritički i proročki", ili obrnuto, pisac često ističe kao potreban stav kršćanina i Crkve kao zajednice prema društvenom okruženju.

Knjiga predstavlja prvorazredno obogaćenje hrvatske bogoslovne književnosti i vrlo je primjenjiva današnjem hrvatskom čovjeku. Čitajući knjigu nisam mogao ne ispisati si barem neke piščeve snažne misli i izrečene istine koje su tako očevidne u našem svakodnevnom životu. Onima koji možda ne budu pročitali ovu knjigu želim posredovati te piščeve dragulje radi njihova obogaćenja i možebitnog uroda. No, kako je ovo ipak i ocjena knjige želim se osvrnuti najprije na neke **nedostatke** radi možebitnoga poboljšanja drugoga izdanja.

Prva dva poglavlja, koja obiluju snažnim i jasno izrečenim istinama koje se odnose na današnje hrvatsko društvo, ipak samo (stječe se dojam) najavljuju ono što slijedi nakon njih. U njima se pisac, kao uostalom i u uvodnom dijelu, bavi metodologijskim pristupom, te formalno opravdava i najavljuje predmet pisanja, a to je razjedinjenost (ambivalentnost) hrvatske kršćanske duše, što se očitovalo osobito na primjeru predsjedničkih izbora 2009./2010. godine. Najavljivanje predmeta knjige neopravdano se ponavlja, pa čitatelj postaje nestrpljiv, kad će doći do same stvari. S druge strane, ta dva poglavlja su korisna, jer pisac predstavlja bogoslovlje (teologiju) kao važnu znanstvenu granu, koja ima svoje mjesto i u modernom društvu, premda je bilo pokušaja prošlih godina izagnati ga (ju) iz hrvatskoga javnoga prostora. Možda je upravo zbog toga pisac toj "obrani bogoslovlja" dao toliko prostora.

Dakle, višekratno najavljivano suočavanje s činjenicama (fenomenima) današnjega hrvatskoga društva pisac počinje tek u trećem poglavlju. Ulazeći na kritički način u bit stvari (u "noumen"), pisac daje proročke smjernice izlaska iz bolesnoga stanja hrvatskoga društva.

Knjiga će zasigurno mnogima koristiti kao bogoslovni udžbenik. Kako bi to bio što sustavniji udžbenik, bilo bi dobro izbaciti nepotrebna ponavljanja pojedinih tema u različitim poglavljima. Time bi knjiga postala za nekoliko desetaka stranica tanja i čitljivija.

Knjiga je opremljena s dva hvalevrijedna kazala, imenskim i pojmovnim. No, pojmovno kazalo nije cjelovito. U kazalu ne nalazimo nekih pojmova za

koje bismo to očekivali, kao što su bdjeti, kriptoteologija, laicizam, mastodont, patnja, samoobmanjivanje, šutnja, tehinicizam, teokracija, i slično. Tu nema ni nosivih pridjevskih pojmova, pa ni kao pododrednica (npr. kartezijanski, libertetski, ontološki, sekularizirani, i slično).

Knjizi nedostaje popis upotrebljavane literature (zajedno s kraticama). Takav bi popis koristio radi razrjašnjenja često upotrebljavanih kratica za naslove isprava crkvenoga učiteljstva.

Neki **jezični nedostatci** promakli su lektorici. Da im ne bih dao preveliku važnost u smislu zamjerke ili prigovora, navodim ih ovdje u bilješci. Bilo bi dobro ove primjedbe uvažiti u možebitnom drugom izdanju.[1]

Slijedeći tijek misli i sadržaja knjige evo nekih **snažnih misli** i očevidnih istina koje nam mogu pomoći u razumijevanju i ozdravljanju našega hrvatskoga društva.

"Kršćanin je najuzvišenija božanska pojava u svijetu" (str. 20).

"Zar smo već pristali na status 'tek jedne' u nizu drugih religijskih ponuda u pluralističkom društvu?" (str. 22). Nešto slično: "Zašto smo svakodnevno suočeni s odurnim javnim dojmom da je Crkva tek jedna – ma koliko važna – institucija u nizu drugih društvenih institucija pri čemu se stalno obrću i recikliraju iste teme vlasti, moći i utjecaja?" (str. 34).

Kao što je već rečeno, Matulić puno prostora posvećuje vrednovanju **bogoslovlja** (teologije), kao jedne od znanstvenih grana, što svojom znanstvenom metodologijom može davati ona rješenja problema koja ne može dati nijedna druga znanstvena grana (npr. mudroslovlje, znanost o politici i slično). Tako piše: "Prave uzroke duboke duhovne krize hrvatske političke zajednice i društva možemo otkriti samo metodom koja je vlastita duhovnom istraživanju" (str. 23). Dalje, "samo teologija svojom metodom i svojim objektom rasvjetljuje zbilju iznutra, a ne tek izvana. Samo ona prodire u najskrivenije zakutke duše i u njima svojim proročkim glasom i kritičkom prodornošću razotkriva svjetlo i dobrotu, ali i pritajeno djelovanje zla, tame i laži." (str. 24). "Mnogi su u stanju prepoznati zlo, ali samo teologija zlo imenuje grijehom. Samo teologija u zlu prepoznaje grijeh kao uvredu nanesenu Bogu i povredu najuzvišenijega Božjeg prava u svijetu." (str. 25). Ovu istinu dalje pojašnjava: "Dosad smo branili sve i sva, ali smo zaboravili braniti Boga u nevoljnicima ovoga svijeta. Zaboravili smo na obranu Božje blizine i supatnje u ljudima shrvanima od nepravde i poniženja." (str. 25-26). Teologija "raspolaže prikladnom znanstvenom metodom" pa može "kritičkim, proročkim i preispitivačkim razumom što temeljitije pretresti duhovnu situaciju vremena, uključujući i fenomen posljednjih predsjedničkih izbora (...)", ali ne samo "fenomen", već i "noumen", tj. "njegovu bît, srž, dušu" (usp. str. 70). Višekratno isticanje znanstvenosti i metodološke opremljenosti bogoslovlja važno je za današnje agnostičke, skeptičke i nevjerničke znanstvenike koji bi bogoslovlju htjeli oduzeti status znanosti (prisjetimo se nedavnih izjava kako Katoličkom bogoslovnom fakultetu nije mjesto unutar sveučilišne zajednice Sveučilišta u Zagrebu!).

"**Pravda** je lijek za nevjernike. Pravedna kazna poučava putu obraćenja, tj. povratku u zagrljaj izgubljene i pogažene vjere, nade i ljubavi." (str. 29).

"Kazna je rezultat dosljednoga samokažnjavanja naroda bez vjere i povjerenja u Boga" (str. 29).

"Nije li nas 45-ogodišnje razdoblje u pravoj komunističkoj pustinji duha – u kojoj je mnogim kršćanima manjkalo kruha, ali ne i vjere i pouzdanja – toliko izgladnilo da smo na kraju pokleknuli pred zamamnim ponudama samozbrinjavanja i prežderavanja, poput onoga bogataša koji je ludo zaključio: '[...] dušo, evo imaš u zalihi mnogo dobara za godine mnoge. Počivaj, jedi, pij, uživaj!' (Lk 12, 18)?" (str. 34).

"[...] svakodnevno biva razvidnije da nam se među najvažnije i najglasnije svjedoke Radosne vijesti u hrvatskome društvu uvukla legija estradnih i oportunističkih konvertita" (str. 35).

"Duboka **duhovna kriza** posljedica je komunističke kolektivističke neodgovornosti i nepromišljenih i samoživih koraka u demokratizaciju hrvatske države i društva. Demokratizacija je moguća samo po načelima osobne odgovornosti, marljivoga rada, društvenoga zalaganja, pravednosti i solidarnosti. Demokratizacija je dakle odgojni proces koji bitno uključuje moralne i duhovne vrijednosti." (str. 37). "Kako možemo imati demokraciju kad nismo imali

[1]. U bilješci 8. pogrešnu godinu "1998." treba zamijeniti ispravnom "2008." (str. 47). Izraz "odraz je stanja duhovne situacije" ljepše je izreći jednostavnije: "odraz je duhovnoga stanja" (str. 74). Umjesto "vidjeli i prepoznali" treba biti "vidjela i prepoznala" (str. 82). Više se puta nailazi na riječ ženskog oblika "katolkinja", a trebalo bi prema važećem pravopisu biti "katolikinja" (npr. str. 87). U tekućem naslovu petoga poglavlja pogrešno piše "aeropag", a treba biti "areopag" (str. 132-150). Nedostaje veznik "i" u sklopu: "sve naše slabosti i grijehe" (str. 138). U naslovu navedenoga djela u bilješci 184 piše "stramputice" što je pogrešno (str. 225). Umjesto "pouka" bolje je "poduka" (str. 239), umjesto "ombnibus" treba biti "omnibus" (str. 242), umjesto "ljuska" treba biti "ljudska" (str. 243). Nepotrebno piše "često puta", jer je dovoljno reći "često" (str. 246). Umjesto "da do učine" treba pisati "da to učine" (str. 247). U više bilježaka pisac ističe "emfaza je u tekstu" ili "emfaza je naša", tj. isticanje dijela navedenoga teksta. Ali takvog isticanja nema na više mjesta (usp. str. 120, 132, 133, 285). Uostalom, zašto "emfaza", a ne "isticanje"? U XIII. poglavlju piše: "s tim ćemo se problemom temeljitije pozabaviti u jednom od idućih poglavlja" (str. 355). Budući da knjiga ima četrnaest poglavlja, o spomenutom problemu piše u XIV. poglavlju što bi u dotičnoj rečenici trebalo napisati. Umjesto "Desit" treba biti "Dogodit" (str. 370). U "bilješci o autoru", umjesto 1985. (godina magisterija) treba pisati vjerojatno 1995. (str. 435).

demokrate, nego (bivše) komuniste i (bivše) nacionaliste?" (str. 37). "Za posljedicu imamo mrmljanje i prigovaranje mnogih, kojima se trbuh prometnuo u božanstvo, tj. mrmljanje se pretvorilo u svojevrstan egzistencijalni stav. Ne žele se sami mijenjati iznutra, a očekuju promjene. Čekajući promjene misle kako one trebaju doći od drugih." (str. 38).

"**Budnost** nije nespavanje, nego mudro i razborito prosudivanje duhova kako nas Gospodin, koji dolazi, ne bi zatekao u zagrljaju zloduha" (str. 51).

Matulić nam u knjizi predočuje zanimljive, ali žalosne **hrvatske paradokse**. Jedan od njih je nerazumsko ponašanje današnjega čovjeka: "[...] najveća tajna među svim tajnama nije shvatljiva bez vjere. [...] Suvremeno odricanje od *Logosa* bitno uključuje odricanje od objektivnoga smisla, istine i vrijednosti. Kad bi u svijetu postojao samo jedan jedini paradoks, taj bi paradoks bila naša suvremena znanstveno-tehnička civilizacija. [...] To je paradoks razumskoga bića – čovjeka, koji se odriče samoga temelja vlastita razuma – *Logosa*. Paradoksalno pitanje veoma je banalno. Kako čovjek bez Razuma može ostati razuman?" (str. 54). "Dogmatske obmane ili obmanjujuće dogme suvremene znanstveno-tehničke civilizacije, osvajaju cijeloga čovjeka, a ne samo njegovu ušteđevinu i njegovo vrijeme" (str. 57).

Drugi paradoks je: "U RH je postavljen svjetski rekord u pretvaranju komunista u demokrate, i u prelaženju iz isključivoga jednoumlja u snošljivi pluralizam. I ne samo to. Ako je suditi po stanju duha i svijesti u hrvatskome društvu, onda je upravo jednoumna njiva postala najplodnija za davanje demokratskih i pluralističkih plodova. Oni koji su u komunizmu zagovarali demokraciju, slobodu i pluralizam pa zbog toga bivali progonjeni i zatvarani, poraženi su u praksi od onih koji su u komunizmu vjerno slijedili totalitarizam, jednoumlje i jednu stranku." (str. 81).

"Kristova evanđeoska poruka oblikovala je hrvatsku duhovnost, moralnost i kreativnost, jednom riječju, hrvatsku kulturu" (str. 61).

Pisac je u knjizi prilično zaokupljen činjenicom **trećega hrvatskoga predsjednika**. On mu je zapravo i povod pisanja knjige. "Sve tamo negdje od sredine mjeseca studenoga 2009. pa do 10. siječnja 2010. godine u ponoć, doslovno nas je obuzimao užas i tjeskoba" (str. 43). "To je razlog koji nas usred suvremenoga svijeta neodoljivo potiče, hrabri i usmjeruje prema kritičkom i proročkom prepoznavanju znakova vremenâ te u tom svjetlu na teološku raščlambu fenomena predsjedničkih izbora 2009./2010. u Hrvatskoj" (str. 44). "Kritička i proročka raščlamba duhovne situacije vremena, uključujući i fenomen posljednjih predsjedničkih izbora, predstavlja, u širem društveno-političkom kontekstu hrvatske države i društva, nezaobilaznu odgovornu i zahtjevnu zadaću teologije za vjeru u služenju zajednici vjernika." (str. 66).

U svezi s ljudskim očekivanjima, pa i u politici, i s ljudskim nadama, Matulić lijepo razlikuje **ljudsku nadu** od **kršćanske nade**. "Uvjerljivo i samodopadno govori se o 'europskoj budućnosti hrvatske države', o 'boljoj i prosperitetnoj budućnosti svih hrvatskih građana', o 'budućem blagostanju i sreći svih u uvjetima euroatlantskih integracija', o 'konačnom obračunu s mitom, korupcijom i organiziranim kriminalom koji nagrizaju hrvatsko društvo i državu', o 'ponovnoj izgradnji pravednih odnosa u društvu i pravednijega društva uopće, u kojemu će svi imati jednake šanse bez obzira na svekolike razlike' itd. Uistinu, tko ne bi povjerovao u tako sročenu i tako predstavljenu nadu? No, s tom se nadom nema smisla parničiti, jer se tu uopće ne radi o nadi. Radi se o obećanjima koja u čovjeku, istina, pobuđuju nadu ili, bolje rečeno, osjećaj nade, ali to nije prava nada, to nije istinska nada, to nije autentična nada." (str. 68). S tim u svezi piše: "Predizborno vrijeme nije izvanredno vrijeme milosti i spasa, nego je vrijeme (samo)zavaravanja i (samo)obmanjivanja" (str. 69). "Stoga, ljudska nada, ma kako bila biranim riječima i zamamnim obećanjima pobuđivana, ostaje puka ljudska nada, puko čovjekovo ufanje da će mu istinski život doći iz ruku drugoga čovjeka. Naivno je vjerovati da će mu itko išta dati da mu to ne naplati, te da će na koncu ispunjenja svih obećanja nastupiti potpuna sreća, mir, blagostanje i zadovoljstvo." (str. 69).

Pisac Matulić piše o lomu u hrvatskom političkom životu koji se dogodio 2009./2010. godine i u svezi s time o gotovo mrtvoj "**hrvatskoj katoličkoj duši**". "No, zar se lom nije dogodio već 2000. godine? Zar već drugi hrvatski predsjednik, uz pomoć samo malo starijega, ali uglavnom istoga biračkoga tijela, nije 'na aparate priključio' 'hrvatsku katoličku dušu'. Možemo li od trećega hrvatskoga predsjednika očekivati da isključi 'život-podržavajuće aparate' i tako, slikovito govoreći, u smrt pošalje ono što, čini se, ne živi iz nadnaravne vjere nego iz običaja i folklora? Od trećega hrvatskoga predsjednika ne treba očekivati ništa drugo osim da savjesno i odgovorno obavlja svoju službu. To nije malo. No, već i njegov izbor objavljuje da 'hrvatska katolička duša' živi uglavnom tradicionalnim, povijesnim i deklarativnim životom." (str. 84). "'Hrvatska katolička duša' u velike većine hrvatskih ljudi ne postoji na način doživljene, proživljene i življene vjere, na način autentičnoga svjedočanstva kršćanskoga života nego samo kao izvanjski omotač raskršćanjenoga naroda" (str. 84). "Ako olako preskočimo tu činjenicu i lakomisleno odmahnemo rukom, tada već danas možemo nagađati iz kakvoga će nam miljea doći četvrti hrvatski predsjednik i kakav će mu biti habitus" (str. 84).

"**Ideološka patologija** do jučer se hranila ateističkim komunizmom i borbenim ateizmom, a danas se uglavnom hrani sekularizmom i ekskluzivnim humanizmom koji borbeno nastupa protiv svega što je povezano s vjerom i Crkvom. Ono što se u ime povijesne patologije danas već pomalo izlišno zamjera Crkvi u prošlosti, to se na podmukao i sofisticiran način ponavlja u sadašnjosti u ime sekularizma i ekskluzivnog humanizma, koji prema vjeri ne skrivaju svoju isključivost, borbenost i netrpeljivost. To najbolje dokazuje fenomen tzv. novoga ateizma." (str. 90)

"Ako vjerujemo da je povijest učiteljica života, onda ćemo veoma lako, uz malo intelektualnoga poštenja i zdravoga razuma, u svemu prepoznati simptome bolesne svjetovne religije koja umišlja da postoji apsolutna povezanost, podudarnost i istovjetnost između svjetovne države i ideologije sekularizma te ekskluzivnoga humanizma, tj. novoga ateizma" (str. 91).

Govor o "**grijehu struktura**" ili "strukturama grijeha" zauzima u knjizi puno prostora. "Neposredno nakon što su pretvorba i privatizacija, kriminal i korupcija počeli davati svoje prve nepravedne plodove, javno je i otvoreno o tome, u božićnoj poslanici 1997., progovorio novi zagrebački nadbiskup Josip Bozanić. Tada je teološka sintagma 'strukture grijeha', koja se u stanovitom smislu oslanja na teološku sintagmu 'društvenoga grijeha', snažnije odjeknula od bilo kojeg crkvenog očitovanja do tada i nakon toga." (str. 93) To je bio poželjan i tada proročki govor nadbiskupa Bozanića. "Kada se prolomio glas o 'strukturama grijeha' u hrvatskom društvu, priznajemo, ostali smo konsternirani. Činilo se tada da nitko iz kruga državotvornih čimbenika nema 'petlje' javno i otvoreno progovoriti o ondašnjem teškom stanju hrvatskoga društva. Odjednom, neočekivano, začuo se proročki glas." (str. 151). No, nakon toga "proročki glas" je zamuknuo (usp. str. 155). "Vremenom je postalo jasno da je trebalo nastaviti proročki govoriti, tj. prokazivati zlo i opominjati odgovorne, te poticati dobro i ohrabrivati dobročinitelje" (str. 155). Umjesto toga "razborito se šutjelo" (str. 156) i nastala je "gromoglasna šutnja" (usp. str. 194). Matulić se pita: "Zašto se, kad se i govori(lo) o nekim društveno-političkim i gospodarsko-socijalnim grijesima hrvatskoga društva, ogromna količina energije i vremena ulagala i ulaže u pomno biranje izraza i pažljivo odmjeravanje sintakse, a ne u imenovanje problema pravim imenom, kako je to učinio papa Ivan Pavao II.?" (str. 194). "Umjesto toga, javnosti se često preusmjeravala pažnja na teme o komunističkim zločinima protiv članova Crkve i hrvatskoga naroda, te o prijetnjama od ponovnoga dolaska komunizma na vlast" (str. 156). "Crkveno se zauzimanje za vrijednost državotvornosti, tj. za zajedničko dobro političke zajednice, tijekom

vremena preokrenulo od sasvim opravdanoga i očekivanoga angažmana u neshvatljivu šutnju o notornim zloporabama zajedničkih dobara" (str. 156). "Nakon proročkoga govora o 'strukturama grijeha' koji je pogodio u bît problema, nastala je utiha" (str. 188). Ta neshvatljiva 13-godišnja šutnja prekinuta je upravo ovom knjigom Tončija Matulića. No, "vodstvo je Crkve zbog gotovo gromoglasne šutnje o društvenim grijesima u poratnom vremenu ostavilo trag u memoriji javnosti. Taj trag teško zacjeljuje." (str. 264).

Treba reći da je pisac nepotrebno izokrenuo izvorno izrečeno i razumljivo dvorječje "grijeh struktura" u dvorječje "strukture grijeha", pravdajući to bogoslovnom točnošću. Štoviše dvorječje "grijeh struktura" je za njega teološka besmislica (usp. str. 155). No, u ispravama crkvenoga učiteljstva govori se o grešnim strukturama i o grijehu koji može biti prisutan u strukturama. Tako papa Ivan Pavao II. u ispravi od 16. listopada 1978. upućenoj općoj skupštini latinoameričkih biskupa u Puebli, Meksiko, piše o strukturama koje su ljudi stvorili, "a u koje je grijeh njihovog začetnika utisnuo svoj razarajući trag".[2] U poduci Zbora za nauk vjere "Libertatis conscientia" od 22. ožujka 1986. piše: "Može se dakle govoriti o strukturama označenima grijehom, ali nitko ne može osuditi strukture kao takve".[3] U tom je smislu i nadbiskup Josip Bozanić u svojoj božićnoj poslanici iz 1997. naveo pojam i dvorječje "grijeh struktura".[4] No, bez obzira na bogoslovno vrednovanje ovih pojmova, s jezičnoga stajališta možemo reći da dvorječje "strukture grijeha" govori o složenom grijehu koji ima svoje strukture i koje možemo kao takve uočiti, a dvorječje "grijeh struktura" govori o strukturama društva koje su zaražene čovjekovim grijehom.

Zanimljiva je, ali sasvim logična i očekivana Matulićeva usporedba perzijskoga kralja Kira u odnosu na stari židovski narod s trećim hrvatskim predsjednikom u odnosu na današnji hrvatski narod (usp. str. 99). "... jesmo li voljni i spremni priznati da treći hrvatski predsjednik ima nešto zajedničkoga s poganskim kraljem Kirom, kojega je Jahve, Bog Izraelov, nazvao 'Pastiru moj'! (Iz 44, 28)" (str. 115). "Sve rečeno upućuje nas na pitanje: nije li Bog pred trećega hrvatskoga predsjednika stavio sličnu zadaću kao pred starozavjetnoga pogan-

[2] DENZINGER, Heinrich; HÜNERMANN, Peter. *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoredu*. Izd. Karitatiavni fond UPT. Đakovo, 2002., str. 927, broj 2619.

[3] DENZINGER, H; HÜNERMANN, P. *Zbirka sažetaka*, (2002.), str. 954, broj 4769. Usp. ovdje u sustavnom kazalu također naslov "grješne strukture društva" (str. 1068).

[4] Nadbiskup Bozanić je napisao: "Na djelu je grijeh struktura što su ih omogućili zakoni i propisi, kojima prvotni cilj nije bio opće dobro čovjeka i zajednice". Vidi: BOZANIĆ, Josip. *Božićno preispitivanje teških socijalnih prilika*. Nadnaslov: *Božićna poruka zagrebačkoga nadbiskupa i predsjednika HBK Josipa Bozanića*. U: *Glas Koncila*, 36./1997., br. 51 (1227), Božić 1997., str. 1, stupac 2. — *Božićno preispitivanje teških socijalnih prilika*. Nadnaslov: *Božićna poruka predsjednika HBK zagrebačkog nadbiskupa Josipa Bozanića*. U: *IKA Vijesti News*,[Š4.]/1997., br. 52, od 23.XII.1997., prilog, str. I.

skoga kralja Kira?" (str. 120). "Nije samo umjesno, nego je i logično sljedeće pitanje: nije li nam sâm Bog poslao 'poganskoga' predsjednika da bi nam po njemu bezrezervno skrenuo pozornost na bolno – bolesno – stanje duha i svijesti u suvremenom hrvatskom društvu?" (str. 128).

Kad piše o potrebi obnove lica Kristove Zaručnice, tj. Crkve, prema kojoj treba obnoviti svoju ljubav, tada iznosi i razlog tome: "Temelj Crkve je Krist. Glava Crkve je Krist. Duša Crkve je Krist. Srce Crkve je Krist. Život Crkve je Krist. Put Crkve je Krist. Narav Crkve je Krist. Poslanje Crkve je Krist. Istina Crkve je Krist." (str. 105). Zatim: "Obnova naše strastvene crkvenosti i crkvene strastvenosti, s prvoga mjesta našega kršćanskoga života isključuje bavljenje vidljivim crkvenim strukturama" (str. 107). No, dalje piše: "...službe u Crkvi, primjerice biskupska, svećenička, đakonska, nisu puke povijesne kategorije za 'socijalno zbrinjavanje pojedinaca', niti su kulturne kategorije za 'lakše dolaženje do društvenoga statusa ili za ostvarivanje osobnoga karijerizma', nego su od samoga Krista i njegove Crkve ustanovljene službe po kojima sam Krist ostaje trajno prisutan i djelatan u svijetu među ljudima. [...] Očito je da vidljive crkvene strukture u svojim temeljima nemaju samo sociološki i ljudski smisao..." (str. 107).

Matulić iznosi svoju molitvu i želju: "Neka Crkva sjaji i svijetli Kristom. Neka svijet u životu i djelovanju Crkve prepozna živoga i zauzetoga Boga u Isusu Kristu. Neka se onda i treći hrvatski predsjednik zamisli nad sobom i zapita zašto je u životu prepustio ljepotu, divotu, krasotu, zanos, radost, sreću i polet kršćanskoga života koji naviješta, prenosi, svjedoči i živi Crkva u snazi Duha Svetoga." (str. 109).

"Nažalost, vremenom postaje jasnije da Crkva ovaj narod nije temeljito kristijanizirala, u smislu temeljite i sveobuhvatne inkulturacije Evanđelja u suvremenu hrvatsku kulturu. [...] Umjesto toga, uporno se ustrajava na servisiranju folklorističkoga i masovnoga kršćanstva bez osobitoga utjecaja na izgradnju 'unutrašnjega čovjeka' (Ef 3, 16)..." (str. 111-112). "Na prvom su mjestu strukture, a na drugome Bog i Krist. [...] ...prevladava uvjerenje da se Crkva uglavnom bavi svojim strukturama, te da su joj najvažnija organizacijska i financijska pitanja." (str. 112).

"Stoga, odgojena katolička svijest pojedinca ne pada s neba nego se stvara odgojem, bogoštovljem, milosnim životom, molitvom, vjeronaukom, osluškivanjem Božje riječi i stalnim kritičkim razmišljanjem i učenjem" (str. 115).

"Odnos Crkve, kao i pojedinoga vjernika prema trećem hrvatskom predsjedniku treba se najprije temeljiti na bezuvjetnome poštovanju njegova ljudskog

dostojanstva i na tom dostojanstvu utemeljenih neotuđivih ljudskih prava, a potom, zbog prirode njegove službe, na iskrenom i razboritom razgovoru (*colloquium*)" (str. 116).

"Nije pretjerano reći da je Crkva s drugim hrvatskim predsjednikom imala velikih poteškoća u komunikaciji, u odnosima, u pronalaženju pravih načina i putova suradnje. [...] drugi hrvatski predsjednik bio je konfliktan i kontroverzan." (str. 116-117). "U tom smislu nameće se pitanje o našem svjedočanstvu za obraćenje drugoga hrvatskog predsjednika. Utopija?" (str. 117).

"Međutim, hrvatska država na čijem je čelu treći hrvatski predsjednik kao nevjernik, nije ni ateistička, ni katolička, nego je pluralistička" (str. 118). "Od trećega se hrvatskog predsjednika ne očekuje da naviješta Evanđelje umjesto Crkve, ali se ne očekuje ni da štiti i promiče neku neodređenu i apstraktnu političku zajednicu" (str. 118). "U hrvatskom se društvu Kristovo lice ipak često pojavljuje. Ono je svjetlo od svjetla." (str. 118). "Stoga, nije jedino i najvažnije pitanje kakav je drugi hrvatski predsjednik bio prema nama, tj. prema našoj vjeri i Crkvi, nego i kakvi smo mi bili prema njemu? [...] Ono što uistinu želimo reći tiče se našega kršćanskog svjedočanstva za obraćenje trećega hrvatskoga predsjednika." (str. 119).

"Stalno nas muči pitanje: je li se baš moralo dogoditi da u katoličkoj zemlji Hrvata i sugrađana drugih nacionalnosti, uglavnom kršćana, na mjesto predsjednika države dođe osoba koja u svom osobnom i intimnom životu nije baštinik kršćanske vjere i velike katoličke tradicije koja je od stoljeća sedmog oblikovala duh i savjest hrvatskoga naroda?" (str. 120-121). "...kršćanstvo nije nešto slučajno i akcidentalno u hrvatskom narodu i društvu, nego ono bitno što je odredilo hrvatsku povijest, hrvatsku kulturu, hrvatsku duhovnost, hrvatsko stvaralaštvo, hrvatski identitet ili, hrvatski genij u totalitetu" (str. 121). "Razmjeri poraza i sramote vjernika u suvremenom hrvatskom društvu na posljednjim predsjedničkim izborima otkrivaju se u činjenici da je nevjernik, dotično treći hrvatski predsjednik, bolje i uvjerljivije izlagao i posvjedočio za vrijednosti utemeljene na imanenciji, koje svoju neupitnu maticu imaju u kršćanskoj vjeri, negoli su to svjedočili vjernici koji su se pozivali na transcendentni temelj tih vrijednosti, tj. na kršćansku vjeru." (str. 121).

"Transcendencija, ljudska osoba, ljudsko dostojanstvo, moderna država, demokracija, sloboda, autonomija, jednakost, bratstvo, sestrinstvo, ljudska prava, vladavina zakona, solidarnost, pravda, pravednost, tolerancija, dijalog, prijateljstvo, obitelj, brak, zajedništvo, tek su neke temeljne vrijednosti na kojima počiva suvremeno društvo, čiji su vrijednosni – ontološki, antropološki i etički – temelji i korijeni u kršćanstvu" (str. 123).

"Otkako je 1102. godine srednjovjekovno hrvatsko kraljevstvo izgubilo svoju samostalnost pa sve do 1990., hrvatski narod i država bili su podčinjeni stranim silama i vladarima. Izmjenjivale su se prijestolnice od Budimpešte i Beča preko Beograda i Berlina do današnjega Bruxellesa. Hrvatski narod doista nije imao političke sreće sa slovom B., ali zato s istim slovom ima duhovnu sreću u imenu Božjemu, u kojemu živimo, mičemo se i jesmo (usp. Dj 17, 28)." (str. 125-126). "Da kojim slučajem prvi hrvatski predsjednik nije imao čvrsti karakter generala i dobro znanje povjesničara, pitanje je bismo li danas imali suverenu državu" (str. 126).

U hrvatskom društvu postoji duhovna dekadencija, "tj. zagađenost duha sebičnošću, materijalizmom, koristoljubljem i jednostranošću" (str. 127). "... nitko ne može tvrditi da jedan dio duhovne dekadencije hrvatskoga društva nije autohtoni proizvod posljednjih dvaju desetljeća hrvatske neovisnosti" (str. 127). "Traži se revolucija, ali samo revolucija duha, revolucija nutrine. U poticanju željenoga zaokreta najveća je odgovornost na Crkvi jer raspolaže najmoćnijim sredstvima duhovne revolucije" (str. 128). "Jedina zakonita revolucija nutarnja je revolucija duha i srca, a to je Božja revolucija [...]" (str. 64).

"Ako priznamo svoje pogrješke i promašaje, nećemo dugo čekati na Božju pomoć i blizinu" (str. 128).

"Sve Crkve stoje danas u našem postmodernom krajoliku poput stabla bez lišća" (str. 145).

Matulić dobro uočava pojavu **svjetovnog fundamentalizma**, temeljenog na fanatizmu, koji je potpuna suprotnost kršćanstvu: "U fenomenu tzv. novoga ateizma vidimo specifičnu pojavu svjetovnih fundamentalizama, koji su višestruko gori od religijskih ili vjerskih fundamentalizama. Ako je išta gore od religijskih ili vjerskih fundamentalizama, onda su to upravo svjetovni fundamentalizmi. Dok religijski ili vjerski fundamentalizmi nastaju iz nesnošljiva stanja ugroženosti i bespomoćnosti pred izazovima, kao što je danas suvremeni pluralizam i multikulturalizam u ozračju ekonomsko-tehničke globalizacije, dotle svjetovni fundamentalizmi nastaju iz čovjekove obijesti, arogancije i nesnošljivosti prema Bogu i religiji te svemu što je s time povezano." (str. 146). Za razliku od religijskih ili vjerskih fundamentalizama, "svjetovni fundamentalizmi nisu fanatičke reakcije na ugroze, a zbog straha od gubitka vlastita identiteta, nego se u njima radi o fanatizmu naprosto". (str. 146-147). "Fanatizam je osmrašćenost koja muti razum i oslijepljuje oči. Fanatizam je revnost koja se temelji na netrpeljivosti prema drugima i drugačijima. Ukratko, fanatizam je drugo ime za mržnju." (str. 147). Nasuprot tomu stoji kršćanstvo. "Štoviše, bît

i sadržaj kršćanstva apsolutna su suprotnost fanatizmu. Bît i sadržaj kršćanstva osoba je Isusa Krista koji je postao žrtvom fanatizma, podjednako religijskoga kao i svjetovnoga. Prema tome, kršćanstvo nije bilo, niti je danas prijetnja demokratskome i pluralnome društvu. Kršćanstvo je osoba. Kršćanstvo je odnos. Kršćanstvo je ljubav. Kršćanstvo je žrtva. Kršćanstvo je praštanje. Kršćanstvo je pomirenje. Kršćanstvo je solidarnost. Kršćanstvo je dobrota. Kršćanstvo je mir. Kršćanstvo je pravednost. Kršćanstvo je tolerancija. Ukratko, kršćanstvo je Evanđelje, tj. Radosna vijest Božjega kraljevstva u kojemu postoji samo jedan jedini vrhovni zakon – Ljubav." (str. 147). Istaknuvši bitnu razliku između svjetovnoga fundamentalizma i kršćanstva, Matulić daje dijagnozu uma današnjeg "naprednog" čovjeka: "Za razliku od kršćanske ljubavi prema Bogu i čovjeku, uključujući i ljubav prema neprijateljima i progoniteljima (usp. Lk 6, 27-28), svjetovni fanatizam sikće mržnjom prema Bogu i čovjeku. Svoju mržnju vješto kamuflira parolama i retorikom znanosti, demokracije, ljudskih prava i sloboda, društvenog pluralizma i tolerancije, stvarajući ozračje u kojem je kršćanski Bog, a posljedično i kršćanin, protiv tih vrijednosti. Pritom se podmuklo falsificira povijest, jer se prešućuje da se ta civilizacijska dostignuća nikada ne bi pojavila u kulturi Zapada kad njegova povijest ne bi bila prožeta kršćanstvom i kršćanskim vrijednostima." (str. 147). Dalje piše: "Svjetovne fanatizme s indignacijom odbacujemo kao bolesno stanje mržnje čovjeka koji je odgojen nad grobom 'mrtvoga Boga', tj. bez svijesti o vlastitoj stvorenosti i radikalnoj ovisnosti o Bogu" (str. 148).

Matulić piše o pojavi tzv. radikalnog čovjeka, tj. čovjeka koji se igra "nadčovjeka" i "stvoritelja" i prouzročuje mnoge radikalne preobrazbe, koje je Matulić prepoznao i opisao na ovaj način: "Znanost je progutala prirodu i tako prouzročila ekološku krizu. Tehnika je progutala etiku i tako prouzročila moralnu krizu. Biotehnika je progutala tajnu života i tako prouzročila krizu transcendencije. Autonomija je progutala istinu i tako prouzročila epistemološku [tj. spoznajnu] krizu. Sloboda je progutala zakon i tako prouzročila antropološku krizu. Trenutak je progutao sjećanje i tako prouzročio krizu tradicije. Tržište je progutalo vrijeme i tako prouzročilo krizu vremena. Korist je progutala dobro i tako je prouzročila krizu vrline. Trgovina je progutala nedjelju i tako prouzročila krizu obitelji. Užitak je progutao vrlinu i tako prouzročio krizu karaktera. Medicina je progutala zdravlje i tako prouzročila jatrogenu [tj. zdravstvenu] krizu. Ekonomija je progutala financije i tako prouzročila gospodarsku krizu. Financije su progutale politiku i tako prouzročile krizu zajedničkoga dobra. Politika je progutala pravo i tako prouzročila institucionalnu krizu.

Pravo je progutalo proceduru i tako prouzročilo krizu demokracije. Procedura je progutala čovjeka i tako prouzročila relativističku krizu. Čovjek je progutao Boga i tako prouzročio krizu Boga. Na kraju svega, kriza je progutala čovjeka i prouzročila suvremeno bolesno stanje duha i svijesti." (str. 149).

Kad govori o **etici u ratu**, Matulić je sasvim jasan. Prije svega, kaže: "nikada i ni u kojem slučaju nije dopušteno vrijeđati ljudsko dostojanstvo, bilo vlastito bilo druge osobe. [...] No, na bojišnici gdje se vodi borba među zaraćenim stranama, tj. između žrtve i agresora, ovo načelo apsolutno obvezuje agresora sve dok je agresor, a relativno obvezuje žrtvu sve dok je žrtva, odnosno, dok je pod opsadom agresora. [...] Agresija oduzima agresoru status nevinosti. Prema tome, agresija u agresoru relativizira nepovrjedivost ljudskog dostojanstva. Zakonita samoobrana potvrđuje žrtvi status nevinosti. Prema tome, nevina žrtva ima pravo braniti se i pritom se koristiti razmjernim – odgovarajućim – sredstvima u svrhu zaštite svoga života i života drugih žrtava. Ako dođe do ubojstva agresora, ono se ne vrjednuje kao hotimično ubojstvo nego kao ubojstvo nepravednoga napadača u činu zakonite i utoliko moralno dopuštene samoobrane. Tako počinjeno ubojstvo nije ubojstvo nevine ljudske osobe, nego je ubojstvo agresora koji je sebe, upravo svojom agresijom, lišio statusa nevinosti." (str. 165). Dalje pojašnjava: "Opće moralno opravdanje stanja zakonite samoobrane isključuje moralno opravdanje ubojstva protivnika u dva slučaja. U prvom slučaju, ako uporaba obrambenih sredstava ne zadovoljava uvjete razmjernosti. U drugom slučaju, ako po definiciji svoga statusa osoba nije agresor nego civil ili ratni zarobljenik." (str. 165-166). "Zaključno, hotimično ubojstvo civila i ratnih zarobljenika u okolnostima obrambenoga (pravednoga) i utoliko moralno opravdanoga rata, nije moralno dozvoljeno te predstavlja zločin protiv čovjeka, a u specifičnim okolnostima i ratni zločin protiv nevinih. Moralno opravdanje takvih čina ne može se izvoditi iz moralnoga opravdanja samoga stanja – obrambenoga rata." (str. 166).

Matulić se osvrće i na **optužnice haškoga tužiteljstva** protiv vojskovođa (generala) Domovinskoga rata. "Međutim, sudski postupak koji se strukturira oko logike zapovjedne odgovornosti ne donosi presudu na temelju utvrđene moralne odgovornosti konkretne osobe za konkretno počinjeni zločin u ratnom ili poratnom vremenu, nego donosi presudu, čini se, na temelju globalnoga vrjednovanja ratnoga stanja (Domovinski rat), što prekoračuje granice kompetencija dotičnoga suda te zakoračuje u nejasne zone ideološke, političke, strateške ili neke treće prosudbe. To je apsolutno neprihvatljivo. Sudski postupak koji se strukturira oko logike zapovjedne odgovornosti ima smisla samo u

slučaju ako postoje utemeljene i utoliko opravdane sumnje da je konkretni zapovjednik izdao konkretnu zapovijed o djelovanju i postupanju svojih vojnika na način koji je protivan moralnim načelima i normama, odnosno protivan općepoznatim pravilima rata i ratovanja. Međutim, u našem hrvatskom slučaju, čini se, haaška primjena instituta zapovjedne odgovornosti nema za glavnu svrhu dokazivanje krivnje nekih naših zapovjednika, nego umanjivanje razmjera agresije i odgovornosti suprotne strane." (str. 166-167).

Matulić se dalje pita: "Naime, zbog čega politička vlast odbija podastrijeti javnosti **registar branitelja**? Je li agresija na Hrvatsku bila javna stvar? Jest. Jesu li dragovoljci javno otišli na bojište braniti svoju domovinu? Jesu. Je li mobilizacija ratno sposobnih ljudi bila javna stvar? Jest. Je li Domovinski rat bio javna stvar svih građana i građanki Republike Hrvatske? Jest. Zašto je onda jedino registar branitelja tajna stvar, a sve se čini da je primjerenije reći privatna stvar jedne političke stranke?" (str. 170).

Državotvornost je neupitna vrijednost. "U Hrvatskoj su se događale zloporabe državotvornosti na različite načine, uglavnom prelijevanjem zajedničkih vrijednosti u privatne džepove, odnosno, radi zadovoljenja egoizma i koristoljublja" (str. 179).

Puno prostora posvećeno je problemu zla i zlopamćenja, te nužnom čišćenju pamćenja. Navodeći riječi Ante Vučkovića, pisac kaže "da ljudsko pamćenje najbolje pamti podneseno zlo i da istodobno najbrže zaboravlja dobro koje mu je učinjeno" (str. 181). "Čišćenje pamćenja od zlopamćenja ne znači zaboravljanje učinjenoga i podnesenoga zla, nego oslobođenje od robovanja ideologiji zla i laži koje se događa iskrenim i nehinjenim davanjem i primanjem oprosta" (str. 182).

"**Komunistička ideologija** zahvaćala je cijeloga čovjeka, od njegovih bioloških, preko društvenih do intimnih metafizičkih potreba. Zbog svoje vizije totaliteta, komunizam je u svom djelovanju utjecao na cijeloga čovjeka, na njegovu savjest, svijest, um, razum, dušu, duh, mentalitet, tj. na čitavu nutrinu. [...] Marksistički komunizam nije stvarao tek pukoga člana neke od ustrojenih organizacija, nego je pretendirao stvoriti cijeloga čovjeka u skladu sa svojom ideološkom vizijom. Stvarao je komunista, ali ne kao što demokracija stvara demokrata... [Komunist je morao] doslovno biti areligiozna osoba, premda je morao vjerovati u vođe, simbole i dogme komunističke ideologije." (str. 184). Stoga, "može komunist izići iz komunizma, ali će teško komunizam izići iz komunista" (str. 185). Da bi se to ipak postiglo, potrebna je promjena mentaliteta, potrebno je istinsko obraćenje. "Međutim, nema istinskoga evanđeoskog

obraćenja bez poniznoga priznanja vlastita grijeha, bez temeljitoga i ozbiljnoga suočavanja s krivnjom, bez jasnoga i nedvosmislenoga odricanja od zla i Sotone" (str. 185).

O **političkoj desnici i ljevici**: "Današnja politička desnica usvojila je dojučerašnji politički program i retoriku ljevice s kraja 1990-ih, svoga ljutoga protivnika, dok je današnja politička ljevica usvojila dojučerašnji državotvorni program i retoriku političke desnice u pogledu očuvanja hrvatske suverenosti, hrvatskih nacionalnih interesa, potom međunarodnoga povezivanja Hrvatske, demokratizacije društva te stvaranja uvjeta za naprednu i prosperitetnu hrvatsku državu i društvo u budućnosti" (str. 190).

Odnos **međunarodne političke elite** prema Hrvatskoj sasvim je jasan. "Od samoga se početka znalo da će 'ispružena ruka' više tražiti nego davati, više zahtijevati od nas nego što će nam istinski pomagati u suočavanju s izazovima. Ruka je pružena onim političkim elitama koje su uglavnom bile spremne činiti ustupke i udovoljavati svim međunarodnim zahtjevima, napose glede haaškoga suda koji je neraskidivim vezama vezan za događaje iz Domovinskoga rata." (str. 203).

Matulić je ocrtao **duhovni profil drugoga hrvatskog predsjednika** (Stjepana Mesića), "koji je, osim lošega prepričavanja glupih viceva i fakinskog uveseljavanja naroda, radio na oživljavanju ideološkoga poistovjećivanja antifašizma i komunizma, ali ne više u partijskoj, nego subnorovskoj formi. Otpočeo je svojevrsnu revizionističku politiku onoga što smatramo, uz Domovinski rat, najboljim dijelom političke ostavštine prvoga hrvatskog predsjednika: nacionalno pomirenje hrvatskoga naroda. Vraćanje u prošlost ne služi mu na čast. Ne samo iz povijesne perspektive, nego s obzirom na pomirenje hrvatskoga naroda kao preduvjet bolje i sretnije budućnosti svih njegovih građanki i građana. Nesposoban za viziju budućnosti, drugi hrvatski predsjednik vratio se u prošlost koja ga je stvorila, koja mu je oblikovala mentalitet, koja mu je zarobila dušu. Oživljavao je uspomene antifašističkoga pokreta s isključivim komunističkim licem. Okružio se svojim istomišljenicima, bivšim komunistima koji su ostali vjerni svojim starim idealima. Vratio se putovima pokreta nesvrstanih i titoističkom nasljeđu međunarodne politike SFRJ. Sukobljavao se s onima koji su iznijeli Domovinski rat. Nametao je svoju interpretaciju suvremene hrvatske povijesti, posebno borbe za slobodu i stjecanja neovisnosti. Iz te je interpretacije uvijek, poput rogova u vreći, virilo zlopamćenje. Konačno, sukobljavao se s Crkvom na način koji ne priliči ni agnostiku, a kamoli jednom nositelju krsne milosti. Jednom riječju, provocirao je mnoge svetinje hrvatske

i katoličke duše." (str. 210-211). Da ovaj opis ne bi bio krivo shvaćen, malo dalje dodaje: "Proročko i kritičko preispitivanje fenomena ne sudi nikomu, a još manje kažnjava nekoga" (str. 211). No, činjenice ostaju. "Ono što je već trebalo biti iza nas opet stoji pred nama kao zamršena i teška budućnost. Kad čovjek nema vizije budućnosti onda mu i ne preostaje drugo nego da kopa po kantama prošlosti. Tužno je ali i istinito da nam je drugi hrvatski predsjednik do samoga kraja svoga mandata ostavio gorak okus u ustima, da smo s realizacijom projekta pomirbe hrvatskoga naroda možda otišli još jedan korak natrag, a ne dva naprijed, kako smo opravdano [mogli] očekivati. Smijemo li se nadati boljemu od trećega hrvatskoga predsjednika?" (str. 212).

Postupak **pomirenja hrvatskoga naroda**, koje je započeo prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, treba nastaviti. Pomirenje se može dogoditi kroz iskreno priznavanje krivnje, oslobađanje od ideologija prošlosti i nutarnje obraćenje. "Stoga, nitko – osim Crkve – nije pozvaniji i osposobljeniji liječiti rane na duši hrvatskoga čovjeka što su ihprouzročile minule ideologije" (str. 223). "'Natječaj' za obraćenje stalno je otvoren. [...] Odnekud uvijek treba krenuti, a bio je red da hrvatsko nacionalno pomirenje krene od svoje katoličke duše, od onoga što je najbolje u hrvatskom identitetu." (str. 225). "Crkva se sama trebala pozvati, kad je već nitko izvana nije pozvao, i posvetiti se duhovnomu ozdravljenju i oproštenju grijeha mnogih u procesu narodnoga pomirenja" (str. 225; usp. str. 241). "Među ideologijama, dakle, nema pomirenja, ali ideologija nije i ne smije biti nikakva zaprjeka za pomirenje među ljudima" (str. 244).

Jednaki odnos prema ugroženim ljudima imali su nacizam i novokapitalizam. "Ove je skupine ljudi [tj. ugrožene] zločinački nacizam jučer otvoreno uništavao, a danas isto to čini suvremeni neokapitalizam ali na puno perfidniji način" (str. 249).

Kod posljednjega popisa pučanstva 87,8% ljudi izjasnilo se kao katolici. "Odatle i naša zaokupljenost pomirenjem, jer se pomirenje hrvatskoga naroda gotovo doslovno preklapa s pomirenjem među članovima Božjega naroda" (str. 253).

"U odnosu na državotvornost glavni se problem započeo javljati u času potpuna poistovjećivanja države s jednom političkom strankom (HDZ) koja se nevoljko transformirala iz početnoga gotovo općenarodnoga pokreta u demokratski strukturiranu političku stranku. Fenomen potpuna poistovjećivanja ranije smo detektirali u slučaju isključiva i potpuna poistovjećivanja komunizma i komunističke partije s antifašizmom na ovim prostorima" (str. 257).

"Crkva ima pravo miješati se u politiku, ako pod politikom mislimo na zajedničko dobro političke zajednice" (str. 259).

"Hrvatski čovjek nije pretrpio samo ratno zlo za trajanja Domovinskoga rata, nego je pretrpio i društveno zlo nakon rata kad je hrvatsko društvo ostavljeno na milost i nemilost, dakle, bez proročkoga glasa i javne kritike, da njime zavladaju u nebo vapijući društveni grijesi" (str. 266). "Što smo mi u Crkvi radili dok su se u Hrvatskoj gomilali društveni grijesi? Što je radila Crkva dok su se u državi i društvu širile metastaze 'struktura grijeha'?" (str. 269).

U političkom životu rađaju se posebnička i javna **prijateljstva**. "Međutim, ubrzo je postalo bjelodano da većina tih prijateljstava nije potaknuta krjepošću, što je temelj autentičnoga prijateljstva, nego koristoljubljem" (str. 276). "Treba reći da želja za prijateljstvom nastaje brzo. [...] Međutim, autentično prijateljstvo nastaje sporo, štoviše, veoma sporo jer ga treba u mukama izgraditi i kušnjama prekaliti. [...] Ako je, pak, želja za prijateljstvom motivirana nekom koristi, ugodom ili nekim drugim sebičnim ciljem, tada takva želja olako obuzme cijeloga čovjeka, obuzme mu duh, dušu i tijelo, te on po svaku cijenu želi imati baš toga prijatelja koji mu ispunjuje želju, korist, interes. Ne prijatelja radi prijateljstva, ne dobro radi dobra, ne krjepost radi krjeposti, nego sebičnost radi koristi, sebičnost radi interesa." (str. 277-278).

"**Ideologija laži** ne podnosi nikakvu istinu, osim lažne istine o sebi" (str. 279). "Pomirenje među ljudima isključuje pomirenje među ideologijama. Ideologije su jednostavno međusobno nepomirljive." (str. 281).

"Već smo više puta naglasili da svaki Kristov vjernik, podjednako laik i klerik, ima pozitivan stav prema državotvornosti i dužan je zauzimati se svim kršćanskim i zakonitim sredstvima za nju" (str. 280). No, "državotvornost nije pogodna ni kao ideja, ni kao misao, ni kao sredstvo, ni kao sadržaj, ni kao cilj istinskoga pomirenja općenito među ljudima, pa slijedom toga nije pogodna ni za istinsko pomirenje hrvatskoga naroda. Ističemo pomirenje među ljudima, a ne stranačko opredjeljenje." (str. 280).

Matulić dobro ističe tradicionalno moralno načelo **nepoistovjećivanja osobe i grijeha**. "No, nitko nam ne daje za pravo da poistovjetimo osobu i zlo koje je počinila. To zabranjuje njezino ljudsko dostojanstvo, apsolutno i nepovrjedivo. Ljudska osoba, njezina vrijednost i dostojanstvo ne iscrpljuje se u pojedinačnom grijehu, odnosno u zlom činu. Ljudska osoba pojedinačnim grijehom nije izgubila ljudsko dostojanstvo, a ni sposobnost za daljnje činjenje dobra. Ljudska osoba može krenuti nabolje putem dobra i ljubavi. Pojedinačni je grijeh zlo i zaslužuje osudu, a pojedinačna osoba slika je Božja koja i kad je sagriješila zaslužuje i zahtijeva naše bezuvjetno poštovanje, razumijevanje i ljubav." (str. 291).

Najnovija ideologija koja se nametnula hrvatskom društvu je **političnost politike**. "To više nije politika nego političnost koja je sve u sebe usisala na način da je sve izvan politike postalo nevažno, a sve mimo politike suvišno. Politika koja se pretvorila u sve, učinila je da se sve ostalo pretvori u ništa. Političnost je onemogućila funkcioniranje države, pretvorivši je u političku državu, tj. u državu koja priznaje samo političku djelatnost, a sve druge djelatnosti prezire i obezvrjeđuje." (str. 299). To je, dakle, glavna bolest hrvatske politike i jedna od glavnih bolesti hrvatskoga društva. Političnost nameće teološki maniheizam u politiku, u kojoj se onda stvari gledaju crno-bijelo, tj. oni su crni, a mi smo bijeli. "Političnost je na mjesto politike intronizirala ideologiju. Ideologija je na mjesto politike intronizirala svjetonazor. Svjetonazor je na mjesto jednoga jedinoga svijeta intronizirao maniheizam i, posljedično, na mjesto humane etike i politike intronizirao dva nehumana božanstva koja međusobno ratuju bez izgleda za skori završetak smrtonosnoga boja. Dobro je božanstvo s jedne, a zlo božanstvo s druge strane. Dva božanstva znaju samo ratovati bez prekida i ne umiju pregovarati o eventualnome primirju. Svako od ta dva božanstva je apsolutno i utoliko želi progutati suparnika. Posljedično, političnost ne poznaje niti priznaje kategorije dijaloga, oprosta i pomirenja, nego samo kategorije osude, mržnje i definitivnoga poraza suprotne strane, tj. političkih neistomišljenika." (str. 301).

Uzroci svih zala hrvatskoga društva su **politični političari**, koje Matulić prikazuje preko dva lika, a to su ideolog i trgovac. "U hrvatskom duhovno bolesnom političkom životu dosad su dominirala dva glavna tipa političara – ideolog i trgovac. Ideolog uglavnom nastupa verbalno, otvorenim ili prikrivenim jezikom mržnje i isključivosti, žigoše i osuđuje svoje neistomišljenike kao najljuće neprijatelje, a javnosti se dodvorava ne bi li mu ona pružila snagu argumenta, jer on poznaje jedino argument snage i sile verbalne mržnje i osude. Trgovac manje nastupa verbalno, a više s rokovnikom u kojemu bilježi što je spreman prodati i dati, ako za uzvrat nešto dobije. Trgovac se dobro snalazi i s lijevima i s desnima, jer mu je važnija korist, najčešće financijska, od bilo kojega političkoga stava." (str. 320). "Trgovac i ideolog dva su dominantna tipa hrvatskih političara koja su podjednako pogubna za hrvatsku državu i društvo" (str. 320). "Dolazimo do spoznaje o korijenima hrvatskih društvenih grijeha, tj. kriminala, korupcije, mita, nemoralnoga bogaćenja pojedinaca i skupina, netransparentnosti, rasprodaje nacionalnih bogatstava te nekompetentnih ljudi u odgovornim javnim službama. Korijene imaju u tkivu bolesne političnosti politike koja je u društvo zavela strahovladu dviju

zloćudnih diktatura: diktaturu ideologije mržnje i diktaturu koristoljublja i profita." (str. 320-321).

"Političnost politike pronašla je, nažalost, saveznike i u **medijima** koji, shodno sebi, pokazuju drugačije simptome iste duhovne bolesti", a to su senzacionalizam i ostracizam, tj. proganjanje. "Senzacionalizam, to svi dobro znamo, osigurava povećanje tiraže, a to je već simptom bolesti trgovca. Ostracizam osigurava učinkovito širenje mržnje i progona, a to je već simptom bolesti ideologa. Senzacionalističko novinarstvo u hrvatskome društvu, dakle, nije palo s neba." (str. 321).

Kršćani trebaju poraditi na cjelovitom kršćanskom odgoju. Treba izgraditi "unutrašnjeg" čovjeka. To je imperativ. "Nema snažnijega antisvjedočanstva od onoga da svijet u nama kršćanima više ne prepoznaje znakovitost (sakramentalnost) i drugačijost (nasljedovanje), nego se zabavlja našom golom pojavnošću kao jednom u nizu drugih (ne)zanimljivih pojavnosti. To je dokaz onoga istog svijeta koji odbacuje i ne prihvaća znakovitost najvećega znaka Božjega – Isusa Krista (usp. Mt 16, 4), no valja nam se također zapitati nije li to odraz i našega kršćanstva bez Krista, naše vjere bez Boga i naše duhovnosti bez Duha Svetoga?" (str. 331). Ovo su vrlo teške i bolne tvrdnje koje prisiljavaju svakog kršćanina koji ih čita da se zapita o svojoj živoj ili mrtvoj vjeri.

"Priznanje grijeha, dakle, nije znak slabosti, nego čin hrabrosti i iskrenosti" (str. 334).

"Osnovna je spoznaja da ontološke i etičke pretpostavke države ne počivaju na samoj državi, nego na ljudskoj naravi čovjeka kao osobe. [...] Čovjek kao osoba ontološki i etički prethodi državi i društvu." (str. 335).

"Moderna politička zajednica ili država svjetonazorski nije vjerska (npr. kršćanska) ni nevjerska (npr. ateistička), nego je pluralistička" (str. 336). Jedino je u pluralističkoj zajednici moguće izbjeći dvije krajnosti. "Prvi mogući ekstrem predstavlja totalitarističko poimanje države ili političke zajednice koja svima nameće jednu službenu državnu ideologiju. [...] Drugi mogući ekstrem sastoji se u jednom posve liberalističkom ili, s današnjim dominantnim tendencijama, liberterskom (*laisser-faire*) poimanju države ili političke zajednice, koje političku zajednicu misli isključivo u duhu radikalnoga individualizma." (str. 336).

"Od diktature i totalitarizma velikih – i na svu sreću propalih – ideologijâ, gora može biti jedino demokratska diktatura koja, u ime iskorijenjene ljudske slobode iz bitka i istine ili pak u ime samozvane većine, relativizira i obezvrjeđuje sve specifično i autentično ljudsko u čovjeku kao osobi" (str. 342).

Pisac ističe da **demokracija** predstavlja najbolje uređeno ljudsko društvo. No, "nema demokratskoga društva koje ne bi moglo biti još demokratskije" (str. 358). "Demokracija je društveno-političko uređenje države i društva, a ne svrha države i društva" (str. 359).

U posljednjem, četrnaestom poglavlju pisac se bavi suvremenom pobunom protiv znaka **križa**. "Pobuna protiv križa u javnoj prostoriji nema nikakve veze s ustavnom odredbom o odvojenosti Crkve od svjetovne države, a ni sa svjetovnim – laičkim – karakterom države. Prvenstveno je povezana s ideologijom političnosti politike koja se u ovom ili onom obliku vješto kamuflira u priču bez smisla i sadržaja." (str. 361). "Država koja jest i treba biti svjetovna, nije i ne smije biti shvaćena kao profana tvorevina, jer je profano nešto što je savršeno nesveto i utoliko radikalno suprotstavljeno svetomu... Izlaz iz te radikalne i neprihvatljive suprotstavljenosti profanoga i svetoga, nalazi se u pomirljivoj ideji svjetovnoga. [...] Svjetovno i sveto, po Božjem su naumu određeni da zajedno koegzistiraju u svijetu..." (str. 362). Svjetovna država "nije ideološka, nego eminentno organizacijska i utoliko pluralistička tvorevina" (str. 364). "... drugi hrvatski predsjednik svojim je zahtjevom za uklanjanjem križa iz javnoga prostora rekao o sebi sve, ili gotovo sve, ali ništa suvislo o odnosu moderne svjetovne, demokratske i pluralističke države i križa" (str. 375). Rekao je, dakle, ponajprije da je nevjerodostojan kršćanin.

"Totalitarizam ne bi bio totalitarizam kad se ne bi radikalno obračunavao sa svojim najljućim neprijateljem, upravo 'religijom križa'. Tek kad je maknut znak radikalnoga kritiziranja idolatrije države, moći, vlasti, rase i nacije, tada totalitarizam na društvenu pozornicu može intronizirati nasilje i patnju nevinih kao zakonito sredstvo u ostvarivanju svojih lažnih ciljeva. Zbog toga svaki zahtjev za uklanjanjem križa iz javnoga prostora, kao uostalom i svaka rasprava o križu, nužno oživljuje spomen na nasilje nad nevinima i njihovu patnju." (str. 378-379). "Što se tiče drugoga hrvatskog predsjednika, kao i svih ostalih predsjednika koji će na križu vježbati svoju vjernost *Ustavu* i zakonima svjetovne države, treba reći da funkcija predsjednika RH jest definirana *Ustavom* i zakonima, ali da u njima nigdje nije definirano pravo na uzrokovanje nasilja nad nevinima. Problem suvremene RH nije u križu nego u izdajama križa, prošlim i sadašnjim." (str. 379). "Držimo da je zahtjev za uklanjanjem križa iz javne prostorije čin duhovnoga i moralnoga nasilja nad malenima. [...] Duh *Ustava* zabranjuje uzrokovanje nasilja i patnje. To zabranjuje i slovo *Ustava*, koje se ispravno shvaća samo u duhu." (str. 386).

Nakon iznošenja ovih tvrdnji i istina iz knjige Tončija Matulića želim istaknuti neke **očite istine** koje se nameću kao zaključne.

Nema apsolutne autonomije svijeta. Nema svijeta bez Boga! Država i Crkva dvije su međusobno autonomne stvarnosti, ali ne apsolutno, jer postoji Bog. Bez obzira kojom se djelatnošću čovjek bavi, on je uvijek samo stvorenje Božje. Političar se, ako želi biti ozbiljan, ne može ponašati kao da Boga nema.

Hrvatski se kršćani trebaju osloboditi lažne sigurnosti, te izići iz svojih bjelokosnih kula na trgove (usp. str. 134).

Matulić u knjizi ne štedi nikoga, ne povlađuje nikome, već je zahtjevan i traži preuzimanje odgovornosti od svih članova društva.

Knjiga je prepuna pitanja, ali u njezinoj cjelini nalaze se već i odgovori. Kad i ne bi bilo tih odgovora, već samo postavljanje pitanja vrlo je važno i korisno za društvo. Postavljeno pitanje predstavlja već polovicu prijeđenoga puta. Da je tih pitanja bilo na vrijeme, hrvatsko bi si društvo prištedjelo mnogo izgubljenih godina te mnogo duhovne i tvarne štete (usp. str. 198). Hrvatski čovjek znade iz neposrednoga iskustva odgovore, ali nitko od mjerodavnih ne postavlja prava pitanja, pa u tome pisac vidi jedan od mnogih hrvatskih paradoksa.

Knjiga je hrabri iskorak iz samozadovoljavajuće duhovnosti hrvatske duše na društveno, političko, gospodarsko, socijalno područje hrvatske države. Iskorak je temeljen na Božjoj riječi. Pomoću Svetoga pisma ocrtani su pojedinačni i društveni grijesi, što pokazuje da su oni već odavno poznati, ali ih je trebalo prepoznati i izreći u hrvatskom društvu.

Matulić se obilno koristi riznicom Svetoga pisma. Time sadašnjost vraća na autentičan izvor našega života, bez bojazni da će ga tko optužiti ili etiketirati za nemodernost.

Ovom je knjigom teološko promišljanje sadašnjosti postalo nezaobilazni (relevantni) čimbenik u svim raspravama o današnjim poteškoćama hrvatskoga društva. Ozbiljni javni i medijski djelatnici ne bi smjeli, žele li biti ozbiljni, mimoići samoga pisca u raspravama i razgovorima o današnjem hrvatskom društvu. Ovom se knjigom teologija kao znanost (humanistička) bori za svoj javni prostor i nameće se današnjim sekulariziranim i bezbožnim umnim elitama. Sekulariziranom čitatelju knjiga će pomoći da poveže zemaljske i nebeske vrijednosti.

Konačno, knjiga pruža izvrsnu dijagnozu naše hrvatske narodne bolesti. Svaki Hrvat i Hrvatica, ako se osjećaju dijelom okužene stvarnosti i ako su dobronamjerni, uz ovu pruženu dijagnozu naći će put izlječenja.

Reci mi

Reci mi Ti,
Koji sve znadeš
Ti Bože
Onaj na Nebu i na Zemlji
Onaj koji si
Svugdje i Nigdje
Reci ti meni
Bože
Zašto je meni
Dosadno?

Ubojstvo i oprost

Ubiti ćeš me
Pogledom i riječju
A već idućeg trena
Tvojim osmijehom
I riječju
Sve ću ti oprostiti
I sve dati

Ako si čovjek
To mi ne čini
Ako nisi
Bože, (sa)čuvaj me.

Ljubav

Mislila sam
Da
Me ne voli
Kad gle!
U meni
Nema dovoljno
Ljubavi

Kada

Oh,
Kada bi
Uz mene
Bio ti
Kada bi
Svijet bi bio
Sama igra
Vrtuljak ljubavi
Kada bi
Samo
Uz mene
Bio ti.
Ti,
Jer ja sam
U tebe
Zatelebana
Klinka

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Ljerka Schiffler: MATIJA FRKIĆ KRČANIN 1583 – 1669,** Povijesno društvo otoka Krka i Povijesno društvo Rijeka: Krk-Rijeka, 2010.
2. **Ljubica Kolarić-Dumić: UZ BAKU JE RASLO MOJE DJETINJSTVO,** Zajednica P.H.S.B.B., Zagreb 2010.
3. **Marko Lovrić: NA DINARI MOST,** vlastita naklada, Zagreb 2010.
4. **SUSRET RIJEČI – BEDEKOVČINA 2010.,** Udruga Pinta
5. **DANI PETRA ŠEGEDINA. Zbornik radova III. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem,** Grad Korčula i Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Zagreb 2010.
6. **BORIS MARUNA. Zbornik radova 9. Kijevskih književnih susreta,** Općina Kijevo i Pučko otvoreno o učilište Invictus, Kijevo-Zagreb 2010.
7. **Tonko Maroević: DRVLJE I KAMENJE. Izabrane pjesme,** Lunapark, Zagreb 2009.
8. **Ivo Mijo Andrić: TRAGOVI ŠUTNJE,** T3 I.D.E.M.O. MEDIA, Kostrena/Rijeka 2009.
9. **FORUM, 7-9/2010.,** HAZU, Zagreb
10. **REPUBLIKA, 9/2010.,** DHK i Školska knjiga d.d.
11. **NOVA ISTRA, 1-2/2010.,** Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Pula
12. **ČASOPIS ZA SUVREMENU POVIJEST, 1/2010.,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb
13. **POVIJESNI PRILOZI, 38,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2010.
14. **JEZIK, 4/2010.,** Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
15. **MATICA, kolovoz-rujan 2010.,** Hrvatska matica iseljenika, Zagreb
16. **OBNOVLJENI ŽIVOT, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 3/2010.,** Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb
17. **BOSNA FRANCISCANA, 32, Franjevačka teologija Sarajevo,** 2010.
18. **CRKVA U SVIJETU, 3/2010.,** Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
19. **VJESNIK ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE I SRIJEMSKE BISKUPIJE, 7-8/2010.,** Nadbiskupski ordinarijat Đakovo
20. **NAPREDAK 2/2010.,** Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb
21. **POLITIČKI ZATVORENIK, listopad 2010.,** HDPZ, Zagreb.
22. **ZVONA, mjesečnik za kršćansku kulturu, listopad 2010.,** Riječka nadbiskupija i Gospićko-senjska nadbiskupija
23. **NAŠA OGNJIŠTA, hrvatski katolički mjesečnik, listopad 2010.,** Naša ognjišta d.o.o. Tomislavgrad
24. **KANA, listopad 2010.,** Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb
25. **VERITAS, listopad 2010.,** Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb
26. **SLUŽBA BOŽJA, liturgijsko-pastoralna revija, 3/2010.,** Katolički bogoslovni fakultet, Split
27. **CRKVA NA KAMENU, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, listopad 2010.,** Mostar
28. **SVJETLO RIJEČI, listopad 2010.,** FMC Svjetlo riječi d.o.o., Sarajevo
29. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA, listopad 2010.,** Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb
30. **MARIJA, listopad 2010.,** Provincijalat Franjevačke provincije presv. Otkupitelja, Split
31. **ZVONIK, listopad 2010.,** Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica
32. **BRAT FRANJO, 5/2010.,** Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb
33. **RADOSNA VIJEST, misijski informativni list, listopad 2010.,** Zagreb
34. **ŽIVA ZAJEDNICA, listopad 2010.,** Hrvatski dušobrižnički ured u Njemačkoj, Frankfurt na Majni
35. **OGNJIŠĆE, listopad 2010.,** Ognjišče d.o.o., Koper
36. **REVIJA SRP, listopad 2010.,** Revija SRP, Ljubljana

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici izražavaju osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Temeljito i objektivno

U časopisu za književnost i kulturu *Marulić* br. 4, srpanj/kolovoz 2010., na str. 833. – 844. objavljen je prilog autora Ivana Gabelice pod naslovom "Površno i pristrano djelo o bl. Alojziju Stepincu". Ne čudi razmišljanje dr. Gabelice nad povijesnim činjenicama kojima želi biti arbitar, već stav Uredništva spomenutog časopisa, koje se s ovim i sličnim prilozima može, "ali ne mora slagati". Naime, po mojem mišljenju, primjedbe gospodina Gabelice nisu povijesno istinite, a zaključci više nalikuju političkom pamfletu nego recenziji koja je znanstveno utemeljena.

Želeći obzvrijediti moje troknjižje *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi* unaprijed BAS), gospodin Gabelica je stavio prigovore koji u posve krivom povijesnom kontekstu prikazuju osobu i ulogu zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata.

Pitanje koje se u znanstvenom vidu postavlja jest: odgovara li uradak naslovu i jesu li povijesne činjenice donesene iz vjerodostojnih izvora i literature? Spomenuto je troknjižje sastavljeno na temelju neobjavljene i objavljene arhivske građe te odnosne literature.

U prvoj knjizi prikazao sam osobu i djelo blaženoga Alojzija Stepinca najvećim dijelom na temelju 691 dokumenta objavljenog u drugoj i trećoj knjizi. Mogao sam u cijelosti objaviti brojne druge dokumente, ali je spomenuti broj posve dostatan za vjeran prikaz zadanoga naslova. Iznenađuje stoga primjedba dr. Gabelice da su izostavljene "mnoge isprave, kako bi se lakše mogle plasirati kojekakve neznanstvene konstrukcije" (str. 833.). Da se autor pozabavio sadržajima dokumenata, uočio bi da prva knjiga predočuje spomenute dokumente i razloge njihova nastajanja. Umjesto da uvaži dokumente, gosp. Gabelica, kao i brojni povjesničari, piše ne uvažavajući njihov sadržaj.

Budući da je glavna preokupacija dr. Gabelice prikazati kako moja prva knjiga troknjižja "plasira kojekakve neznanstvene konstrukcije" (str. 833.), osvrnut ću se tek na nekoliko njegovih primjedbi koje jasno obezvrjeđuju sve

druge njegove zaključke u prikazivanju stvaranja NDH i njezina poretka. Njegov je cilj prikazati nadbiskupa Stepinca kao tvornog čimbenika NDH. Sva Gabeličina polazišta tu počinju i tu žele završiti, a to je protiv činjenicâ, protiv povijesne istine koju dokazuju dokumenti i koje prva knjiga temeljito obrazlaže. Ostaje upitno koliko je u njegovim primjedbama crvene, a koliko crne pristranosti.

1. Gospodin Gabelica tvrdi da je dr. Ante Pavelić stvorio neovisnu i samostalnu državu i da nije bio oženjen Židovkom jer da je otac njegove supruge bio "Martin Lovrenčević, istaknuti pravaš, čisti Hrvat pa ona ne može biti Židovka".

Nadbiskup Stepinac o tome je u Zapisniku napravljenom tijekom istražnog postupka 20. V. 1945. ustvrdio:

> "Moj predposljednji razgovor sa Poglavnikom svjedoči da je mnogo rađeno po diktatu Nijemaca. Ja sam mu tom zgodom rekao: 'Vi znadete da je Crkva bila najodlučniji protivnik toga rasističkog zakona i da je prošla pravu kalvariju radi toga zakona u ove 4 godine zaštićujući ljude pogođene tim zakonom. Ja Vas molim da smjesta dokinete tu sramotu, koja sigurno nije nikla iz hrvatske duše.' *De facto* je zakon bio dokinut i kod toga razgovora mi je sam spomenuo i rekao ovo: 'Jasno je, konačno i moja supruga nije čiste arijevske rase, pa prema tome nije taj zakon izašao po našoj namisli i volji. A tako je bilo više drugih stvari gdje su Nijemci jednostavno diktirali.'" (Knjiga I, str. 335. – 336.)

Vjerujem da je dr. Pavelić bolje znao tko je otac njegove supruge i kime se oženio negoli to može znati gospodin Gabelica.

2. Primjedbu gosp. Gabelice da su "Lorković i Vokić 30. kolovoza 1944. razriješeni ministarske dužnosti i stavljeni u kućni pritvor" pobijam izjavom samoga nadbiskupa Stepinca zabilježenom 29. kolovoza 1944.:

> "Oko 11 3/4h primio je Preuzvišeni u audijenciju ministra oružanih snaga ust. krilnika (generala) Antu Vokića. S njime se zadržao vrlo dugo u razgovoru. Čini se, da je to bio oproštajni razgovor, jer je spomenuti ministar zajedno sa ministrom unutarnjih poslova Dr. Mladenom Lorković em za dva dana bio lišen položaja i obadva strpani u zatvor." (Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački, *Dnevnik*, sv. V., str. 279.)

Da su Lorković i Vokić bili lišeni slobode, svjedoče njihove supruge i rodbina. Naime, u Nadbiskupovu dnevniku čitamo:

> "Rodbina ministra Dr. Lorkovića zamolila je Preuzvišenoga Nadbiskupa, da bi se zauzeo za njegovo puštanje na slobodu. Tu se međutim ne može ništa učiniti! Interesantno je, da je isti g. Dr. Lorković prije nekog vremena predlagao na sjednici Hrv. drž. vlade, da se Preuzv. Nadbiskupa internira, jer je politički nepoćudan." (*Isto*, str. 281.)

Dana 19. rujna 1944. Nadbiskupa je pohodio "Ing. Lorković, brat ministra Dr. Mladena Lorkovića, pitajući ponovno, da li bi se dalo učiniti štogod?" (*Isto*, str. 289.)

Jednoga dana od 11. do 15. rujna 1944. u audijenciju k nadbiskupu Stepincu došla je "gdja Vokić, intervenirajući za svoga muža Antu Vokića, svrgnutog ministra oruž. snaga." (Isto, str. 284.)

Dana 8. siječnja 1945. Nadbiskup je primio gospođu Dragicu Vokić, suprugu Ante Vokića, ministra oružanih snaga. (*Isto*, str. 321.). Sigurno gospođa Vokić nije išla u Nadbiskupski dvor tražiti svoga muža, ako je, kako želi sugerirarti gosp. Gabelica, bio u kućnom pritvoru.

Neutemeljenost konstrukcija gosp. Gabelice pobija poglavnikova odluka objavljena u novinama:

> "ZAPOVJEDNIŠTVO P. T. B. (HDU) izdalo je 6. rujna 1944. pod brojem 600-T-1944. slijedeću obavijest: "Po zaključku suda P. T. S. od 5. rujna 1944., koji je nadležan za sudovanje i nad pripadnicima P. T. B. – lišeni su časničkog čina ANTE VOKIĆ i MLADEN LORKOVIĆ, te su izključeni iz redova pripadnika Poglavnikove tjelesne bojne. Ujedno su poslani u zatočenje."

Potpuno se slažem s Nadbiskupom, čije je razmišljanje tim povodom popraćeno riječima: "Sic transit gloria mundi!" ("Tako prolazi slava [ovoga] svijeta!"; *isto*, str. 281.) Vjerujem da će gospodin Gabelica pronaći daljnje podatke koji se odnose na sudbinu ove dvojice časnika, a i sudbine desetaka mladih hrvatskih časnika koji su ubijeni ili strijeljani jer su potporom svrgnutim časnicima tražili promjenu i odmak od totalitarnog njemačkog režima. Dok gosp. Gabelica hvali časnog svećenika dr. Lackovića, koji je zabilježio da je nadbiskup Stepinac četiri puta intervenirao kod poglavnika za 54 vojnika i časnika hrvatskih vojnih postrojbi tada osuđena na smrt (usp. BAS, Knj. 3, str. 59.–62.; 63.–64.), dr. Lacković je posvjedočio kako su na vijest poslužitelja stola da su spomenuti strijeljani, Nadbiskupu kanule suze u tanjur. Rijetko je nadbiskup Stepinac zaplakao, ali su njegove suze uvijek bile žalost nad okorjelošću ljudskoga srca i ludošću onih koji zlorabili vlast i osjećaj naroda.

3. Kod spoznaje da je na dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, 10. travnja 1941., dr. Ante Pavelić bio stotine kilometara daleko od Zagreba, izne-

nađuje tvrdnja gospodina Gabelice iznesena na str. 836. spomenutoga članka: "Ovim nisu iscrpljene neistinite tvrdnje dr. Batelje o odnosima NDH prema glavnim silama Osovine, a osobito prema Italiji. On piše da se je Pavelić vratio u Hrvatsku 'pomoću Talijana 1941.' (...), da je Mussolini priznao 'NDH uz uvjet da bude politički usko povezana s Italijom i personalnom unijom ujedinjena s Italijom', što je po njemu, Pavelić '13. travnja telefonskim putem obeć ao Mussoliniju koji mu je tek nakon toga obećanja istom 14. travnja navečer dopustio iz Karlovca doći u Zagreb i preuzeti vlast' (...)."

Osim toga, gospodin Gabelica tvrdi da se Pavelić 1941. nije vratio u Hrvatsku pomoću Talijana, da Talijana uopće nije bilo u blizini Karlovca, ni u Karlovcu te da se takve stvari ne dogovaraju telefonom i da se telefonska veza između Karlovca i Rima nije mogla ni uspostaviti (usp. "Površno i pristrano..." str. 836. – 837.)

Vjerujem da povijesne činjenice bolje poznaju oni koji su tu povijest stvarali nego oni koji je, poput gosp. Gabelice, danas pokušavaju ideološki tumačiti.

Evo što o spomenutim činjenicama svjedoči Eugen Dido Kvaternik, sin Slavka Kvaternika koji je proglasio NDH, a koji je s Pavelićem došao u Zagreb tek 15. travnja 1941.:

"Ministar [u Mussolinijevoj vladi] Anfuso je na putu u Karlovac. Za pol sata bit će ovdje. U Zagrebu je narod od ranog jutra čekao na ulicama – već drugi dan – na dolazak dr. Pavelića. Čitav grad se je spremao na doček. No Anfuso, Mussolinijev delegat, imao je prednost pred hrvatskim narodom.

Koji su razlozi prisilili Mussolinija, da šalje u Hrvatsku Anfusa već tri dana nakon svog zadnjeg sastanka s Pavelićem? Što se je dogodilo? Te nam razloge u cijelosti otkriva Anfuso i ovako prikazuje svoj razgovor s Mussolinijem na 14. IV. ujutro: 'Dok smo međusobno ispitivali, da li će i kada Pavelić, nakon priznanja njegove vlade započeti, kao što je obećao, raspravu pitanja načetih u nedavnom razgovoru u Villi Torlonia, Mussolini me iznenada prekida s riječima: 'Ne vidim jasno, Hrvata (Pavelića) su sigurno već obrađivali Nijemci. Ako ne njega, a onda sigurno njegovog emisara Kvaternika, druge i koga znam ja! Ako još čekamo, Berlin će nam predložiti paralelno priznanje Države Hrvatske, i mi nemamo nikakvu sigurnost, osim onoga što nam je Pavelić rekao, tj. da će talijanska prava u Dalmaciji biti poštivana. To je pitanje koje treba odmah riješiti i staviti na tapet prije, nego li bi Nijemci stvorili nepopravljivo. Mogu još vjerovati Paveliću, ali, što će on sutra moći protiv njemačkog veta. Pavelić je jedina figura naše balkanske igre i ne smije nam izbjeći' (...).

Mussolini zatim nalaže Anfusu, da odmah s njegovim posebnim zrakoplovom odleti u Hrvatsku. Sat kasnije Anfuso je već na putu, kako sam veli, sa slijedećim usmenim instrukcijama Mussolinija:

– Dobiti od Pavelića prije službenog priznanja njegove vlade s talijanske strane javnu i svečanu izjavu, koja će ga obvezati, da odredi granice nove države Hrvatske, uzimajući napose u obzir talijanske interese u Dalmaciji (...).

14. IV. ujutro Mussoliniju su nestale i zadnje iluzije o njemačkim obećanjima glede Hrvatske. Bit će da mu je jasno, što se u Zagrebu događa, gdje ga njegov osovinski partner pomoću

Hrvata kani izgurati iz Hrvatske. Treba pod svaku cijenu izbjeći paralelno priznanje Države Hrvatske po Njemačkoj i Italiji, ili, ako to nije moguće izbjeći, dobiti od Pavelića svečano i javno priznanje talijanskih interesa u Dalmaciji. I baš je u tom paralelnom priznanju najveća garancija za Hrvatsku, da se cijelo pitanje neće rješavati jednostrano. A to je nakon proglašenja i najvažnije. No dr. Pavelić krzma. On čeka u Karlovcu na Anfusa, namjesto da Talijane sa zahtjevom priznanja stavi pred gotovu činjenicu i da od tog priznanja – u tom ima potporu Nijemaca – učini uvjetnima daljnje pregovore. Najprije priznanje, a onda pregovori. To je baš ono, čega se Mussolini boji i to treba spriječiti. 'Pavelić je jedina figura naše balkanske igre, ona nam ne smije izbjeći.' I ta 'figura', na mjesto da uđe u Zagreb, gdje ga čeka doček kao nikada nikoga prije – doček prvorazrednog političkog značenja – i da javno i od Nijemaca i Talijana zahtijeva priznanje, čeka u Karlovcu Anfusa. Preda mnom šuti, čak me svjesno drži u zabludi. Vrijeme prolazi, a Anfusa nema. U 13,30 dolaze Slavko Kvaternik i Veesenmeyer [posebni opunomoćenik njemačkog ministra vanjskih poslova]. Oni zaklinju dr. Pavelića, da odmah dođe u Zagreb. Bez uspjeha. Nakon kojih 20 minuta evo Anfusa, u pratnji dr. Košaka. Već je prošlo 14 sati. Dok je Anfuso još na stepenicama, Pavelić dobacuje S. Kvaterniku, Veesenmeyeru i meni:

– Skrijte se, da vas ne vidi.

Koji razlog ima dr. Pavelić, da pred Anfusom skriva S. Kvaternika, koji je pred četiri dana u njegovo ime proglasio NDH? I tu se je radilo samo o izbjegavanju svjedoka, koji bi mogao otkriti čitav Pavelićev plan. No ovaj puta ne će biti tako lahko. Pavelić se povlači u radnu sobu dr. Nikšića sam s Anfusom. Nas trojica čekamo u drugoj sobi preko hodnika. Nakon kojih pol sata, otvorio sam vrata i spazio Anfusa i Pavelića *tete-a-tete* u zadimljenoj sobi s crvenim licima u očevidnoj živčanoj napetosti. Odmah iza toga izlazi dr. Pavelić i dolazi u našu sobu s tekstom jednog brzojava, određenog Mussoliniju, u kojemu u ime hrvatske vlade traži priznanje Nezavisne Države Hrvatske od talijanske vlade. Brzojav, sastavljen na talijanskom jeziku, sadrži slijedeće fraze: "*Il popolo croato esprime la sua profonda riconoscenza alle gloriose truppe italiane per la liberazione de la Croazia*"... i dalje: "*la nuova Croazia entrera nel nuovo ordine europeo nel orbite e sotto la protezione dell'Italia fascista. Le frontiere del nuovo stato saranno definite tenendo articolarmente conto dei diritti italiani in Dalmazia*" (Hrvatski narod izražava svoju najdublju zahvalu slavnim talijanskim četama na oslobođenju Hrvatske. Hrvatska će ući u novi europski poredak pod okriljem i zaštitom fašističke Italije. Kod određenja granica nove države vodit će se napose računa o talijanskim pravima u Dalmaciji.)

Još mi je danas pred očima reakcija pokojnog vojskovođe i dr. Veesenmeyera, koji nisu dali Paveliću ni do riječi. Obojica su *a limine* odbili cijeli brzojav. Veesenmeyer je dosta uzrujan, i veli:

– To je nemoguće, a gdje smo mi, koji smo snosili glavni teret?

Pavelić se vraća u sobu k Anfusu, a u međuvremenu s Veesenmeyerom sastavljamo drugi tekst brzojava, upućen i Hitleru i Mussoliniju, u kojem se traži priznanje od obih vlada, a ne samo od Talijana. U brzojavu se zahvaljuje njemačkoj i talijanskoj vladi za pomoć, koju su njemačka i talijanska vojska pružile kod oslobođenja Hrvatske i izražava želju, da Hrvatska uđe u novi evropski poredak priznata na čitavom svom povijesnom području: Hrvatska i Slavonija sa Srijemom, Bosna i Hercegovina i Dalmacija. Dr. Veesenmeyer neobično zadovoljan, odobrava takav tekst brzojava, kojega uručujem Paveliću. No iza par minuta, evo opet Pavelića. Dosta je potišten i veli, **da Anfuso ne može pristati na taj tekst i da prije mora konzultirati Mussolinija. Tražio je telefonski razgovor s Rimom. Jedva da je to čuo, dr. Veesenmeyer je skočio kao uboden iglom, potrčao do pošte, gdje je njemačkim vojnim telefonistima dao nalog, da iskopčaju sve telefonske pruge. Anfuso je uzalud čekao na razgovor s Mussolinijem...** (Istaknuo J. B.)

Pavelićev plan (...) nije više bio provediv. On je nekako čudnim izrazom promatrao dodir ostalih Hrvata s Mussolinijevim izaslanikom. No nikoga nije Anfusu predstavio. Vladala je prilična konfuzija. Vrijeme je prolazilo, a telefonske veze s Rimom nije bilo. Nijemci su i to

smetanje temeljito obavili." (usp. *Eugen Dido Kvaternik. Sjećanja i zapažanja 1925 – 1945. Prilozi za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1995., str. 48. – 51.)

Uistinu čudi što gosp. Gabelica meni predbacuje netočnu interpretaciju dolaska Pavelića u Zagreb, kamo nije mogao doći prije nego što je udovoljio talijanskim zahtjevima. Doista je bespredmetno tvrditi da telefonska veza između Karlovca i Rima nije postojala prije negoli su je onemogućili Nijemci. A talijansku prisutnost na tom području Dido Kvaternik potvrđuje riječima: "Za vrijeme govora [dr. Pavelića] prolaze kroz Ogulin prvi odredi talijanske motorizirane divizije 'Torino' koju smo ostavili u Lokvama. Dr. Pavelić, komentirajući u govoru njihovu prisutnost, pozivlje hrvatski narod da ih srdačno pozdravi. 'To su naši saveznici, koji od nas ništa ne traže i koji prolaze našim područjem u borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Pobjeda našeg saveznika je sigurna.' Iza govora odlazimo iz Ogulina." (usp. *Eugen Dido Kvaternik. Sjećanja i zapažanja 1925 – 1945. Prilozi za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1995., str. 44.)

A kad je Pavelić stigao u Karlovac, "u vojarni nekadanje austrijske kadetske škole bili su postrojeni hrvatski, njemački i talijanski viši časnici" (Isto, str. 46.).

Osim toga pripadnici talijanskih postrojbi izvršili su zlodjela ne samo u okolici Karlovca, nego i u rodnom kraju blaženog Stepinca, zbog kojih je on upućivao prosvjedna pisma talijanskom poslaniku Rafaelu Casertanu i vlastima NDH. Baš ti dokumenti daju mi pravo na tvrdnju o talijanskoj prisutnosti izvan crte koju zastupa gosp. Gabelica: "Vinica – Slunj – Kulen Vakuf ..." (str. 837.).

4. Što se tiče odnosa vlasti NDH prema nadbiskupu Stepincu nepobitno je da su ga njezini nosioci omalovažavali i s porugom spominjali. Naime, "zlobni jezici" iz njihovih redova o Nadbiskupu su već 12. travnja 1941. "širili kojekakve vijesti, a naročito da je kao Solunac sa Šubašićem pobjegao. Tim vijestima nasjedali su mnogi pak kad su Nadbiskupa vidjeli u katedrali, čudili se tim vijestima i osuđivali ih. Te riječi počeli su širiti neki iz ustaških redova" (Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački, *Dnevnik*, sv. IV., str. 192.).

Dapače, dr. Pavelić je jednom za nj izgovorio prijeteće riječi, koje mu je prenio svećenik dr. Krunoslav Draganović: "Što čeka onaj 'Solunac' da se nije iselio iz Dvora?" (BAS, Knj. 1, str. 135.).

Ne ulazim u prosudbu gosp. Gabelice o vjerodostojnosti dr. Krunoslava Draganovića, ali vjerujem da je ove Pavelićeve riječi vjerno prenio.

5. Gospodin Gabelica želi meni podvaliti da ne razumijem problematiku ogulinskog župnika Ivana Mikana. Istina je ovo: dr. Pavelić je želio vlč. Mikana nagraditi za doček koji mu je pripremljen na prolasku kroz Ogulin, obećavši mu da će biti župnik župe sv. Marka u Zagrebu. Je li Pavelić znao kako se imenuju župnici i što znače granice pojedinih biskupija i nadležnost svjetovnih i crkvenih vlasti, i znade li to gospodin Gabelica kad želi opravdati Pavelićeve namjere?

Zbog svojega odlučnog protivljenja da Ivan Mikan, svećenik Senjske biskupije, po odluci poglavnika ili vlade NDH bude postavljen za župnika sv. Marka u Zagrebu, Nadbiskup je 27. svibnja 1942. predao Ivanu Werneru, načelniku grada Zagreba, promemoriju u kojoj se osvrnuo i na represalije kojima mu se prijetilo ako ne popusti. Reče: "Pala je riječ i o eventualnim represalijama ako duh. oblast ne popusti (...). Ako se pak usprkos tome hoće provesti represalije, ova će duh. oblast to bolno primiti na znanje, ali će ostati kod svoga stanovišta." (usp. BAS, Knj. 2, str. 320. – 322.)

Nadbiskup je ostao kod jasnoga stava i odluke, bez straha pred svjetovnom vlašću i prijetnjama koje su mu pristizale: "Vi se danas opirete njegovoj želji, a Poglavnikova želja morala bi biti Vaša zapovijed (...). Upozorujem Vas (...) jer ćete jako žaliti poslije (...). Pazite što će doživjeti bogoslovi – svećenici i Vaša preuzvišenost. Sve posljedice sebi pripišite." (Knj 1, str. 322. – 323.)

6. Primjedbu gospodina Gabelice da nije postojao *odium* među čelnicima ustaškog pokreta prema nadbiskupu Stepincu demantiraju brojni dokumenti onoga doba. Navest ću samo činjenicu da je u Banskim dvorima svečani čin polaganja državničke zakletve poglavnik učinio "pred vlč. Vilimom Ceceljom, župnikom u Kustošiji", "Ismet ef. Muftićem, zagrebačkim Muftijom" i "gospodinom Michaelom Beckerom, evangeličkim biskupskim vikarom u Zagrebu". Dr. Pavelić je isključio moguću nazočnost nadbiskupa Stepinca jer je, po svjedočenju samoga Cecelje, izjavio: "Zar ću ja pred jednim 'Soluncem' polagati državničku prisegu?"

Po dojmom takva Pavelićeva mišljenja o Nadbiskupu odvijao se i njihov prvi susret u Banskim dvorima i razgovor u trajanju oko 15 minuta. Nadbiskup je izravno upitao dr. Pavelića o glasovima da je sudjelovao u atentatu na kralja Aleksandra u Marseilleu i zatražio poštivanje prava Katoličke crkve. Premda je na prvo Nadbiskupovo pitanje poglavnik odgovorio neizravno, obećao je slobodu djelovanja i rada Katoličke crkve.

Kolika je to sloboda bila i kakav utjecaj Crkve na političke poteze NDH, pokazuje Nadbiskupovo pismo dr. Milovanu Žaniću, predsjedniku Zakonodavnog povjerenstva pri poglavniku, 16. lipnja 1941. s molbom da sa sadržajem pisma upozna i samog dr. Pavelića. To je pismo prosvjed protiv postupaka

vlasti koja je donosila zakonske odredbe i provedbene naredbe koje su se izravno ili neizravno odnosile na vjeru i ćudoređe ili tangirale vjerske odnose, poput zakona o vjerskim prijelazima, ženidbenoj zabrani rasno mješovitih brakova, o kažnjavanju pometnuća, o radnoj službi omladine, itd., a da se Crkvu pri tome posve mimoilazilo. Nadbiskup nije želio utjecati na odluke vlasti, već upozoriti na sastavnice političkih odluka koje zadiru u slobodu ljudskog djelovanja, savjesti, i u vjerska načela, te su od javnog i od općeg interesa ne samo za Crkvu već za svekoliki narodni život.

Reče:

> "Ne tražimo za Katoličku Crkvu nikakvo pravo prigovora ili veta niti pravo sudjelovanja u državnom zakonodavnom povjerenstvu, nego molimo samo to da se *bezobvezno* ispita u pitanjima, koja se tiču Katoličke Crkve i njezinih životnih interesa, koji su povezani s interesom Hrvatskog naroda, kakovo stajalište zastupa Crkva i kakove bi primjetbe sa svojega gledišta imala staviti takovim zakonskim nacrtima. Stvar je onda suverene državne vlasti, da li će i u koliko voditi računa o tim primjetbama" (BAS, Knj. 2, str. 149. – 151.)

Prevažno je ovo pismo jer svojim sadržajem potvrđuje da Katolička crkva i nadbiskup Stepinac nisu s vlašću NDH išli ruku pod ruku i da su vjerski prijelazi, koje gosp. Gabelica niječe, otpočeli bez ikakva pitanja ili pristanka Katoličke crkve.

7. Koliko su neutemeljene interpretacije gospodina Gabelice, glede činjenica vezanih uz kanonika Prvostolnog kaptola zagrebačkog dr. Pavla Lončara, jamče sljedeći dokazi:

a) Početkom srpnja 1941. dr. Pavao Lončar, zagrebački kanonik, u ime Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu prosvjedovao je kod dr. Mirka Puka, ministra pravosuđa i bogoštovlja NDH, zbog loših postupaka vlade s pravoslavcima i Židovima, rekavši i ovo:

> "Odakle dolazi država do toga, da sili ljude na prijelaz na drugu vjeru? To je stvar strogo savjesti i država se ne smije u to pačati. Kakva imade biti korist od toga silenja na prijelaz, kad je jasno, da će svi ti ljudi opet natrag na pravoslavlje, ako dođe do preokreta. Uostalom, kakva je ta Vaša politika, kad osobe, koje ste uspjeli prisiliti da pređu s pravoslavlja ili židovstva na katoličku vjeru ipak ubijate i tjerate u logore. To osim svega ostaloga znači još i rugati se katoličkoj Crkvi. Što znači ovo ubijanje i teror? To će roditi neizlječivim zlom za ovu državu." (Izvješće: *Zagrebački nadbiskup i njegov kler u vrijeme ustaškog režima*, sastavljen godine 1945. god., CP, sv. CX., str. 3660. – 3671., 3668.; usp. BAS, Knj. 1, str. 237. – 238.; dokument je pronađen u Arhivu UDBE)

b) "Dne 29.VII. poslije podne prema večeru odveden je na policiju po agentima preč. g. Dr. Pavao Lončar, kanonik zagrebački." (Dr. Alojzije Stepinac nadbiskup zagrebački, *Dnevnik*, sv. IV., str. 317.)

c) Katolički dnevnik *Hrvatski glas* donio je 24. kolovoza 1941. sljedeću vijest: "Po pokretnom prijekom sudu u Zagrebu osuđen je dana 22. kolovoza 1941. kanonik dr. Pavao Lončar radi uvrede državnog poglavara i radi protudržavne i protuustaške promičbe na kazan smrti strijeljanjem. Na prijedlog ministra pravosuđa i bogoštovlja, uslijed molbe za pomilovanje, obnašao je državni poglavar Poglavnik dosuđenu kazan smrti pretvoriti u kazan teške tamnice u trajanju od 20 godina."

Začudo, katolički dnevnik *Hrvatski glas* za šest je dana prestao izlaziti. Istina, odlukom konzorcija od 30. kolovoza 1941. godine. Dr. Gabelica neka istraži druge odluke.

A dr. Lončaru je tek na intervenciju nadbiskupa Stepinca i p. Ramira Marconea, izaslanika Svete stolice kod hrvatskog episkopata, te nakon negodovanja klera na odluku vlade, smrtna kazna preinačena na 20 godina tamnice, da bi nakon dvije godine bio pušten iz zatvora u Lepoglavi.

Gospodin Gabelica ne može protiv ovih činjenica interpretirati postupke ni ustaške vlasti ni postupke dr. Pavla Lončara, čije je svjedočanstvo i na komunističkom sudu bilo u prilog nadbiskupu Stepincu, a ne vlastima NDH.

8. Tvrdnja gosp. Gabelice da moje tumačenje sklapanja Rimskih ugovora između NDH i Italije u svibnju 1941. "vrijeđa i bl. Stepinca" apsurdna je. Nadbiskup Stepinac nije kanio ići u Rim niti je bio pozvan "u veliku delegaciju sastavljenu od hrvatskih staleža, da zamole jednoga člana savojske kuće za hrvatskog kralja". Vlada je tražila biskupa Salisa i "župnika Cecelju" (Dr. Alojzije Stepinac, *Dnevnik*, sv. IV., str. 222.).

Kakva je to delegacija i kakvo je to bilo poslanstvo? Zar je doista išlo tražiti kralja ili izručiti Italiji velik dio hrvatskog nacionalnog teritorija? Činjenica je da su Rimski ugovori prouzročili teške posljedice za cjelokupni hrvatski narod, osobito po hrvatski živalj u Dalmaciji. To je nadbiskup Stepinac proročki predviđao kad je nakon ozbiljnog promišljanja odlučio da pusti obojicu u Rim, s obrazloženjem: "Za svaki normalni mozak je konačno jasno da odgovornost za sadanje stanje nemaju predstavnici Crkve nego oni koji su imali političko vodstvo u rukama" (isto).

Takav Nadbiskupov stav i tako predočen u troknjižju nikako ne vrijeda nadbiskupa Stepinca, nego mu služi na čast.

9. Da se u troknjižju ne "provlači", nego potvrđuje neprijateljski stav dužnosnika u NDH prema Katoličkoj crkvi, pokazuju pored spomenutih i sljedeće činjenice što ih gosp. Gabelica ignorira:

a) Dana 15. svibnja 1941. uputio je Nadbiskup prosvjedno pismo dr. Mili Budaku, ministru NDH, zbog sustavnog šikaniranja Uredništva *Katoličkog lista*, prikazavši stav NDH ovim riječima:

> "Sa žalošću moram konstatirati da beogradska cenzura nije bila ovako žučljiva prema nama kao Hrvatski Novinski Ured ... Ako pak Hrvatski Novinski Ured misli da će načiniti od nas puzavce, onda se vrlo vara. Ja sam uvjeren da stanovište Hrvatskog Novinskog Ureda nije stanovište hrvatske Vlade. Zato Vas, gospodine ministre, molim da u svojstvu našeg resornog ministra poduzmete korake da se ove pojave uklone jer nisu nikako u interesu Nezavisne Države Hrvatske." (BAS, Knj. 2, str. 124. – 125.)

b) Kad je cenzura vlasti NDH zaplijenila govor Pija XII., koji je on održao godine 1942. prigodom proslave 25. obljetnice svoga biskupskoga jubileja i u njemu osudio teoriju tzv. "Lebensrauma" velikih naroda, koja je, zapravo, značila smrtnu osudu malih naroda, nadbiskup Stepinac je to nasilje vlasti osudio u propovijedi održanoj u prvostolnici na blagdan sv. Petra i Pavla iste godine. Reče:

> "Predragi vjernici! Sveta mi je dužnost upozoriti vas na neke pojave, koje u zadnje vrijeme mute naše odnose prema Svetoj Stolici i Sv. Ocu Papi; odnose, koji su kroz trinaest vjekova bili najsrdačniji i najprijateljskiji. Već dulje vremena čuju se prigovori, kao da je Sveta Stolica neprijateljski raspoložena prema hrvatskom narodu. Tu krivu tvrdnju i klevetu obara stoljećima potvrđena povijesna činjenica, da je hrvatski narod baš u rimskim papama imao svoje najbolje, a često i jedine prijatelje. Te laži opovrgava osjećaj i briga današnjeg Svetog Oca Pape Pija XII, kojima On prati naš narod i domovinu. O tom mogu uz ostale hrvatske biskupe svjedočiti sigurno i ja osobno. S toga je najveće nerodoljubno djelo prema hrvatskom narodu, kad se osobno kao i prije sa strane nekih sinova toga naroda nastoji oslabiti čvrsta veza našega naroda sa nepobjedivom pećinom Petrovom. To nastojanje nema korijena u našem narodnom duhu, ono je njemu tuđe, a dolazi izvana, i ne može nikako biti od koristi, makar tko tvrdio protivno.

> Stoga osuđujem u ime hrvatskih katolika zabranu objavljivanja u štampi govora Svetoga Oca Pape održanog prigodom njegovog 25-godišnjeg jubileja. To znači odvoditi hrvatski narod od izvora prave nauke, koja jedina može da spasi svijet, pa prema tome i naš narod od materijalne i moralne propasti. To znači isključiti naš narod iz zajednice svih katoličkih i kulturnih naroda, koji su se putem štampe duhovno okoristili i obogatili tolikim divnim govorima Svetoga Oca. Takav postupak je za hrvatski narod štetan i uvredljiv." (BAS, Knj. 2, str. 337. – 341.)

c) U istražnom postupku 17. svibnja 1945. Nadbiskup je vrlo odlučno poricao bilo kakvu svoju političku djelatnost ili navodnu pripadnost nekoj stranci. Reče:

> "Dr. Vlatko Maček, legitimni predstavnik naroda, javno je pozvao narod da se pokorava novoj vlasti koja je došla.
>
> Koliko se sjećam, izjava osim svojih propovijedi nisam davao. U tim propovijedima sam javno nekoliko puta ustajao protiv rasizma, te su izjave, dok se dalo, bile umnažane i širene po gradu, međutim, pošto je ustaška vlast uhapsila mons. Jesiha koji je umnažao te propovijedi i koji je zbog toga sjedio 7 ili 8 mjeseci u Lepoglavi, prestalo se s umnažanjem propovijedi. Što je kasnije izašlo u štampi to je cenzura iznosila moje govore i mijenjala tekst time što je ispuštala koju riječ, čime se mijenjao smisao." (BAS, Knj. 1, str. 332.)

d) Nasilje vlasti NDH nadbiskup Stepinac predočio je mons. J. Hurleyju, regentu Apostolske nuncijature u Beogradu, u pismu potpisanom 2. ožujka 1946.:

> "Činjenica je, da zagrebački nadbiskup nije nikada odobravao politike ustaškog režima protiv Srba. činjenica je, koju bjelodano dokazuju do danas već izdani brojni dokumenti, da je on neprekidno, od prvog časa, ustao na obranu osnovnih prava Srba na život, braneći u svojim dopisima na vladu bivše NDH u svakom slučaju, koji mu je bio dojavljen, prava Srba. Jednako tako je zagrebački nadbiskup branio i nevine, preko svih mjera čovječnosti progonjene Židove, ustajući protiv rasnih zakona bivše NDH, koji su bili čisti prepis njemačkih rasističkih zakona. Zbog ovoga svoga držanja zagrebački nadbiskup je ubrzo došao u latentni stalni sukob s vladom NDH. Taj se sukob otvorio odmah poslije osnivanja NDH, a došao je do vrhunca u smrtnoj osudi jednog zagrebačkog kanonika Dra P. Lončara, koga su ustaške vlasti osudile na smrt radi njegovog rada prema uputama zagrebačkoga

nadbiskupa. Svojim zauzimanjem za progonjene Srbe i Židove zagrebački nadbiskup došao je htijući ili ne htijući u stav opozicije prema ustaškom režimu. Zato ga ni članovi NO-pokreta nisu napadali kroz tri godine, dokle god je taj sukob bio u javnosti očevidan. Pače, znade se, da su oni iz šume sami na svom radiju prenosili stanovite odlomke iz propovjedi zagrebačkog nadbiskupa na blagdan Krista Kralja g. 1943., u kojoj je on jasno osudio i rasizam i ustaške nepravde prema Srbima, Židovima i Ciganima kao što i načela komunizma." (BAS, Knj. 3, str. 344. – 345.)

e) Znatnu nepravdu učinila je vlast NDH Katoličkoj crkvi kad je izvršila nasilje mijenjajući smisao teksta poslanice koju su hrvatski biskupi uputili javnosti 24. ožujka 1945. O tome Nadbiskup svjedoči:

> **"Pred sam svršetak rata, poslovni Odbor hrvatskih biskupa upravio je s proljetne konferencije, održane u ožujku 1945. vjernicima pastirsku poslanicu. U njoj se ogradio od nasilja ustaškog režima, osudio je ubijanje svećenika, što su ga vršili partizani, te izjavio, da poštuje volju hrvatskoga naroda za vlastitom državnom samostalnošću, koja je ostvarena u vlastitoj državi, ne spominjući je imenom. Državna cenzura bivše NDH je na svoju ruku na ovom mjestu umetnula ime bivše države." (Isto, str. 345.; usp. isto, str. 109. – 113.)**

Dok je nadbiskup Stepinac uspio skupiti stotine vagona hrane za hrvatski živalj koji je uslijed ratnih stradanja umirao od gladi po našim otocima, dotle su talijanske i njemačke postrojbe onemogućivale da ta pomoć stigne do potrebitih. Dok su četnici, partizani i pripadnici stranih i inih vojnih postrojbi vršili teror nad nedužnim pučanstvom po hrvatskim selima, ubijali ga i silovali ženski svijet, paleći sela i uništavajući ljetinu i imovinu, nadbiskup Stepinac je tješio ojađeni narod, prikupljao za nj hranu i odjeću, nastojao olakšati položaj zarobljenika po logorima i prosvjedovao protiv spomenutih nedjela. O tome govori moje troknjižje. O ljubavi koju nije uspjela spriječiti ni jedna diktatura, a koliko je NDH bila slobodna, najbolje govori podatak da se od Ludbrega i Varaždina nije moglo slobodno do Zagreba, ni od Zagreba do južnih strana Hrvatske bez talijanskih i njemačkih propusnica.

Gosp. Gabelica točno piše da nisam obradio "zauzetost bl. Stepinca za slobodu hrvatskoga naroda". To ću učiniti u sljedećem troknjižju. U ovom, koje on želi obezvrijediti, obradio sam svjedočanstvo kršćanske ljubavi nadbiskupa Stepinca prema stradalnicima, žrtvama režima Kraljevine Jugoslavije, NDH i Komunističke partije Jugoslavije, kako u NOB-u, tako i u poratnoj državnoj

represiji. To svjedočanstvo ljubavi nadbiskupa Stepinca ponos je hrvatskoga naroda, bez obzira na političko uvjerenje pojedinaca. Ono nosi prepoznatljiva obilježja univerzalne Kristove ljubavi. U spomenutom troknjižju, osobito u prvoj knjizi – životopisu, prikazao sam je, ne "površno i pristrano", kako tvrdi gosp. Gabelica, nego temeljito i objektivno.

Ni površnost ni tendencioznost nisu me upravljale prilikom sastavljanja spomenutog troknjižja. Da je državna vlast odlučila provesti vjerske prijelaze pravoslavnih u Katoličku crkvu, da je postojala državna cenzura nad crkvenim tiskom i govorenjem te prijetnja fizičkome integritetu nadbiskupa Stepinca, dovoljno svjedoče objavljeni dokumenti u drugoj i trećoj knjizi, koje valja pomno iščitati, a nastali su u uredima NDH i obavještajnih službi drugih država ili međunarodnih ustanova.

Uostalom, jasno razlikujući državu, kojoj suverenitet tvori narod, od političkih stranaka, koje često djeluju protiv dobrobiti naroda, a onda i države, sâm bl. Stepinac je 4. listopada 1954. izjavio:

> "Kao biskup nisam bio ni HSS-ovac, ni ustaša, ni pučkaš. Interese naroda branio sam i branit ću, a politiku kao takvu ostavljam drugima. No, boli me, kad vidim, kako se neprijatelji upravo vesele toj našoj neslozi i potpiruju je." (VRANEKOVIĆ, J., *Dnevnik*)

Spomenuti uradak gosp. Gabelice prinos je takvoj neslozi i potpiruje ju. Stoga se ubuduće ograđujem od raspre s njime, a čitateljima *Marulića* preporučam da na temelju prikupljenih i objavljenih dokumenata donesu objektivnu prosudbu.

U Zagrebu, 21. rujna 2010.

Juraj Batelja

"Površno i pristrano djelo o bl. Alojziju Stepincu" (2)

U "Mariliću" br. 4/2010. Ivan Gabelica, pod gorenavedenim naslovom, polemički ocjenjuje trosveščano djelo dr. Jurja Batelje "BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC – svjedok Evanđelja ljubavi". Gabelica smatra da je djelo pisano odviše površno i pristrano. Što se tiče površnosti, da nije precizno u iznošenju povijesnih podataka, a što se tiče pristranosti, da odviše naglašava neslaganje nadbiskupa Stepinca s ondašnjom hrvatskom vlašću.

Cijenim obojicu pisaca, i Jurja Batelju, uvaženog profesora, koji je napisao nekoliko odličnih knjiga o nadbiskupu, sada blaženom Alojziju, i mnogo učinio za njegovu beatifikaciju, ali i Ivana Gabelicu, uvaženoga pravnika, čiju odličnu knjigu "Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država" držim na vidnome mjestu u svojoj knjižnici. Žao mi je što se njih dvojica ne slažu u nekim osnovnim pitanjima. Pokušat ću, iako amater u tim pitanjima, približiti njihove stavove kao svjedok tadašnjih zbivanja te prateći pisanje ondašnjega Službenoga vjesnika Zagrebačke nadbiskupije.

Ni Batelja ni Gabelica ne mogu se tih zbivanja sjećati, crpe svoje znanje iz povijesnih knjiga, a znade se da u tim knjigama ima mnogo neistina. Evo o tome jedan primjer! Naš uvaženi povjesničar prof. Ivo Goldstein u svojoj najnovijoj povijesnoj knjizi piše da je 22. lipnja 1941. u šumi Brezovica kod Siska osnovan prvi partizanski odred, što je očita neistina. Drugi naš uvaženi povjesničar, prof. Dragutin Pavličević, u svojoj povijesnoj knjizi kaže da odred nije osnovan u Brezovici nego u Žabenskoj šumi, što je nešto bliže istini, ali se također s njome ne podudara. Konačno, postojimo mi svjedoci, koji se sjećamo tih dana i koji smo razgovarali sa sisačkim prvoborcima Vladom Janićem i drugovima pa su nam oni ispričali punu istinu o tim danima. Na temelju njihovih pričanja, sisački pisac Dragan Božić je u svojoj najnovijoj knjizi opisao kako su Vlado Janić i Marijan Cvetković 22. lipnja 1941. išli u Petrinju, Sunju i Kostajnicu na dogovor o povlačenju u ilegalu, pa su se povukli u Žabensku šumu, gdje su se skrivali mjesec dana, dok nisu ondje otkriveni. To su eto naše povijesne knjige! Tko im može vjerovati?! Zbog toga, ako je kod Batelje i Gabelice došlo do razilaženja o povijesnim zbivanjima, ne treba to smatrati bitnim razilaženjem u stavovima.

Tako je Batelja, čitajući svoga povjesničara, napisao da Pavelić od 10. do 14. travnja 1941. nije mogao iz Karlovca doći u Zagreb dok mu to ne odobri Mussolini. Naprotiv Gabelica, čitajući svoga povjesničara, tvrdi da to nije istina, jer da je Pavelić bio slobodan već 10. travnja doći u Zagreb. Ne kaže zašto nije i došao nego tek 14. travnja krišom u večernjim satima. Ja sam, na primjer, čitao trećega povjesničara, koji tvrdi da Pavelić nije mogao doći u Zagreb u vrijeme dok su Nijemci pregovarali s Mačekom da Maček, kao istaknuti i omiljeni voda hrvatskoga naroda, bude na čelu NDH. Tek kad je Maček definitivno odbio njemačke prijedloge, mogao je Pavelić u Zagreb.

Ne ću ulaziti u sva sporna pitanja u spomenutom članku, nego pretežno ona što se tiču događaja kojih se sjećam pa mogu govoriti više kao svjedok. Na primjer, za Vladka Mačeka Batelja piše da je od ustaških vlasti bio osuđen na smrt, a Gabelica tvrdi da to nije istina, s tim da ni jedan od njih za svoje tvrdnje ne nudi dokaze. A istina je da je Maček osuđen na jasenovački logor, što Gabelica prešućuje. A Batelja možda smatra da osuda na Jasenovac nije daleko od osude na smrt. Na primjer, sedam katoličkih svećenika osuđenih na Jasenovac, iako se nadbiskup Stepinac za njih zauzimao kod ustaških vlasti, svi su pogubljeni. Zbog toga Batelja nije bio daleko od istine. Nakon Jasenovca, Maček je do kraja rata bio pod stražom u kućnom pritvoru u rodnom Kupincu.

Dok Batelja u Mačeku i Banovini Hrvatskoj vidi i nešto pozitivno, Gabelica naprotiv vidi samo negativno. Ni jedan ni drugi, naravno, ondašnjih se zbivanja ne sjećaju, nego vjeruju povijesnim krivotvorinama, jednako starojugoslavenskima, ustaškima i komunističkima, koje su sve negativno prikazivale Mačeka i Banovinu Hrvatsku. Neka mi bude dopušteno da kažem nešto o ondašnjim zbivanima kao svjedok.

Svi smo mi Hrvati u kraljevskoj Jugoslaviji, toj tamnici hrvatskoga naroda, bili uz HSS i Mačeka, jer smo osjećali da se on zbiljski bori za hrvatska prava. Osobito je to dolazilo do izražaja prilikom izborâ 1935. i 1938. godine. Smatrali smo Mačeka istaknutim vođom hrvatskoga naroda. Nadbiskup Stepinac je tada javno obznanio da je 11. prosinca 1938. na izborima glasovao za listu HSS-a, odnosno za Mačekovu listu, a to se vidi i iz njegovoga *Dnevnika*. Sve je to kulminiralo 1939. godine kad je bila proglašena Banovina Hrvatska. Isticali smo tada hrvatske zastave, koje su do tada bile strogo zabranjene, i nosili ih veselo na razne zborove uz pjesmu:

Maršírala, maršírala Mačekova garda!
Korak ide za korakom,
mladi Hrvat pod barjakom!
Boj se bije, bije, hrvatski se barjak vije
za slobodu sviju nas!

U školi smo tada dobili nove hrvatske udžbenike. Na općinskoj zgradi ćirilični je natpis zamijenjem latiničnim. Srpski oružnici zamijenjeni su hrvatskima i još mnogo toga se promijenilo u korist hrvatskoga naroda. Prema Stepinčevu *Dnevniku*, Nadbiskup je čestitao Vladku Mačeku na uspostavi Banovine Hrvatske, s tim da će Banovina imati jako uporište u Katoličkoj Crkvi. Vidimo da je i on s radošću dočekao proglašenje Banovine Hrvatske, pa je 12. listopada 1939. s Mačekom dogovarao razne pojedinosti o odnosu Banovine Hrvatske i Crkve u Hrvata.

Još više smo se radovali, zajedno s našim Nadbiskupom, proglašenju Nezavisne Države Hrvatske. Preko radija nas je pozvao naš hrvatski vođa Maček da prihvatimo tu novu stvarnost, a kao potpredsjednik jugoslavenske vade, koja je pobjegla iz zemlje, prenio je na neki način državni legalitet s Jugoslavije na NDH. Slavko Kvaternik, bivši časnik austrougarske vojske, proglasio je uspostavu NDH, međutim neki smatraju, prema međunarodnome pravu, da je Mačekova izjava o uspostavi NDH značajnija od Kvaternikove.

Uspostavu nove države NDH u prvo su vrijeme provodili istaknuti Hrvati koji su pripadali HSS-u. Na primjer u Sisku, a slično je bilo i u drugim mjestima, odmah drugi dan, 11. travnja, pojavila se pod vodstvom Mije Jakopovića Mačekova tzv. "Seljačka zaštita". Došli su u Sisak radi uspostave reda i mira te radi čuvanja mostova i drugih važnijih objekata, ali i radi razoružanja jugoslavenske vojske. Vojska je pružala otpor, pa su dvojica zaštitara poginula a nekoliko ih je i ranjeno. U nedjelju, 4. svibnja, u sisačkoj je crkvi pročitana Nadbiskupova *Poslanica*, kojom smo prilikom ushićeno pjevali *Tebe Boga hvalimo*!

A onda nam je naša velika radost, što imamo hrvatsku državu, pomućena s nekoliko strana. Pojavili su se ustaše, razoružali "Seljačku zaštitu" i na neki način progonili istaknute Hrvate koji su nas do tada vodili i oduševljavali za hrvatstvo. A glavnoga nam hrvatskoga vođu Mačeka otpremili su u Jasenovac. Zatim su se u okolici Siska pojavili četnici da ruše tek stvorenu NDH i ubijaju viđenije Hrvate. Karlo Pecl, istaknuti športaš, Hrvat, Siščanin, bio je prva sisačka žrtva. Ubili su ga četnici kod Blinjskog Kuta već 1. lipnja 1941. godine. A onda su se 22. lipnja 1941. sisački komunisti počeli organizirati i rušiti tek stvorenu NDH. Među prvim akcijama, u selu Palanjeku zapalili su školu i ubili općinskoga stražara Josipa Podnara, inače domaćega mještanina. Dana 22. srpnja 1941. došao je iz Zagreba u Sisak Prijeki sud i osudio na smrt pet sisačkih mladića, Hrvata, iako im nije dokazana nikakva osobna krivnja, osim što su bili komunistički simpatizeri. Ovaj čin osuđivali su gotovo svi Siščani, a strijeljanje

talaca javno je osuđivao i nadbiskup Stepinac, na primjer u poznatoj propovijedi 31. listopada 1943. godine (*Službeni vjesnik* br. 2-3 od 4. II. 1946.).

Po Gabelici, u Karlovcu nije moglo biti talijanske vojske, jer je granica između njemačke i talijanske vojske prolazila južnije od Karlovca, u pravcu Vinica – Slunj. Međutim iz Stepinčevoga *Dnevnika* vidimo da nije bilo tako. U *Dnevniku* je zapisano da je 2. ožujka 1943. talijanska fašistička vojska izvršila razna nasilja, pljačke i zločine u okolici Karlovca i Krašića. Stepinac je isti dan telefonom, a 7. ožujka i pismeno, protestirao kod talijanskoga poslanika pri NDH, Raffaela Caseratana. Zlodjela talijanske vojske utvrdio je 4. II. ministar unutrašnjih poslova NDH Ante Nikšić, a 8. II. 1943. i kanonik Janko Penić.

Gabelica nadalje tvrdi da Batelja za svoje tvrdnje o neslaganju Stepinca s ustaškom vlašću nije dao ni jedan valjan dokaz. Ako je u Bateljinoj knjizi prikazana 691 isprava, čudno je da te isprave ništa ne dokazuju. Ja o tim spornim pitanjima nemam drugih isprava nego samo *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, što smatram da je više nego dobra isprava. Uzmimo za primjer prelaženje iz vjere u vjeru, što je također sporno između Batelje i Gabelice. Državne su vlasti već 30. travnja 1941. donijele *Odluku*, a 3. svibnja i *Zakon o prijelazima*, s tim da se i *Odluka* i *Zakon* kose s crkvenim propisima. Zbog toga je NDS već 15. svibnja donio *Okružnicu* br. 4104. (*Katolički list* br. 19/1941.), kojom pobija protucrkvene stavove u *Odluci* i *Zakonu*. Dva dana kasnije i kanonik Stjepan Bakšić pojašnjava *Okružnicu*, uz obrazloženje da državni propisi nisu usklađeni s crkvenim propisima (K.l. br. 22-23/1941.). Budući da su državne vlasti i dalje djelovale protucrkveno, NDS je 11. srpnja 1941. izdao novu *Okružnicu* o prijelazima, uz preporuku da se prvenstveno prelazi na grkokatolički obred (Benigar, Stepinac, 1954. str. 422.). Ustaške vlasti su prezrele sva upozorenja s Kaptola i izdale *Odluku* br. 48468/41. od 14. VII. 1941., u kojoj iznose očite protukatoličke odredbe, pa i da ne dozvoljavaju prelaženje na grkokatolički obred. Na to je po uputi nadbiskupa Stepinca odgovorio biskup Josip Lach da državne odredbe nisu prihvatljive za Katoličku Crkvu, koja poštuje viši zakon, zakon Kristova evanđelja (*Katolički list* br. 32. od 8. VIII. 1941.).

To su eto samo sukobi oko prijelaza, što sam detaljnije obradio u godišnjaku TKALČIĆ br. 10/2006. A u *Službenom vjesniku Zagrebačke nadbiskupije*, koji je izlazio nakon rata, od broja 4/1945. izlazio je feljton pod nazivom "Dokumenti nedavne prošlosti". U tom feljtonu objavljeni su brojni slučajevi sukoba između nadbiskupa Stepinca i ustaške vlasti. Budući da je u to vrijeme Nadbiskup vršio svoju službu na Kaptolu i odobravao spomenuto pisanje, treba smatrati da su opisani slučajevi u Vjesniku istiniti.

Konačno, o nadbiskupu Stepincu i njegovom odnosu prema ustaškoj vlasti zapisao nam je nešto i naš poznati umjetnik Ivan Meštrović u svojoj knjizi "Uspomene na političke ljude i događaje". Batelja je napisao da je Meštrović bio više puta zatvaran, na što Gabelica odgovara da nije više puta nego samo jedanput. Istina je, kako Meštrović piše u svojoj knjizi, da je bio u zatvoru u Zagrebu na Savskoj cesti, gdje je bio bez suda osuđen na smrt, ali i da je u Zagrebu bio pod stražom i u kućnom pritvoru (str. 289).

Došavši 1941. iz Splita u Zagreb, Meštrović zapisuje: "Sutradan sam se vidio s nadbiskupom Stepincem, koji se strašno oborio na Pavelića i ustaše, i to poglavito radi terora koji vrše, oponašajući fašiste."(str. 281) A prije odlaska iz Zagreba u Rim, Meštrović je ponovno pohodio Nadbiskupa, koji mu je na stolu pokazao snop pisama pritisnut ovećim kamenom. Pokazujući na kamen, Stepinac je rekao: "Ovaj pozdrav sam pred koji dan dobio u rame od naših fašista, kad sam se vozio kolima, a ova pisma su mi prijetnje od Nijemaca i ustaša, a sadržaj im je isti: Mi znamo da ste vi naš najveći protivnik, ali vam dajemo do znanja, ako nastavite govoriti protiv nas kao do sada, da ćemo vas, usprkos rimskom crvenom pojasu, ubiti nasred ulice kao psa." (str. 325)

Ivo Politeo, Stepinčev branitelj na sudu, dokumentirano je izjavio: "Nadbiskup Stepinac je bio objekt mržnje Pavelićeve. Ta mržnja je bila tolika da na primjer Pavelić nije nikada ušao u nadbiskupski dvor." (Benigar i drugi autori)

Kad govorimo i pišemo o nadbiskupu, danas blaženiku, Alojziju Stepincu, onda treba dobro razlikovati i odvojeno vrednovati državu NDH i ustaški pokret na čelu s Antom Pavelićem. Državu NDH svi smo rado dočekali i prihvatili, s nama i naš nadbiskup Alojzije Stepinac. Prihvaćali smo i sve pozitivno, a toga je sigurno bilo, u ustaškom pokretu, ali nismo prihvaćali, kao ni nadbiskup Stepinac, ono negativno u tom pokretu, a i toga je sigurno bilo. Tu moramo biti realni, a ne pristrani na jednoj ili drugoj strani, što ne vodi k dobru.

Nadam se da će Juraj Batelja u drugom izdanju svojega djela popraviti i ispraviti eventualne povijesne netočnosti, a vjerojatno i neke pretjeranosti o odnosu nadbiskupa Stepinca i ustaške vlasti. Međutim, koliko poznajem Ivana Gabelicu, staroga fiškala, s kojim sam već jednom lomio koplja, i koji je sposoban na sudu dokazati da je bijelo crno a crno bijelo, od njega ne očekujem da će prihvatiti bilo koju moju tvrdnju, bez obzira na to što pišem kao svjedok i pozivam se na službene *Vjesnike*.

Sisak, 8. rujna 2010.

Lojzo Buturac

Položaj i odgovornost novinarâ

Uvod:
Što danas znači biti novinar?

U današnjem globaliziranom društvu izvrgnuti smo "moru" raznih informacija sa svih strana i u tom moru moramo naučiti plivati. Pri tome važnu ulogu ima onaj tko nam priopćuje informaciju iz svijeta, iz naše zemlje ili iz naše lokalne zajednice. Jasno je da sami ne možemo biti na svakom mjestu u svako vrijeme, ali to ne sprječava našu znatiželju, koju bi trebali zadovoljavati mediji i njihovi novinari. Ta časna i nadasve odgovorna i važna profesija ima danas, kao što je imala i prije, svoje velike prednosti, ali i velike nedostatke.

No što uopće znači biti novinar? Znači zapravo biti "uvijek budan, uvijek spreman odgovoriti pozivu profesije, pa i onda kad svi zaključavaju ured i kad se posvećuju privatnim obvezama".[1] Sudeći prema tom citatu, biti novinar uopć e nije lijepo. Pa ipak, mnogima je životni san da to postanu. Zašto? Pokušat ć emo se tim fenomenom ukratko pozabaviti.

Svatko od nas u sebi nosi želju da pridobije drugoga za svoje mišljenje, zapravo da vlada nad njim i da njime manipulira. Toga čak i ne moramo biti svjesni. Dokaze o toj ljudskoj želji naći ćemo i u Svetom pismu. U Matejevu evanđelju[2] čitamo kako đavao iskušava Isusa nudeći mu, uz uvjet da mu se Isus pokloni, vlast nad svim kraljevstvima ovoga svijeta, no Isus i tu treću, najtežu kušnju odbacuje. Često zaboravljamo da nas je Bog već u stvaranju postavio za upravitelje svim stvorenjem. Čovjeka je postavio nada sve drugo i dao mu neizmjerno dostojanstvo, ali ne i vlast nad drugim čovjekom, a upravo nju on želi, kao što je vidljivo kroz cijelu ljudsku povijest.

Možda ni u jednoj drugoj profesiji ta čovjekova želja za manipulacijom nije tako izražena kao u novinarstvu. Međutim to nipošto ne znači da tako mora biti. Zato je odgovornost novinarâ i svih medijskih djelatnika golema. U jednom ispitivanju javnog mnijenja[3] dobiveni su sljedeći rezultati: gotovo svaki treći građanin Republike Hrvatske novinare ne smatra korumpiranima, a petina ih vidi kao vrlo korumpirane. Čak 54% građana drži da su novinari pod utjecajem određenih interesnih skupina ili politike. Građani u velikom postotku (73%) smatraju da cenzuri najviše podliježu vijesti o organiziranom krimi-

[1] www.miss-una.com/zuizana.htm, pristup 5.4.2010.
[2] Mt 4, 8-10
[3] www.jutarnji.hr/prestizno-je-biti-novinar—ali-ne-i-osobito-pozeljno/279500, pristup 5.4.2010.

nalu. Sve to govori o vrlo velikom nezadovoljstvu građana novinarima, a ipak – mnogi se tim poslom žele baviti.

Jedna su od poželjnijih strana novinarskog posla putovanja, otvorena vrata na sva važnija mjesta, ka svim važnijim događajima i osobama. To je primamljivo, čak i ako naknada za novinarski rad nije odgovarajuća. Novinar stječe dojam da je dio "društvene kreme" te da ju čak i stvara, što i nije daleko od istine. Međutim novinari vjernici sigurno ne bi smjeli na to nasjedati.

U ovom radu pokušat ćemo kroz nekoliko tematskih cjelina osvijetliti novinarsku profesiju pod etičkim vidom, tj. ustanoviti što su zakonodavstvo, kodeksi i crkveni dokumenti odredili kao dopušteno i poželjno u toj profesiji te kakvo je stanje u stvarnosti. Pozabavit ćemo se i glavnim problemima s kojima se novinar danas susreće, a to su: pritisak vlasnika medija, utjecaj politike, izloženost korupciji, podređen položaj u vlastitoj redakciji i nemogućnost iznošenja vlastitog stava, iz raznoraznih razloga, kao i loš materijalni položaj novinarâ.

Zakon o medijima[4]

U Republici Hrvatskoj na snazi je Zakon o medijima koji je donesen 7. listopada 2003. Mi ćemo se ovdje baviti samo njegovim etičkim aspektima, s posebnim naglaskom na pravima i obvezama novinarâ.

U prva dva članka definira se što su mediji, dok treći članak govori o slobodi medijâ. U njegovu 4. stavku kaže se: "Zabranjeno je prenošenjem programskih sadržaja u medijima poticati ili veličati nacionalnu, rasnu, vjersku, spolnu ili drugu neravnopravnost, kao i ideološke i državne tvorevine nastale na takvim osnovama te izazivati nacionalno, rasno, vjersko, spolno ili drugo neprijateljstvo ili nesnošljivost, poticati nasilje i rat."[5] Ukratko ćemo se osvrnuti na to jednim primjerom. Naime, u posljednje vrijeme, svjedoci smo medijskih napada na Katoličku crkvu iz svih oružja, uz implicitnu optužbu protiv svih članova Crkve da su nemoralni. Povodom evidentno strašnih slučajeva pedofilije među klerom, koji nisu mnogobrojni i koje je osudio i Papa u ime cijele Crkve, proširuje se napad najprije na lokalne biskupske konferencije (Irska, Njemačka, Amerika...), a zatim sada i na samog Papu kao vidljivi znak jedinstva cijele Crkve. Nije li to poticanje na mržnju?

Članak 7., stavak 1. govori o zaštiti privatnosti, no uvažava li se danas taj dio Zakona? Kad npr. neki bivši visokopozicionirani političar ili gospodarstvenik završi u pritvoru, mediji se često bave ne samo njime nego i cijelom njegovom obitelji, koja ne mora biti i najčešće nije uključena u same kriminalne radnje. Najčešće su tu žrtve malodobna djeca osumnjičenih.

Valja citirati i članak 15., stavak 1.: "Poštujući pravo javnosti da bude točno, nepristrano i pravovremeno informirana o događajima, pojavama, osobama i predmetima ili djelatnostima, mediji će se pri objavljivanju programskih sadržaja pridržavati pravila novinarske struke i etike."[6] Svjedoci smo da se upravo taj članak Zakona često krši, ali, po mojem mišljenju, i zbog toga što je previše općenit i nije dobro definiran. Ono što je za mene etično, ne mora biti takvo i za drugoga, iako bismo se svi morali držati načela da ono što ne želimo da drugi nama čine, ne činimo ni mi drugima.

U nastavku ćemo se usredotočiti na u ovom radu najvažniji nam, četvrti dio Zakona, onaj o pravima i obvezama novinarâ. Najprije se u članku 24. govori o izradi statuta medija. Tu bih posebno naglasio stavak 2.: "Statut medija je samoregulativni akt kojim se osobito utvrđuje način sudjelovanja novinara u postupku imenovanja i razrješenja glavnog urednika, sloboda rada i odgovornost novinara, te uvjeti i postupak po kojem glavni urednik i urednici imaju pravo na ostavku uz pravičnu otpremninu u slučajevima takve promjene u vlasničkoj ili upravljačkoj strukturi medija koja dovodi do bitne promjene u programskoj osnovi ili programskom sadržaju toga medija (tzv. klauzula savjesti)."[7] Postavljam pitanje sebi i drugima: znači li to da, ako je netko ostao u nekoj novinskoj kući unatoč bitnoj promjeni uređivačke politike, i sam snosi odgovornost za novonastalo stanje? Hvalevrijedno je doduše smoći hrabrosti pa istupiti iz dotičnog medija i postati u krajnjoj liniji slobodni novinar, ali to znači sebe i svoju obitelj dovesti u materijalnu neizvjesnost. S druge strane: imamo li pravo na šutnju i poslušnost? Ne traži li od nas evanđelje nešto drugo?

Vrijedi na ovom mjestu citirati Deklaraciju o položaju hrvatskih novinara, koju su objavili oni novinari koji su imali hrabrosti javno izreći ono što većina potajno misli, a okupljeni su u Udruženje novinarâ Republike Hrvatske (UNRH): "Savjest nam nalaže reći istinu o uvjetima i okolnostima te društvenim, političkim i financijsko-egzistencijalnim pritiscima pod kojima danas djeluju novinari u Hrvatskoj... Od nas se danas u Hrvatskoj, potajice, na privatnim sastancima traži šutnja kao cijena našeg društvenog i socijalnog statusa. Ucjenjuje nas se preživljavanjem ukoliko nastavimo biti društveni kritičari ili kritičari javnosti. Otpuštaju nas i politički nam brane raditi, uz pomoć različitih meha-

[4] http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306926.html, pristup 5.4.2010.
[5] Isto
[6] Isto
[7] http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306926.html, pristup 5.4.2010.

nizama, ukoliko ne pristanemo biti igrači različitih interesnih skupina... Novinarsku profesionalnost zamijenila je novinarska poslušnost. Odlučimo li se za profesionalni neposluh, završavamo bez posla, gladni, bez osnovnih sredstava za preživljavanje. Novinari se u Hrvatskoj boje raditi svoj posao u duhu profesionalne etike, jer takvo novinarstvo prije ili kasnije nekom stane na žulj... Mi, hrvatski novinari, članovi UNRH ne želimo pristati na ovakvo stanje novinarske struke, niti na kompromitirani društveni status novinara u Republici Hrvatskoj... Hrvatskim građanima se javno ispričavamo zbog stanja u koje smo dovedeni mi novinari."[8] Mislim da navedeno nije potrebno komentirati, tim više što sam uzalud pokušavao naći na internetu barem jedan primjer statuta novinarâ u nekoj novinskoj kući. Našao sam samo Statut novinarâ HND-a kao granskog predstavnika.

Prema 1. i 2. stavku 25. članka novinar ima pravo na izražavanje stajališta o događajima, pojavama, osobama itd., i to stajalište ne smije biti razlog otkazu, umanjenju plaće ili izmjeni novinareva položaja u uredništvu. Novinar nadalje ima pravo, prema članku 26., odbiti pripremu, pisanje ili sudjelovanje u oblikovanju priloga čiji se sadržaj protivi pravilima novinarske struke i etike, o čemu se on pisano očituje glavnom uredniku, a to ne smije biti razlog za otkaz ili neke druge sankcije. Također se ne smije štetiti ugledu autora teksta na način da se u postupku uredničke obrade teksta promijeni njegov smisao, a tekst objavi pod autorovim imenom (članak 27.). Članak 28. u svim svojim stavcima govori o zaštiti izvora informacije, odnosno o tome da novinar nije dužan dati podatke o njemu. To međutim može biti i zloupotrijebljeno, ako novinar svoje stajalište stavlja u usta "dobro obaviještenom izvoru", čega smo vrlo često svjedoci u raznim novinskim napisima, pogotovo kad je riječ o Katoličkoj crkvi.

Ostali se članci Zakona bave zaštitom tržišnog natjecanja u medijskom prostoru, distribucijom, pravom na odgovor i drugim za ovaj rad nebitnim temama.

Statut novinarâ HND-a[9]

U Statutu novinarâ HND-a, društva koje zastupa struku, odnosno novinare, svoje članove, u javnosti, nakon tehničkih uvodnih članaka u sedmom se članku govori o ciljevima HND-a, a u članku 8. o tome kako se ti ciljevi ostvaruju. Ciljevi su sljedeći: ostvarivanje profesionalnih interesa, etičnosti i slobode javnog izražavanja; promicanje Ustavom zajamčenih prava javnosti da bude izviještena o svim zbivanjima u društvu, te prava svake osobe na slobodu izražavanja, mišljenja i dostupnost svih javnih glasila; čuvanje ugleda i dostojanstva profesije; zaštita novinarâ od samovolje izdavača i sprečavanje monopola; materijalna i socijalna zaštita novinarâ. Ciljevi se ostvaruju stalnom suradnjom sa Sindikatom novinarâ Hrvatske; organiziranjem pružanja pravne pomoći i stalnim ukazivanjem na kršenje prava javnosti da zna; osiguranjem povremenih ili stalnih fondova za materijalnu pomoć, zahtijevanjem da se u javnim glasilima zapošljavaju visokoobrazovani novinari i organiziranjem stručne i profesionalne izobrazbe.

Cijeli Statut daje u biti samo tehničke upute, u pravnoj formi, o raznim tijelima HND-a, biranju članova u ta tijela, nagradama, novinarskim iskaznicama itd. Kad je riječ o obvezama novinarâ (članak 15.), članova HND-a, na prvom je mjestu obveza da "savjesno obavljaju profesionalnu dužnost, poštujući odredbe Statuta i Kodeksa časti hrvatskih novinara"[10]; zatim da "aktivno sudjeluju u radu tijela, komisija i odbora HND-a te da uz plaćanje članarine redovno podupiru i Fond solidarnosti".[11] Mnoga pitanja koja Statut ostavlja otvorenima detaljno se objašnjavaju u Kodeksu časti hrvatskih novinara, kojim ćemo se pozabaviti u sljedećem poglavlju. Prethodno bismo samo napomenuli da u jednom članku Statut dolazi u stanovitu koliziju s Kodeksom časti: tamo gdje se proklamira pravo svake osobe na slobodu izražavanja, dok se u Kodeksu govori o tome kako novinar mora uvijek sačuvati distancu kada npr. vodi razgovore o političkim temama s političarima iz različitih stranaka. Mislim da nije poželjno, pa ni moguće, potpuno se distancirati kad je riječ o životno važnim temama, nego treba hrabro iznositi svoj stav.

Kodeks časti hrvatskih novinara[12]

Kodeks časti hrvatskih novinara sigurno je najvažniji dokument za našu temu, pa ćemo mu pokloniti odgovarajuću pažnju. Na samom su početku Opća načela, koja se odnose na novinarsku slobodu iznošenja mišljenja, a spominje se i pravo javnosti, tj. nas, konzumenata novinarskih uradaka, na točnu, potpunu i pravodobnu informaciju. Jedna od najvažnijih rečenica u Općim

[8] www.filg.uj.edu.pl/ćwwwip/postjugo/files/383/polozajnovinara.pdf, pristup 5.4.2010.
[9] www.hnd.hr/hr/dokumenti/, Statut novinara HND-a, pristup 6.4.2010.
[10] Isto
[11] Isto
[12] www.hnd.hr/hr/dokumenti/, Kodeks časti hrvatskih novinara, pristup 6.4.2010.

načelima ukazuje na odgovornost novinarâ: "U svom su radu novinari dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti sudjelovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti."[13] Od svega toga u praksi se uvelike odstupa. Ljudska se prava novinskim napisima često na najgori način krše. Čovjeka se najprije ocrni i označi kao metu, a on gotovo da nema pravo na obranu. Nadalje, poseban su problem vrijednosti koje treba zastupati. Primjerice: nisu li naša vjerska uvjerenja i vrednote općeljudska vrijednost? Sudeći prema mnogim novinskim člancima, nisu. Kako god bilo, ovdje se tim problemima više nećemo baviti; neka svatko sam uspoređuje opća načela s praksom i stvarnošću, tek – zapitao bih se: tko je ikada odgovarao za kršenje tih načela, ili koje smo to novine ili emisiju u kojima se ona krše – mi čitaoci i gledaoci bojkotirali, i tako natjerali urednike da se promijene? Umjesto što mediji oblikuju nas, mogli bismo konačno mi početi oblikovati medije.

U nastavku Kodeksa čitamo što je to novinarski poziv. U točki 1. kaže se da se novinari u svom djelovanju trebaju ravnati prema etici novinarskog poziva i čuvati ugled struke, te se upozorava na odgovornost novinarâ pred javnošću, zakonom i svojom profesionalnom organizacijom. Upravo smo u prethodnom odlomku istaknuli da je praksa nažalost posve drukčija. Za nas čitaoce, gledaoce i slušaoce važna je točka 4., koju ćemo i citirati: "Rad novinara podliježe kritici javnosti. Novinari i uredništva obvezni su pažljivo se i kritički odnositi prema primjedbama i preporukama koje im se upućuju."[14] Ova točka prenosi dio odgovornosti na sve nas. Šutnja u ovom slučaju znači potvrđivanje i slaganje.

Pravo je i dužnost novinarâ također, kaže se u točki 5., iznositi točnu, potpunu i provjerenu informaciju te ju kritički prosuđivati, dok točka 6. ukazuje na obvezu da se poštuje etika javne riječi i kultura dijaloga, te nadasve da se uvažava ugled i dostojanstvo osoba ili skupina. I to se, dakako, često krši. K tome, u današnje vrijeme glavna je tema kriza, ali sigurno nije sve tako crno kao što nam se podmeće u raznim medijima. Sjećam se kako sam, dok sam bio mlađi, u novinama ponajprije čitao crnu kroniku, i nisam bio jedini. Sada smo dobili što smo tražili: Zaželjeli ste, poslušajte! Moram priznati da ja još jedino u "Glasu Koncila" nalazim ono što se proklamira ovim Kodeksom.

[13] Isto
[14] Isto

Nadalje, u Kodeksu čitamo o tome kako novinar ima pravo slobodno se izražavati o svim činjenicama i pristupati svim izvorima informacija (točka 7.); ne smije zloupotrijebiti povjerenje uspostavljeno s izvorom informacije (točka 8.); u prikupljanju informacija ne smije se služiti nedopuštenim sredstvima kao što je npr. ucjena (točka 9.); mora se poštivati tajnost podataka (točka 10.); novinar mora poštivati autorstvo drugih novinara (točka 11.), a prema točki 12.: ako je donio netočnu informaciju, dužan je ispraviti je u najkraćem mogućem roku i to na isti način na koji je bila objavljena. I opet praksa govori sasvim nešto drugo. Uopće se ne daje mjesta ispravljanju netočne informacije ili se ispravci ne objavljuju na prikladan način. Podsjetit ću opet na primjer napadâ na Katoličku crkvu, koja jednostavno nema mogućnost obrane, objašnjenja i ispravljanja netočnosti. Sveta stolica stalno daje službena priopćenja i demantije glede nekih tvrdnji u vezi s pedofilijom među klerom, ali se to nigdje ne objavljuje. Do koje mjere mogu novinarska načela i praksa biti u raskoraku, još bolji primjer pruža Dnevnik Nove TV 6. 4. 2010. U njemu novinar Mislav Bago govoreći o porastu cijena energenata servira javnosti informaciju da se i cijena plina mora povećati jer da je najniža u regiji. No sljedeća vijest govori o jednoj tvornici koja je u stranom vlasništvu a za izradu svojih proizvoda koristi se plinom koji uvozi iz Mađarske zbog toga što je 27% jeftiniji. Gledaoce se očito smatra maloumnima, a takvo novinarstvo biva čak proglašeno najboljim u Hrvatskoj.

U nastavku Kodeks se bavi temeljnim ljudskim pravima i slobodama, pa kaže da novinari moraju poštivati, štititi i promicati temeljna ljudska prava, posebno prava manjina (točka 13.); s osobitom pozornošću, obzirom i odgovornošću pristupati izvještajima o nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, nasilnim djelima (točka 15.); vijestima o samoubojstvima (točka 16.); prilozima o sudskim postupcima, pri čemu valja poštivati ustavno načelo pretpostavke nedužnosti optuženih (točka 17.); u političkim sukobima uvažavati građanska prava i slobode sudionikâ u sukobu ili polemici te zadržati primjerenu profesionalnu distancu (točka 18.); s posebnom pažnjom izvještavati kad je riječ o seksualnom zlostavljanju maloljetnika, te nipošto ne otkrivati identitet žrtve zlostavljanja (točka 20.).

Ne bi nam dostajala ni cijela knjiga da iznesemo sve primjere nepoštivanja proklamiranih načela, ali obratit ćemo pozornost na dvije važne točke ovoga kodeksa koje govore o ljudskim pravima. Svakako se moramo složiti da treba štiti ljudska prava manjina, ali – često smo svjedoci nasilja manjine nad većinom u Hrvatskoj, i to na političkoj i društvenoj sceni. Primjer takvog nasilja

jest i pokušaj uklanjanja križeva iz javnih ustanova, koji je nažalost na mnogim mjestima i uspio. Također, sjećam se jedne polemičke emisije na Prvom programu Hrvatskog radija u kojoj su, prošle godine, polemizirali predstavnik Katoličke crkve i predstavnik jedne posve marginalne židovske skupine od desetak članova, za koju ni mnogi Židovi u Hrvatskoj nisu čuli. Problem je u tome što je voditeljica emisije puno više vremena za iznošenje stavova dala toj marginalnoj skupini, dok se katolička strana uglavnom branila od napadâ. To je svakako nedopustivo, kao i, npr., činjenica da plaćamo za osiguranje nepotrebnih parada homoseksualaca po hrvatskim gradovima. I mediji su krivi za takav odnos. Druga točka o ljudskim pravima na koju bih se osvrnuo, tiče se izvještavanja u crnoj kronici. U posljednje vrijeme uobičajilo se da novinari nahrupe na roditelje i rodbinu tragično stradalog ili unesrećenog čovjeka, tražeći od njih izjave u tim najbolnijim trenutcima njihova života. To je gotovo uživanje u tuđoj nesreći. Kao da se želi u prvom redu pružiti drugima olakšanje što se nesreća nije dogodila njima.

Samostalnost u prosuđivanju sljedeća je tema Kodeksa časti hrvatskih novinara, te se u točki 21. govori da se novinar ne smije baviti poslovima koji mogu ugroziti njegovu neovisnost i samostalno prosuđivanje; novinar ima pravo na svoje političko opredjeljenje, ali u svojem radu treba zauzimati profesionalnu distancu (točka 22.); ne smije objavljivati informacije radi vlastite materijalne koristi (točka 23.) te ne smije biti autor propagandnih priloga jer to dovodi u sumnju njegovu profesionalnu nepristranost (točka 24.).

Očit je primjer kršenja ovih odredaba emisija "Latinica" na HRT-u, u kojoj se urednik i voditelj Denis Latin izborom i različitim tretmanom gostiju te montažom politički i svjetonazorski svrstava, zauzimajući se za svoj osobni stav. Međutim zašto novinar, prema točki 24., ne bi smio biti autor propagandnih priloga? Sigurno je npr. da dobra novinska reportaža o nekom turističkom mjestu jest propagandni prilog, ali u tome nema ništa loše. Želimo li da nam takve priloge rade polupismeni naturščici?

Odredbe o uredničkoj odgovornosti i završne odredbe u Kodeksu, na ovome mjestu nećemo posebno navoditi ni komentirati; čitaoce upućujemo na internetske stranice gdje je Kodeks objavljen.[15]

[15] www.hnd.hr/hr/dokumenti/, Kodeks časti hrvatskih novinara

Do sada smo se bavili raznim dokumentima svjetovnih organizacija, a u nastavku ćemo dužnu pažnju posvetiti onome što o medijima, tj. novinarima i novinarstvu, govori Crkva.

Za mene je bilo otkriće kad sam među dokumentima II. Vatikanskog koncila naišao na "Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja – INTER MIRIFICA"[16], koji je doduše jedan od najkraćih dokumenata toga koncila, ali zbog bogatstva svoje poruke zaslužuje veliku pažnju. Odobrio ga je i proglasio papa Pavao VI. 4. prosinca 1963., a koncilski su ga oci većinom glasova prihvatili 25. studenog 1964.

Na početku Dekreta kaže se da Koncil na sredstva društvenog priopćavanja gleda kao na Božji dar koji se može upotrijebiti za dobrobit svih ljudi. Koncilski oci svjesni su da su sredstva društvenog priopćavanja vrlo pogodna za navještaj evanđelja i poruke spasenja: "Uostalom, zadaća je laika prije svega da takva sredstva ožive ljudskim i kršćanskim duhom kako bi potpuno odgovarala velikom očekivanju zajedničkoga života ljudi i božanskom planu."[17] No Koncil je svjestan da postoje i stranputice. Snaga ovih sredstava tolika je "da je ljudi, pogotovo ako su neiskusni, teško mogu zamijetiti, kritički sagledati, i ako je potrebno, odbaciti".[18] Upravo zato "pravilno služenje tim sredstvima zahtijeva da priopćenje s obzirom na svoj predmet uvijek bude istinito, uz očuvanje pravednosti i ljubavi".[19] "Napokon, izvješćivanje o ćudorednom zlu i njegovo opisivanje ili prikazivanje mogu, istina, i pomoću sredstava društvenog priopćavanja, poslužiti da čovjek sebe dublje upozna i istraži, da se na svjetlo iznese i uzvisi veličina istine i dobrote, pri čemu se postižu prikladniji dramatski učinci, no svime time ipak moraju vladati ćudoredni zakoni kako se dušama ne bi nanijelo više štete nego koristi, pogotovo ako je riječ o stvarima koje zahtijevaju dužno poštovanje ili koje čovjeka ranjena istočnim grijehom lakše podražuju na opake stvari."[20] "Posebne dužnosti obvezuju sve koji po osobnom i slobodnom izboru primaju priopćenja koja se prenose tim sredstvima, tj. čitatelje, gledatelje, slušatelje. Ispravan izbor, naime, zahtijeva da se daje prednost svemu što se odlikuje krjepošću, znanošću i umjetnošću, neka

[16] *Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja – INTER MIRIFICA*, (u nastavku ćemo se služiti samo kraticom IM), Dokumenti, KS 2008, str. 61 – 76.

[17] IM br. 3

[18] IM br. 4

[19] IM br. 5

[20] IM br 7

izbjegavaju ono što im prouzročuje duhovnu štetu ili je prilika za nju, što druge može lošim primjerom dovesti u opasnost ili se protivi dobrim oblicima priopćavanja, a pogoduje lošima."[21]

Nakon što se u točki 10. govori o dužnosti roditeljâ, skrbnikâ i odgojiteljâ da paze kako mlađi naraštaj prima informacije, te da ga odgajaju da se medijima služi na ispravan način, u točki 11. ukazuje se na obvezu svih novinara i ostalih medijskih djelatnika da paze na ćudorednu upotrebu sredstava društvenog priopćavanja, jer "oni mogu informirajući i utječući povesti ljudski rod na pravi put ili u propast".[22] Stoga im se u nastavku savjetuje da se udruže u strukovne udruge koje će potom donijeti statute i kodekse ponašanja. To je danas ostvareno, ali je činjenica da se sami članovi tih udruga ne ponašaju u skladu s proklamiranim načelima, kao što je već istaknuto.

U točki 13. nalaže se pastirima Crkve neka urede sve što treba kako bi se preporuke Dekreta mogle ostvariti, a laici koji rade u sredstvima društvenog priopćavanja treba da se trude dati "svjedočanstvo za Krista, u prvom redu tako da svaki stručno i u apostolskom duhu vrši svoj posao te, štoviše, neposredno sa svoje strane pomažu pastoralno djelovanje Crkve tehničkim, gospodarskim, kulturalnim i umjetničkim sposobnostima".[23]

Točka 14. sadrži preporuke za osnivanje katoličkih medija (tisak, radio, televizija), a točka 15. nalaže poduzimanje odgovarajućih koraka u obrazovanju onih klerika i laika koji će raditi u katoličkim medijima, kako bi svoju zadaću mogli odraditi stručno i kvalitetno, dok točka 16. govori o tome kako treba u katoličkim obrazovnim ustanovama omogućiti obrazovanje kvalitetnih novinara. Dužnost je svakog katolika da na svaki mogući način podupire razvoj katoličkih medija, a posebno, koliko je u mogućnosti, materijalno, jer održavanje tih medija zahtijeva velike troškove.

Prije završnih odredaba Dekret preporučuje da se svake godine održi Dan medijâ, kada bi se svima nanovo posvješćivalo njihovu važnost (točka 18.); preporučuje se osnutak Ureda Svete stolice za sredstva društvenog priopćavanja (točka 19.) te govori o dužnosti biskupâ da se u svojoj biskupiji brinu za medije (točka 20.), osnivanjem nacionalnih ureda za medije (točka 21.), te na kraju da se stvaraju međunarodne udruge nacionalnih medijskih ureda (točka 22.).

[21] IM br. 9
[22] IM br. 12
[23] IM br. 13

Na samom kraju Dekreta Koncil "poziva sve ljude dobre volje, u prvom redu one koji upravljaju medijima, da ih nastoje usmjeriti jedino na dobro ljudskog društva čija sudbina iz dana u dan sve više ovisi o njihovoj ispravnoj upotrebi".[24]

Što reći? Toliko toga lijepoga napisano je, usvojeno deklarativno, pa i praktički – ali samo na institucionalnoj razini. Stvarnost govori da ni u ovom segmentu, kao ni u mnogim drugima, Koncil zapravo još nije u dovoljnoj mjeri zaživio.

O novinarima i novinarstvu iz raznih kutova

Pri kraju ovog rada, donosimo citate iz nekoliko osvrta na problematiku sredstava društvenog priopćavanja koji su izvorno objavljeni ili preneseni u zadnjim trima godištima "Glasa Koncila" (2007., 2008. i 2009.). Mogli bi biti poticajni, pa i smjerodajni.

Dr. fra. Mirko Mataušić, osnivač i prvi ravnatelj "Hrvatskog katoličkog radija", te sadašnji profesor "komunikologije" na Hrvatskim studijima, sigurno je jedan od najboljih poznavatelja medijskih prilika u Hrvatskoj. Na tribini o slici obitelji u medijima, održanoj 2007., rekao je sljedeće: "Mediji su sredstva koja su u biti pozitivna i dobra, no kao i kod drugih stvari moguće ih je učiniti 'pogubnim' pristupamo li im pogrešno... Danas se više ne orijentiramo prema zvonjavi crkvenih zvona već po terminu TV Dnevnika. Znanstveno istraživanje je pokazalo da za čak 78% ispitanika glavni izvor informacije o tematici muško-ženskih odnosa, bračnog i obiteljskog života su mediji. 53% ljudi pred ekranom provodi 2 i 3 sata dnevno, a njih 68% smatra kako to uopće ne utječe na njihove odnose. Zar smo zaista toliko imuni na to snažno sredstvo?"[25]

Na stručnom susretu dopisnikâ "Glasa Koncila" dr. Danijel Labaš održao je predavanje i između ostalog naglasio: "Mediji su danas usredotočeni na dobitak koji je na neki način postao mjerilo. Da bi valjano služili javnosti, mediji moraju formirati ukus, moraju kultivirati, moraju uzdizati čovjeka... Medijima danas nije cilj obrazovati građane ili vjernike nego proizvoditi potrošače... Treba biti svjestan da odgovornost za loše stanje i etički neprihvatljivo ponašanje medija nije samo na njima. Previše se rijetko spominju oni koji bi mogli presuditi o životu ili smrti, o trajanju ili gašenju nekog medija ili neke televizije, a to je publika i čitatelji, slušatelji, gledatelji."[26]

[24] IM, Završne odredbe
[25] Dr. Mirko Mataušić, Tribina o slici obitelji u medijima, "Glas Koncila" br. 18/2007, str. 25.
[26] Dr. Danijel Labaš, Stručni susret dopisnika "Glasa Koncila", "Glas Koncila" br. 17/2007, str. 13.

Ivica Ursić, novinar Radija Split, na predavanju "Obitelj u okovima medija" kaže: "Danas mediji nažalost u velikoj većini promoviraju sustav vrijednosti u kojem mi nemamo što raditi, što razmišljati, diskutirati, sve nam je servirano te živimo u instant vremenima u kojima se od instant hrane preko instant zadovoljstva pružaju i instant razmišljanja. Na neki način, neki kažu, mediji nas neprestano anesteziraju, ali nas nikada ne dovode do operacijskog stola. Otupili smo od tolikih poruka koje nam stvaraju iluziju života... Danas su mediji prejaki i misle kako mogu vladati svime. Zato sam veliki pobornik demokratičnosti medija, odnosno da se konačno na ovim prostorima oforme neke nove i medijske kuće i TV. Ja sam pristalica pokretanja Katoličke televizije."[27]

Josip Sanko Rabar u prilogu "Glasa Koncila" "Laž i istina" piše članak na temu "Mediji i istina" te između ostalog kaže: "Istina je u medijima desnima previše lijevo, a lijevima previše desno. Neobrazovanima je previše intelektualna, intelektualcima pak previše jednostavna, tradicionalistima previše revolucionarna, a revolucionarima previše tradicionalna. Nije jednostrana, ne skače u ekstrem i ne izvodi cirkuske točke. Nije ni agresivna, ni pohotna, ni nasilna ni senzacionalna. Nije opredijeljena ni za jednu stranu, ili stranku. Nije za medije."[28]

U intervjuu "Glasu Koncila" dr. Sergio Lanza na novinarevo pitanje: "Koja je uloga sredstava društvenog priopćavanja u današnjem pastoralu?" odgovara: "Njihova je uloga temeljna, s jedne strane, a s druge strane, imaju vrlo kritičku ulogu, jer se nikada, a posebno danas, bez njih ne može ovladati prostorom u kojem čovjek današnjice živi. Ponekad postoje tendencije marginaliziranja njihove uloge, a ponekad ih se uopće ne uspijeva razumjeti. Primjerice, kada iz nekog crkvenog događaja donose pojedine rečenice ili izričaje koji imaju zvučnost za logiku nekog novinara, dok za druge, i to veliku većinu, ne znače ništa osim ugađanja ušima. Primjerice na susretu 'Comunione e liberazione' u Riminiju radilo se o tematici traženja istine, temi koju bi svi talijanski mediji trebali popratiti, a oni su donijeli samo izričaj kardinala Bertonea da treba plaćati porez, što je veoma važno, ali što s temom traženja istine nema nikakvu poveznicu ili barem nije u središtu njezine pozornosti. Ostalo što se govorilo nije dobilo nikakvog odjeka u masmedijima. Naravno, očito je da se radi o sposobnosti masmedija da prenesu ono što je od neposredne koristi, što

[27] Ivica Uršić, Obitelj u okovima medija, iz "Glasa Koncila br. 18/2007, str. 22.

[28] Josip Sanko Rabar, *prilog GK "Laž i istina"*, članak "Mediji i istina", "Glas Koncila" br. 40/2007, str. 12.

je dnevno politički događaj. Oni najčešće donose ono što je neposredna korist, a zapostavljaju ono što je supstancijalno, što je bitno na duge staze".[29]

U časopisu "Vijenac" Stjepan Malović piše: "Uz prikriveno oglašavanje naše je medije osvojio drugi tip oglašavanja koji se tako ne zove: sponzorirani prilog. Znamo o čemu je riječ, preplavljeni smo sponzoriranim prilozima. Sponzorirani je prilog po definiciji novinarski prilog. A prema Statutu i Kodeksu svih novinarskih udruga na svijetu, novinar ne smije raditi propagandne priloge. Tko onda radi sponzorirane priloge? Novinar ih ne smije, a novinar ih radi. Svi uredno zatvaraju oči, nitko ne postavlja pitanja, sponzori su zadovoljni jer su otkrili nov, uspješniji oblik reklamiranja, a novinari koji odbiju raditi tako nešto bivaju kažnjavani ili imaju, u najmanju ruku, neugodnosti. HND u svojoj je preporuci o praćenju izbora jasno smjestio u isti koš oglase i sponzorirane priloge. Jeste li zapazili sponzorirani prilog koji nisu radili novinari? Najgore je što političke stranke, dakle onaj dio društva koji nas mora voditi prema nekom boljitku, upravo najviše radi sponzorirane priloge i time jasno pokazuje kako smatra da je novinarima obveza da ih služe. Oni, ipak, najviše vole kada se to čini besplatno, ali ako ne ide drukčije, platit će."[30]

"Vjersko novinarstvo u hrvatskoj zbilji" naziv je članka koji potpisuje dr. fra. Špiro Marasović, a u kojem se između ostalog kaže: "Nitko od novinara ne može pukom svojom stručnošću nadomjestiti snagu osobnoga svjedočenja vjere, ali vjerski novinari posvuda u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, mogu svoj evangelizacijski zadatak djelovanja integrirati u crkvenu javnost, da bi onda, kao integralni dijelovi te iste javnosti, i sami djelovali informativno i formativno, tako *ad intra* i *ad extra*."[31]

U "Večernjem listu" Pavao Pavličić piše: "Svojedobno se mnogo spominjala ona ljutita izjava Josipa Broza Tita o tome kako se naši suci drže zakona kao pijan plota. Ta je sentencija u sebi sažimala cijelo jedno shvaćanje prava, društva i politike, pa su je osobito novinari rado citirali. Citirali su je toliko da su na kraju usvojili njezine pouke i počeli je primjenjivati na vlastitu profesiju. Kako bi se drukčije mogla objasniti pojava da naši novinari danas jedni drugima zamjeraju što se drže činjenica kao pijan plota? Jer, kada žele umanjiti vrijednost nekoga svog kolege, oni kažu kako mu je glavni nedostatak to što uvijek inzistira na činjenicama, a nema nimalo mašte. Kad žele ocrniti cijelu redakciju, oni obznane kako ona njeguje nemaštovito, činjenično novinarstvo.

[29] Dr. Sergio Lanza, intervju u "Glasu Koncila" br. 47/2007, str. 9.

[30] Stjepan Malović u časopisu "Vijenac", preneseno iz "Glasa Koncila br. 3/2008, str. 39.

[31] Špiro Marasović, *Vjersko novinarstvo u hrvatskoj zbilji*, "Glas Koncila br. 15/2008, str. 13.

A takve izjave podrazumijevaju i druge važnije i dalekosežnije stavove. U njima se prešutno tvrdi kako novinarstvo ne počiva na činjenicama, nego na mašti. Činjenice se, dakle, mogu preoblikovati onako kako je to mašti potrebno. Napis nije dobar u onoj mjeri u kojoj je istinit, nego u onoj mjeri u kojoj je maštovit."[32]

Poznati kolumnist "Glasa Slavonije" i teolog Ivica Šola u jednom svom komentaru piše između ostalog: "Tko god danas drži do sebe, od novinara do znanstvenika, legitimirat će se upravo kroz kritiku religije i Crkve. Ovih dana ubija me dosada, neskriveno zijevanje zbog predoziranosti novinskim 'otkrićima' o raznim grijesima pape, svećenika i Crkve. Ne smeta mi to, već mi je dosadna ta nekreativnost koja se vazda vrti oko nekoliko tema s nekoliko istih argumenata: bogatstvo i moć Crkve, seks i dvostruki moral, zaostalost i reakcionarstvo, religija – nasilje i sl... Smeta mi jedino što 'prokazivači' grijeha Crkve vlastite grijehe i opačine prodaju pod kreposti, zlo pod dobro. To su uglavnom prerušeni moralisti, veći od mrskih im popova i klerikalaca, samo što vlastite moralizme umotavaju u slobodarsko ruho, a redovito su isključiviji od objekta svoje kritike."[33]

Naposljetku, evo i jedne lijepe izjave dr. Stjepana Balobana u "Glasu Koncila": "Nije li upravo uloga novinara danas, ne producirati sebe nego uvijek upućivati na ono važnije. Novinar bi na neki način trebao, poput Ivana Krstitelja, biti preteča, i to preteča dobroga i boljega."[34]

Zaključak

Možda smo se previše bavili odgovornošću novinarâ (medijâ), a premalo pažnje obratili na sam njihov položaj, makar smo se i njime pozabavili. Tu eventualnu pogrešku želio bih u ovom zaključku ispraviti prikazom položaja novinarâ u dva meni relativno dobro poznata medija. Oba su katolička i u oba su zaposleni većinom katolici laici.

Na Hrvatskom katoličkom radiju, koji je bio prva naša radio-postaja potpuno katoličke orijentacije, nakon velikog početnog entuzijazma djelatnikâ elan je stao vidno opadati. Mnogi poznati radijski novinari, koji danas rade u drugim redakcijama, zbog lošeg ophođenja vlasnika (HBK) prema njima otišli su i karijeru nastavili drugdje. Ostala je grupa entuzijasta koji i dalje s velikim

[32] Pavao Pavličić u "Večernjem listu", preneseno iz "Glasa Koncila" br. 20/2008, str. 39.
[33] Ivica Šola u "Glasu Slavonije", preneseno iz "Glasa Koncila" br. 13/2009, str. 39.
[34] Dr. Stjepan Baloban u "Glasu Koncila" br. 27/2009, str. 4.

marom rade svoj posao. Nikako ne želim reći da su to manje kvalitetni novinari, no postavlja se pitanje je li se odlazak onih drugih mogao spriječiti da se pokazalo više interesa za te ljude i za sam radio? I danas su plaće na radiju nedopustivo male, a k tome i neredovite. Radio je prisiljen odustati od svoje prvobitne odluke da neće biti reklama u programu, pa tako npr. jednu hvalevrijednu emisiju, "Iz minusa u plus", koja je posvećena pomoći obiteljima u teškoj materijalnoj situaciji, u neku ruku sponzoriraju banke. To se događa zato što u ovo vrijeme jedino još banke i telekomunikacijske tvrtke imaju sredstava za promidžbu, a radio bez sponzorstva ne može kvalitetno djelovati. Velika odgovornost za takvo stanje leži na strani vlasnika. Trebalo bi ponovo pročitati drugo poglavlje dekreta II. vatikanskog koncila o sredstvima društvenog priopćavanja! Stvar se doduše može kotrljati i sama, ali dokle? Materijalni položaj novinarâ na HKR-u loš je, a uz to je i pod strogom kontrolom vlasnika, koji se upliće u uređivačku politiku. Dobro je da jedan tako kvalitetan novinar kao što je Zvonimir Ancić bude glavni urednik HKR-a, ili da bude glasnogovornik HBK, ali te su dvije funkcije ipak nespojive u istoj osobi. Što bismo rekli kada bi glasnogovornik vlade RH bio ujedno i glavni urednik Hrvatske televizije?

Drugi je primjer "Glas Koncila", čiji se novinari laici također nalaze u neprimjerenu materijalnom položaju. Svugdje se u Crkvi od laikâ traži da "rade sve na veću slavu Božju" po sistemu "Bog će platiti". Tako isti problemi muče novinare u "Glasu Koncila" kao i na HKR-u, pa ih neću ponavljati. I ovdje se radi o sprezi vlasnika i osnivača medija i uređivačke politike.

I na samom kraju, izvucimo pouku iz poznate rečenice u Svetom pismu, da ne treba gledati trun u tuđem oku, a brvno kod sebe ne vidjeti.[35] Sve što muči novinare "svjetovnih" medija, muči i novinare u katoličkim medijima. Ni u čemu nismo drugačiji.

Pavao Čalogović

[35] Mt 7,3

Ink

Mislim da nije naodmet apologijski se na stranici-dvije u ovoj rubrici poraspisati o igranom filmu koji u naša kina nije bio dospio niti će, vjerojatno, ikada dospjeti, a premda nema baš puno veze s Katoličkom crkvom kako je u zrcalu suvremene fikcije vidi Franck Damour u članku koji smo u prijevodu na hrvatski donijeli na stranicama općega dijela ovog broja "Marulića", povezan je s onim što je toj ustanovi u središtu. Riječ je, na kraju krajeva, o Janjetu... teško je izustiti kakvom, sliči li se naslovnom liku toga filma, kao što mu, uostalom, nalikuju ljudi uopće, ni anđeli ni vrazi, odnosno ni "inkubi" ni "pričopričci" nego lutalice, neopredijeljeni između boli i ništavila, da ne kažemo između križa i nirvane.

Filmu je, autorovu drugom (i zasad posljednjem) cjelovečernjem, naslov kao i ovomu članku, a snimljen je prošle godine. Autor je (tj. scenarist i redatelj) tridesettrogodišnji Amerikanac Jamin Winans, izvidnik sličan opet jednomu liku ovoga sugestivnog umjetničkog djela, kao taj melodiju i ritam svijeta tako on ritmo-melodijske zakone igranofilmskog jezika istančano osjećajući te je u majstorske i dirljive sekvencije uspio uobličiti priču o borbi što ju za čovjekovu dušu ne anđeli i demoni, tj., u ovom slučaju, ne inkubi i pripovjedači, nego sam čovjek vodi ali, dakako, i pod utjecajem spomenutih noćnih bića, koja u ovome filmu, kao ni svijet što ga nastanjuju, nisu tek simboli koji bi svoj izvor i uvir nalazili u psihologiji, makar kako dubinskoj, niti pripadaju ikakvoj, koliko god uvjerljivoj matrici, a niti teže nepovratno se preseliti u ovostrano da se izjednače s ljudima umjesto što im onostrance pomažu ka konačnom spasu ili odmažu ka konačnoj propasti. Za razliku od sličnih bića u filmovima: *Inception, Matrix, Nebo nad Berlinom*.

Da čovjek ne povjeruje (ili da povjeruje)! – toliko je uvjerljivo u ovom filmu ljudski svijet kontekstualiziran, odn. prikazan unutar veće cjeline, gdje biva izložen svojevrsnome televizičnom đavoljem podgovaranju na bezbolnost, koju smo skloni kupiti svojom dušom. Kao svojedobno jedan kritičar o filmu *Donnie Darko*, i o Winanovu *Inku* moglo bi se reći da svakim svojim kadrom pokazuje više ambicioznosti i stvaralačkog potencijala nego golema većina ostatka novije kinematografije, no dok u prvospomenutom religiozna dimenzija dolazi do izražaja po svoj prilici mimo autorovih nakana, pa je taj film, meni barem, bolji od sebe samoga, *Ink* toliko dobar koliko jest – nije usprkos, nego zahvaljujući sebi. O tome svjedoči jedan citat iz poslanice svetoga Petra, negdje pri kraju filma, upućujući na središnji lik Lewisovih *Narnijskih kronika* odn. na lava iz Judina plemena, koji – tako je barem smatrao jedan drugi Petar, također sveti – može odučiniti učinjeno i čija je spasenjska poruka – kako piše Živko Kustić – bila upućena i neandertalcu te koji je – vratimo se biblijskom citatu – strpljiv prema nama jer neće da tko propadne, nego da svatko prispije k obraćenju, i postane više od anđela.

Film je preporučljivo pogledati u sitnim noćnim satima i po mogućnosti slučajno. Ovo drugo baš i nije ostvarljivo, ali onda barem: ne znati unaprijed cijelu priču, ne znati njezin kraj, baš zato što je važno ono između. "Spržite" dakle (ako već niste) i pogledajte. Ili, možda bolje (ali skuplje): kupite (naručite) i pogledajte. Ne bih išao tako daleko pa, kao jedan moj znanac filmofil, u usporedbi s autorom *Inka* proglasio, primjerice, Martina Scorsesea običnom budaletinom, ali činjenica je, notorna, da u kinima obično nemamo priliku gledati vrijedne niže-budžetne filmove, nego njihove skuplje i lošije inačice.

Perica Grgec

Hrvatski franjevci konventualci (Braća zajednice)

(*Veličina malenih. Povijest i kulturna baština Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca*. Zagreb 2010., stranica 330)

Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca ili *Braće zajednice*, u suradnji s Institutom za povijest umjetnosti u Zagrebu, obdarila je našu kulturnu, svjetovnu i crkvenu, javnost veoma vrijednom monografijom, velikog formata i bogatog sadržaja, popraćenog brojnim svjetlopisima. Odgovorni urednik je Ljudevit Maračić, a knjigu je uredio dr. Milan Pelc, dok su autori tekstova: Jasenka Gudelj, Ljudevit Maračić, Milan Pelc, Tomislav Premerl, Nikola Mate Roščić, Ennio Stipčević i Radoslav Tomić. Monografija nosi naslov "Veličina malenih", s podnaslovom "Povijest i kulturna baština franjevaca konventualaca", a bila je predstavljena 29. rujna 2010. u samostanskoj dvorani sv. Franje na Svetom Duhu u Zagrebu, kako su izvijestili katolički mediji (IKA i Glas Koncila broj 41, od 10. listopada 2010., str. 23). U predstavljanju knjige sudjelovali su: provincijal fra Ljudevit Maračić, ravnatelj Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu dr. Milan Pelc, fra Nikola Mate Roščić i prof. Tonko Maroević. Kroz program je vodio fra Ivan Bradarić, a u glazbenom dijelu nastupio je Ad hoc ansambl "Lukačić" iz Zagreba pod ravnanjem prof. Marija Penzara.

Velebna monografija, pisana u prigodi 800. obljetnice postojanja franjevaca, podijeljena je u četiri poglavlja. Prije toga nalazimo predgovor izdavača pod naslovom "Prošlost je dio naše sadašnjosti", gdje provincijal fra Ljudevit Maračić ističe: "tko ne poznaje svoju prošlost, taj ne poznaje ni samoga sebe. Stoga je poznavanje prošlosti svojevrsna osobna karta današnjice koja je okrenuta prema budućnosti. To vrijedi i za Hrvatsku provinciju Sv. Jeronima franjevaca konventualaca. Duga je povijest ovoga stabla, ispisana mnoštvom života. Ovom monografijom htjeli smo na jednom mjestu prikazati barem one važnije povijesne trenutke u životu ove franjevačke zajednice na hrvatskom tlu i posebno oslikati ulogu koju je imala u nastanku, rastu i mijenama hrvatske kulture i umjetnosti." Nepostojanje jednoga zaokruženog i potpunog prikaza povijesti Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca osjećalo se i na razini Reda, ali i na razini Provincije i naše

Crkve u Hrvata, tim više što su franjevci konventualci ili *Braća zajednice* sigurni nosioci franjevačkog kontinuiteta na našim hrvatskim prostorima, od vremena sv. Franje do danas. Svoje su zajednice vezali uz urbane sredine, od Istre i Kvarnera, preko Zadra, Splita i Dubrovnika, do Kotora i Drača, posvećeni tijekom povijesti učilištima, studiju i drugim važnim aktivnostima na dobro Crkve i naroda. Tu prazninu u nas želi popuniti upravo ovo zborno djelo, rad nekih članova ove provincije i znanstvenika s područja povijesti umjetnosti, arhitekture i glazbe, koji su im se pridružili u njegovu stvaranju.

Prvo i najopsežnije poglavlje, *Povijest provincije od dolaska franjevaca do novijega doba* (str. 9-126), napisao je fra Nikola Mate Roščić. Kako i sam naslov kazuje, u svom radu autor predstavlja povijest Provincije, koja svoje iskone veže uz vrijeme drugog i treć eg desetljeća XIII. stoljeća, dok je još na životu bio utemeljitelj franjevačkoga pokreta sv. Franjo Asiški, koji je i osobno stupio na hrvatsko priobalje u jesen 1212. godine. Autor ovaj ogled dobrano oslanja na povijesna vrela i na već objavljene radove na hrvatskom jeziku o Provinciji (J. Milošević, B. Polonijo, M. Oreb, D. Drnić, M. Žugaj, Lj. Maračić, N. M. Roščić i drugi), kao i na vrijedne prinose franjevačkoj historiografiji nastale izvan granica Hrvatske, "što potvrđuje da i ovu instituciju, vezanu uz hrvatsku povijest i prostore, treba gledati i vrednovati u širem, europskom kontekstu, kako s vjerskog, tako, i još više, s kulturnog, političkog i općenito povijesnog polazišta i motrišta, što, uostalom, iziskuje već i njezina ucijepljenost u živo krilo Katoličke crkve". Red manje braće, koji je usmeno odobren od pape Inocenta III. godine 1209., a Pravilo mu pismeno potvrđeno 29. studenoga 1223. od pape Honorija III., "zadržao je svoju pravnu istost i jedincatost sve do 1517. godine. U čitavom tom razdoblju, tijekom prvih 300 godina, Red male braće imao je samo jednoga sveopćeg poslužitelja (*Minister generalis*). Počeci prisutnosti Manje braće na hrvatskim prostorima vezuju se uz 'slučajni' dolazak Sv. Franje Asiškoga na našu obalu ujesen 1212. godine", a institucionalizacija franjevačkog pokreta u Hrvatskoj vezana je uz Prvi sveopći sabor Male braće na Duhove 1217. godine, kad je utemeljeno prvih dvanaest provincija za dvanaest kraljevstava, među njima i matična Provincija *Ugarske* (*Hungariae*) za ujedinjena kraljevstva ugarsko i hrvatsko, koja se stvarno prostirala samo na području hrvatskog kraljevstva. Sveopći sabor Male braće u Rimu 1239. tu provinciju izrijekom spominje pod imenom *Provincia Sclavoniae* pod zaštitom sv. Serafina (inačica za serafskog oca – sv. Franju Asiškoga), koja je očito tada već dobrano zaživjela,

navlastito na prostorima našega jadranskog priobalja u nizu samostana od Trsta do Drača. Pod nazivom *Provincia Sclavoniae* opstoji sve do 1398., kada je odredbom pape Bonifacija IX. nastupilo teritorijalno suženje Provincije i izmjena imena u *Provincia Dalmatiae*, i to pod zaštitom sv. Jeronima, ali kao punopravna sljednica dotadašnje *Provinciae Sclavoniae*. U to vrijeme Provincija broji 30 samostana. Time je označeno njezino pravno i teritorijalno razgraničenje sa samostanima u sjevernoj (kontinentalnoj) Hrvatskoj i napose sa samostanima u nadležnosti franjevačke Bosanske vikarije. "Zanimljivo je i značajno primijetiti da se naziv *Provincia Sclavoniae*, a potom *Provincia Dalmatiae* vjekovima rabio za zemljopisna područja od Trsta sve do Drača." Tu su prvi franjevački samostani u nas, splitski i trogirski, koji djeluju već u prvoj polovici XIII. stoljeća, kao i drugi drevni samostani tog "Franjevačkog temata" na našem hrvatskom priobalju, kao što su Pula, Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Kotor i drugi (str. 32). Ti najstariji samostani posvećeni su uglavnom sv. Franji. To su franjevački iskoni u zemlji i narodu Hrvatâ. U XIII. i XIV. stoljeću Splitska kustodija obuhvaća samostane u Splitu, Trogiru, Šibeniku, Skradinu, Bribiru, Zadru, Rabu i Pagu. Oko 1360. ta se kustodija preimenuje u Zadarsku kustodiju, sa sjedištem u Zadru, ali s istim samostanima. Tek kada 1454. godine braća "strožeg opsluživanja" (opservanti) nasilno preotmu zadarski samostan Braći zajednice (konventualcima), to će postati Rapska kustodija. Ova Provincija Male braće konventualaca, unatoč nekim promjenama u nazivu, uzrokovanima političkim sustavima u XIX. i XX. stoljeću, sačuvala je svoj povijesno-pravni identitet i kontinuitet od 1239. do danas. Naprotiv, opservantska Provincija sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri dobiva taj naziv tek krajem XVI. stoljeća, a njezina je geneza povijesno i pravno vezana uz Bosansku vikariju, što ističe i poznati opservantski povjesničar i opservantski general Franciscus Gonzaga, koji 1587. piše: "Provincija Dalmacije proizašla nam je iz Provincije Bosne." Čak do Gonzage nije imala ni naslovnika i nebeskog zaštitnika sv. Jeronima, on joj ga je dao. Dakle, ta je opservantska provincija proizišla iz Bosanske vikarije, odnosno Provincije Bosne, kao uostalom i druge 4 provincije OFM u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini. Da bi to bilo jasnije, potrebno je istaknuti da je i na našim hrvatsko-bosanskim prostorima od sredine XV. stoljeća zaživjela franjevačka reforma u smislu strožeg opsluživanja, napose glede franjevačkog zavjeta siromaštva, posebice djelovanjem sv. Bernardina Sienskoga (1380. – 1444.), sv. Ivana Kapistrana (1386. – 1456.) i sv. Jakova Markijskog (1394.

– 1476.), a pod jakim pokroviteljstvom, zaštitom i promidžbom pape Eugena IV. (1431. – 1447.), pa je opservantska grana Reda sve više rasla, dobivala sve veće ovlasti tijekom XV. stoljeća, što je potom dovelo do konačnoga pravnog rascjepa jedinstvenog Reda male braće 1517. godine, po odluci pape Leona X. (1513. – 1521.). Sve je to, uz osmanlijsko osvajanje bosanskog kraljevstva (1463.) i širenje Bosanske opservantske vikarije, koja se kao misijska ustanova razgranala po gotovo svim balkanskim krajevima, preraslo u glavni oslonac opservantske struje u nas, koja je željela dobiti svoja uporišta i na području Dubrovačke Republike i Mletačke Republike, pa su tamošnji opservantski samostani spadali pod jurisdikciju Bosanske vikarije, a niti jedan nije bio u sklopu "Dalmatinske provincije" franjevaca konventualaca, niti je provincijal ikad potvrđivao opservantskog vikara za Dalmaciju, kakoje to bivalo u drugim provincijama do 1443./5., prema odluci sabora u Konstanci 1415. godine. Dakako, i jedan dio fratara iz drevnih samostana i iskonske jedinstvene provincije *Sclavoniae/Dalmatiae*, posebice nakon pada Bosne, privolio je uz franjevački reformni, opservantski pokret (*sub ministris*), postupno se izdvojio i zaživio u malim samostanima, koji su pravno potpadali pod jurisdikciju opservantskih bosanskih vikara, a tek će se kasnije, nakon 1517. godine, ti samostani strožih opslužitelja objediniti u samostojne provincije. Zanimljivo je pratiti usporednost nicanja novih opservantskih postojbina (*loca*) uz stare matične (konventualske) samostane (*conventus*). Primjerice u Kotoru, uz stari samostan sv. Frane iz sredine XIII. stoljeća, 1450. niče opservantski sv. Bernardina; uz splitski sv. Frane, iz prve polovice XIII. stoljeća, na Poljudu (benediktinski *eremum*) niče opservantski 1449.; uz najstariji samostan, Gospe od Anđela, u Trogiru, iz 1214. godine (premješten unutar zidina), podiže se na Dridu opservantski oko 1432.; uz drevni šibenski samostan sv. Frane opservanti otvaraju svoj na otočiću Krapnju oko 1436.; uz zadarski samostan sv. Frane iz godine 1220. nastaju opservantski Sv. Križa u Zadru, pa na Pašmanu, Ugljanu i Novigradu, sve u XV. stoljeću; na Rabu, gdje je postojao konventualski samostan sv. Frane još iz 1239., otvara se opservantski u Kamporu 1445.; u Krku je samostan sv. Frane još iz polovice XIII. stoljeća, a opservanti osnivaju samostan na Košljunu 1447., i tako redom (str. 35). Taj se povijesni proces ne smije nijekati, zaobilaziti i netočno interpretirati. Dakle, nakon diobe Franjevačkog reda, dekretom pape Leona X. 1517. godine, na *Braću zajednice* (konventualce) i *Braću strogog opsluživanja* (opservante), počinje neka vrsta renesanse obaju ogranaka franjevačkog stabla. Braća za-

jednice (konventualci) imala su gotovo 30 000 članova u 1 500 samostana i 40 jurisdikcija. Tadašnja Provincija konventualaca u Dalmaciji imala je 22 samostana. Braća strožeg opsluživanja (opservanti) imala su skoro jednak broj članova i samostana u svijetu, te 52 jurisdikcije, s time da su se nastavili dijeliti na različite zajednice (rekolekte, bosonoge, discalceate ili alkantarine, te reformirane). Godine 1528., dakle samo 11 godina nakon diobe Reda, nastaje obitelj franjevaca kapucina. Zbog žestokog otpora opservanata tom odvajanju, kapucini su stavljeni pod vlast i zaštitu konventualaca sve do 1619. godine, kada su postigli punu samostalnost. Osim toga, postojao je i Treći red za svjetovnjake, kojemu je pravilo potvrdio papa Nikola IV. 1289. godine. Kao samostanski trećoredci spominju se u našim krajevima od 1251. godine, ali ovisni o poglavarima Male braće. Papa Siksto IV. proglasio je 1473. godine trećoredsku zajednicu samostalnom, s pravom na izbor vlastitih poglavara, dok će svoga generala birati tek od 1602., po odredbi pape Klementa VIII.. Broj fratara i samostana stalno je rastao u svim ograncima. Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, koja ima svoj identitet i pravni kontinuitet od 1217., odnosno od 1239. godine do danas, imala je svoje uspone glede broja članova i samostana od Trsta, preko Istre i Kvarnera, Zadra i Dalmacije do Drača, ali i padove i razorna uništenja, ne samo zbog vanjskih nevolja, ratova i kuge, već ponajviše zbog djelovanja političkih sustava vlasti, od one mletačke tijekom 400 godina, preko francuske u Napoleonovo vrijeme i masonske talijanske u doba ujedinjenja Italije (1870.) do razorne fašističke i komunističke vlasti. Raznim odredbama Dubrovačke Republike, gube se ondje samostani *Braće zajednice*, pače i sam Dubrovnik oko 1480. preuzimaju Braća strožeg opsluživanja iz Italije. Igrom politike i odredbi mletačke vlasti brojni se samostani *Braće zajednice* ukidaju, pa slijedom "mletačke supresije" provincija u Dalmaciji mora zatvoriti nekoliko svojih povijesnih samostana: Krk, Rab, Pag, Trogir, Kotor te nekoliko samostana na području Istre. Od sredine XVIII. stoljeća, pod utjecajem racionalizma i prosvjetiteljstva, počeli su se zatvarati brojni redovnički samostani. "Službeni *numerus clausus* propisan od Mletačke Republike za Provinciju *Dalmatiae S. Hieronymi Fratrum Minorum Conventualium* bio je ograničen na 14 samostana i 86 fratara. Ta tragična dokidanja nastavit će se i u sklopu Napoleonove anticrkvene politike, te će od nekoć brojnih samostana Braće zajednice od Istre do Kotora preživjeti tek oni u Piranu, Cresu, Šibeniku, Splitu i Visu. Tijekom gotovo stoljetne vlasti austro-ugarske monarhije nad krunskim zemljama Istrom i Dalmacijom, nije bilo nikakvih ugroza opstanka i djelovanja fratara, ali ostaje činjenica i da u tom razdoblju nije bio otvoren ni jedan novi samostan. Nakon Prvog svjetskog rata, 1919. godine bili su oduzeti samostani u Cresu i Piranu, a hrvatski franjevci prognani. Bila je to posljedica velikosrpske politike i talijanskog imperijalizma, što će se potvrditi Rapalskim ugovorom, 12. studenoga 1920. No, svako zlo za neko dobro! Provincija se počinje širiti u sjevernu, kontinentalnu Hrvatsku, te danas *Braća zajednice* (franjevci konventualci) u Hrvatskoj imaju 12 samostana. Vrijedni se autor "hrabro upustio u pustolovinu zvanu povijest Provincije, u kojoj se do sad mnogo njih okušalo, ali je nitko osim njega nije u cijelosti sretno dovršio". On ju je ovim radom prikazao u dvanaest manjih poglavlja: I. *Prethodne napomene*, II. *Neispisana povijest i nedovršena epopeja* (opisana bibliografija), III. *To je bio početak*, IV. *"Franjevački temat" od Trsta do Drača*, V. *U vrtlogu političkih promjena*, VI. *U službi Crkve: Mala braća (nad) biskupi*, VII. *U službi Reda: generali, prokuratori, asistenti*, VIII. *Apostolski pokorničari*, IX. *Izazov luteranizma*, X. *Časna služba inkvizitora*, XI. *Intelektualna karizma*, XII. *Tragovi stvaralaštva – namrijeta baština*. Svako ovo poglavlje zanimljivo je na svoj način, s bogatim i važnim sadržajem. Autor je dotakao iskone, povijesni tijek, ali i prijeporna pitanja, spominjući brojnu braću tijekom povijesti, koja su dala pečat životu Crkve, Reda i Provincije, kao i duhovnom i kulturnom stvaralaštvu.

Drugo poglavlje, pod naslovom "Knjižnice i arhivi" (str. 127-164), obradio je fra Ljudevit Maračić, s podnaslovima: "Povijesni samostani jadranske Hrvatske" i "Samostani sjeverne Hrvatske". Dao je temeljit prikaz knjižnica i arhiva, posebice u povijesnim samostanima hrvatskog priobalja, koji se ne ističu veličinom fondova i brojem primjeraka koliko kakvoćom i kvalitetom tih knjižnica i arhiva.

Treće poglavlje, pod naslovom "Franjevci konventualci i glazba u Hrvatskoj" (str. 165-176), obradio je Ennio Stipčević, prikazavši njihov nezaobilazan doprinos na području glazbe u povijesti hrvatske kulture.

Četvrto poglavlje, ili posljednja cjelina monografije, pod naslovom "Samostani" (str. 177-306) donosi iscrpan prikaz, od sedmorice autora, o samostanima koji danas pripadaju Provinciji, njih 12 u Hrvatskoj i 1 u SAD-u: Pula, samostan sv. Franje, Cres, samostan sv. Frane, Split, samostan sv. Frane, Šibenik, samostan sv. Frane, Vis, samostan sv. Jeronima, Zagreb, samostan Svetog Duha, Vinkovci, samostan sv. Antuna Padovanskog i samostan Bezgrešnog Srca Marijina, Pula, samostan sv. Ivana Krsti-

telja, Sisak, samostan sv. Antuna Padovanskog, Molve, samostan Uznesenja Marijina, Novi Marof, samostan sv. Antuna Padovanskog, te Gary u SAD-u, samostan sv. Josipa Radnika. U svakom samostanu, uz kratki povijesni opis, obrađena je arhitektura i umjetnička baština, a pažnja je posvećena i arhitektima koji su radili projekte za dotične samostane ili crkve.

U završnici nalazimo vrijedan Popis literature (str. 307-317), te Kazalo osobnih imena (str. 319-330), dok je Sadržaj na početku monografije.

Ovom sadržajnom i bogatom monografijom nastojalo se prikazati važnije povijesne trenutke u životu Provincije *Braće zajednice* (franjevaca konventualaca) na hrvatskom tlu od prve polovice XIII. stoljeća do danas, njezin povijesno-pravni identitet i kontinuitet, kao i njezinu ulogu u nastanku, rastu i mijenama hrvatske kulture i umjetnosti. Autori ističu da je ona i podsjetnik na sva važna mjesta, ljude, događaje i ostvarenja u kojima se kroz osam stoljeća taložio duhovni i kulturni identitet Provincije. Kako je ona svježa i nova, posebice u svom povijesnom poglavlju i prikazu nastanka i razvoja franjevaštva u nas, možda je šteta, što nije učinjen sažetak na više stranih jezika. Ovakva istraživanja trebala bi naći svoje mjesto ne samo u javnosti, kod vjernih čitatelja, nego još više na našim učilištima i kod pisaca povijesnih udžbenika, gdje ionako prečesto prevladava nekakva ustaljena šablona dok se piše o franjevcima i franjevaštvu u nas, bez dubljih, činjeničnih obrazloženja, temeljenih na ovakvim istraživanjima. Nažalost, često nam se događa, kako kaže povjesnik Kaptola Slavne Crkve zagrebačke (*Capituli Alme Ecclesiae Zagrabiensis*) Ljudevit Ivančan, da po našim učilištima uporno "podgrijavamo staro zelje", umjesto da se posveti veća pozornost radovima temeljenim na činjenicama i povijesnim vrelima, a ne na mitovima i ideologijama prošlosti.

Stjepan Kožul

Moć značenja riječi

(Tičić, Ante: *Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu*: ur. Šime Batović: 140 mm x 200 mm, tvrdi uvez, 454 str.: Matica hrvatska Zadar; Zadar, 2004.)

Oduvijek su riječi, kao znatiželjni putnici, putovale iz jednog jezika u drugi. Prenosili su njihova značenja, istovjetna ili iskrivljena, usvajali ih i svojatali, priznavali podrijetlo i negirali, ali bez riječi – čovjek jednostavno ne može. Riječ se ukorijenila u njegov misaoni sustav kao potreba komunikacije, kao potreba prijateljskog ili opasnog priopćavanja o pojavama, donosila iskustva i postajala moćnija od bilo kojeg oružja. Onaj tko vješto barata riječima ima moć nad ljudima, ulazi u njihove duše i gospodari osjetilima kao Ivan Zlatousti. Onaj tko mudroslovno govori, filozof je i mislilac kojega oponašamo, a začudno je koliko ih je iznjedrila antika ili istočni svjetovi...

Riječi su se čuvale u kamenu, u sjećanjima, na načine koji svjedoče i ustavljuju povijest, govore činjenicom. Značenje riječi čuvaju rječnici. Počeci rječnika (leksikografije) nalaze se u tzv. glosama (napomenama, objašnjenjima...), koje označavajući u početku nepoznatu ili zastarjelu riječ, s vremenom poprimaju značenje tumača. Sama riječ leksikografija potječe od grčke riječi (rječnik-grafija), oznake za sustavno popisivanje, opis i tumačenje rječničkoga blaga. To blago riječi, to blago jezika određenoga naroda, pronađeno je u Nipuru kraj Babilona na glinenim pločicama od 2 500 godina prije Krista. Slijede egipatski papirusi iz 1750. godine prije Krista, zatim kineski rječnik oko 120 godina nakon Krista... Sve velike civilizacije imale su svoje rječnike. Hrvati su već u XV. stoljeću imali rječnik na zadarskom tlu, koji napisa Nicolo Roccabonella; nakon njega, 1527. godine, Petar Lupis Valentijan objavljuje hrvatsko-talijanski rječnik; itd. sve do današnjih dana, kada imamo vrsne stručnjake koji naš jezik, naše riječi, na različitim zemljopisnim područjima i različitim jezičnim narječjima kojima govore Hrvati, ustavljuju i čuvaju od zaborava, dajući im dugovječnost i svježinu. Neki su počinjali dosta rano, recimo Mile Mamić je još kao srednjoškolac napisao rječnik, a neki su uložili truda kako bi pokazali svu raskoš, sve blago riječi na određenom zemljopisnom prostoru na kojem žive. Jedan od takvih je i Ante Tičić, o čijem rječniku je riječ. Prikupljene riječi u uporabi su na otoku Pagu, u mjestu Povljane. Otok Pag ima svoje govorne, jezične specifičnosti: "Naime, na tom području govori se na tri različita izraza, ako se tako može reći: na sjeveru otoka od Luna pa gotovo do njegova središnjeg dijela, mjesta Kolana, govori se čakavicom, u samom Pagu i naselju Košljun cakavicom, dok od naselja Gorice preko Povljane, Vrčića, Stare Vase, Dinjiške, Vlašića, Smokvice i Miškovića stanovništvo govori ikavicom. No valja ipak istaknuti da je u sva tri izraza naglašena čakavica kao izvorni supstrat sveobuhvatnosti kako u samom nazivu riječi tako i u naglasku govora. ..." (Predgovor, 5. str.)

Izmjenom dugih i kratkih akcenata pri izgovoru ostvaruje se specifičan govor stanovništva na otoku Pagu, a što je sam autor predstavio grafički u Predgovoru. Ovo jezično blago ima značajnu vrijednost: "Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu sadrži oko 7 000 natuknica što ga po obimu svrstava u srednje dijalektalne

rječnike. Način obradbe te izbor natuknica može zadovoljiti potrebu usporednih istraživanja leksičkih sustava, osim toga rječnik sadrži potvrdu postojanja pojedinih leksema u povljanskom govoru. Rječnici toga tipa vrlo su korisni i potrebni za hrvatsku dijalektologiju, leksikologiju i leksikografiju jer omogućuju analiziranje svih jezičnih razina mjesnoga govora, a osobito su značajni za leksičko-semantička istraživanja.... Leksik zabilježen u povljanskom rječniku obuhvaća frekventne, ali i manje frekventne riječi iz niza semantičkih polja od kojih su najuočljiviji leksemi vezani uz čovjekov život i djelovanje uz more." (dr. Jela Maresić, 445. str.).

Sanja Vulić piše: "Razmjerno mali broj toponimnih natuknica u samom rječniku, uvjetovan je činjenicom što povljanski rječnik sadrži i dodatak u kojemu je popisana povljanska toponimija. Taj dodatak sadrži više od 250 toponima, preciznije anojkonima, dok je broj ojkonima zanemariv"...

I jedna i druga recenzentica slažu se kako ima leksikografske nedorađenosti, ali da knjiga ipak predstavlja dragocjen prilog, predstavlja rječničko blago govora mjesta Povljane na otoku Pagu, značajno ne samo za zadarsko područje, nego za cijelu Hrvatsku. Kada tako kažu stručne osobe, onda treba čestitati nakladniku (Matica hrvatska Zadar), uredniku Šimi Batoviću, a nadasve autoru, Anti Tičiću.

Literatura:

Anić, prof. dr. Vladimir (i drugi): Hrvatski enciklopedijski rječnik: Novi liber; Zagreb, 2002.,

Kovačec, August (i drugi): Hrvatska enciklopedija: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, svezak 6 Kn-Mak; Zagreb, 2004.,

Vujić, dr. Antun (i drugi): Hrvatski leksikon II. Svezak L-Ž: Naklada Leksikon d.o.o.; Zagreb, 1997.

Fabijan Lovrić

Pobjeđivanje vremena i straha s nadom pod ruku

(Nada Rukavina, *Moć nade*, zbirka pjesama, HKC Domaljevac, 2009.)

Slagati riječ uz riječ kako bi njihov sklad godio umu, slikati viđeno te dočarati proživljeno kako bismo pobudili sva čula... i sve to uz pomoć jednostavnih riječi iz svakodnevnog vokabulara... moguće je, naravno, riječju prikazati ljepotu i ljubav, predstaviti čitateljima nemir, potragu, čežnju, a stihovima koji su pred nama to čini novo ime u svijetu pjesnikâ, Nada Rukavina. Njezina zbirka pjesama *Moć nade* oslikava život jedne duše koja *samo* voli i živi.

Tri ciklusa čine ovu zbirku: *Na dlanu ti nudim, Nešto slično životu i Jutro nad ravnicom.*

Prvi ciklus *Na dlanu ti nudim* čine većinom pjesme ljubavne tematike, alegorijski i simbolički bogate. Čista se duša kao subjekt u pjesmama bori, nada, gubi i oporavlja te opravdava kako želi samo osjećati jer joj je to potrebno za opstanak i time opravdava svaku pogrešku i svaki rizik koji je spremna preuzeti:

Mogla sam reći ne
I zaobići tugu u velikom krugu
Ali ja sam rekla da
jer to sam ja
puna osjećaja
bez kraja
(JA)

Upravo ta emotivna duša istražuje svijet bogat prirodnim ljepotama, koje u pjesmama ne služe kao ukras, nego prikazuju bogate metafore poimanja ljepote ovog *malenog, šarenog* i *mračnog svijeta* (kako ga naziva pjesnikinja) iz perspektive nemirne duše. Priroda pomaže toj duši, koja uz njezinu pomoću, uz jutro koje simbolizira novi početak, uz nebo i rosu – lakše traga za lukom, za utjehom i srodnom dušom. Ta se pejzažna i bibilijska simbolika krije u pjesmama *Razlog, Plašt, Darovi*, s vječitim pitanjem i odgovorom o zajedništvu muškarca i žene.

Dok u prvom ciklusu pratimo traženje i pronazalak nade i spasa u prirodi, u zajednišvu, drugi ciklus *Nešto slično životu* započinje stihovima iz istoimene pjesme:

Sputaše mi dušu, ograničiše vidike
Zamutiše pogled suzama.
Ljudi koji tvrde da me vole.

Ovi stihovi, kao i ostali naslovi, *Noć, Strah, Ograda, Ponoć*, ukazuju na pukotinu, na poraze, na duboke intimističke stihove čiji je svijet determiniran, čija su psihička raspoloženja pesimistična. No pesimizam slabi, iz stiha u stih iščitavamo prožetost vjerom u izlazak: Ljudska nesigurnost popušta pred drugim ljudima i pred Bogom. Strah i patnja blijede jer kako pjesnikinja kaže:

Odlazi posljednja
Kao kapetan zadnja napušta brod
I uvijek je uz tebe
Dok si živ, ona je tvoja sjena
Moćna, pobjeđuje strah.
(Moć nade)

Iskustvo prožima pjesnikinju, iskustvo ulazi i u svijest i u podsvijest, nameće se i protiv volje pjesnikinjine. Ono je filtar u čijem je središtu sam čovjek. Iskustvo je obogatilo i treći ciklus, *Jutro nad ravnicom*, koji čine pjesme o Slavoniji i u kojem pjesnikinja nalazi pribježište što predstavlja ostvarenje sreće i razrješenje dvojbi u bezbrižnosti i povratku prirodi:

Lezi na zemlju.
Pusti da te zagrli,
Otvori sva čula
I prepusti se
Slušaj kako te sluša,
Kako ti kaže tišinom
Koliko joj značiš
Ti, mali čovječe.
(Zemlja)

Nada kao pjesnikinja sentimentalizira nad Slavonijom, osjeća ju i bilježi nostalgičnom intonacijom, prisjeća se, i nudi opet smisao ljudske sudbine.

Pjesme pred nama jednostavne su i čiste, vedre i bliske, a u isto vrijeme opsjednute prolaznošću i dvojbama. Poezija je slikovita i predstavlja mirisni dah i osvježenje kojim se Nada Rukavina želi afirmirati kao pjesnička ličnost.

Sveukupni je doživljaj emotivan, neposredan i jednostavan, s melodičnom vibracijom duha i ispovjednom notom pretežito zaokupljenom pobjeđivanjem straha i vremena jer smo, koliko god nam nada pomagala, unatoč svemu, samo putnici kroz život:

Što smo? Samo putnici kroz život.
Netko zvoni, netko muklo ječi,
Netko nosi svo bogatsvo svijeta
Netko samo dušu, misli, riječi.
(Putnici)

Jasna Mijatović

"Plemenita mržnja"

(Hrvoje Kačić: *Dubrovačke žrtve. Jugokomunistički teror na hrvatskom jugu 1944. i poratnih godina*, Zagreb, Naklada GEA, 2010.)

Tako je naslovio svoj pamflet Milovan Đilas 1942. u listu "Borba", pozivajući se, s puno otrovnoga zadovoljstva, na riječi svoga učitelja druga Staljina, koji je za njega "veliki vođa naprednog čovječanstva", pa ga citira: "Neprijatelja se ne može pobijediti dok se ne nauči mrziti ga..." Onda Đilas dodaje: "Jedino mjerilo veličine ljubavi za narod jest danas dubina mržnje prema neprijatelju."

Ovaj navod s 87. str. knjige dr. Hrvoja Kačića simptomatičan je za cijelo učenje marksizma i lenjinizma, titoizma i svih crvenih, crnih i smeđih izama koji su nas pregazili u krvavom dvadesetom stoljeću, a kasnije po srbijanskim djelima i u Domovinskom ratu.

Mislim da je, strastven borac za pravdu i istinu kakav jest, dr. Hrvoje Kačić uspio u svojim knjigama potvrditi dokumentarnim materijalima i činjenicama, svjedočenjima i osobnim sudjelovanjem u dva rata, ne samo kao svjedok u Drugom svjetskom, već i kao aktivni sudionik u Domovinskom, ovu aksiomatsku političku i ideološku temeljnicu za djelovanje takozvanih komunista i socijalista. Oni su uistinu proživjeli svoj vijek u ovom strašnom oksimoronskom raspeću, ubijajući nevine, a sijući mržnju na sve strane, ulijevajući je u duše nevine djece, što se i sami sjećamo iz svoga djetinjstva: učili su nas mrziti buržoaziju, ljepotu osobnoga života bez nadzora Velikoga Brata, stil i dometa građanske uljudbe, domovinu Hrvatsku, mrziti iznad svega Crkvu i popove, a nadasve Boga. Živeći u laži i mržnji, skrivajući svoje zločine, drugovi su proveli svoj veliki plan: prema *sastavljenim popisima* "neprijatelja" likvidirali su nebrojene žrtve znajući već na ulazu u sela i gradove tko su ti opasni neprijatelji. Tako su nas "oslobađali" ubijajući nevine, više negoli krivce, uzimajući tuđe i zatirući osobito hrvatski nastrojene haesesovce, intelektualce, svećenike i imućnije ljude. Tada bi prisvojili njihov imutak, zabranili rodbini da pita za njihov grob, uselili se u njihove kuće i stanove, uzeli im djecu i strpali u domove itd... itd...

Iz ponovljenoga izdanja knjige "Dubrovačke žrtve" izdvajam samo poneki detalj jer je nemoguće obuhvatiti sav opsežni materijal koji dokumentirano svjedoči o neprijepornim zlodjelima drugova za koja nikada nisu odgovarali. Njihova djeca danas, presvučeni tankom pokožicom liberalizma i tobožnje demokracije, sjede u vrhovima državnih ustanova ove Hrvatske i dijele nam lekcije iz demokracije i slobodarskih principa. O, Bože! Samo jedna stranica iz knjige dovoljna je da otkrije svu zloćudnost nauma komunista, tobožnjih boraca za slobodu. Tako na str. 86. čitamo kako Ante Jurjević Baja 25. listopada 1944. piše o atmosferi prilikom ulaska u Dubrovnik u listopadu 1944.: "Jedinice koje su ušle u grad imale su izvjesnih grešaka... iako građani njih gledaju kao Srbe-četnike, a oni narod kao donekle Hrvate, ne bih mogao reći ustaše, ali ipak sumnjive..."

Dakle, grozne zločine on zove "izvjesne greške".

Malo dalje utvrđuje se tko su bili po Titovoj naredbi rukovodioci II. proleterske dalmatinske brigade, koji su zaprepastili i jednoga Petra Drapšina. Kad je čuo da se vojna vlast "oslobodilačke vojske" nalazi pod komandom Đure Četnika i Steve Pećanca, Drapšin je ustao na noge i uzbuđeno reagirao: "Pa pobogu gde nađoste te četnike." Da to nije slučaj nego namjerna praksa, znaju i sami još živi borci. Tako se može pronaći podatak da je izvjesni Nikola Račeta, koga je 10. listopada 1942. osobno Draža Mihajlović imenovao za organizaciju četnika u gradu i kotaru Dubrovnik, pristupio partizanima, stigao na Vis i u rujnu 1944. postao borac NOV-a. Sa sobom je donio i *popis osoba* koje treba likvidirati po ulasku u Dubrovnik. Tako nije bilo teško izvršiti odabir. U tom likvidiranju sudjelovali su i drugovi Ante Jurjević Baja, Marin Cetinić, Guzina, Jeričević-Čompo, i drugi. U roku od 48 sati počele su likvidacije i uhićenja od stijene Orsule pa do Dakse kao nezaboravnoga mučilišta i simbola svih zločina, iako je gubilišta bilo daleko više – diljem zaleđa, otoka i otočića dubrovačkoga akvatorija.

Strah je ušao u dubrovačke domove. Strah koji ponegdje pritajen počiva i danas u zakutcima naših dvora jer se potomci ubojica nalaze, s vrlo sličnim idejama, umotanim u celofan, na istaknutim mjestima našega javnoga života. I ne samo u Dubrovniku. Tako je to diljem Lijepe naše. Ne pita nitko drugove odakle im 200-kvadratni stanovi, iako znamo da su im očevi slali nevine ljude na razne Gole otoke, ili Dakse, pa se onda useljavali u tuđe. Početkom ove nove Hrvatske otkupili su za bagatelu tuđe i ostali već tri pa i četiri generacije u udobnom smještaju. To je samo jedan mali dio koji su oteli po silasku s brda u gradove koji su im bili strani, puni Hrvata, čudnih ideala i tradicije.

U knjizi se obrađuju pojedinačne sudbine nevino stradalih civila i sveć enika, detaljno se opisuje i žrtva i krvnik, ali nigdje *nema reperkusija*. Kome vrijede one rezolucije na koncu knjige što su ih donijeli Europski parlament i Hrvatski državni sabor? Koga je briga za citirane oglase o strijeljanjima u Dubrovniku i potpisima nalogodavaca? Koga zanima danas Tuđmanov plemeniti napor da izmiri potomke dviju tada suprotstavljenih snaga unutar jednoga naroda? Tu činjenicu zmijski jezici nastoje oblatiti, a zlo se ponovno budi, diže glavu i prijeti, najprije piše, traži, a onda ponešto i ubije, kao nedavno opet u Vukovaru.

Drugovi nisu napustili onu unutrašnju posve crvenu srž: nju je davno zacrtao njihov voda Lenjin: "... *revolucionarna diktatura proletarijata vlast koja se osigurava i održava nasiljem proletarijata nad buržoazijom, neograničena bilo kakvim zakonima.*" Dakle, nema ograničenja zakonima. Uz spomenutu mržnju kao temelj vladanja, dodajmo laži i skrivanje zločina, tajne grobnice i skrivene oblike vladanja kojima su se služili sve do 1990. Drugi narodi koji su prošli slični put, izvršili su *lustraciju* kadrova koji su aktivno sudjelovali u službama komunističkoga nasilja. Mi to nismo učinili. Oni sjede i danas na nedodirljivim stupovima vlasti uspostavljene te davne 1945. godine: strah, smrt, laž i mržnja. Još uvijek imaju popise po kojima se promiču samo "podobni", bez obzira o čemu se radilo. Uvijek smo se pitali kako se nije nakon stvaranja slobodne hrvatske države dokumentacija iz tzv. Kockice (zgrada CK KPH) predala javnom sektoru zaduženom za tu dokumentaciju sve do 1995. godine!?

Naš auktor Hrvoje Kačić iskušao je pravdu dragu partiji: otvorite stranice od 254. do 259. i uživajte u samici zajedno s auktorom, koji je bio student, športaš i naivno vjerovao da postoji sasma mala sloboda koja dopušta pjesmu.

Stidi li se danas itko za osudu koju su tada moćni profesori Sveučilišta u Zagrebu: dr. Josip Torbarina, dr. Jovan Stefanović i student član osudbenoga vijeća Josip Denona, izrekli studentima 1952. godine i onemogućili im školovanje, bar za nekih pet godina!? Pita li se itko kako to da odvjetnik koji brani našega nevinoga osuđenika u Haagu donese tome čovjeku čak 45 godina zatvora?! Jesu li zaista za sve krivi oni izvana?

Kakve su nagrade dobivali ubojice, kako su četnici preko noći na koncu rata postavili na šubare crvene zvijezde, kako su partizani opljačkali dubrovačke Židove, kako su partizani poubijali hrvatske antifašiste... O svemu tome i još više piše auktor Hrvoje Kačić, marni ljubitelj svoga doma.

Ovakve knjige treba čitati, pronać i svoj dio podnesene nepravde ili patnje, a da postoji imalo čestitosti i svoj dio krivice.

Ovo se može nazvati knjigom koja opisuje pravi dubrovački nokturno, tamninu vladavine zla koje je nekima donijelo udoban život. I ne čudimo se kad jedno čudovište izrekne takoreći nedavno onu poznatu rečenicu: treba srušiti Dubrovnik, a "mi ćemo da izgradimo lepši i stariji".

Nevenka Nekić

Teološko promišljanje o pastoralu samaca

(*Teološko promišljanje o pastoralu samaca – Zbornik 2009.*, Diaspora croatica, knjiga br. 15, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt na Majni, 2010., 136 str.)

Pred nama je, pod nazivom "Teološko promišljanje o pastoralu samaca", još jedan u nizu zbornika sa skupova što ih za hrvatske pastoralne djelatnike iz Zapadne Europe već desetljećima usješno organizira Hrvatski dušobrižnički ured iz Frankfurta na Majni. Zbornik donosi radove s pastoralnog skupa održanog od 5. do 9. listopada 2009. u Vinkovcima.

U zborniku su predavanja: dr. Ivice Raguža "Teološko tumačenje samaca", dr. Ivice Čatića "Samci u Svetom pismu", dr. Adolfa Polegubića "Samci u svjetovim insititutima i laičkim udrugama", dr. Anđelka Akrapa "Samačka kućanstva u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama", dr. Pere Aračića "Pastoral samaca", a tu je i propovijed mons. dr. Đure Hranića, koju je održao u Vinkovcima 6. listopada 2009., kao i tekstovi s predstavljanja prethodnih deset zbornika Hrvatskoga dušobrižničkog ureda iz Frankfurta, 11. svibnja 2010. godine u Zagrebu.

Kako je delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj fra Josip Bebić u

predgovoru istaknuo, skupovi se naizmjenično održavaju u inozemstvu (uglavnom u Njemačkoj) i u domovini. Od mogućih tema nastojalo se izabrati one koje su važne za razumijevanje aktualnoga stanja u Crkvi i pastoralnom radu, a naročito one koje dotiču dijelove pastve s posebnim pastoralnim potrebama, kao što su samice i samci u domovini i izvan nje.

Ugodnu ozračju na skupu na poseban su način pozdravima doprinijeli Božo Galić, župan vukovarsko-srijemski, i dr. Mladen Karlić, vinkovački gradonačelnik. Za osjećaj dobrodošlice zaslužan je vlč. Tadija Pranjić, vinkovački župnik i dekan vinkovačkoga dekanata. Potvrdu važnosti teme skupa iskazali su svojim dolaskom i slavljenjem misa za sudionice i sudionike: Marin Srakić, nadbiskup đakovačko-osječki i predsjednik HBK, Đuro Hranić, pomoćni biskup đakovačko-osječki, Mile Bogović, biskup gospićko-senjski, i Želimir Puljić, (tada) biskup dubrovački i predsjednik Vijeća za inozemnu pastvu HBK i BK Bosne i Hercegovine.

"Čovjek je biće upućeno na druge i sve je primio od drugih: život s unutarnjom kompozicijom od Stvoritelja i roditelja, uvjete za razvoj, spoznaje, kulturu, vrijednost. Čovjek nije moguć bez drugih. Ali u čovjeka je upisan poziv na ljubav, sebedarje, zajedništvo, napose ono bračno i obiteljsko. On je i iz tog vidika upućen na druge, drugoga. Čovjek je biće koje u svojim unutarnjim i vanjskim silnicama ipak izabire, slaže misli i želi biti svoj, original. I na kraju, čovjek ipak stoji u rascjepu između biti svoj, samostalan i biti zajedništvo. U srži bića ostaje sam pred i prema mnogima i prema Bogu. No, jedno je temeljno, da on jest samac, ali nije osamljen. S jedne strane čovjek je Božje voljeno biće, kojeg on sluti i traži ali osjeća da ga i Bog traži i brine se o njemu. Čovjek osjeća da mu je srce nemirno dok se ne smiri u Bogu.

Pastoral samaca se može kvalitetno dogoditi i događati, kroz temeljitu reviziju i reorganizaciju sadašnjeg crkvenog djelovanja", istaknuo je u tekstu dr. Pero Aračić.

Zbornik je namijenjen pastoralnim djelatnicima, ali i svima onima koje zanima ta po mnogo čemu izazovna i suvremena tematika. Grafičko rješenje korica i ovaj put je uspješno providjela Romana Kašaj.

Adolf Polegubić

Vijesti

Na Radio-Mariji održana je 20. rujna ove godine redovita emisija o izdanjima HKD-a sv. Jeronima, koju od studenoga 2008. vodi *Jerko Grgec*. Ovaj put slušaocima je predstavljen 4. broj časopisa *Marulić* 2010., a najavljen je i skori izlazak *Danice,* jeronimskoga godišnjaka i kalendara, za predstojeću, 2011. godinu.

* * *

Glasilo Vrhbosanske biskupije, "Katolički tjednik", br. 35/2010., donosi, pod naslovom "Politika mržnje", tekst *Zdravka Tomca* o događajima vezanima uz ovogodišnju proslavu četničkog ustanka u Srbu. Autor osuđuje istup potpredsjednika hrvatske vlade, *Slobodana Uzelca*, koji se u jednoj televizijskoj emisiji okomio na one što iznose vjerodostojne argumente o tome kako ustanak 27. srpnja 1941., koji se u Jugoslaviji slavio kao dan ustanka hrvatskoga naroda, nije bio antifašistička, nego četnička pobuna.

* * *

Riječki umjetnik i hrvatski branitelj *Krešo Mustać* podnio je početkom rujna ove godine kaznenu prijavu protiv slovenskog konceptualnog umjetnika *Janeza Janše*, koji je 30. kolovoza 2010. na Festivalu izvedbenih umjetnosti "ZOOM" u Rijeci, izvodeći svoj performans, ponudio posjetiocima da škarama izrežu prigodno izloženu hrvatsku zastavu, što su ovi i učinili. Kaznena prijava podnesena je i protiv Muzeja moderne i suvremene umjetnosti, gdje se performans održao, te protiv riječke udruge "Drugo more", kao organizatora festivala "ZOOM".

* * *

Mjesečnik za kršćansku kulturu "Zvona", rujan 2010., donosi, u rubrici *Razmišljanja*, tekst *Zvonimira Despota* "Komunizam u glavi". Autor ističe da je važna zadaća svih istinskih demokrata u Hrvatskoj borba protiv komunističke ideologije koja još živi u glavama mnogih ljudi, te prokazivanje komunističke ideje kao zločinačkog koncepta na kojemu se ne može graditi nikakva budućnost.

* * *

Tjednik "Famiglia cristiana", br. 37/2010., donosi, pod naslovom "L'universo, divina creazione" (Svemir, božanska kreacija), intervju s poznatim fizičarem i predsjednikom Svjetske udruge znanstvenikâ *Antoninom Zichichijem*. U razgovoru s novinarkom *Delijom Parrinello*, Zichichi priznaje da je u svome životu samo u jedno apsolutno siguran, a to je božanko stvaranje svemira. "Ateisti kažu", po-

jašnjava talijanski fizičar, "da sve proizlazi iz kaosa, a ja kažem da je ateizam čin vjere u ništavilo."

* * *

Na Udbini je 11. rujna 2010. u nazočnosti više od 15 tisuća hodočasnika proslavljen Dan hrvatskih mučenika, koji je ove godine protekao u znaku blagoslova novoizgrađene Crkve hrvatskih mučenika.

* * *

U Riminiju je 30. kolovoza ove godine predstavljanjem knjige don *Luigija Giussanija* "Ja se preporadam u susretu" završen 33. Susret prijateljstva među narodima, što ga svake godine organizira talijanski katolički pokret "Communione e liberazione". Utemeljitelj je toga pokreta upravo don Giussani, a njegovo posljednje djelo okupljenima je predstavio francuski filozof i pisac tuniskog podrijetla *Fabrice Hadjadj*, istaknuvši kako su u susretu s talijanskim svećenikom mnogi doživjeli susret koji ih je preporodio.

* * *

"Glas Koncila", br. od 19. rujna 2010., donosi, pod naslovom "Komunističke su vlasti trgovale djecom !", intervju s novinarom njemačke radijske postaje *Südwestrundfunk* iz Stuttgarta *Ivanom Ottom*. Povod razgovoru bila je nedavno objavljena Ottova knjiga "Djeca, žrtve rata i poraća optužuju", rezultat opsežnog trogodišnjeg istraživanja o stradanju hrvatske, srpske, romske, židovske i njemačke djece u komunističkom totalitarnom sustavu na našim prostorima.

* * *

Časopis Franjevačke teologije "Bosna franciscana", br. 32/2010., objavljuje tekst *Jadranke Brnčić* "Otvoreni govor u crkvi", u kojemu se izraz "parezija" prikazuje u svjetlu nužnosti izbjegavanja raskoraka između riječi i djela. U Katoličkoj crkvi, prema autoričinu mišljenju, takva je razlomljena svijest osobito vidljiva u najintimnijem ljudskom području, a to je područje seksualnosti. U tekstu se, nadalje, postavlja prilično apstraktna teza o tome kako je crkveni nauk graden na dualizmu koji rada dvoličnošću, koju pak može raskrinkati tek otvoreni govor.

* * *

U napadima na kršćane sredinom rujna u indijskom dijelu Kashmira te u Punjabu, poginulo je 18 osoba, a napadnuto je i više kršćanskih škola. Do eskalacije nasilja došlo je nakon što je jedna iračka televizijska postaja prikazala slike paljenja Kurana u SAD-u.

* * *

Knjiga *Ivane Brlić-Mažuranić* "Priče iz davnine" s izvornim ilustracijama Vladimira Kirina, iz 1923. godine, objavljena je sredinom kolovoza u Japanu, u izdanju japanskog nakladnika "Shoraisha" iz Kyotoa. Izdavačka kuća "Kašmir promet" tako je, nakon objavljivanja dviju slikovnica *Andree Petrlik-Huseinović*, 2009., na japanskome jeziku, na književno tržište te dalekoistočne zemlje plasirala još jedno vrijedno hrvatsko izdanje.

* * *

Na otoku Cresu održana je od 22. do 25. rujna ove godine međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija "Dani *Frane Petrića*", koju su 1992. pokrenuli Hrvatsko filozofsko društvo i Grad Cres. Dvadesetak predavača izlagalo je o alkemijskoj ikonografiji u doba renesanse, o prisutnosti izvornih radova hrvatskih renesansnih filozofa u digitalnom svijetu, te o značenju Frane Petrića među velikanima hrvatske znanosti.

* * *

Revija "Notes et documents" Međunarodnog instituta "Jacques Maritain", siječanj – travanj 2010., donosi članak *Giancarla Zizole* o enciklici *Caritas in Veritate*, naslovljen "Un'enciclica post-capitalista?" (Postkapitalistička enciklika?). Autor ističe da je tim dokumentom papa *Benedikt XVI.* širom otvorio vrata obzorju jedinstva ljudskoga roda, štoviše enciklika je, prema Zizolinom mišljenju, onima što plove uzburkanim vodama globalističkog oceana upozorenje neka promijene smjer svjetske ekonomije, dok bi kršćani okružnicu trebali shvatiti kao poziv na odlučno odbijanje invazivne kulture privilegija i individualizma te na neodgodivo prianjanje ostvarivanju pravednosti i mira.

* * *

Glasilo Hrvatskog društva političkih zatvorenika (HDPZ) "Politički zatvorenik", rujan 2010., objavljuje, pod naslovom "Vrijednosti koje se veličaju u Hrvatskoj", kratki tekst o nepoštenju predsjednika Hrvatskog sabora, *Luke Bebića*. U tekstu se analiziraju njegove izjave o tome kako se ponosi što je godinama bio član Partije, iz čega se izvodi zaključak da je negdašnja pripadnost KP-u danas u Hrvatskoj činjenica zbog koje se može samo profitirati.

* * *

U mjesečnoj reviji Hrvatske matice iseljenika, "Matica", kolovoz-rujan 2010., objavljen je članak o *Ivi Kraviću*, uspješnom argentinskom književniku hrvatskih korijena, glumcu, dramskom piscu i osnivaču revije "El croata errante" (Lutajući Hrvat), čiji je glavni urednik od 1993. godine. Na španjolski jezik preveo je dramu *Luka Paljetka* "Govori mi o Augusti", a najveća mu je želja da se svojim dramskim radom predstavi Hrvatskoj.

* * *

U Italiji je krajem kolovoza ove godine izdavačka kuća Edizioni Piemme objavila knjigu dvaju vatikanskih dopisnika, *Paola Rodarija* i *Andree Torniellija*, naslovljenu "Attaco a *Ratzinger*" (Napad na Ratzingera). U svojoj knjizi dva novinara analiziraju sve vruće teme što su isplivale na površinu za pontifikata Benedikta XVI., zaključujući kako iza učestalih napada na papu ne stoji nikakva globalna urota u režiji moćnih sila, ali se sa sigurnošću može reći da te napade iskorištavaju određene skupine da bi diskreditirale Svetoga Oca i oslabile moralni autoritet Crkve.

* * *

Kršćanska obiteljska revija "Kana", rujan 2010., donosi, pod naslovom "Kako se nekoć (dobro) živjelo?", komentar *Vladimira Pavlinića* o pravoj naravi srednjega vijeka. Pokušavajući izbjeći stereotipizirano vrednovanje toga povijesnog razdoblja ili kao doba neznanja, nečovječnosti i bijede ili pak kao vijeka obilja i radosti, autor nam ocrtava jedan davno izumrli svijet u kojem je život za većinu ljudi bio veoma težak, ali je cijelo društveno-političko ustrojstvo stajalo na čvrstim temeljima. Sve dok se nije polagano počelo tresti ljudsko društvo za koje se vjerovalo da je za vječna vremena Božjom voljom uređeno i okamenjeno u svojem nedodirljivom staleškom trosloju.

* * *

U Katoličkom listu "Zvonik", rujan 2010., *Tomislav Žigmanov* piše o odnosu prema Drugome u kršćanstvu, polazeći od stava da se kršćanstvo obraća svakom čovjeku u svijetu. U tom smislu, problem susretanja s Drugim prešao je put od starozavjetne zapovijedi neugnjetavanja pridošlica (Izl 23,6) do novozavjetne paradigme o *nebeskoj* ukorijenjenosti vjernika, uz učenje o jednom Ocu svih ljudi kao temelj ideje o njihovoj iskonskoj *jednakosti*.

* * *

Glasnik sv. Antuna Padovanskog, "Veritas", listopad 2010., objavljuje tekst o reakciji nekih katoličkih znanstvenika na zadnju knjigu *Stephena Hawkinga* "The Grand Design", u kojoj se tvrdi da je svemir nastao ni iz čega, isključivo na temelju fizikalnih zakona kao što je gravitacija, čime Bog, u takvom samostvaralačkom i samorazvojnom modelu, postaje suvišan. Isusovac, svećenik i znanstvenik *Robert Spitzer* upozorava na to da Hawking govoreći o svemiru nastalom ni od čega, griješi u pretpostavci da to "ništa na neki čudnovat način uključuje gravitaciju i ostale osnovne zakone fizike".

* * *

Mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo "Republika" središnju temu svojega rujanskog broja posvećuje 70. rođendanu *Igora Zidića*. O njegovu opusu pišu *Ante Stamać* i *Milan Bešlić*, koji u prilogu naslovljenom "Skica za portret Igora Zidića" ističe kako stvaralački iskaz predsjednika Matice hrvatske svoje uporište nalazi u jednom duhovnom središtu: u europskom humanističkom svjetonazoru i kršćanskim vrijednostima, u golemom kulturnom naslijeđu od antike do velikih utemeljitelja moderne i do smionih istraživača suvremenih izričaja, te u jednom mediju: hrvatskom jeziku.

* * *

Prigodom Dana neovisnosti predsjednik Republike Hrvatske *Ivo Josipović* dodijelio je odličja i povelje zaslužnima za doprinos razvitku i promicanju Republike Hrvatske. Među dvadesetak nagrađenih našao se i mons. *Juraj Kolarić*, koji je odlikovan redom Stjepana Radića za zasluge u borbi za nacionalna i socijalna prava hrvatskoga naroda.

* * *

U književnom časopisu "Forum", srpanj – rujan 2010., *Delimir Rešicki* piše o zbirci pjesama "Prvi korak u tamu" i romanu "Hotel Zagorje", knjigama *Ivane Simić Bodrožić*, za koju ustvrđuje da je uz *Tomicu Bajsića* najznačajnija mlađa autorica s ratom i poraćem u Hrvatskoj kao literarnom temom, između ostalog zato što se, usuprot medijski sveprisutnoj palanačkoj filozofiji samomržnje, usuđuje pomesti i pred tuđim, a ne samo pred "našim" vratima.

Sadržaj

Jerko Grgec: Zapatero i 40 invertita 869
Diego de los Santos: Zakon o rodnom nasilju i njegov sociološki kontekst 873
* **Mladen Jurčić:** Kad bismo... 887
Mladen Jurčić: Svjetski putnik 888
Nevenka Nekić: Ljevoruki Buda 893
* **Malkica Dugeč:** Pjesma dobrog pana; Ne daju vihori hudi; Jednom, kada budemo mali 900
Tvrtko Klarić: Ima neka tajna veza... 903
* **Živko Prodanović:** magnolija na Rooseveltovom trgu; zidu nasuprot 911
Ivan Armanda: Majka Vjekoslava Gojanović OSB – šibenska pučka prosvjetiteljica 913
* **Slavica Sarkotić:** Danas kad otvorim vrata doma; Iza zrcala; 927
Jakob Böhme: O nebu i paklu 929
*Adolf Polegubić: kolijevka od kamena 938
Franck Damour: Katolička crkva u ogledalu suvremene fikcije 939
* **Josip Stanić Stanios:** Sunčani jesenski dan na Zrinjevcu 949
Mladen Jurčić: Zaludna knjižara 951
Zdenko Kremer: Aforizmi 955
Rajko Glibo: Nobelovčeva prakticirana ljubav 956
Vladimir Rem: Zavičaj je uporište bez kojeg se ne može 960
* **Marko Malić:** Di si 977
Stjepan Razum: Kritički i proročki govor 978
* **Ariana Nefat:** Reci mi; Ubojstvo i oprost; Ljubav; Kada 999
Nove publikacije 1000

Mišljenja i reagiranja

Juraj Batelja: Temeljito i objektivno 1001
Lojzo Buturac: "Površno i pristrano djelo o bl. Alojziju Stepincu" (2) 1014
Pavao Čalogović: Položaj i odgovornost novinarâ 1019

Mozaik

Perica Grgec: Ink 1034

Knjige

Stjepan Kožul: Hrvatski franjevci konventualci (Braća zajednice) (*Veličina malenih. Povijest i kulturna baština Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca*) 1036
Fabijan Lovrić: Moć značenja riječi (Tičić, Ante: *Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu*, Matica hrvatska Zadar, 2004.) .. 1042
Jasna Mijatović: Pobjeđivanje vremena i straha s nadom pod ruku (Nada Rukavina, *Moć nade*, zbirka pjesama, HKC Domaljevac, 2009.) 1044
Nevenka Nekić: "Plemenita mržnja" (Hrvoje Kačić: *Dubrovačke žrtve. Jugokomunistički teror na hrvatskom jugu 1944. i poratnih godina*, Zagreb, Naklada GEA, 2010.) 1046
Adolf Polegubić: Teološko promišljanje o pastoralu samaca (*Teološko promišljanje o pastoralu samaca – Zbornik 2009.*, Diaspora croatica, knjiga br. 15, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt na Majni, 2010.) 1049

Vijesti

Iz domovine i svijeta 1051

MARULIĆ - hrvatska književna revija, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.
Uređuje redakcijski kolegij.

Autori priloga u ovom broju:

Ivan Armanda

Juraj Batelja

Jakob Böhme

Lojzo Buturac

Pavao Čalogović

Franck Damour

Malkica Dugeč

Rajko Glibo

Jerko Grgec

Perica Grgec

Mladen Jurčić

Tvrtko Klarić

Stjepan Kožul

Zdenko Kremer

Fabijan Lovrić

Marko Malić

Jasna Mijatović

Ariana Nefat

Nevenka Nekić

Adolf Polegubić

Živko Prodanović

Stjepan Razum

Vladimir Rem

Diego de los Santos

Slavica Sarkotić

Josip Stanić Stanios

ISSN 0350-4220